

Honestas, Humanitas, Humilitas

Harmati Barbara – Kovács Szitkay Eszter
Pap András László – Papp Bendegúz
(szerk.)

Honestas, Humanitas, Humilitas

Ünnepi kötet Kerecsi Klára tiszteletére

L'Harmattan
Budapest, 2021

A kötet megjelenését a TK Jogtudományi Intézet támogatta.

Lektorálta:

Finszter Géza, az MTA doktora

Korinek László, az MTA rendes tagja

© Szerkesztők és szerzők, 2021

© L'Harmattan Kiadó, 2021

ISBN 978-963-414-793-0

A kiadásért felel Gyenes Ádám, a L'Harmattan kiadó igazgatója.

A kiadó kötetei megrendelhetők, illetve kedvezménnyel megvásárolhatók:

L'Harmattan Könyvesbolt

1053 Budapest, Kossuth L. u. 14–16.

Tel.: +36-1-267-5979

harmattan@harmattan.hu

www.harmattan.hu

webshop.harmattan.hu

Honestas, Humanitas, Humilitas. Magával szemben megalkuvás nélküli, hajlíthatatlan szigor és a legmagasabb elvárások; munkatársaival és tanítványaival türelmes, empátikus, emberközpontú, támogató irányítás; és – e szakmában ritka – alázat. Kerezsi Klárát, a Társadalomtudományi Kutatóközpont nemzetközi tanácsadó testületének elnökét; az MTA doktorát; az Országos Kriminológiai Intézet tudományos főtanácsosát, egykori osztályvezetőjét, igazgató-helyettesét; az Országgyűlési Biztos Hivatala főosztályvezetőjét; az ELTE megbízott tanszékvezetőjét; a Nemzeti Közszolgálati Egyetem professzorát; a Rendészet tudományi Doktori Iskola alapítóját, építészt és első vezetőjét leginkább így jellemzik kollegái és tanítványai. Ritka az olyan oktató és kutató, akinek termékeny, alkotó – és emellett vagy ezáltal: sikeres – életútját nem a narcisztikus önmegvalósítás, a címek, pozíciók és a hatalom megszerzése és használata határozza meg. Kerezsi Klára ilyen (nem csak doktori) iskolateremtő oktató és mentor. A kriminológusként a hivatását kijelölő társadalmi érzékenység professzori és tudományos műhelyépítő munkájában a vele kapcsolatba kerülőkre irányuló érzékenységgel párosul, és ez tovább sugárzik az általa irányított szakmai és emberi közösségekre – kis szigeteket hozva létre még az egyébként kevésbé barátságos, támogató vagy elfogadó közegekben is.

Azon ritka kutatók és egyetemi oktatók közé tartozik, akik által ténylegesen jobb hely lett az akadémia világa: és nemcsak tudománymetriai adatokkal mérhetően, hanem azzal bizonyíthatóan, hogy személyes kutatói munkássága mellett tudományszervező erőfeszítései kutatók generációi számára nyújtanak olyan életre szóló szakmai és emberi iránymutatást, amelynek hatása a különböző intézményi affiliációk és hivatalok megszűntével sem halványul.

Az e kötetben szereplő tanulmányok a gazdag, értékes és értékteremtő szakmai életút csak egyetlen szeletének tisztelegnek (de nem emléket állítanak!). A szerzők fiatal vagy pályakezdő kutatók és doktoranduszok, és az itt megjelenő sokszínű írások a kutatómunka változóan érett szakaszait jelzik. Ami közös: valamennyien Kerezsi Klára tanítványaiként lépnek vagy léptek a tudományos közösségbe: akkor is, ha az annak formális manifesztációját jelentő doktori fokozat megszerzésekor

a neve nem szerepel a professzori, téma-, osztály- vagy doktori iskola vezetői laudációk között.

Az ünnepi kötet olyan, a szakmában nem ritka, de konkrétságában mindig egyedi és személyes beszédaktus, amelyen a tisztelet és a köszönet nyelvén meg tudnak szólalni a szerzők és

a Szerkesztők.

Cieleszky Péter

AZ ÖRÖK ÉRTÉKEK PANTHEONJA

1. Előszó

Vannak pillanatok, amikor érdemes elidőzni a régmúlt eseményein. Mindennapi élettörténéseink, jelenvalóságunk mindezek boltozataként és lezárásaként áll, melyen „*törvényt szótt a mult szövőszéke*”. Épp csak addig, amíg szálai fel nem feslenek – ahogy József Attila írja *Eszmélet* című versében. Szomorú látni, hogy éppen Nietzsche morál genealógiája asszisztált közelmúlt nemzedékeink sötét árnyaihoz. A későbbi korok tragikus valósága azonban aligha volt vágyott és célzott. Mégis megteremtett. Talán ugyanolyan váratlanul, idegenül és ellentmondást nem tűrve, mint betegsége. Örökségének egy részeként. Mégis mindaz, ami e mélységből sarjadt, csak ezen keresztül válhatott moralitásunk sziklaszilárd alapzatává. Mert bármi is történjék, ezzel az áldozattal az emberi méltóság és az irgalom kapott helyet az értékek örök Pantheonjában.

A témaválasztás háttérében húzódó tragikus történelmi események következménye az a hiperszenzitív hozzáállás, amely az európai diskurzus kereteit több mint hét évtizede kényszerítő erővel tereli és terheli. Ez a huszadik századi ember történetének, embertelenségének és *ipari közönnyel* megvalósított népiirtásának a következménye. Egy olyan agresszióé, amely több szempontból megváltoztatta világunkat. A genocídiumokról való közös gondolkodás szükségessége *azóta* morális felelősség – és egyben kötelezettség is. A haláltáborokban történtek az emberi gonoszság értékmérőjévé váltak. Vajon *lehet-e, kell-e, tudunk-e* ehhez másképpen viszonyulni, mint mélyen morálisan?

Valahányszor olyan téma kerül egy kutatás fókuszába, amely kapcsolatba hozható a népiirtásokkal, érdemes kristálytiszta megfogalmazni a vizsgálódás célját. Ez általánosságban is elvárható egy kutatástól, itt azonban – a téma érzékenysége okán – nem árt külön hangsúlyozni ennek fontosságát. A pontos fogalmazás számos félreértést eloszlat. És bár ez inkább egy eszmefuttatás, mégis igyekszem erre figyelemmel lenni.

Előre bocsátom, írásom csak részben moralizáló diskurzus, de elkerülhetetlenül vált azzá. Bár nem volt célom annak vizsgálata, hogy a nietzschei életmű – összességében – rokonságot mutat-e a fajelmélettel, vagy a későbbi korok rémtetteinek alapul szolgálhat-e. Ez a kérdés – túl azon, hogy átfogóbb megközelítést

igényelve természetesen jogos problémafelvetés lehet – esetenként igen sekélyes és olcsó általánosításokkal terhelt válaszokat is eredményezett a múltban. Egy ilyen polémiához nem szeretnék csatlakozni.

Teljesen azonban nem fordulhattam el ettől a kérdéstől, tekintettel arra, hogy *Nietzsche a morál genealógiájában a zsidóság kultúraformáló szerepét meghatározónak tekinti*. Én pedig ezt a szerepet szeretném tisztábban látni, és nem morális szempontból – ha egyáltalán lehet másképpen.

Az életmű egy-egy mozzanatának megismerése során tehát megkerülhetetlenül szembe találkozunk a morális dilemmákkal. Nietzsche esetében ez törvényszerű. A szerző – kifejezésmódjának expresszivitásával nem is ad más választást. Ennyiben tehát érintem az *antiszemitizmus* kérdését is.

A téma kibontásának tehát nem célja a nietzschei életmű vizsgálata a *fasizmus árnyékában*. Feladatomnak a morál genealógiájának összegzését tekintem egy belső diskurzus keretében, egy forrás meghatározott terjedelmére fókuszáltnak, a zsidóság – Nietzsche által megjelenített – különös *szerepvállalásának* felvillantásával.

Nietzsche választása e körben számomra személyes kérdés volt. Baumgartenel egyetértve magam is vallom:

„Manapság egy tudós – különösen pedig egy filozófus – becsületessége Nietzschéhez és a Marxhoz fűződő viszonyán mérhető le... Az a világ, amelyben mi magunk szellemileg-intellektuálisan léteünk, messzemenőkig egy olyan világ, amit Marx és Nietzsche formált.”¹

2. A holokauszt

A holokauszt eseménytörténete leírható, de aligha érthető meg önmagában, elszigetelt huszadik századi történelmi eseményként. Az ilyen megközelítés szükségszerűen torzít. Azt a szellemi környezetet, amelynek talaján e rémtettek kibontakozhattak, a zsidósággal szemben megfogalmazott előítéletek uralták, az ellenszenv és olykor a gyűlölet nyílt kifejeződésével. Ez még akkor is igaz, ha az előítéletesség megnyilvánulásai hol markánsabban, hogy kevésbé észrevehetően mutatkoztak meg a megelőző évszázadokban. De jelen voltak.

„A Voltaire és Nietzsche születése közötti időben, a zsidók helyzete Nyugat-Európában döntő mértékben megváltozott. Ebben az időszakban sokan elhagyták a gettót

¹ Baumgarten, Eduard: *Max Weber, Werk und Person*. Tübingen, J.C.B. Mohr (Paul Siebeck), 1964, 554–555.

és részt vettek nem-zsidó környezetük társadalmi, kulturális és tudományos életében, mégpedig nagy szorgalommal és tekintélyes sikerrel. Ezen kívüli polgári jogaikat is mindenütt egyre jobban elismerték. Az európai zsidóság mégis csupán hat évtizedig tudta új szabadságát, legalábbis jogilag, élvezni a holokauszt katasztrófája előtt.”²

Magyarország vonatkozásában ugyancsak hasonló folyamatnak lehetünk tanúi. Örkény Antal így ír erről könyvajánlójában:

„A 18. század második felét a zsidók szempontjából a konszolidáció és a gyarapodás jellemzi, ami elvezet a 19. század első felében az egyenjogúság követeléséig, amelynek megadásáért olyan radikálisok emeltek szót, mint Kossuth és Vasvári... Végül a magyarországi zsidóság nagy korszaka a kiegyezéstől az első világháborúig tartó időszakban jön el, amikor a magyarországi zsidók gazdasági és kulturális jelentőségre tettek szert... Az érem másik oldalát sem hallgatja el azonban a könyv, nevezetesen, hogy a zsidók térryerése feszültségeket támasztott, egyesekben ellenérzéseket váltott ki, ami a külföldi hatások mellett jelentős szerepet játszott a századvégi antiszemitizmus erősödésében.”³

Az antiszemitizmus megnyilvánulásai az európai közéletben történelmi távlatokból is ismertek voltak, és a mindennapi élet számos területén megerősödtek a 20. század első felében, így a korabeli Magyarországon is.

Emlékezzünk csak Karsai László összesítésére: „Az 1938–1944 közötti időszakban 21 zsidótörvény született. Az 1920-ban elfogadott, úgynevezett *numerus clausus* törvénnyel együtt a Horthy-korszakban huszonnégy zsidó tárgyú törvényt szavazott meg a Nemzetgyűlés, illetve a Képviselőház.”⁴

Nem azt állítom, hogy e korszaklemből szükségszerűen következtek a történetek. De ezek az előítéletek kétségekívül elfogadottá váltak a köznapi diskurzusokban, függetlenül attól, hogy azzal a párbeszédben részt vevők milyen mértékben értettek egyet. A hallgatás, a passzivitás volt a társadalom felelőssége. „*Mert nincs*

2 [sz.n.]: „*Nietzsche és az antiszemitizmus*”. Fordította Romhányi Török Gábor, *Scribd*, 2015, 1. <https://www.scribd.com/doc/254082744/Nietzsche-es-az-antiszemitizmus> (letöltés dátuma: 2021.03.08.)

3 Örkény Antal: „*Könyvajánló (Komoróczy Géza: A zsidók története Magyarországon I-II.)*”. Kalligram, 2012. https://www.mkb.hu/sw/static/file/item_4325.pdf. (letöltés dátuma: 2021.03.08.)

4 Karsai László: „*A magyarországi zsidótörvények és -rendeletek, 1920–1944*”. *Századok*, CXXXVIII. évf., 2004, 6. sz. 1286.

rosszabb dolog..., mint a tétlenség, a pokolba vivő út a renyhesség óráival van kikövezve.”⁵ A humánus, az emberi méltóság tiszteletben tartását nélkülöző diskurzus ezért vált elfogadhatatlanná Európában. Legalábbis reméljük, hogy azzá vált mindezek után.

Az évszázados ellenszenv, kirekesztés, gyűlölet és gyűlöletkeltés, valamint a pogromok – mint megoldatlan, de *elfogadottan* valóságosként ismert problémák a mainstream közéleti és politikai diskurzusban – észrevétlenül terhelték elmúlt évszázadainkat, mérgezve a társadalom amúgy is mindig belső feszültségekkel terhelt közegét. Végetetül pedig lehetővé vált az először valószínűtlen eszmei vadhajtásként megjelenő, később pedig legbensőbb félelmeinkből ismert iszonyat megvalósulása. Ez európai, ez történelmi felelősség, amelynek tanulságai a közéleti diskurzusban ma külön hangsúlyozandók.

Kétségtelen azonban, hogy nem példátlan az emberi gonoszság és kegyetlenség megnyilvánulása. Bizonyos értelemben – Haller József professzort idézve – azt mondhatjuk, hogy

„A mi korunk valószínűleg nem ugrik ki sem békeességével, sem agresszivitásával: borzalmi belesimulnak a többi kor borzalmi közé. Van azonban valami, ami a 20. század közepétől fogva gyökeresen megváltozott. Ez nem az agresszivitás mennyisége, hanem az a mód, ahogy az agresszivitást minősítjük.”⁶

Még az erőszakhoz való hozzáállásunk is megváltozott Európában. Egészen más oldalról megközelítve Robert Kagan amerikai történész, publicista az európai szárazföldet a második világháború után – nem minden nehezítés nélkül – a *poszt-modern édenkertként* mutatja be, amelyben *nincsenek* a hagyományos értelemben értett biztonsági fenyegetések. Ahol a legfontosabb kérdés az, hogy hogyan védje meg magát a kontinens anélkül, hogy feladná azokat az eszményeit, amelyeken pacifista rendszere nyugszik. „Európa új kanti rendje csak az amerikai hatalom védőernyője alatt virágozhat, amelyet a régi hobbesi rend szabályainak megfelelően alkalmaznak.”⁷ Ehhez az új dilemmához ilyen tragédiákon keresztül vezetett az út. De ez már a következményeket érinti, és nem ennek az esszének a témája. Ugyanakkor mélységesen elgondolkodtató, hogy az *agresszió felcserélése az együttműködésre*⁸ pontosan milyen hatásoknak volt köszönhető.

5 Szabó Magda: *Abigél*. Budapest, Móra Könyvkiadó, 1994, 18.

http://www.sgyak.u-szeged.hu/bemutat/konyvtar/konyvek/szabo_magda_abigel.pdf (letöltés dátuma: 2021.03.08.)

6 Haller József: *Miért agresszív az ember?* Budapest, Osiris, 2005, 9.

7 Kagan, Robert: *Édenkert és Hatalom*. Budapest, Zrínyi Kiadó, 2007, 78.

8 Haller: i. m., 9–10.

3. A keresztény morál válsága

Visszatérve a huszadik század európai történelmének szélsőségeihez, azok könnyen feledtetik és megnehezítik az elmúlt évszázadok valóságáé megítélését. Csak retrospektív látásmóddal tűnhet meglepőnek a Flaubertnek tulajdonított kijelentés a 19. század hetvenes éveiből: „Ó, vajon milyen világba lépünk? Pogányság, kereszténység, hitványság; íme, az emberiség fejlődésének három nagy korszaka. Milyen szomorú ott állni a harmadiknak a küszöbén!”⁹

Talán a történelmi ismeret segít megérteni azt, hogy a 19. század milyen értékek válságától volt hangos. Mindez önálló dolgozat témája lehetne. Itt most megelégszem annyival, hogy utalok Nietzsche megállapítására, miszerint a kor alapvető kihívása az, hogy az európai kultúra és az annak alapjául szolgáló keresztény értékek és moralitás egyre inkább elértéktelenedtek, és *pesszimizmust, dekadenciát, nihilizmust*, végső soron pedig életellenességet eredményeztek. Tovább menve, éppen e keresztény értékek voltak azok, amelyek eredményeképpen az „eredendő” értékek átértékelődnek. Mert maga a kereszténység vallása, *a keresztény morál életellenes* – vallja Nietzsche.¹⁰ Ebben az értelmezési keretben helyezhető el konfrontatív kijelentése, miszerint *a zsidókkal kezdődik a rabszolgázadás a morálban*.¹¹ A mondat saját közegében így szól:

„Jól emlékszem ezzel a végzetes és minden mértéket meghaladóan szörnyű kezdeményezéssel kapcsolatban, amellyel a zsidók elkezdték azt a kíméletlen irtóhadjáratot, arra a mondatra, amelyet egy más alkalommal fogalmaztam meg (Jón és rosszon túl, 195. aforizma), mármint hogy a zsidókkal kezdődik a rabszolgázadás a morálban: az a lázadás, amely mögött kétezer év történelme áll, és e tény ma csak azért tévesztjük szem elől, mert e lázadás... győzött.”¹²

A hivatkozott, 1885-ből származó 195. aforizma ide vonatkozó része pedig így:

„...a zsidók vitték véghez az értékek megfordításának azt a csodatettét, amelynek köszönhetően a földi élet néhány évezredre egy új és veszedelmes bájra tett szert: – azt, hogy „gazdag”, „istentelen”, „gonosz”, „erőszakos”, „érzéki”, az ő prófétáik olvasztották eggyé, és a „világ” szóból ők véstek először szitokszót. Az értékeknek ebben a megfordításában (amelyhez hozzátartozik a „szegény” szó szinonimaként való hasz-

9 Flaubert, Gustav: *Flaubert levelei*. Budapest, Gondolat, 1968, 238–239.

10 Nietzsche, Friedrich: *Az Antikrisztus*. Budapest, Ictus Kiadó Bt., 1993, 11. („Isten, aki az élet, ellentettjévé korcsosult, ahelyett, hogy az élet felmagasztalása és örök igényje lenne!”)

11 Nietzsche, Friedrich: *Adalék a morál genealógiájához*. Budapest, Holnap Kiadó, 1996, 30.

12 Nietzsche: *Adalék...*, 30.

nálata azzal, hogy „szent” és „barát”) rejlik a zsidó nép jelentősége: vele kezdődik a rabszolgafelkelés a morálban.”¹³

Nietzsche az értékek megfordításának bővebb kibontását az *Első értekezésben*¹⁴ adja meg. Hasonlóan fogalmaz a korábbi aforizmához, a következőkben összegezve annak mondanivalóját:

„Éppen a zsidók voltak azok, akik félelmetes következetességgel kísérelték meg az arisztokratikus értékelési mód (jó=nemes=hatalmas=szép=boldog=az istenek kegyence) visszájára fordítását és tartották is magukat e megfordításhoz, mégpedig határokat nem ismerő gyűlölettel (a tehetetlenség gyűlöletével) azt állítva, hogy «csak a nyomorultak a jók, a szegények, a tehetetlenek, csak az alacsony sorú emberek a jók, a szenvedők, az ínségben szűkölködők, a betegek, a félresikerültek, a csúfak, csak ők a jámborok, az áhítatosak, csak nekik adatik meg a kegyelem állapota, ezzel szemben ti előkelők, erősek, ti az örökkévalóságig gonoszok lesztek és maradtok, gonoszak, kegyetlenek, ravaszak, kielégíthetetlenek és istentelenek, alávalók és átkozottak!»¹⁵

Ebben az értelmezési keretben kap helyet a *szolgaerkölcs* (sklavenmoral), a *csordaöszön* (Die Heerde) és az alacsonyabb rendű emberben a magasabb rendűvel szemben megnyilvánuló *irigységgel vegyes ellenszenv* (ressentiment) kifejezése is, melyek mélyebb kibontásának e körben nincs itt az ideje.

4. Nietzsche és az antiszemitizmus

Nietzsche gondolatainak *fasizmust megelőlegező* beazonosítása a közbeszédben nem a fenti idézettel vált igazán ismertté, sokkal inkább az Übermensch megteremtésével – vagy inkább annak későbbi értelmezésével. Jeleztem, hogy ennek a rövid esszének nem témája az életmű és a filozófus ez irányú gondolkodásának kibontása. De az igazságérzetem megkívánja, hogy pár gondolatban árnyaljam a bármely szélsőséges álláspontot végletesen kárhozható vagy feloldozó ítéletét abban a kérdésben, hogy mivel és hogyan járult hozzá Nietzsche a fasizmus ideológiájának megalapozásához. Életművének feltárt részei (ezek között jegyzetei) számos példát kínálnak arra, hogyan viszonyult az antiszemita nézetekhez. Íme, néhány ezek közül:

13 Nietzsche, Friedrich: *Túl jön és rosszon*. Matúra bölcelet. Budapest, IKON Kiadó, 1995, 73.

14 Nietzsche: *Adalék...*, 31–58.

15 Nietzsche: *Adalék...*, 30.

„Merre áramlik a szenvedélyek, erények, elhatározások, lemondások, harcok, mindennemű győzelmek e nagy bősége, ha nem a nagy szellemi emberek és művek felé? ... Valószínűleg éppen ezek a különleges zsidó tulajdonságok okoztak kárt a zsidóknak az európai nemzetek körében, mint a tetterősség, a magasabb intelligencia, szenvedés hosszú iskolája nemzedékről nemzedékre, a felhalmozott szellemi és akarati tőke.”¹⁶

„Nem tudtam semmit tenni az ellen, hogy minden antiszemita szennylap Zarathuszt-ra nevét vette a szájára, és ez engem többször is valósággal megbetegített”¹⁷ – írta hűgának Paraguay-ba. „Németországban nincs szegénytelenebb és butább népség, mint ez az antiszemita banda ... senkivel szóba nem állni, aki hisz ebben a faji maszlagban.”¹⁸

Emellett természetesen gondolkodása – különösen korai éveiben – hordozott antiszemita jegyeket, melyek nem voltak példa nélküliek baráti körében. Erről így emlékezett meg:

„Bocsátassék meg nekem, hogy az antiszemita betegséget nem tudtam teljességgel kiheverni.”¹⁹

Több szerző jelzi azt is, hogy Wagnerrel való barátságának megromlása éppen ebbéli szemléletváltozásának is köszönhető volt.

„Már 1876-ban, az első ünnepi játékok idején búcsút vettem Wagnertől. Nem viselem el a kétértelműséget; mióta Wagner Németországba jött, fokozatosan mindenhez lealacsonyodott, amit csak gyűlölök – még az antiszemitizmushoz is...”²⁰

Összességében talán a legközelebb a valósághoz Löwith értékelése áll:

„Nietzsche írásai, írja Karl Löwith, szellemi klímát teremtettek, amelyben bizonyos dolgok lehetőséghez jutottak. A történeti bűne alóli felmentésre irányuló kísérlet éppen úgy kudarcot vallott, mint ennek ellenkezője, vagyis írásai miatti vád alá helyezésének kísérlete. A szóke bestia, amely a Harmadik Birodalmat személyesítette meg, éppen olyan kevésbé találkozott volna Nietzsche egetverő ujjongásával, amint a holokausztól szintén legalább annyira elborzadt volna, mint Voltaire ugyancsak. Vi-

16 [sz.n.]: „Nietzsche és az antiszemitizmus”. 7.

17 [sz.n.]: „Nietzsche és az antiszemitizmus”. 4.

18 [sz.n.]: „Nietzsche és az antiszemitizmus”. 4.

19 [sz.n.]: „Nietzsche és az antiszemitizmus”. 4–5.

20 Nietzsche, Friedrich: „Nietzsche Wagner ellen (Egy pszichológus jegyzetanyagából)”. Fordította Romhányi Török Gábor. *Kalligram*, XI. évf., 2002, 6. sz.

*tathatatlan ugyan, hogy mindkét út megnyílt, amelyen ők sohasem mentek volna végig és soha egyiket sem helyeselték volna.*²¹

Mint említettem, ebben a dolgozatban nem feladatom e problémakör mélyebb kibontása. Ugyanakkor annyit szükségesnek érzek megjegyezni, hogy ellenére annak, hogy Nietzsche idővel világosan és egyértelműen elhatárolódott az antiszemitizmustól, morál genealógiája félreérthetetlenül és nehezen elválaszthatóan simulat bele a kor zsidósággal kapcsolatos ellenszenvének sodorvonalába, mégpedig a zsidó-keresztény morál degradálásának kifejezésével, a bűnbakkeresés motívumával. Expresszív kifejezésmódja, valamint művészi, költői képei pedig ezt az *akaratlan* uszító hatást nyilvánvalóan tovább erősítették – az utókor retrospektív visszatekintésével bizonyosan.

5. A zsidók és keresztények szerepe a morál genealógiájában

Mindezen – talán nem haszontalan – előzmények és hosszúra nyúlt *bevezetés* után a nietzschei gondolatmenet az alábbiakban összegezhető.

Nietzsche a jó és a gonosz eredetének vizsgálata kapcsán ezek *feltalálását* az embernek tulajdonította, és nem helyezte a transzcendencia világába. Legfontosabb kérdése így az lett, hogy milyen körülmények között születtek meg ezek az értékítéletek.²² Az angol pszichológusokkal szemben azt állította, hogy a *jó* fogalma nem azoktól származik, akikkel szemben valamifajta nem egoista tett megnyilvánult. Sokkal inkább arról van szó, hogy azok, *akik nemesek, hatalmasok, előkelők voltak, megkülönböztették magukat mindattól, ami közönséges, alantas, alacsony sorú. A distancia e pátoszából* pedig jogot formáltak az értékalkotásra, tetteik és ítéleteik jóként történő definiálására.²³

Az eredeti szembenállás tehát az előkelő és nem előkelő közötti distinkcióra vetített megkülönböztetéssel kifejezett értékítéletként bontakozott ki, az ehhez tapadó jó és a hitvány megfeleltetésekkel. Nietzsche etimológiai oldalról is alátámasztja elméletét. Állítása szerint a *jó* fogalmának gyökerei az egyes nyelvekben minden esetben az előkelő, nemes kifejezésekhez kötődtek, ezen belül pedig – később – a lelki kiválósághoz.

(Szemben azzal, hogy fogalmilag az alacsony sorú, köznépi, közönséges fogalmak pedig a hitvány, értéktelen jelentéstartammal mutattak rokonságot – például a német nyelvben a schlecht ~ schlicht kifejezés.²⁴)

21 [sz.n.]: „Nietzsche és az antiszemitizmus”. 3.

22 Nietzsche: *Adalék...*, 10.

23 Nietzsche: *Adalék...*, 20.

24 Nietzsche: *Adalék...*, 23.

Úgy tűnik tehát, hogy azok, akik kitűntek a többiek közül – legyenek hatalmasok, előkelők, főnökök, tehetősek stb. –, *egy tipikus jellemvonásuk* alapján ebből a szempontból kiválasztottak (az *arya* szó értelme is éppen ez a szláv nyelvekben), más szóval *igazak, az igaz emberek* voltak. Ez a jelentéstöbblet egyúttal megmagyarázza azt is, miért jelentett olyan sokáig többet egy előkelő ember szava a közemberéhez képest.

Összefoglalva tehát eredetileg a közösségben valamely testi-lelki kiválóságukban kitűnő egyedek öntudatukra ébredve fogalmakat alkottak (szavakat, amelyeken keresztül megnyilvánult létük minősége), és ezek a fogalmak egy komplex jelentéstartalommal összegződtek (jó = előkelő, nemes lelkű, hatalmas, valóságos, igaz, cselekvő, aktív). Ezt az *arisztokratikus értékelési módot* nem lehet a jó-rossz keresztény distinkció keretei között értelmezni. Nietzschénél mintha ez valami olyan elválasztást jelentene kezdetben, ami sokkal jobban kifejezhető a morális tartalom nélküli *feljebbvaló* vagy inkább *előrébbvaló* megjelöléssel (e két kifejezést én használok a jobb érthetőség kedvéért, nem Nietzsche).

A nietzschei gondolat első fundamentuma tehát ez az elválasztás, a hozzá kapcsolt alapvető értékek kisajátításával. Ezen belül mintha két fokozatot különítene el. Akkor vesz lelki fordulatot ez a kifejeződés, amikor ezek a cselekvésben, aktivitásban és hatalomban kifejeződő értékek hanyatlani kezdenek, és a kiválóság már csak elsősorban a lelki kiválóságot, a nemeslelkúséget kezdi jelenteni. Pontosabban jelentéstartalma visszahúzódik.

Kifejtésének másik alapvetése a papság szerepének bemutatása, és itt kap helyet a „*zsidók, ez a velejéig papi nép*”²⁵ is. E könyvfejezet lapjain úgy beszél a papságról (általánosságban, nemcsak a zsidó-keresztény papi jellegről, erre külön kitér), mint egy olyan kasztról, amelyik a fentebb jelzett valódi arisztokrácia mellé emelte magát, ugyanakkor kezdettől fogva valami egészségtelen és rendellenes (gondolkodásában és szokásaiban is), mondhatni atavisztikus jelleget mutatva. Ennek fizikai-pszichikai tüneteiben a neuraszténiát és a bélműködési rendellenességeket írja le Nietzsche, túl azokon a jellemzőkön, amelyeket az érzékiség elnyomása, az ösztönök megélésének hiánya, az aszketikus ideálok követése és sok más, tehetetlenségből, cselekvőképtelenségből fakadó elhajlás okoz.

Nietzsche szerint ez az atavisztikus jelleg hívja életre az emberi lélek legmélyebb részéből a *gonosz*ágot, amely a papi kaszt sajátjává válik, és e gyűlölet állítja szembe őket mindazzal az arisztokratikus előkelőséggel, amelyben a becsült tulajdonságok a sajátjukkal éppen ellentétesek.

Emellett kapnak különös értelmet a *tiszta-tisztátalan* fogalmak, melyek korábban csak egyszerű megkülönböztetést jelentettek. Tisztának azt az embert ne-

25 Nietzsche: *Adalék...*, 29.

vezték, aki mosakszik, bizonyos ételeket nem fogyaszt, nem hál olyan asszonyokkal, akik alacsonyabb sorból valók, és irtózik a vértől.²⁶

Idővel a tiszta, igaz, jó, előkelő fogalmak eggyé váltak az értelmezésben, majd – és itt ragadható meg a zsidóság, majd pedig kiteljesedve a kereszténység szerepének nietschei értelmezése – megtörtént általuk az értékek megfordítása.

Ennek lényege szerint a papi kaszt – itt már konkrétan a zsidóságból kilépő keresztény értékrendet képviselő papság – mindazt, ami korábban az előkelők mértékéül szolgált, a kiszolgáltatottak, nyomorultak, alattvalók, gyengék értékévé változtatva. A tisztaságot egyszerűségként mutatta fel, és megbecsültté azt a nézőpontot tette, amellyel gondolatmenetét indította. Miszerint a jó megnevezése azoktól származik, akik irányába a nem egoista cselekedet megnyilvánul. Tehát a passzív befogadótól, az alacsonyabb sorból jövőtől, az alattvalótól.

Így teremtette meg a papi kaszt szembenállását a valódi előkelőségtől, és ennek kifejeződései a történelemben a pápaság és császárság küzdelmei, vagy a lovagi kultúra és egyházi értékrend ellentmondásai, és így tovább.

Nietzsche szerint tehát a szeretet kultusza egy mélyen gyökerező gyűlöletből sarjadt, és felelőse a zsidó-keresztény kultúrkör papi kasztjának nehezítése és bosszúvágya, a *ressentiment*, amely azáltal győzhetett, hogy a „valódi előkelőség” cselekvő aktivitása árnyékában okossága elsőrangú létfeltétele lett.²⁷

Ez az az okosság és találekonyosság, amellyel Nietzsche értelmezésében a *rab-szolgamorál*, a *csordaöszön* győzedelmeskedni tudott. Hátterében a zsidóság mint az értékek átfordítója állt – örökségét pedig a kereszténység vitte tovább. Nietzsche szavaival kifejezve:

„Szerintem Dante durván melléfogott, amikor pokla fölé félelmetes találekonyossággal a következő feliratot tette: «Engem is az örök szeretet alkotott». A keresztény Parádicsom kapuja fölött pedig: az 'Örök üdvözülés' felirata helyett inkább a következő felirat lett volna helyes: «Engem is az örök gyűlölet alkotott» – föltéve, hogy a hazugság kapuja fölött igaz fölirat is díszelgehet!”²⁸

6. Zárszó

Talán abban egyetérthetünk – függetlenül attól, hogyan ítéljük meg Nietzsche hatását a későbbi eseményekre –, hogy életműve és annak utóélete számtalan

²⁶ Nietzsche: *Adalék...*, 27.

²⁷ Nietzsche: *Adalék...*, 37.

²⁸ Nietzsche: *Adalék...*, 49.

lehetőséget biztosít az olyan kérdések ismételt átgondolására, mint az alkotói felelősség, az emberi méltóság, az előítéletes gondolkodás és annak lehetséges következményei, vagy a közéleti diskurzus valóság- és történelemformáló hatása – hogy csak a legszembetűnőbb példákat említsem.

Ez utóbbi hatást talán korábban sokkal *aktívabb, cselekvőbb formájában*, egyenes szándékkal kifejeződő meghatározottságában szemléltem. Ha nem ebből a szempontból tekintem, akkor a passzivitás egyre kevésbé tűnik elfogadhatónak az egyén és a közösség szintjén egyaránt.

A közbeszéd egyfajta keretként, kehelyként teremt lehetőséget olyan eszmék, ideológiák kifejeződésére, melyek számos egyéb hatástól befolyásoltan formálják mindennapjaink valóságát. És ezzel együtt olyan irányba is terelheti az eseményeket, amelyek végállomása például az embertelenség megnyilvánulásának huszadik századi formáihoz vezetett. Amit megtanulhattunk az az, hogy a passzivitás, az önámítás nem kínál alternatívát a kibontakozó önkénnyel és az ennek talaján megülő gonoszszággal és embertelenséggel szemben. Nietzsche azt mondja: „Az emberiség fölött az ég annak arányában borult el egyre inkább, ahogy az ember egyre jobban szégyellte az ember előtt önmagát.”²⁹ – vagyis ahogy egyre passzívabbá vált és egyre kevésbé cselekvővé, a kifejezés nietzschei értelmében. A tétlenség nem teremt reményt.

De hogy mindezek mellett hol húzódik a felelősség, a szándékért vagy a következményért felel-e az egyes ember, vagy mindkettőért a maga helyén, ezt pontosan megmondani ebben a helyzetben sem tudom.

Abban ugyanakkor biztos vagyok, hogy a politikai és társadalmi diskurzus bármely szintjén az embereknek és közösségeiknek legnagyobb felelőssége a jövőben abban állhat, hogy vallott értékeiket minél világosabban fejezzék ki, valamint abban, hogy azok középpontjába az *emberi méltóság tiszteletben tartását* helyezték. Huizinga jó érzékkel utalt arra, hogy a kultúra alappillérei közül van egy, amelynek hiánya rendezetlenséghez vezet: „Magasnak nevezhetünk egy kultúrát még akkor is, ha sem technikát, sem egyetlen szoborművet sem tud megteremteni, de akkor nem, ha az irgalmasság hiányzik belőle.”³⁰

Hivatkozásjegyzék

Baumgarten, Eduard: *Max Weber, Werk und Person*. Tübingen, J.C.B. Mohr (Paul Siebeck), 1964.

Haller József: *Miért agresszív az ember?* Budapest, Osiris, 2005.

²⁹ Nietzsche: *Adalék...*, 72.

³⁰ Huizinga, Johan: *A holnap árnyékában*. Békéscsaba, Tevan Kiadó, 1991, 30.

- Huizinga, Johan: *A holnap árnyékában*. Békéscsaba, Tevan Kiadó, 1991.
- Kagan, Robert: *Édenkert és Hatalom*. Budapest, Zrínyi Kiadó, 2007.
- Karsai László: „A magyarországi zsidótörvények és -rendeletek, 1920-1944”. *Századok*, CXXXVIII. évf., 2004, 6. sz. 1285–1304.
- Nietzsche, Friedrich: *Adalék a morál genealógiájához*. Budapest, Holnap Kiadó, 1996.
- Nietzsche, Friedrich: *Túl jón és rosszon*. Matúra bölcselet, IKON Kiadó, 1995.
- Nietzsche, Friedrich: „Nietzsche Wagner ellen (Egy pszichológus jegyzetanyagából)”. Fordította Romhányi Török Gábor. *Kalligram*, XI. évf., 2002, 6. szám.
- Örkény Antal: „Könyvajánló (Komoróczy Géza: *A zsidók története Magyarországon I-II.*)”. *Kalligram*, 2012. https://www.mkb.hu/sw/static/file/item_4325.pdf (letöltés dátuma: 2021.03.08.)
- [sz.n.]: „*Nietzsche és az antiszemitizmus*”. Fordította Romhányi Török Gábor, *Scribd*, 2015, 1. <https://www.scribd.com/doc/254082744/Nietzsche-es-az-antiszemitizmus> (letöltés dátuma: 2021.03.08.)
- Szabó Magda: *Abigél*. Budapest, Móra Könyvkiadó, 1994.

Csizner Zoltán

A BŰNSZERVEZET ÚJ MEGHATÁROZÁSÁNAK MARGÓJÁRA

1. A szervezett bűnözés és a bűnszervezet

A szervezett bűnözés egységes, minden korra és helyszínre érvényes meghatározása lehetetlen vállalkozás. Az egyes társadalmi közegek eltérősége miatt maga a bűnözés is sokszínű a világban, és ezáltal a szervezett bűnözés is mindenhol más. Mindehhez hozzátartozik, hogy míg a szervezett bűnözés kriminológiai fogalom, addig a tételes jogban a bűnszervezetet (vagy a szervezett bűnözői csoportot) kell tudni értelmezni, melyhez a jogalkotóknak a szervezett bűnözésre vonatkozó kriminológiai kutatások eredményeit kell felhasználniuk.¹ Ebből adódóan a két fogalmat együtt érdemes vizsgálni, akár a hazai, akár a nemzetközi megközelítésre vagyunk kíváncsiak.

A szervezett bűnözésnek – mint kriminológiai jelenségnek – vannak olyan elemei és jellemzői, melyek a legtöbb megjelenési formájában alapvetések, azonban kialakulásának és működésének sok-sok eleme az adott ország társadalmától és kultúrájától függ. Teljesen más mechanizmussal működnek a hierarchikus felépítésű, de családi alapokra épülő olasz és amerikai maffiák, az etnikai alapokon nyugvó balkáni bűnszervezetek, a dél-amerikai drokartellek, vagy az évszázados tradíciókat tisztelő japán jakuzák és kínai triádok. Emiatt a szervezett bűnözés jellemzőit feltáró kutatások eredményeire épülő jogi szabályozás sem lehet egységes. Ennek ellenére szükség van olyan, mindenki által elfogadott és alkalmazott meghatározásokra is, melyek biztosítják az igazságügyi szervek egységes fellépésének lehetőségét.

2. A fogalmak nemzetközi megközelítése

Maga a „szervezett bűnözés” kifejezés eredete sem teljesen egyértelmű. Letizia Paoli és Cyrille Fijnaut véleménye szerint legelőször a New York-i Bűnmegelőzési Társaság 1896. évi beszámolójában hangzott el², míg Klaus von Lampe szerint

1 Bócz Endre: „A szervezett bűnözésről és a bűnszervezet fogalmáról”. *Magyar Rendészet*, 2008. 4. sz. 22.
2 Paoli, Letizia – Fijnaut, Cyrille: *Organised Crime in Europe*. Hollandia, Springer, 2004. 24.

1919-ben Chicagóban javasolta ennek alkalmazását egy üzletemberekből összeállt pártatlan, bűnözésellenes szervezet, a „Chicago Crime Commission”³. Mindkét forrás egyetért abban, hogy a fogalom az Amerikai Egyesült Államokból ered, ami – az ígéret földjeként – a múlt század elején a nemzetközi szervezett bűnözés egyik olyan központja lett, ahol a bevándorlókkal együtt a világ összes jelentős bűnszervezete megjelent.

A fogalom első alkalmazásának homálya mellett annak tartalma sem egyértelmű és egységes, így Lampe gyűjteményében a szervezett bűnözés több mint 200 meghatározása szerepel.⁴

A nemzetközi szinten született egyezmények, megállapodások közül az alábbiak azért lényegesek, mivel – közvetlenül vagy közvetve – kihatással bírnak a jelenlegi hazai szabályozásra.

2000 decemberében, Palermóban került aláírásra – az ENSZ 2000. november 15-ei közgyűlésének 55/25. számú határozatával elfogadott – Nemzetközi Szervezett Bűnözés Elleni Egyezmény, amelyet Magyarország a 2006. évi CI. törvénnyel ratifikált. Az egyezményhez három jegyzőkönyv kapcsolódik: az emberkereskedelem, különösen a nők és a gyermekek kereskedelmének megakadályozásáról, visszaszorításáról és megbüntetéséről szóló jegyzőkönyv; a migránsok szárazföldi, tengeri és légi csempészete elleni jegyzőkönyv; valamint a lőfegyverek, azok alkatrészeinek, alkotóelemeinek és lőszerének tiltott gyártása és kereskedelme elleni jegyzőkönyv.

A Palermói Egyezményként ismertté vált dokumentum szerint a szervezett bűnözői csoport *„bizonyos ideig fennálló, három vagy több főből álló strukturált csoport, amely összehangoltan működik egy vagy több, a jelen Egyezményben meghatározott súlyos bűncselekmény elkövetése céljából, közvetlen vagy közvetett módon pénzügyi vagy más anyagi haszon megszerzésére törekedve”*.⁵

Az Egyezmény értelmező rendelkezései pontosítják a meghatározásban szereplő fogalmakat is. Így a súlyos bűncselekmény *„legalább négy év szabadságvesztéssel vagy súlyosabb büntetéssel büntethető bűncselekményt megvalósító magatartás”*,⁶ míg a strukturált csoport *„nem egyetlen bűncselekmény azonnali végrehajtására, és nem alkalmoszerűen létrehozott csoport, amelyben nem szükséges, hogy tagjai pontosan*

3 von Lampe, Klaus: „Not a Process of Enlightenment: The Conceptual History of Organized Crime in Germany and the United States of America”. *Forum on Crime and Society*, 2001, 1. sz. 104.

4 von Lampe, Klaus: *Definitions of Organized Crime*, [é.n.], www.organized-crime.de/organizedcrimedefinitions.htm (letöltés dátuma: 2021.01.10.)

5 Az Egyesült Nemzetek keretében, Palermóban, 2000. december 14-én létrejött, a nemzetközi szervezett bűnözés elleni Egyezmény kihirdetéséről szóló 2006. évi CI. törvény 2. cikk a) pontja

6 2006. évi CI. törvény 2. cikk b) pontja.

meghatározott szerepekkel rendelkezzenek, vagy hogy tagsága állandó legyen, illetőleg fejlett hierarchiával rendelkezzen”.⁷

A szervezett bűnözés jellemzőinek európai szintű vizsgálatában jelentős mérföldkő volt az Európa Tanács által 1997-ben létrehozott, Szervezett Bűnözés Büntetőjogi és Kriminológiai Kérdéseivel Foglalkozó Szakértői Csoport (The Group of Experts in Criminal Law and Criminological Aspect of Organised Crime, továbbiakban: PC-CO) 1999. decemberéig tartó kutatása. Az ennek végén készült dokumentum megvitatása után és annak alapján az Európa Tanács Miniszteri Bizottsága 2001-ben kiadta a szervezett bűnözés elleni küzdelem vezérelveiről szóló ajánlását.⁸ A kutatás többek között meghatározta a szervezett bűnözői csoportok ismérveit, melyeket kötelező és opcionális elemekre bontott. Az ajánlás szerint egy szervezett bűnözői csoport megállapításához a kötelező ismerévek mindegyikének, továbbá a lehetségesek közül még bármelyik kettőnek egyidejű érvényessége szükséges.

A kötelező elemek:

1. három vagy több személyből álló csoport,
2. hosszú távú, előre be nem határolt időtartamú működés,
3. súlyos bűncselekmények elkövetése,
4. célja nyereség és/vagy hatalom megszerzése.
5. Az opcionális elemek:
6. minden résztvevőnek külön feladata vagy szerepe van,
7. a belső fegyelem és ellenőrzés valamilyen formájának alkalmazása,
8. erőszak vagy más megfélemlítésre alkalmas eszközök használata,
9. korrupcióval vagy más módon igyekszik befolyásolni a politikát, a médiát, a közigazgatást, a bűnüldözést, az igazságszolgáltatást vagy a gazdaságot,
10. kereskedelmi vagy üzleti jellegű struktúrák használata,
11. pénzmosással foglalkozik,
12. nemzetközi szinten működik.⁹

Megjegyzendő, hogy a fenti kritériumrendszer szinte minden, a szervezett bűnözést bemutató hazai tanulmányban megjelenik, de annak forrásaként legtöbbször tévesen a Szervezett Bűnözés Büntetőjogi és Kriminológiai Kérdéseivel Foglalkozó Specialista Csoport (The Group of Specialists on Criminal Law and Criminological Aspects of Organised Crime, továbbiakban: PC-S-CO) kerül megjelölés-

⁷ 2006. évi CI. törvény 2. cikk c) pontja

⁸ Council of Europe, Committee of Ministers: Recommendation Rec(2001)11 of the Committee of Ministers to member states concerning guiding principles on the fight against organised crime (2001) https://search.coe.int/cm/Pages/result_details.aspx?ObjectId=09000016804c0f57#globalcontainer (letöltés dátuma: 2021.01.10.)

⁹ Rec (2001) 11. 21-22. pontja

re. Ugyan a leírt kritériumokat a 2004-ben – három évvel az Európa Tanács ajánlásának kiadását követően – elkészült PC-S-CO tanulmány¹⁰ valóban megemlíti, de a megjegyzésben utal arra is, hogy ez egy korábbi munka eredménye.

Szintén európai, de szűkebb hatáskörű az Európai Unió Tanácsának szervezett bűnözés elleni küzdelemről szóló 2008/841/IB. számú kerethatározata¹¹ (a továbbiakban: Kerethatározat), mely 1. cikkének 1. pontja szerint a bűnszervezet:

„Olyan, kettőnél több személyből álló, hosszabb időre létrejött szervezett csoport, amely összehangoltan működik, és amelynek célja az, hogy legalább négy évig terjedő szabadságvesztéssel vagy szabadságelvonnással járó intézkedéssel vagy annál szigorúbb szankcióval büntetendő bűncselekményeket kövessen el közvetlen vagy közvetett pénzügyi, vagy egyéb anyagi haszonszerzés érdekében.”

Az 1. cikk 2. pontja értelmezte a szervezett csoport fogalmát is, mely szerint az:

„...olyan csoport, amelyet nem véletlenszerűen hoztak létre valamely bűncselekmény közvetlen elkövetésére, és amelyben nem szükségeszerű, hogy a tagoknak formálisan meghatározott szerepe legyen, hogy a tagság összetétele állandó legyen vagy hogy a csoport kidolgozott szervezeti felépítéssel rendelkezzen.”

3. A bűnszervezet hazai fogalmának kialakulása

Az 1949-es Alkotmányt követően hosszú ideig nem volt egységes büntető törvénykönyv, a korábbi büntető anyagi jogszabályok vonatkozó rendelkezéseit az 1952-ben és 1958-ban kiadott „Hatályos Anyagi Büntetőjogi Szabályok Hivatalos Összeállítása” (a továbbiakban: BHÖ) tartalmazta.

A társas elkövetések közül a valamilyen előzetes megállapodás vagy szövetség keretében elkövetett bűncselekmények súlyosabb büntetésének igénye az 1950-es években merült fel. Ebben az időszakban az ilyen elkövetést csak az egyes deliktumok esetén nevesítették (pl. rabló vagy tolvajszövetség¹², a gyilkosságra irányu-

10 Council of Europe: Effectiveness of provisions on membership in criminal organisations Organised crime, Best Practice Survey-no7, 2004, Strasbourg. <https://www.coe.int/t/dg1/legalcooperation/economiccrime/organisedcrime/BestPractice7E.pdf> (letöltés dátuma: 2021.01.10.)

11 A Tanács 2008/841/IB kerethatározata (2008.10.24.) a szervezett bűnözés elleni küzdelemről. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/HTML/?uri=CELEX:32008F0841&from=HU> (letöltés dátuma: 2021. 01.17.)

12 1878. évi V. törvénycikk a magyar büntető törvénykönyv a büntettekről és vétségekről, 336. § 6. pontja szerinti minősítés.

ló szövetség¹³, a pénzhamisításra irányuló szövetség¹⁴, vagy a társadalmi tulajdon fokozott védelme¹⁵), de generális szabályozás a büntető törvényben nem szerepelt. A megalkotásra váró fogalomhoz legközelebb eső „rabló vagy tolvajszövetség” a BHÖ értelmezése szerint „akkor jön létre, ha két vagy több személy meghatározatlan számú, vagy több lopás elkövetésére megállapodott”.¹⁶

A bűnszövetség mint a kor elvárásának megfelelő, súlyosabb szankciókat eredményező meghatározás először a büntető jogszabályok általános és különös részét megreformáló 1961-es büntető törvénykönyvben szerepelt, mely szerint „bűnszövetség akkor létesül, ha két vagy több személy bűncselekményeket szervezeten követ el, vagy erre nézve megállapodik”¹⁷. Ez a megfogalmazás ezután hosszú évekig alkalmasnak tűnt a veszélyesebb társas elkövetési magatartások szankcionálására.

1970-es évek végére azonban hazánkban is megjelentek a szervezett bűnözés első jelei, majd nem sokkal később megkezdődött a tanulmányozása, kutatása és értelmezése is. Igaz, ennek azért korlátokat szabott az a körülmény, hogy a szocialista rendszer már a jelenség magyarországi létezését és előfordulási lehetőségét is következetesen cáfolta.

Dános Valér az 1980-as években végzett kutatását követően így határozta meg a szervezett bűnözés fogalmát:

*„A szervezett bűnözés egy adott társadalom összébűnözésének sajátos alstruktúrája, amelyet azoknak a hivatásos bűnözőknek a bűncselekményei képeznek, akik valamely bűnöző társulás tagjaként (vezetőjeként) tervszerűen, tagolt munkamegosztás és magas fokú konspiráció mellett valósítják meg bűncselekményeiket.”*¹⁸

Korinek László szerint a szervezett bűnözést az alábbi kritériumokkal lehet jellemezni, mely egy tágabb értelmezési lehetőséget nyújt:

- „a) a hatályos jogszabályok szerint tiltott szükségletek kielégítésére irányul,*
- b) a lehető legkisebb kockázatvállalás mellett a leggyorsabb és lehető legnagyobb profitra törekszik,*
- c) a bűnözői csoporton belüli szakosodás, specializáció figyelhető meg,*
- d) a szervezet bűnöző tevékenységét foglalkozásként űzi,*

13 BHÖ (1952) 350. pont.

14 BHÖ (1952) 167. pont.

15 A társadalmi tulajdon büntetőjogi védelméről szóló 1950. évi 24. tvr. 5. § (2) bek.

16 BHÖ (1952) 427. pont f) alpont.

17 A Magyar Népköztársaság Büntető Törvénykönyvéről szóló 1961. évi V. törvény 114. §-a.

18 Dános Valér: Szervezett bűnözés. In Gönczöl Katalin – Korinek László – Lévai Miklós (szerk.): *Kriminológiai ismeretek – Bűnözés – Bűnözés-kezelés*. Budapest, Corvina, 1996, 214.

- e) jellemző az erőszak a bűnözőtársulás tevékenysége során. Ez érdekérvényesítést (pl. befolyás, ellenőrzés megszerzése) és fegyelmezést egyaránt szolgálhat,
- f) megfigyelhető legális és illegális tevékenység egyidejű jelenléte (pl. fedővállalkozások működtetése)
- g) a tevékenység nemzetközi, határokon átnyúló.”¹⁹

A rendszerváltás időszakára a jogalkalmazók felismerték, hogy a bűnszövetségre alkalmazható szabályok sem képesek minden esetben ellensúlyozni a szervezetten elkövetett bűncselekmények társadalomra való veszélyességét. A Legfelsőbb Bíróság már 1995-ben, a büntetéskiszabás során értékelhető tényezőkről szóló 154-es számú Büntető Kollégiumi Állásfoglalás III. fejezet 12. pontjában kimondta, hogy nyomatékos súlyosító körülményként kell értékelni, ha a bűnelkövetés módja magán viseli a szervezett bűnözés – szintén ebben a pontban részletezett – megkülönböztető jegyeit.

A „bűnszervezet” kifejezés először 1997-ben került a Btk.-ba, mely szerint az „a bűncselekmények folyamatos elkövetésére létrejött olyan – munkamegosztáson alapuló – bűnszövetség, amelynek célja a rendszeres haszonszerzés”.²⁰

Az értelmezésen túl a bűnszervezetben történő elkövetés a különös részben nevesített egyes tényállások minősítő körülményeként jelent meg, illetve a bűnszervezet alapítása vagy irányítása a 263/C. §-ban megfogalmazott új bűncselekményt, a bűnszervezet létrehozásának büntettét valósította meg.

Kisebbségi módosításokat követően 2002. május 1-től gyökeresen átalakult a bűnszervezetre vonatkozó szabályozás, és az új meghatározás már nem egy speciális bűnszövetségként nevesítette azt: „a bűnszervezet három vagy több személyből álló, hosszabb időre szervezett, összehangoltan működő csoport, amelynek célja öt évi vagy ezt meghaladó szabadságvesztéssel büntetendő szándékos bűncselekmények elkövetése”²¹. A kiszabható büntetések és a kedvezmények szigorításán túl többek között a 263/C. §-ban megfogalmazott tényállás is átalakult, és *sui generis* tényállásként rendelte büntetni a bűnszervezetben való részvétel előkészületi magatartásait.²²

A 2013. július 1-vel hatályba lépő új Btk.²³ a bűnszervezettel kapcsolatos rendelkezéseken érdemben nem változtatott.

19 Korinek László: A szervezett bűnözés lényegi elemei. In Bensiné Gyórfy Ilona (szerk.): *Harmadik Magyar Jogászgűlés*. Budapest, Magyar Jogász Egylet, 1996, 65.

20 A Büntető Törvénykönyvről szóló 1978. évi IV. tv. (a továbbiakban: korábbi Btk.) 137. § 7. pontja; 1997.09.15-től hatályos, beiktatta az annak módosításáról szóló 1997. évi LXXIII. tv. 9. §-a

21 A korábbi Btk. 137. § 8. pontja, beiktatta az annak módosításáról szóló 2001. évi CXXI. törvény 19. § (5).

22 A korábbi Btk. 263/C. §, beiktatta a 2001. évi CXXI. törvény 51. §.

23 2012. évi C. törvény a Büntető Törvénykönyvről (a továbbiakban: új Btk.)

2019. július 10-től a fogalmi meghatározás két új tényállási elemmel egészült ki, és az így kialakult definíció szerint a „három vagy több személyből álló, hosszabb időre hierarchikusan szervezett, konspiratíván működő csoport, melynek célja ötévi vagy ezt meghaladó szabadságvesztéssel büntetendő szándékos bűncselekmény elkövetése”²⁴. A bűnszervezettel kapcsolatos további rendelkezések változatlanok maradtak.

A törvény indokolása szerint²⁵ a megjelent módosításra a bűnszövetség és a bűnszervezet közötti élesebb elhatárolás, illetve a Legfelsőbb Bíróság 4/2005. számú jogegységi határozata és más eseti döntések²⁶ következtében kialakult rossz ítélezési gyakorlat megszüntetése érdekében volt szükség.²⁷

A hierarchikus felépítés tényállásba ültetése több nemzetközi dokumentummal is ellentmondani látszik. A Palermói Egyezményt kihirdető törvény értelmező rendelkezése szerint a szervezett bűnözői csoportot alkotó strukturált csoportnál nem elvárás, hogy *fejlett hierarchiával* rendelkezzen²⁸, továbbá a Kerethatározat szerint sem feltétel a szervezett csoport megállapításához a *kidolgozott szervezeti felépítés*.

Ezen felül az Európai Unió tagállamainak adatai alapján időszakonként elkészülő, legutóbbi SOCTA²⁹ jelentés szerint a nemzetközi gyakorlatban mind a laza kötődésű, mind a rövid kifutású, változó tagságú szervezett bűnözői csoportok is ismeretek. Az európai szinten feltérképezett közel 5000 szervezett bűnözői csoport 30–40%-a laza szerkezetű, míg kb. 20%-nak a tagsága rövid időn belül változik.

A másik új feltétel, a *konspiratív működés* az egyértelmű meghatározás hiányában nehezen vizsgálható és bizonyítható tényállási elem. A fogalom sem ebben a törvényben, sem más jogszabályban nem került definiálásra. Az egyetlen kapaszkodó a módosító törvény részletes indokolása lehet, mely szerint a konspiratív működés a bírósági gyakorlatban rosszul értelmezett és alkalmazott „összehangoltságot” váltja fel, megtartva annak – a jogalkotó eredeti szándéka szerinti – korábbi tartalmát:

24 Az új Btk. 459. § (1) bek. 1. pontja, beiktatta a Magyarország 2020. évi központi költségvetésének megalapozásáról szóló 2019. évi LXVI. tv. 107. §-a

25 Végső előterjesztői indokolás a Magyarország 2020. évi központi költségvetésének megalapozásáról szóló 2019. évi LXVI. törvényhez. Indoklások Tára, 2019. 21. sz. 160–161.

26 Pl. BH 2016.9.234.

27 A 2019.06.04-én benyújtott első törvényjavaslat – akkori számozás szerinti – 104. §-a még nem tartalmazta ezt a két új feltételt, az indokolás csupán nyelvtani egyszerűsítésről szólt. <https://www.parlament.hu/irom41/06361/06361.pdf> (letöltés dátuma: 2021.01.15.)

28 Lásd 2006. évi CI. törvény 2. cikk b) pontja.

29 Europol: *Serious and Organised Crime Threat Assessment (A súlyos és szervezett bűnözés fenyegetés-értékelése)* Hága, 2007. <https://www.europol.europa.eu/socta-report> (letöltés dátuma: 2021.01.23.)

„Az összehangoltság jelentette volna az elkövetők közötti koordinációt, a lebukás megelőzése érdekében tett – több esetben önálló bűncselekményként büntetett – lépéseket, a bűncselekményből származó előny szervezett elosztását, a bűncselekmények elkövetésének feladatmegosztáson alapuló tervszerűségét. A már hivatkozott jogegységi határozat azonban az összehangoltság tartalmi jelentését leegyszerűsítette, a gyakorlat pedig el is mulasztotta az alkalmazását, bizonyítás felvételét. Ezért a módosítás a fogalmat felcseréli a konspiratív jelzőre, ezzel visszatérítve a fogalmat az eredeti jogalkotói szándékhoz. A konspiratív jelleg jobban kifejezi az említett jellegzetességeket, elvárva azok bizonyítását a bűnszövetségtől való elhatárolás érdekében.”³⁰

Sem a törvényből, sem a fent idézett indokolásából nem derül ki azonban az, hogy vajon a fenti ismérvek önállóan is elegendőek-e a konspiratív működés megállapításához, avagy konjunktív feltételként, egyszerre szükséges teljesülniük.

A bűnszervezet módosult fogalmával 2019-ben, a 43. Jogász Vándorgyűlésen több előadó is foglalkozott. Az elhangzott előadásokon egyetértettek abban, hogy az új meghatározás és a nemzetközi egyezmények ellentmondásban állnak egymással. Miskolczi Barna – a nemzetközi bűnügyi együttműködésben, az eltérő meghatározásból eredő esetleges problémák lehetősége mellett – egy lényeges fordítási hibára hívta fel a figyelmet: míg a Palermói Egyezményt kihirdető törvény a strukturált csoport értelmezésében a „*fejlett hierarchiával*” kifejezést használja³¹, addig az eredeti angol nyelvű szövegben a *developed structure* szerepel. Ennek fordítása máshol – például a Kerethatározat előbb idézett, hivatalos magyar verziójában – a tényleges jelentést jobban tükröző, *kidolgozott szervezeti felépítés*-ként jelent meg, és nem érintette a hierarchikus felépítést. Amennyiben ez az utóbbi fordítás szerepelne a Palermói Egyezményt kihirdető joganyagban, akkor nemcsak a Kerethatározattal és a Palermói Egyezmény eredeti szövegezésével, hanem már hazai törvénynyel is ellentétes lenne a hierarchikus szervezeti felépítés megkövetelése.³²

A Palermói Egyezménnyel összefüggő fordítási anomáliákra hívja fel a figyelmet Czine Ágnes is. Az Egyezmény nők és gyermekek kereskedelme megelőzéséről, visszaszorításáról és büntetéséről szóló jegyzőkönyvének kihirdetéséről szóló törvény³³ okán példaként említi, hogy a jegyzőkönyvben szereplő *the exploitation*

30 Lásd Btk. 137. § 7. pontja.

31 Lásd 2006. évi CI. törvény 2. cikk b) pontja.

32 Miskolczi Barna: *A bűnszervezetek újraszabályozása. (Előadás)*. Zalakaros, 43. Vándor Jogászgűlés, 2019. 2-3. <https://online.fliphtml5.com/nezfyf/clng/#p=1> (letöltés dátuma: 2021.01.16.).

33 Az Egyesült Nemzetek keretében, Palermóban, 2000. december 14-én létrejött, a nemzetközi szervezett bűnözés elleni egyezménynek az emberkereskedelem, a nők és a gyer-

of the prostitution of others kifejezés jelentése nem a törvényben alkalmazott *mások prostituálásának a kizsákmányolása*, hanem sokkal inkább a *mások prostitúciójának a kizsákmányolása*, míg a *slavery* kifejezés tartalma nem a fordításban használt *rabszolgatartás*, hanem a *rabszolgaság*. Annál is inkább igaz ez, mivel ez utóbbi így alkalmazott fordítása ellentétes a kifejezés 1926-os Genfi Egyezmény becikkelyezéséről szóló 1933. évi III. törvény szerinti fordításával.³⁴

4. Konklúzió

A társadalom és az annak részét képező bűnözés folyamatosan változik, míg a bűnszervezet fogalmát, ezt követve, időszakonként változtatják. Katona Géza 1993-ban ezzel kapcsolatban tett megállapítása ugyanakkor időtálló: „A szervezett bűnözés fogalma országoként, régióként és történelmi időszakoként változik, azonban a szervezett bűnözés egészét nem lehet és nem szabad az olasz és az amerikai sajátos viszonyokra épített bűnöző szindikátus modellel azonosítani.”³⁵

Nem szabad abba a tévedésbe esni, hogy csak a klasszikusan értelmezett szervezetek jelentek kiemelt veszélyt a társadalomra. Az új típusú bűnszervezetek már más védendő értékeket veszélyeztetnek. A mai életviszonyok, mint például a bűnüldözés szolgálatába állított technikai eszközök fejlődése, a magánbiztonság kiteljesedése, a korszerű és hatékony vagyonvédelmi eszközök elterjedése, a bűnözők előtt is megnyíló informatikai lehetőségek vagy a menekültek tömeges vándorlása a bűnelkövetőket – így a bűnszervezeteket egy részét is – újszerű elkövetési módszerekre vezették rá. Míg a szervezett bűnözés korábban tipikus működési területei (így például a pénzüintézetek és pénzszállítók kirablása, a gépjárműlopások vagy a zsarolások) nehezkesebbé váltak, addig az újak (az embercsempészás, az adófizetési kötelezettségek elkerülése, a világhálón elkövethető csalások vagy az illegális árukereskedelem) sokkal kisebb kockázat mellett sokkal nagyobb jövedelemmel kecsegtetnek.

Ezeknek az új elkövetési módszereknek már más okai és hatásai vannak, a végrehajtó szervezetek is más struktúrában működnek. Ebből adódóan a szervezett bűnözés kriminológiai jellemzőit is folyamatosan kell vizsgálni, hogy az erre épülő büntetőjogi fogalom is aktuális maradjon.

mek kereskedelmének megelőzéséről, visszaszorításáról és büntetéséről szóló Jegyzőkönyve kihirdetéséről szóló 2006. évi CII. tv.

34 Czine Ágnes: *Az emberkereskedelem, mint a szervezett bűnözés egyik megjelenési formája*. Phd. Pécsi Tudományegyetem ÁJK DI, 2011. 27-28.

35 Katona Géza: „A magyarországi szervezett bűnözés kutatásának módszertani kérdéseiről”. *Rendészeti Szemle*, 1993, 9. sz. 33-34.

Hivatkozásjegyzék

- A Tanács 2008/841/IB kerethatározata (2008.10.24.) a szervezett bűnözés elleni küzdelemről, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/HTML/?uri=CELEX:32008F0841&from=HU> (letöltés dátuma: 2021.01.17.)
- Bócz Endre: „A szervezett bűnözésről és a bűnszervezet fogalmáról”. *Magyar Rendészet*, 2008. 4. sz. 5–23.
- Council of Europe, Committee of Ministers: *Recommendation Rec(2001)11 of the Committee of Ministers to member states concerning guiding principles on the fight against organised crime* (2001) https://search.coe.int/cm/Pages/result_details.aspx?ObjectId=09000016804c0f57#globalcontainer (letöltés dátuma: 2021.01.10.)
- Council of Europe: *Effectiveness of provisions on membership in criminal organisations Organised crime, Best Practice Survey-n°7*, 2004, Strasbourg. <https://www.coe.int/t/dg1/legalcooperation/economiccrime/organisedcrime/BestPractice7E.pdf> (letöltés dátuma: 2021.01.10.)
- Czine Ágnes: *Az emberkereskedelem, mint a szervezett bűnözés egyik megjelenési formája*. Phd. Pécsi Tudományegyetem ÁJK DI. 2011.
- Dános Valér: Szervezett bűnözés. In Gönczöl Katalin – Korinek László – Lévai Miklós (szerk.): *Kriminológiai ismeretek – Bűnözés – Bűnözéskontroll*. Budapest, Corvina, 1996, 211–225.
- Europol: *Serious and Organised Crime Threat Assessment (A súlyos és szervezett bűnözés fenyegetés-értékelése)*, Hága, 2007. <https://www.europol.europa.eu/socta-report> (letöltés dátuma: 2021.01.23.)
- Katona Géza: „A magyarországi szervezett bűnözés kutatásának módszertani kérdéseiről”. *Rendészeti Szemle*, 1993, 9.sz. 33–39.
- von Lampe, Klaus: *Definitions of Organized Crime*, [é.n.] www.organized-crime.de/organizedcrimedefinitions.htm (letöltés dátuma: 2021.01.10.)
- von Lampe, Klaus: „Not a Process of Enlightenment: The Conceptual History of Organized Crime in Germany and the United States of America”, *Forum on Crime and Society*, 2001, 1. sz. 99–116.
- Korinek László: A szervezett bűnözés lényegi elemei. In Benisné Gyórfy Ilona (szerk.): *Harmadik Magyar Jogászgűlés*. Budapest, Magyar Jogász Egylet, 1996, 65–72.
- Miskolczi Barna: *A bűnszervezetek újraszabályozása. (Előadás)*. Zalakaros, 43. Vándor Jogászgűlés, 2019, 2-3. <https://online.fliphtml5.com/nezyf/clng/#p=1> (letöltés dátuma: 2021.01.16.)
- Paoli, Letizia – Fijnaut, Cyrille: *Organised Crime in Europe*. Hollandia, Springer, 2014.

Éberhardt Gábor

A HUMÁN MIGRÁCIÓ ÉS A SPIRITUALITÁS KAPCSOLATA

„A modern, ismeret-alapú társadalomban a gyakorlati készségeket tudományos ismeretekre és tudományos kutatási eredményekre lehet alapozni.”¹

Kerecsi Klára

Az emberi vándorlás, a humán migráció forráskutatásának az egyik kiemelt jelentőségű területe a spiritualitás. Az emberi történelem előtti és a világvallások ismertté válásának időszakából származó írott tanítások ismerik a vándorlás jelenségét, ahhoz ajánlásokat fogalmaznak meg a hívók irányába. Ezek a tanítások a mai modern világ migrációs mintázatára és szereplőire is értelmezhetőek, alkalmazhatóak.

A spiritualitás és a klasszikus tudományágak területén is megjelenik a migráció jelensége, mivel vannak a világban olyan globális kihívások, amelyeket csak a tudomány és a vallás vezető képviselőinek egyetértésével, közösen kialakított és elfogadott, képviselt módszertanával lehetséges érdemben kezelni. Az emberi vándorlásnak nincs egységesen elfogadott fogalma, ugyanakkor ezekben több közös elem is jelen van, pl. a mobilitás, a cél, a mintázat stb. Ezeknek a céloknak képezheti egy elemét a vallási alapokra épülő kulturális migráció, amelyet a vándor egyfajta küldetésként él meg. Ennek a folyamatnak az egyik következménye lehet a célország többségi vallásának megváltozása.² A humán migráció egy olyan társadalmi jelenség, amelynek mind a kialakulásában, mind annak kezelésében egyaránt szerepet játszik a vallás és a materializmus.³

1. A migráció és a spiritualitás kapcsolódási felületei

Az ősi védikus szent iratok tudást adnak át a saját magunk, a más élőlények és a természeti erőket irányító félistenek által okozott sorscsapásokról, a természeti katasztrófák által kiváltott szenvedésekről is, amelyek közvetve vagy közvetlenül kiválthatja a népek, törzsek, csoportok, egyének vándorlását, de abban a karmának

- 1 Kerecsi Klára: „Gondolatok a rendészettudományról.” <https://rtk.uni-nke.hu/oktatas/rendeszettudomanyi-doktori-iskola/bemutakozas> (letöltés dátuma: 2020.12.26.)
- 2 Hautzinger Zoltán: *A migráció és a külföldiek büntetőjogi megjelenése*. Pécs, AndAnn, 2018, 19.
- 3 Varga Károly: „Spiritualitás és migráció.” *Magyar Tudomány*. 177. évf., 2016, 9. sz. 1118–1129.

is jelentős szerepe van. A konzervatív filozófia analógiájának mintájára karmája nemcsak az anyagi világban létező egyéni léleknek van, hanem létezik csoport-karma is, amelyet egy adott népre, akár országra is vonatkoztatni lehet. A karmája elől senki nem tud megszökni, annak bekövetkezése független a helytől és az időtől. Az adott helyre történő születésnek meghatározott oka van, amely a körülményektől függően akár küldetéssé emelkedhet az emberi élet valós értelmének helyben maradással vagy vándorlással történő megtalálásával, a békés vagy konfliktusos eszközök alkalmazásával.

Az 1990-es években jelent meg a civilizációk összecsapásának elmélete. A jelentős vitákat kiváltó elmélet atyjaként jegyzett harvardi politológus szerint a jövőbeli nemzetközi konfliktusok várhatóan inkább kulturális, mintsem ideológiai, nagy nemzeti vitákból alakulnak ki. Elméletében nyolc erkölcsileg és politikailag összeférhetetlen civilizációt azonosított, ahol a közöttük feszülő ellentétek valós konfliktusokhoz vezethetnek. Ennek egyik eszköze lehet a fegyveres harc, mint pl. ahogyan az umma elérése érdekében az iszlám világ az írott történelem szerint két alkalommal próbálta meg elfoglalni Európát – és ami évszázados háborúk után mégsem sikerült. A globalizált világban a harmadik kísérlet a „*muzulmán demográfiai invázió*”.⁴

A Lenski által kifejlesztett ökológiai evolúciós elmélet (*ecological evolution theory*), a migráció elmélete és a telepes kolonializmus, valamint a Malešević által kifejlesztett erőszak-szociológiai megközelítés szerint a négy elmélet jól illeszkedik egymáshoz, összehasonlító keretet biztosít a bibliai és a régészeti adatok értelmezéséhez.⁵

Wright a törzsi társadalmaktól az „Y” generációs technológia koráig hajtotta végre elemzését antropológiai, történelmi és szociológiai megközelítésben a migráció spirituális értelmezhetősége céljából. Ennek során vizsgálta a vallások kialakulását, a hit folyamatos változását és fejlődését, amelyek elemei hatást gyakoroltak a humán migrációra. Provokatív jelleggel vetődik fel a kérdés a civilizációk harcáról, a zsidó-keresztény, a nyugati társadalmak és az iszlám világ közötti feszültségről. Megoldási lehetőségként ajánlja a kölcsönös toleranciát és olyan Isten létét, akinek könyörülete átfogja a globális világot.

„A globalizáció mára túl szűkössé tette a bolygót ahhoz, hogy olyan hatalmas vallások békésen megférjenek, amelyek egymással szemben állnak. Ha az ábrahámi

4 Huntington, Samuel P.: *The Clash of Civilizations and the Remaking of World Order*. New York, Simon & Schuster, 1996, 89–141.

5 Pitkänen, Pekka: „The ecological-evolutionary theory, migration, settler colonialism, sociology of violence and the origins of ancient Israel”. *Cogent Social Sciences*, 2. évf., 2016, 1. sz. 1–23. DOI: 10.1080/23311886.2016.1210717

*Isten – a zsidók Istene és a keresztények Istene és a muzulmánok Istene – nem segíti elő a toleranciát, mindnyájan bajban vagyunk.*⁶

2. A modern migráció és a vallástörténet vándorlástörténetének kapcsolódása

A vallás olyan egyetemes és átfogó fogalom, amelyre nehezen adható meghatározás: „*élményszerű találkozás a szenttel és a szenttől meghatározott ember válaszcselekménye.*”⁷ Apológusok kutatási eredményei alapján az öt világvallás azért értékelhető nagyoknak, mert a követők száma a legmagasabbak között van, minden kontinensen elterjedt, és rendelkezik egyetemes (egész világra szóló) küldetésstudattal.⁸ A napjainkban ismert adatok szerint a kereszténység (31%; 2,4 milliárd), az iszlám (25%; kb. 1,9 milliárd), a hinduizmus (15%; kb. 1,2 milliárd), a buddhizmus (7%; kb. 500 millió), a kínai univerzizmus (6%; kb. 450 millió) számos hívó ember életét határozza meg, gyakorol rá hatást. A 2020. évi adatok szerint a világméretű arányokban érdemi változás nem történt, de az egyes országok esetében igen.⁹

2.1. A katolikus vallás értelmezése a migrációról

Jézus szegényekre vonatkozó szavait a teológia akár így is idézheti: „Menekültek pedig mindig lesznek veletek! (Mt 26,11)”¹⁰ A vallás írott tanításának tartott Bibliában a migráció kérdésköre az idegen, a jövevény, a földönfutó, a hontalan, a bujdosó és a kóborló kifejezésekhez kötve jelenik meg. A leírás szerint a testvér-gyilkos Káin volt az első, akit Isten arra ítélte, hogy „bujdosó és kóborló” legyen a Földön. Ábrahám és Sára Isten parancsára keltek útra és vándoroltak sok száz kilométert, hogy Isten népalapító tervét megvalósítsák. A napjainkban alkalmazott értelmezés szerint gazdasági bevándorló volt Jákob és családja, amikor a hosszan

6 Wright, Robert: *Isten evolúciója, vallások és kultúrák*. Budapest, HVG könyvek. 2010. 396.

7 Mensching, Gustav: *Soziologie der Religion*. Bonn, Röhrscheid. 1947, 2.

8 Glasenapp, Helmuth Von: *Az öt világvallás - Bráhmaizmus, buddhizmus, kínai univerzizmus, kereszténység, iszlám*. Budapest, Akkord kiadó, 1992, 4–32.

9 [Sz.n.]: „World Religion Makeup”. *Global Religious Futures*. http://www.globalreligious-futures.org/explorer#/?subtopic=15&chartType=bar&year=2020&data_type=number&religious_affiliation=all&destination=to&countries=Worldwide&age_group=all&gender=all&pdfMode=false (letöltés dátuma: 2020.12.26.)

10 Szűcs Ferenc: „Menekültügy, migráció bibliai és teológiai etikai nézőpontból.” <https://confessio.reformatus.hu/v/menekultugy-migracio-bibliai-es-teologiai-etikai-nezopontbol/> (letöltés dátuma: 2020.12.28.)

tartó ínséges időkben Egyiptomba költöztek, valamint a gyermek Jézus is menekülni kényszerült szüleivel a Heródes által irányított tömeges erőszak elől.

A keresztény vallásban a migráció kiváltó okaként a modern elméletek több eleme is megjelent, valamint a jelenség kezelésére is több ajánlást fogalmaz meg az idegenek szeretetével és a megtisztulás parancsával egyaránt, amelyre Ferenc pápa az elvándorlók és menekültek világnapja alkalmából (szeptember 27.) közölt üzenetében hívja fel visszatérően a figyelmet.¹¹ Az Ószövetségben olvashatóak azok a jövevények, akik huzamosabb ideig kényszerülnek idegen földön, idegen közegben és kiszolgáltatottan élni, ezért védelemre, a befogadó közösség gondoskodására szorulnak. Vannak azonban olyanok, akik, mint ellenséges idegenek, létükben is veszélyeztetik a népet, akiktől az Isten óvja a népét a vallási tisztaság megőrzése érdekében. A szent könyvben leírtak szerint az idegen hatások, a pogány kultuszok létező veszélyforrások, amely miatt óvja népét az idegen behatásoktól, az idegenekkel való keveredéstől, az idegenekkel történő házasodástól, már a Mózes ötödik könyvének 5. fejezetében leírt első Isteni parancsolat szerint: „Ne legyen más Istened rajtam kívül!”. A keresztény humanitás ugyanakkor megoldást is ajánl a migráció kezelésére a „Nem kirekeszteni – ellenőrizni!” elv¹² megjelenésével, amely egy ókori keleti szokáson alapul. Eszerint az úton lévő jövevény nem maradhat a szabad ég alatt éjszakára, kötelező részére szállást, ételmezt adni. Mielőtt erre sor kerülne, előbb kifaggatják a vándort. Ha a lévita tisztában van helyzetével, nem áll elő igényekkel, nem követelőzik és elfogadja a befogadásának feltételeit – biztosítani kell neki azt.

2.2. Az iszlám követőinek értelmezése a migrációról

Az iszlám szó arab eredetű, és engedelmességet, odaadást, Isten akaratában való megnyugvást jelent. Az iszlám vallás szintén ismeri a migráció, a vándorlás jelenségét, amelynek kiváltó okaként gazdasági, vallási gondokat vagy egyszerű áttelepülést jelöl meg. A Korán több migrációs hullámról, vándorlásról tanúskodik a muszlim hit követői között. Engedi, sőt ajánlja az elnyomott és gyenge embereknek, hogy az életterükből a Próféta másik földjére vándoroljanak, amiben azoknak kell segítenie a vándorokat, a menekülőket, akiknek hatalmuk van arra. Ugyan a modern világ földrajzi határokat és ellenőrző helyeket állított fel azért, hogy el-

11 Vertse Márta – Vértesaljai László: „Ferenc pápa üzenete a migránsok és menekültek szeptember 27-i Világnapjára”. *Vatican News*. <https://www.vaticannews.va/hu/papa/news/2020-05/ferenc-papa-uezenete-a-migransok-es-menekultek-vilagnapjara.html> (letöltés dátuma: 2021.02.25.)

12 [Sz.n.] „Migránsok a Bibliában.” <https://www.evangelikus.hu/node/7271?language=sk> (letöltés dátuma: 2021.02.25.)

ossza a nemzeteket és megállítsa a migráció áramlását, az iszlám tanításában minden ország Istenhez tartozik, és minden ember Allah szolgája. Mohamed tanítása szerint a menekülőknek meg kell hallgatni, meg kell ismerni, lehetőséget kell nekik biztosítani, hogy a választott környezetükbe integrálódni tudjanak, és ha elfogadják a befogadó nép szabályait, úgy biztosítani kell nekik minden lehetséges segítséget.¹³

2.3. A buddhizmus és a vándorok kapcsolata

A korabeli leírások szerint Kr.e. 3. században létrejött a buddhista egyház, a szerzetesek megszerkesztették a buddhizmus szent iratait tartalmazó gyűjteményt, a Tipitákát.¹⁴ A hit tanai szerint ismerik a vándor, a menekült fogalmát és a tanítások szerint segíteni kell őket a lehetőségek függvényében. A veszélyeztetettség (sérülékenység) miatt a többieknél is nagyobb figyelemmel kell lenni a nők és a gyermekek felé. A segítség nem lehet végtelen és feltétel nélküli, amelynek a célja, hogy a menekülő vissza tudjon térni saját hazájába és népéhez. A hit követői szerint a menekülést kiváltó okok változhatnak, az eltérő vallások önmagukban nem előidézői a vándorlásnak, viszont vannak olyan emberek, csoportok, akik a vallásuk nevében, annak istene által hirdetett tanokat és egyéni érdekeit szolgálva igazolják más hitűek elleni agressziójukat.

2.4. Az univerzizmus kapcsolódása a vándorokkal

A kínai vallás nem képez egységes hit- és gyakorlatrendszert, hanem egymásra ható vallási és filozófiai hagyományok összetett egészeként fogható fel. Az univerzizmus keretében, ám önálló vallásként született meg az i. e. 6. században a taoizmus. Mestere Lao-ce volt, a tan legfontosabb összefoglalása pedig a Tao tő king (Az Út és Erény könyve) című munkában maradt az utókorra. A gondolatrendszer középpontjában a tao, a Világtörvény áll, amely minden létezőnek az ősi oka. Az ember feladata, hogy szemlélődő módon törekedjék a tao befogadására, megértésére. Ez a szemlélődő, konfliktust kerülő szellem jelenik meg a vándor-

13 Saritoprak, Zeki: „The Qur’anic Perspective on Immigrants: Prophet Muhammad’s Migration and Its Implications in Our Modern Society.” *The [E]Journal of Scriptural Reasoning*, 10. évf. 2011. 1. sz. <http://jsr.shanti.virginia.edu/back-issues/vol-10-no-1-august-2011-people-and-places/the-quranic-perspective-on-immigrants/> (letöltés dátuma 2021.02.25.)

14 Bukkyō Dendō Kyōkai: *Buddha tanítása*. Tokyo, Kosaido Printing Co., 2007, 260–274.

rokkal, menekülőkkel való ajánlások esetében is, ami arra tanítja a vallás követőit, hogy a rászorulókat segítsék a lehetőségeik függvényében.¹⁵

2.5. A zsidó vallás és a migráció kapcsolatrendszer

A zsidók őseinek megjelenése a mai Izrael területén, a Biblia leírása szerint i. e. 2. évezred első felére tehető. A történet szerint Ábrahám ősatya családjával és félnomád törzsek egy csoportjával eljött a mezopotámiai Urból, majd Harránból, és hazát keresve vándorolt azon a földön, amelyet Isten (Elohim) mutatott neki. Amikor a zsidóság elhagyta házait, hogy folytassa útját az Ígért Földre felé, már a törvény, a Tóra irányítása alatt élt a nemzet, amely Mózes-től vette át a Teremtő szavát. A Tóra tartalmazta a nép történelmét és törvényeit egyaránt. A törvények legfontosabb csoportja a tízparancsolat, amelyet az Isten két kőtáblába vésve adott Mózesnek az egyiptomi kivonulás utáni negyven éves vándorlás során.¹⁶ A „kiválasztott nép”¹⁷ vallásának követői a törvény rendelkezéseit követve elfogadják a nincstelen vándorokat és az üldözött menekülőket. Mindkét veszélyeztetett személyi kör esetében kötelességnek tekinti a segítségnyújtást, de csak olyan ellenőrzések után, amelyek a saját biztonságukat hivatott erősíteni, feltételezve a megterest, ami garanciája annak, hogy valóban nem ártó szándékú a megsegített jövevény.

3. Összefoglalás

A humán migráció hatásainak kutatása során alapvető igényként jelentkezik a migráció fogalmi körének kutatása, vizsgálata, elemzése. Ennek során az enciklopédikus, a történelmi és a tudományos értelmezéseken túl vizsgáltam a jelenséget az írott emberi történelem megjelenésének időszakára visszanyúlva. Mind az öt vizsgált világvallás azonosítható módon írja le tanítását az emberi vándorlással összefüggésben. A kutatási eredmények felhívják a figyelmet arra, hogy amennyiben egy ország meghatározza a különböző vallásúak jogállását, az érdemben befolyásolja az érkező külföldiek integrációs lehetőségeit.¹⁸ A különböző vallások mind az ellenőrzött (*controlled*), mind a nyilvántartott (*documented*) mig-

15 [Sz.n.] „Magyar katolikus lexikon – a kínaiak hite.” <http://lexikon.katolikus.hu/K/k%C3%ADnaiak%20hite.html> (letöltés dátuma 2021.02.25.)

16 [Sz.n.] „A zsidó nép története.” <https://www.arcanum.hu/hu/online-kiadvanyok/KonyvekKonyve-a-konyvek-konyve-2/a-bibliarol-14D6/az-oszovetseg-154C/a-zsidonep-rovid-tortenete-154F/> (letöltés dátuma: 2021.02.25.)

17 [Sz.n.] „A kiválasztott nép.” <https://zsido.com/fejezetek/a-kivalasztott-nep/> (letöltés dátuma: 2021.02.25.)

18 Ádám Antal: „Az egyház és az állam viszonya.” In Jakab András – Könczöl Miklós – Menyhárd Attila – Sulyok Gábor (szerk.): *Internetes Jogtudományi Enciklopédia*. Budapest,

rációt preferálják olyan alkalmazott elemekkel, amelyek feltételezik a fogadó társadalom biztonsága érdekében az érkező vándorok szabálykövetését új környezetükben, valamint a segítségnyújtást a rászorulóknak.

Hivatkozásjegyzék

[Sz.n.]: „A kiválasztott nép.” <https://zsido.com/fejezetek/a-kivalasztott-nep/> (letöltés dátuma: 2021.02.25.)

[Sz.n.]: „A zsidó nép története.” <https://www.arcanum.hu/hu/online-kiadvanyok/KonyvekKonyve-a-konyvek-konyve-2/a-bibliarol-14D6/az-oszovetseg-154C/a-zsido-nep-rovid-tortenete-154F/> (letöltés dátuma: 2021.02.25.)

[Sz.n.]: „Magyar katolikus lexikon – a kínaiak hite.” <http://lexikon.katolikus.hu/K/k%C3%ADnaiak%20hite.html> (letöltés dátuma 2021.02.25.)

[Sz.n.]: „Migránsok a Bibliában.” <https://www.evangelikus.hu/node/7271?language=sk> (letöltés dátuma: 2021.02.25.)

[Sz.n.]: „World Religion Makeup”. *Global Religious Futures*. http://www.globalreligiousfutures.org/explorer#/?subtopic=15&chartType=bar&year=2020&data_type=number&religious_affiliation=all&destination=to&countries=Worldwide&age_group=all&gender=all&pdfMode=false (letöltés dátuma: 2020.12.26.)

Ádám Antal: „Az egyház és az állam viszonya.” In Jakab András – Könczöl Miklós – Menyhárd Attila – Sulyok Gábor (szerk.): *Internetes Jogtudományi Enciklopédia*. Budapest, HVG-ORAC, 2020. <https://ijoten.hu/uploads/az-egyhz-s-az-llam-viszonya.pdf> (letöltés dátuma: 2021.02.25.)

Bukkyó Dendō Kyōkai: *Buddha tanítása*. Tokyo, Kosaido Printing Co., 2007. 260–274.
Glaserapp, Helmuth Von: *Az öt világvallás - Bráhmaizmus, buddhizmus, kínai univerzizmus, kereszténység, iszlám*. Budapest, Akkord kiadó, 1992. 4–32.

Hautzinger Zoltán: *A migráció és a külföldiek büntetőjogi megjelenése*. Pécs, AndAnn, 2018, 19.

Huntington, Samuel P.: *The Clash of Civilizations and the Remaking of World Order*. New-York, Simon & Schuster, 1996, 89–141.

Kerezsi Klára: „Gondolatok a rendszertudományról.” <https://rtk.uni-nke.hu/oktatas/rendszertudomanyi-doktori-iskola/bemutakozas> (letöltés dátuma: 2020.12.26.)

Mensching, Gustav: *Soziologie der Religion*. Bonn, Röhrscheid. 1947.

Pitkänen, Pekka: „The ecological-evolutionary theory, migration, settler colonialism, sociology of violence and the origins of ancient Israel”. *Cogent Social Sciences*, 2. évf., 2016, 1. sz. 1–23. DOI: 10.1080/23311886.2016.1210717

HVG-ORAC, 2020. <https://ijoten.hu/uploads/az-egyhz-s-az-llam-viszonya.pdf> (letöltés dátuma: 2021.02.25.)

- Saritoprak, Zeki: „The Qur’anic Perspective on Immigrants: Prophet Muhammad’s Migration and Its Implications in Our Modern Society.” *The [E]Journal of Scriptural Reasoning*, 10. évf., 2011, 1. sz. <http://jsr.shanti.virginia.edu/back-issues/vol-10-no-1-august-2011-people-and-places/the-quranic-perspective-on-immigrants/> (letöltés dátuma 2021.02.25.)
- Szűcs Ferenc: „Menekültügy, migráció bibliai és teológiai etikai nézőpontból.” <https://confessio.reformatus.hu/v/menekultugy-migracio-bibliai-es-teologiai-etikai-nezo-pontbol/> (letöltés dátuma: 2020.12.28.)
- Varga Károly: „Spiritualitás és migráció.” *Magyar Tudomány*. 177. évf., 2016, 9. sz. 1118–1129.
- Vertse Márta – Vértesaljai László: „Ferenc pápa üzenete a migránsok és menekültek szeptember 27-i Világnapjára”. *Vatican News*. <https://www.vaticannews.va/hu/papa/news/2020-05/ferenc-papa-uezenete-a-migransok-es-menekueltek-vilagnapjara.html> (letöltés dátuma: 2021.02.25.)
- Wright, Robert: *Isten evolúciója, vallások és kultúrák*. Budapest, HVG könyvek, 2010.

Erdélyi Katalin

A MAGYAR ÍRÁSAZONOSÍTÓ SAJÁTOSSÁGOK ORSZÁGOS ADATBÁZISA

1. Bevezetés

A magyar büntetőeljárás az írásszakértői véleményt bizonyítási eszközként ismeri el. A releváns szakirodalom ugyanakkor rámutat arra, hogy az írásszakértői módszerek tudományos megalapozottsága vitatható. Jelen tanulmány mellett érvel, hogy az írásszakértői vélemények hiteltérdemlősége fokozható, ha a szakértő a vizsgálat során egy írássajátosságokból felépített – mesterséges intelligenciát alkalmazó – adatbázist használ. A mesterséges intelligencia alkalmazása segítheti a szakértő munkáját, lehetővé téve az objektivebb döntéshozatalt a szakkérdés megválaszolása során. Az írássajátosságok közös rendszerbe való összegyűjtése a magyar írásszakértés technikai-informatikai megoldásokkal támogatott tudományos irányú fejlődését is előmozdíthatja.

A szakértői tevékenységen¹ belül a kriminalisztikai szakterületek közé tartozó írásszakértés az igazságügyi szakértői tevékenység egyik legismertebb fajtája, és rendkívül izgalmas terület. Vizsgálatának tárgya az emberi kéz által készített grafikum, célja, hogy „a tudományos alapon nyugvó fejlett technikai eszközök és alkalmazási módszereik igénybevételével az írásokkal kapcsolatos adott kérdésekben olyan véleményt lehessen alkotni, amely valamely tény eldöntéséhez segítséget nyújt”². Tudományos jellegének kialakulása az 1930-as években kezdődött azzal, hogy Moszkvában megjelent a szovjet eljárásjogász, Sz. M. Potapov *Kriminalisztika*³ című munkája. Magyarországon Vargha László *Kézírásvizsgálat*⁴ című, 1958-ban készült kandidá-

1 Kovács Gábor – Nogel Mónika: „Comparative Analysis of the Legal Regulation of Forensic Experts in Europe”. *Forensic Science International*, CCLXXVII. évf., 2017, 81–82.; Kovács Gábor: Igazságügyi szakértők átértékelődő szerepe a büntetőeljárásban. In Bihari Mihály – Patyi, András (szerk.): *Ünnepi kötet Szalay Gyula tiszteletére, 65. születésnapjára*. Győr. Universitas-Győr Kht., 2010, 310–319.; Kovács Gábor: Igazságügyi szakértő alkalmazása a büntetőeljárásban. In Szakály, Zsuzsa (szerk.) *Szakkérdésekről szakértőknek – Igazságügyi szakértőkre vonatkozó jogi kérdések tudományos és gyakorlati megközelítésből*. Budapest, Magyar Közlöny Lap- és Könyvkiadó, 2020, 325.

2 Bócz Endre (szerk.): *Kriminalisztika 1*. Budapest, BM Duna Palota Kiadó, 2004, 505.

3 Kertész Imre: „A tudományos bizonyíték”. *Belügyi Szemle*, 2002, 11-12. sz. 149–170.

4 Vargha László: *Kézírás-vizsgálat*. Kandidátusi értekezés a kriminalisztika köréből: Doktori disszertáció, Pécs, 1958.

tusi értekezése fordította az írásvizsgálatokat a tudományosság irányába, szorgalmazva az írásvizsgálati laboratóriumok felállítását, és írásgyűjtemény létesítését⁵. Az 1970-es években pedig Kiss Lajos⁶ és Vass Kálmán⁷ foglalkoztak részletesen a kézeredet megállapításának módszereivel, munkájuk a mai magyar írásszakértésben meghatározó jelentőségű.

Az írászazonosítás alapja az a megfigyelés, hogy az emberi grafikum egyedi, bár az individualitást csak 2001-ben sikerült igazolni számítógépes feldolgozás útján.⁸ Az írás egyedisége azt jelenti, hogy az írásban megnyilvánuló egyedi mozzanatokat (írásajátosságok) adott kombinációja a világon csak egyetlen emberre jellemző, így egy személy sajátosságkomplexumán keresztül azonosítható. Az *írásajátosság* fogalom a szovjet írásszakértés találmánya volt, az oroszok állították az írásajátosságokat is először rendszerbe. A rendszerbe sorolás tette lehetővé az íráskutatók és az írás egyéb szakértői számára az emberi grafikumok „tudományos” igényességű, mély és tervszerű elemzését, az egyedi írásjellemzők egyértelmű leírását és azonosításra való felhasználását.

2. Az írásszakértői vélemények hiteltérdemlősége

Az írásszakértői bizonyításban is felmerül annak a kérdése, hogy mennyire validak és megbízhatóak a vizsgálati eredmények, illetve összességében, mennyire hiteltérdemlők az írásszakértői vélemények. Kármán Gabriella szerint „a hiteltérdemlőség annak a mércéje, hogy az adott bizonyítási eszköz (itt szakvélemény) mennyiben közvetíti az igazságot a vizsgált kérdésben.”⁹ Nogel Mónika másképp értelmezi a hiteltérdemlőség fogalmát. A szerző monográfiájában kiemeli, hogy a hiteltérdemlőség egy eljárásjogi fogalom. A hiteltérdemlőség tehát nem azonosítható a szakvélemény tényleges helytállóságával, azaz a hiteltérdemlő szakvélemény nem feltétlenül az objektív valóságot („igazságot”) közvetíti. A szakvélemény hiteltérdemlősége csak annyit jelent, hogy a jogalkalmazóban nem kell észszerű kételynek ébrednie a tekintetben, hogy a szakvélemény helytálló. Nogel Mónika szerint a szakvélemény hiteltérdemlőségéről akkor beszélhetünk, ha a szakvéleményre vonatkozó jogi és szakmai előírások maradéktalanul teljesülnek; a szakértő jogi vagy

5 Vargha: i. m., 157–161.

6 Kiss Lajos: *Az igazságügyi kézírászakértői vizsgálat alapjai*. Budapest, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, 1977, 29–30.

7 Vass Kálmán: *A kézírás vizsgálata*. Budapest, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, 1973.

8 Srihari, Sargur N. – Cha, Sung-Hyuk – Arora, Hina – Lee, Sangjik: „Individuality of Handwriting”. *Journal of Forensic Sciences*, XLVII. évf., 2002, 4. sz. 856–872.

9 Kármán Gabriella: *A kriminalisztikai szakértői bizonyítás*. Doktori értekezés, Budapest, 2017, 100.

szakmai tilalmat nem szegett meg; a vélemény nem szenved logikai hibában, így alkalmas arra, hogy a kirendelő hiányzó különleges szakismeretét pótolja¹⁰. A szakvélemény hiteltérdemlőségének egyik legfontosabb feltétele a megalapozottság, amely – több egyéb szempont mellett – a szakértő kompetenciáján¹¹ és az alkalmazott módszer tudományos-szakmai megalapozottságán¹² nyugszik.

Az írásszakértői vélemények hiteltérdemlősége tehát nagyban függ az alkalmazott módszerektől és eljárásoktól. Arról, hogy a jogalkalmazók hogyan viszonyulhatnak az írásszakértői szakvéleményekhez, a 2007 óta rendelkezésre álló online, publikus Bírósági Határozatok Gyűjteményének¹³ elemzése szolgáltathat információt. A tanulmány szerzője a közeljövőben kezdi meg ezirányú vizsgálatát.

A szakértői döntésben természetesen mindig van a tapasztalatból eredő előítélet, amelynek szerepét a bizonyítási eljárásban már sokan tanulmányozták.¹⁴ Többek között éppen a szakértőre ható kognitív torzító tényezők¹⁵ miatt van újra és újra napirenden a szakvélemény validitásának¹⁶ kérdése. Nemzetközi kritikák szerint a kézírás-azonosításnak mint szubjektív szakértői módszernek¹⁷ nincsenek meg a megfelelő tudományos alapjai, hiányzik a standardizált képzés és a szakmai minősítési eljárás.¹⁸ A témában jártas szakemberek hiányolják a régi módszerek felülvizsgálatát is.¹⁹ Az összehasonlító módszerek – amit a kézírások azonosítására is használnak – tudományos validitását az Egyesült Államokban is górcső alá vették (2009-ben született meg az NRC-jelentés²⁰, majd 2016-ban a PCAST-je-

10 Nogel Mónika: *A szakértői bizonyítás aktuális kérdései*. Budapest, HVG-ORAC, 2020, 213–227.

11 Nogel Mónika: „Az igazságügyi szakértői szakterületek tagolása és a szakértői kompetencia”, 2019, <http://ugyeszeklapja.hu/?p=2702> (letöltés dátuma: 2021.03.06.)

12 Nogel Mónika: „A szakértői bizonyítás...”. 145.

13 *Magyarország Bíróságai*, 2021. <https://birosag.hu/birosagi-hatarozatok-gujtemenye>

14 Elek Balázs: „A sztereotípiák szerepe a bizonyítási eljárásban”, 2012. http://www.debrece-nijogimuhely.hu/archivum/2_2012/sztereotipiak_szerepe_a_bizonyitasi_eljarasban (letöltés dátuma: 2021.03.06.)

15 Kovács Gábor: Az ítéletalkotás csapdái. In Madai Sándor, Pallagi Anikó, Polt Péter (szerk.): *Sic itur ad astra: Ünnepi kötet a 70 éves Blaskó Béla tiszteletére*. Budapest, Ludovika Egyetemi Kiadó, 2020.

16 Vö. Nogel Mónika: „A szakértői minőségbiztosítási rendszer kialakításának előkérdései és alapfogalmai”. *Jog - Állam - Politika*, 2017. 1. sz.; Nogel Mónika: „A hazai szakértői minőségbiztosítási rendszerének vázlata és annak jelentősége a büntetőeljárásban”. *Magyar Jog*, 2018, 7. sz.

17 Nogel Mónika: „A szakértői bizonyítás...”. 135.

18 Hecker, Manfred: „Forensische Handschriftenvergleiche”. *Anmerkungen zu amerikanischen Zweifeln am Beweiswert von Schriftgutachten. Kriminalistik*. 1998, 3. sz. 209–213.

19 Kármán: i. m., 175.

20 Committee on Identifying the Needs of the Forensic Sciences Community National Research Council: *Strengthening Forensic Science in the United States: A Path Forward*. Washington, D.C., National Academies Press, 2009.

lentés²¹), és arra a következtetésre jutottak, hogy „amíg egy diszciplína vizsgálati módszere nincs tudományosan validálva, addig a bíróság nem fogadhatja be az adott szakterület szakvéleményét”²². A képet azonban árnyalja a tény, hogy a szakirodalom feltárta, hogy a negatív kritikák ellenére nem egyöntetű a vitatott megalapozottságú szakértői módszereken alapuló szakvélemények elutasítása.²³

3. Modern írásvizsgálatok

Napjainkban az írásszakértői területen a humán szakértői tapasztalatra épülő módszerek helyett a számítógépes szakértői rendszerekre²⁴ helyeződik a hangsúly, amelyek célja az egzaktság, az objektivitás, a reprodukálhatóság fokozása vagy elérése. Ugyanakkor megfigyelhető az írászonosító eljárások üzleti célú fejlesztésének igénye is, elsősorban a banki szférában, ügyfélazonosítási szándékkal, némi aggodalmat indukálva az írásszakértőkben. A kézírás és annak elemzése egyébként szerte a világon igen kedvelt kutatási terület, szoftveresen olcsón vizsgálható online és offline állapotban is. Az írás azonosítására fejlesztett alkalmazások mára már igen jó hatékonysággal működnek, a németek WANDA²⁵ nevű eszköze képes például automatikusan megmérni a szkennelt írás jellemzőit, és összevetni a tárolt mintával. Elődje, a FISH²⁶ (Forensic Document Examination) 1988 óta tartja nyilván és dolgozza fel a bűnözők kézírásait, szintén mért adatokon keresztül. Az ugyancsak német fejlesztésű SIC Natura²⁷ egy osztályozó eljárás az aláírások gépi kiértékelésére, amely offline üzemmódban képes az aláírások sajátosságainak meg-

21 Executive Office of the President President’s Council of Advisors on Science and Technology: „Report to the President Forensic Science in Criminal Courts: Ensuring Scientific Validity of Feature-Comparison Methods”, 2016. https://obamawhitehouse.archives.gov/sites/default/files/microsites/ostp/PCAST/pcast_forensic_science_report_final.pdf (letöltés dátuma: 2021.02.07.)

22 Nogel Mónika: „A szakértői bizonyítás...” 66.

23 Nogel Mónika: „A szakértői bizonyítással szemben támasztott követelmények szigorodása az Amerikai Egyesült Államokban”. *Jog – Állam – Politika*, 2019, 3. sz.

24 Czebe András – Kovács Gábor: „Egyes kognitív, emberi tényezők szerepe a szakértői vélemény-alkotásban”. *Belügyi Szemle*, 2017, 10. sz. 89-109.; Kovács Gábor – Czebe András: „An Introduction to Forensic CogInfoCom”. *Ügyészek Lapja*, 2017, 1. sz. 85-64.

25 Van Erp, Merijn – Vuurpijl, Louis G. – Franke, Katrin – Schoomaker, Lambert R.B.: „The WANDA Measurement Tool for Forensic Document Examination”. *Journal of Forensic Document Examination*, XVI. évf., 2005, 103-118.

26 Franke, Katrin: *A FISH called WANDA*. NIST Campus, Conference & Webcast 4./5, 2013. <https://www.nist.gov/system/files/documents/oles/MSSFAH-Franke-WANDA-Conference-Presentation.pdf> (letöltés dátuma: 2021.02.06.)

27 Vigh András: *Az igazságügyi kézírásvizsgálatok aktuális kérdései*. Doktori értekezés, 2007, 141.

jelenítésére, mintaalapú személyazonosítás céljából. Az amerikai CEDAR-t²⁸ a kézírások objektív, reprodukálható sajátosság-feltárására és összehasonlítására fejlesztették ki, illetve a kézírások egyediségének bizonyítására. Az NFI (Holland Igazságügyi Intézet), NCI (Ismeret és Információ Nijmegeni Intézet) és a Groningeni Egyetem közös projektjében elindult TRIGRAPH²⁹ eljárás a kézírásokat egy úgynevezett Dinamikus Idő Hajlítási technikával hasonlítja össze. A kínaiak hullámalapú aláírásellenőrző rendszere már 1997-ben képes volt az angol és a kínai aláírást 90% fölötti sikerességi aránnyal beazonosítani.³⁰ Az angolok az aláírások pixelhelyzetéből tollmozgási szögek számolásával és neurális hálók alkalmazásával 95%-os felismerési arány érték el.³¹ Amerikai és brazil szerzők szerint pedig az offline kézírásazonosítás célja ma már a meglévő aláírásazonosító rendszerek teljesítményének, pontosságának növelése, úgymint a digitális képként megjelenő írások egyes jellemzőinek automatikus kivonási lehetőségei, az osztályozó módszerek és a gépi tanuláshoz szükséges szintetikus írásminták előállítás.³²

4. A mai magyar írásszakértés

A szovjetalapú magyar igazságügyi írásszakértésnek a második világháború utáni fellendülése a 21. századra jelentősen alábbhagyott³³, mára sajnos a magyar igazságügyi szakértői réteg előregedett, utánpótlásképzés hosszú évtizedeken keresztül nem volt, a kézírás kutatásával foglalkozó szakemberek száma lecsökkent. Habár Vargha műve „... fél évszázada íródott, annak gyakorlati jelentősége ma sem elhanyagolható, hiszen a szerző által bemutatott egyes tudományos módszereket jelenleg is alkalmazzák, továbbá az általa megfogalmazott javaslatok többsége még ma is meg-

28 Srihari, Sargur N.: „Statistical Examination of Handwriting Characteristics using Automated Tools”, 2013. <http://www.crime-scene-investigator.net/StatisticalExamination-Handwriting.pdf> (letöltés dátuma: 2021.02.06.)

29 Niels, Ralph – Vuurpijl, Louis – Schomaker, Lambert: „Introducing TRIGRAPH – Trimodal writer identification”, [é.n.], <http://citeseerx.ist.psu.edu/viewdoc/download?doi=10.1.1.60.7731&rep=rep1&type=pdf> (letöltés dátuma: 2021.02.06.)

30 Shaohua Deng, Peter – Mark Liao, Hong-Yuan – Ho, Chin Wen – Tyan, Hsiao-Rong: „Wavelet-based Off-line Signature Verification”. *Computer Vision and Image Understanding*, LXXVI. évf., 1999, 3. sz. 173–190.

31 M. M. Fahmy, Maged: „Online handwritten signature verification system based on DWT features extraction and neural network classification”. *Ain Shams Engineering Journal*, I. évf., 2010, 1. sz. 59–70.

32 Hafemann, Luiz Gustavo – Sabourin, Robert – de Oliveira, Luiz Eduardo Soares: *Offline Handwritten Signature Verification, Literature Review*, 2017 Seventh International Conference on Image Processing Theory, Tools and Applications (IPTA), Montreal, 2017. DOI: 10.1109/IPTA.2017.8310112.

33 Hengl Melinda: *A komplex kézírásvizsgálat interdiszciplináris megközelítése*. Doktori értekezés, Pécs, 2019.

oldásra vár” – írja Dobi Anita 2013-as recenziójában³⁴, jogosan. A helyzet javítása érdekében az utóbbi években a Nemzeti Közzolgálati Egyetem rendszeresen indított hiánypótló jellegű írásszakértői képzést, de kötelező irodalomként még mindig az 1973-ban megjelent Vass Kálmán *A kézírás vizsgálata*³⁵, illetve az 1977-ben kiadott Kiss Lajos³⁶ *Az igazságügyi kézírászakértői vizsgálatok alapjai* című, mára már csak antikváriumból beszerezhető szakkönyvet jelölte meg. Nem is tehetne egyebet: magyar nyelven nincs más anyag, ami részletesen ismertetné a jövő írásszakértőinek az írás azonosításának metodikáját.

5. Okos írásszakértői rendszer

Amennyiben az írást azonosító szakértői rendszer célja nem az írásszakértők helyettesítése, hanem a szakértői vizsgálatok munkafolyamatainak segítése, a szakértői objektivitás növelése, az írásszakértőknek szívesen kell fogadniuk a fejlesztéseket. Egy ilyen *okos* eszköz képes e különös problémakör ismereteit felhasználva a mesterséges intelligencia módszereit alkalmazva komplex segítséget nyújtani a szakértő számára. Az okos rendszer nem más, mint a specifikus ismeretek tárháza, a *gép*, amely a szakértői munka mechanizálható részeit elvégzi, az *intelligencia*, amely mért eredmények alapján paraméterek, mutatók előállításával a szakértő elé tárja a döntési lehetőségeket és azok következményeit.

Szakértői rendszereket sok helyen használnak, többek között a büntetőjog területén is. Az amerikai bíróságokon például a Döntési Tanácsadó³⁷ szoftver támogatja a bírót az ítéletek meghozatalában. A szakértői rendszerek legfontosabb komponense mindig az emberi szakértők különleges ismeretei, az ezt kumuláló tudásbázis. Ez az adatbázis vizsgálati adatokat és számított eredményeket tárol, illetve azokhoz jogosultsági alapon hozzáférést biztosít. Az írásszakértői rendszer adatbázisa a grafikai vizsgálati anyagok írásazonosító sajátosságait tartalmazza, amelyek egy elektronikus vizsgálati jegyzőkönyv felületéről kerülnek bele. Az elektronikus vizsgálati jegyzőkönyv biztosítja a vizsgált írás teljes sajátosság-komplexumának gyors – és részben vagy teljesen automatikus – feltárását és rögzítését.

34 Dobi Anita: „Recenzió Vargha László: Kézírásvizsgálat. Kandidátusi disszertáció a kriminalisztika köréből (1959) című monográfiájához”, 2013. <https://ujbtk.hu/dr-dobi-anita-recenzio-vargha-laszlo-kezirasvizsgalat-kandidatusi-disszertacio-a-kriminalisztika-korabol-1959-cimu-monografiajához-pte-ajk-pecs-2013> (letöltés dátuma: 2021.02.06.)

35 Vass Kálmán: *A kézírás vizsgálata*. Budapest, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, 1973,

36 Kiss Lajos: i. m.

37 Tóth J. Zoltán – Ézsiás Béla Gábor: „A szakértő rendszerek a jogalkalmazásban”, 2002. <http://jesz.ajk.elte.hu/toth11.html> (letöltés dátuma: 2021.02.06.)

6. A Magyar Írássajátosságok Országos Adatbázisa

Ha a magyar írásszakértők az összes ügyükben keletkezett írássajátosságot egy *okos* rendszerben tárolnák, és lennének olyan íráskutatók is, akik ezerszámra rögzítik a lakosság írásának jellemzőit, a keletkezett adatbázist rövid időn belül a Magyar Írássajátosságok Országos Adatbázisának lehetne nevezni. A rendszer számolná az egyes sajátosságok előfordulási gyakoriságait, így az emberi írás egyedi jellemzőinek alakulásáról, a sajátosságok állandóságáról/variabilitásáról, az emberi írást befolyásoló körülményekről, az egyes írássajátosságok azonosító értékéről, relevanciájáról, sőt adatbányászati algoritmusok által az írás fiziológiai működéséről is egyre pontosabb kép rajzolódna ki. A rendszer a sajátosságok előfordulási gyakoriságaiból a magyar lakosságra vonatkozó, rendkívül értékes mutatók számítását tenné lehetővé, ami elősegítené az írások objektív összehasonlítását, a korábbinál sokkal pontosabb szakértői döntés meghozatala érdekében.

Nézzünk egy példát a Magyar Írássajátosságok Országos Adatbázisának használatára. Tegyük fel, hogy egy névtelen levél írójáról csak azt tudjuk, hogy magyar nemzetiségű. Az elkövetőt eszerint a magyar lakosság (a könnyebb számolás érdekében legyen ez 10 millió) körében kell keresni. Ha a Magyar Írássajátosságok Országos Adatbázisa tartalmazza a magyar lakosság írásazonosító sajátosságainak előfordulási gyakoriságait, akkor ezek előfordulási valószínűségekké alakíthatók.³⁸ Az előfordulási valószínűségek annak az embercsoportnak a méretére utalnak, amelyben az elkövető megtalálható. Minél kisebb egy írássajátosság előfordulási valószínűsége, annál kisebb lélekszámú a csoport, amelynek tagja. Célunk tehát egy főre (az egyetlen elkövetőre) redukálni a csoportot, amit megtehetünk az alábbi módon:

- ha a névtelen levél egy írássajátosságának előfordulási valószínűsége = 0,0000125, azaz 10 millió emberből 125 főnek az írásában jelenik meg,
- ha a névtelen levél egy másik írássajátosságának előfordulási valószínűsége = 0,0009502, azaz 10 millió emberből 9502 főnek az írásában jelenik meg,
- akkor a névtelen levél e két írássajátosságának együttes előfordulási valószínűsége (feltételezve, hogy az írássajátosságok egymástól függetlenek) egy egyszerű szorzással kiszámolható: $0,0000125 \times 0,0009502 = 0,000000118775$. Ez az eredmény azt jelenti, hogy 1,18775 fő annak a magyar embercsoportnak a mérete, amelyben a két vizsgált írássajátosság egyszerre fordul elő, azaz 10 milliós embercsoportból 1 fő.

38 Wickmann, Dieter: *Bayes-statisztika*. Budapest, ELTE Eötvös Kiadó, 1990.

Ha a névtelen levél írására vannak elkövetői gyanúsítottak, akkor a gyanúsítottak írásmintáinak, illetve a névtelen levél *releváns* írássajátosságainak a kiválasztása és összehasonlítása egy okos rendszerben az együttes valószínűségek számításával könnyedén megvalósítható.³⁹ Az írássajátosságok adatbázisa alapján megállapított előfordulási valószínűségek pedig a sajátosságok ritkaságértékei, amelyek ily módon való meghatározása csökkenti a vizsgálatokban jelen lévő szubjektivitást. A példa azt is mutatja, hogy akár 1-2 írássajátosság is elégséges lehet a kéz-eredet megállapításához – ez pedig az izgalmas *grafikai minimum* témaköre – illetőleg azt, hogy az azonosításra jelenleg alkalmazott 15-20 db írássajátosság sok esetben túlbiztosított.

A valószínűségszámításnak az igazságügy területén való alkalmazása nem újkeletű, 1897-ben, Alphonse Bertillon, az első igazságügyi szakértőnek tartott kriminológus használta. Szerinte a valószínűségek összesorzásának ismert tételét alkalmazva egzakt pontossággal jelezhető egy sajátosságkomplexum individualitása.⁴⁰

7. Konklúzió – A tudás megosztása

A Magyar Írássajátosságok Országos Adatbázisának illúziója nem alap nélküli, tekintettel arra, hogy a Nemzeti Közzolgálati Egyetem megnyitotta az utat egy rugalmasabb és technikailag képzetesebb írásszakértői réteg felnövekedése előtt. A fiatal szakértők jobban átérzik az írásszakértés mai kor követelményeihez való igazításának szükségességét, és talán a tudásukat is szívesebben megosztják egymással. Ennek az okos rendszernek a használata lehetőséget adna a szakértői munkafolyamatok számszerű adatokkal való alátámasztására és a döntésünket megalapozó eredmények tényszerű alapokon nyugvó bemutatására a hatóság előtt. A közös adatbázis elindíthatna egy szakértői tudásbázis-építő folyamatot a modern írásszakértői terminológia szótár összeállításától kezdve a bővített és módosított írásszakértői metodikán keresztül a döntéstámogatásig, kifejezetten nagy hangsúlyt fektetve a szakértők közötti tudás megosztására. A hálózathoz csatlakozott szakértők az írássajátosságok gyakorisági adataiból mutatókat, összefüggéseket kapnának a rendszertől, cserébe a tagságért. A statisztikai támogatottság révén a vizsgáló szakértő minden lépésben ellenőrizni tudná munkájának helyességét,

39 Antal Péter – Hullám Gábor – Millinghoffer András – Hajós Gergely – Antos András: „Valószínűségi döntéstámogató rendszerek”, BME, 2014. http://www.tankonyvtar.hu/hu/tartalom/tamop412A/2011_0079_antal_valoszinusegi/ar01s09.html (letöltés dátuma: 2021.02.06.)

40 Kaye, David H.: „Revisiting Dreyfus: A More Complete Account of a Trial by Mathematics”. *Minnesota Law Review*, XCI. évf., 2007, 825–835.

így adott döntési pontnál nem siklana félre a vizsgálat. Minden bizonnyal egy öngerjesztő folyamat beindulása által további írásfelismeréssel, írásvizsgálatokkal, szakértői bizonyítással foglalkozó kutatási és publikálási kedv jönne létre nemcsak a fiatal írásszakértők, de matematikusok, informatikusok, jogászok, pszichológusok között is. A rendszer egyetlen hátránya, hogy a hálózatban részt vevő írásszakértőknek az ügyek megoldását, vagy legalábbis a vizsgálati anyagok sajátosságfeltáró részét számítógépen kellene elvégezniük, hogy a sajátosságok bekerülhessenek az adatbázisba. Sajnos a nagy tapasztalatú, idősebb, számítógépet nem használó szakértők erre biztosan nem vállalkoznának, de a fiatalok igen, mivel többségük a szakértői munkafolyamatok jó részét jelenleg is valamilyen szöveg- és képszerkesztő programmal végzik. Minél több szakértő csatlakozik a hálózathoz, a rendszer annál pontosabb és szélesebb körű döntéstámogató információkkal szolgálhat tagjainak. A rendszer használata csökkentené a szakértői leterheltséget és az ebből eredő szakértői melléfogásokat, csökkentené a perköltségeket, a hatósági eljárások lefutási idejét, és nem utolsósorban növelné az emberek igazságszolgáltatásba vetett hitét.

Az írássajátosságok adatbázisával elindulhatna a magyar írásszakértésnek egy olyan tudományos irányú fejlődése, amely a régi orosz módszer elvitathatatlan érdemeinek, jól bevált metodikájának elismerése és megtartása mellett a folyamatokat újra értelmezi (akár újra szervezi), azokat a szükséges pontokon kiegészíti, bővíti, objektivizálja, modern technikai-informatikai megoldásokkal segíti, és természetesen az írásszakértői vizsgálatok hiteltérdemlőségét javítja.

Hivatkozásjegyzék

- Antal Péter – Hullám Gábor – Millinghoffer András – Hajós Gergely–Antos András: „Valószínűségi döntéstámogató rendszerek”. BME, 2014, http://www.tankonyvtar.hu/hu/tartalom/tamop412A/2011_0079_antal_valoszinusegi/aro1s09.html (letöltés dátuma: 2021.02.06.)
- Bócz Endre (szerk.): *Kriminálisztika* 1. Budapest, BM Duna Palota Kiadó, 2004.
- Committee on Identifying the Needs of the Forensic Sciences Community National Research Council: *Strengthening Forensic Science in the United States: A Path Forward*. Washington, D.C., National Academies Press, 2009.
- Czebe András – Kovács Gábor: „Egyes kognitív, emberi tényezők szerepe a szakértői vélemény-alkotásban”. *Belügyi Szemle*, 2017, 10. sz. 89–109.
- Kaye, David H.: „Revisiting Dreyfus: A More Complete Account of a Trial by Mathematics”. *Minnesota Law Review*, XCI. évf. 2007, 825–835.
- Wickmann, Dieter: *Bayes-statisztika*. Budapest, ELTE Eötvös Kiadó, 1990.

- Dobi Anita: „Recenzió Vargha László: Kézírásvizsgálat. Kandidátusi disszertáció a kriminalisztika köréből (1959) című monográfiájához”, 2013. <https://ujbtk.hu/dr-dobi-anita-recenzio-vargha-laszlo-kezirasvizsgalat-kandidatusi-disszertacio-a-kriminalisztika-korebol-1959-cimu-monografiajához-pte-ajk-pecs-2013> (letöltés dátuma: 2021.02.06.)
- Elek Balázs: „A sztereotípiák szerepe a bizonyítási eljárásban”, 2012, http://www.debreceijogimuhely.hu/archivum/2_2012/sztereotipiak_szerepe_a_bizonyitasi_eljarasban (letöltés dátuma: 2021.03.06.)
- Hafemann, Luiz Gustavo – Sabourin, Robert – de Oliveira, Luiz Eduardo Soares: *Offline Handwritten Signature Verification, Literature Review*, 2017 Seventh International Conference on Image Processing Theory, Tools and Applications (IPTA), Montreal, 2017. DOI: 10.1109/IPTA.2017.8310112.
- Hecker, Manfred: „Forensische Handschriftenvergleiche”. *Anmerkungen zu amerikanischen Zweifeln am Beweiswert von Schriftgutachten. Kriminalistik*, 1998, 3. sz., 209–213.
- Hengl Melinda: *A komplex kézírásvizsgálat interdiszciplináris megközelítése*. Doktori értekezés, Pécs, 2019.
- Kármán Gabriella: *A kriminalisztikai szakértői bizonyítás*. Doktori értekezés, Budapest, 2017.
- Franke, Katrin: *A FISH called WANDA*. NIST Campus, Conference & Webcast 4./5, 2013. <https://www.nist.gov/system/files/documents/oles/MSSFAH-Franke-WANDA-Conference-Presentation.pdf> (letöltés dátuma: 2021.02.06.)
- Kertész Imre: „A tudományos bizonyíték”. *Belügyi Szemle*, 2002, 11-12. sz. 149–170.
- Kiss Lajos: *Az igazságügyi kézírászakértői vizsgálat alapjai*. Budapest, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, 1977.
- Kovács Gábor – Czebe András: „An Introduction to Forensic CogInfoCom”. *Ügyészek Lapja*, 2017, 1. sz. 85–64.
- Kovács Gábor – Nogel Mónika: „Comparative Analysis of the Legal Regulation of Forensic Experts in Europe”. *Forensic Science International*. CCLXXVII. évf., 2017.
- Kovács Gábor: Az ítéletalkotás csapdái. In Madai Sándor – Pallagi Anikó – Polt Péter (szerk.): *Sic itur ad astra: Ünnepi kötet a 70 éves Blaskó Béla tiszteletére*. Budapest, Ludovika Egyetemi Kiadó, 2020.
- Kovács Gábor: Igazságügyi szakértő alkalmazása a büntetőeljárásban. In Szakály, Zsuzsa (szerk.): *Szakkérdésekről szakértőknek – Igazságügyi szakértőkre vonatkozó jogi kérdések tudományos és gyakorlati megközelítésből*. Budapest, Magyar Közlöny Lap- és Könyvkiadó, 2020.
- Kovács Gábor: Igazságügyi szakértők átértékelődő szerepe a büntetőeljárásban. In Bihari Mihály – Patyi András (szerk.): *Ünnepi kötet Szalay Gyula tiszteletére, 65. születésnapjára*. Győr. Universitas-Győr Kht., 2010.

- M. M. Fahmy, Maged: „Online handwritten signature verification system based on DWT features extraction and neural network classification”. *Ain Shams Engineering Journal*, I. évf., 2010, 1. sz. 59–70.
- Magyarország Bíróságai*, 2021. <https://birosag.hu/birosagi-hatarozatok-gyujtemenye>
- Van Erp, Merijn – Vuurpijl, Louis G. – Franke, Katrin – Schoomaker, Lambert R.B.: „The WANDA Measurement Tool for Forensic Document Examination”. *Journal of Forensic Document Examination*, XVI. évf., 2005, 103–118.
- Nogel Mónika: „A szakértői bizonyítással szemben támasztott követelmények szigorodása az Amerikai Egyesült Államokban”. *Jog – Állam – Politika*, 2019. 3. sz. 19–35.
- Nogel Mónika: „A szakértői minőségbiztosítási rendszer kialakításának előkérdései és alapfogalmai”. *Jog – Állam – Politika* 2017, 1. sz. 115–133.
- Nogel Mónika: „A hazai szakértői minőségbiztosítás rendszerének vázlata és annak jelentősége a büntetőeljárásban”. *Magyar Jog*, 2018, 7. sz. 162–168.
- Nogel Mónika: *A szakértői bizonyítás aktuális kérdései*. Budapest, HVG-ORAC, 2020.
- Nogel Mónika: *A szakértői bizonyítás aktuális kérdései*. Budapest, HVG-ORAC, 2020.
- Nogel Mónika: „Az igazságügyi szakértői szakterületek tagolása és a szakértői kompetencia”, 2019, <http://ugyeszeklapja.hu/?p=2702> (letöltés dátuma: 2021.03.06.)
- Shaohua Deng, Peter – Mark Liao, Hong-Yuan – Ho, Chin Wen – Tyan, Hsiao-Rong: „Wavelet-based Off-line Signature Verification”. *Computer Vision and Image Understanding*, LXXVI. évf., 1999, 3. sz. 173–190.
- Executive Office of the President President’s Council of Advisors on Science and Technology: „Report to the President Forensic Science in Criminal Courts: Ensuring Scientific Validity of Feature-Comparison Methods”, 2016. https://obamawhitehouse.archives.gov/sites/default/files/microsites/ostp/PCAST/pcast_forensic_science_report_final.pdf (letöltés dátuma: 2021.02.07.)
- Niels, Ralph – Vuurpijl, Louis – Schomaker, Lambert: „Introducing TRIGRAPH – Trimodal writer identification”, [é.n.], <http://citeseerx.ist.psu.edu/viewdoc/download?doi=10.1.1.60.7731&rep=rep1&type=pdf> (letöltés dátuma: 2021.02.06.)
- Srihari, Sargur N. – Cha, Sung-Hyuk – Arora, Hina – Lee, Sangjik: „Individuality of Handwriting”. *Journal of Forensic Sciences*, 47. évf., 2002, 4. sz. 856–872.
- Srihari, Sargur N.: „Statistical Examination of Handwriting Characteristics using Automated Tools”, 2013, <http://www.crime-scene-investigator.net/StatisticalExaminationHandwriting.pdf> (letöltés dátuma: 2021.02.06.)
- Tóth J. Zoltán – Ézsiás Béla Gábor: „A szakértő rendszerek a jogalkalmazásban”, 2002. <http://jesz.ajk.elte.hu/toth11.html> (letöltés dátuma: 2021.02.06.)
- Vargha László: *Kézírás-vizsgálat*. Kandidátusi értekezés a kriminalisztika köréből: Doktori disszertáció, Pécs, 1958.
- Vass Kálmán: *A kézírás vizsgálata*. Budapest, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, 1973.
- Vigh András: *Az igazságügyi kézírásvizsgálatok aktuális kérdései*. Doktori értekezés, 2007.

Fejes Attila

A KRIMINALISZTIKAI HANGTECHNNIKAI SZAKÉRTŐI TEVÉKENYSÉG EGY DOKTORI KUTATÁS FÓKUSZÁBAN

1. Bevezetés

A szakértői vélemény különleges szakértelmet közvetít az eljárásba, amellyel a perbeli felek – annak természeténél fogva – nem rendelkeznek. Ez a helyzet az érdemi tárgyalási (bizonyítási) szakban válik kiemelt jelentőségűvé, hiszen a bírónak úgy kell mérlegelnie a szakvélemény megállapításait, hogy nincs teljes rálátása a hatósági eljárás (büntető- vagy polgári per) szakértői vizsgálatok szakaszára, lévén nem rendelkezik a szakismeretek teljes körével. Ez különös felelősséget ró az eljáró szakértőre: a szakértői vizsgálat, az alkalmazott módszertan tudományos és szakmai helytállósága nem lehet vitatható, továbbá a szakvéleménynek teljes mértékben meg kell felelnie a hitelt érdemlőség követelményeinek.

A szakértői bizonyítási módszerek folyamatos fejlesztése alapkövetelmény a kriminalisztikában, hiszen a technológia fejlődésével egyre pontosabb, megbízhatóbb vizsgálati módszerek állnak a rendelkezésünkre. Ráadásul a korszerűség a szakértői módszer tudományos-szakmai megalapozottságának egyik alapfeltétele.¹ Az információtechnológiára, adatfeldolgozási módszerekre jobban támaszkodó szegmensek – benne a biometrikus azonosítással² – esetében tágabb tere van a fejlesztéseknek, ugyanakkor a klasszikus kriminalisztikai azonosítási ágakban is jelentősége van az innovációnak.³ Az aggálytalan szakvélemény előállításához nélkülözhetetlen a helytálló módszertan alkalmazása, a szakértő megfelelő képzettsége és tapasztalata (kompetenciája)⁴, valamint a szakértői vélemény

-
- 1 Nogel Mónika: *A szakértői bizonyítás aktuális kérdései*. Budapest, HVG-ORAC, 2020, 173–175; Nogel Mónika: „A szakértői minőségbiztosítási rendszer kialakításának előkérdései és alapfogalmai.” *Jog – Állam – Politika*, 2017, 1. sz.
 - 2 Lásd bővebben: Kovács Gábor – Nagy Klára: „The past and present of the Prüm Treaty: The regulation of biometric data exchange in the EU”. *Jog – Állam – Politika*, 2017. 1. sz.; Kovács, Gábor: „Az Európai Forenzikus Tudományos Társág (EFSA-2020) megalkotásának koncepciója”. *Jog – Állam – Politika*, 2017, 1. sz.
 - 3 Fenyvesi Csaba: *A kriminalisztika tendenciái*. Budapest-Pécs, Dialóg Campus, 2017, 69.
 - 4 Nogel Mónika: „Az igazságügyi szakértői szakterületek tagolása és a szakértői kompetencia”. *Ügyészek Lapja*, 2019, 3. sz. 10.; Kovács Gábor – Nogel Mónika: „Comparative Analysis of the Legal Regulation of Forensic Experts in Europe”. *Forensic Science International*, CCXXVII. évf., 2017, 81–82.

tartalmi kritériumainak történő megfelelés.⁵ Mindezek birtokában lehetséges *hiteltérdemlő szakvélemény* előállítás, amely az eljárás minden szereplőjének megfelelő mennyiségű információt közvetít, így fényt visz a „*fekete doboz*”⁶-ba, ahogy Tremmel Flórián a szakértői vizsgálatot elnevezi. A szakvélemény hiteltérdemlősége azt jelenti, hogy maradéktalanul teljesültek a szakvéleményre vonatkozó jogi és szakmai előírások, a szakértő jogi vagy szakmai tilalmat nem szegett meg, a vélemény nem szenved logikai hibában, így alkalmas arra, hogy a kirendelő hiányzó különleges szakismeretét pótolja.⁷

Doktori kutatásomat a módszertan és a hiteltérdemlőség kérdésköre ihlette, amelyek szorosan kapcsolódnak egymáshoz. Tapasztalataim megerősítik a releváns külföldi és hazai szakirodalomban⁸ hangsúlyozott problémát, miszerint számos szakértői ágban hiányzik a megállapításokat meghatározó értékelési rendszer objektív leírása, ugyanis a szakértői társadalomban még mindig jelen van a szubjektív döntéshozatal privilégiuma fenntartásának igénye. Célom, hogy ennek lebontásához a kutatásommal hozzájáruljak, továbbá, hogy kidolgozzam a hangtechnikai szakértői vélemény hiteltérdemlőségének kritériumait. Jelen tanulmánnyal a jelenlegi eredményeimről, továbbá a kutatásom során a hangszakértői bizonyítás elméletének és gyakorlatának időközben felmerült kérdéseiről szeretnék áttekintést nyújtani.

-
- 5 Kovács Gábor: Igazságügyi szakértők átértékelődő szerepe a büntetőeljárásban. In Bihari Mihály – Patyi András (szerk.): *Ünnepi kötet Szalay Gyula tiszteletére, 65. születésnapjára*. Győr, Universitas-Győr Kht., 2010, 310-319.; Kovács Gábor: Igazságügyi szakértő alkalmazása a büntetőeljárásban. In Szakály Zsuzsa (szerk.): *Szakkérdésekről szakértőknek – Igazságügyi szakértőkre vonatkozó jogi kérdések tudományos és gyakorlati megközelítésből*. Budapest, Magyar Közlöny Lap- és Könyvkiadó, 2020, 325.
 - 6 Tremmel Flórián: *Bizonyítékok a büntetőeljárásban*. Budapest-Pécs, Dialóg Campus, 2006, 129.
 - 7 Nogel: *A szakértői bizonyítás...* 213, 227; Nogel Mónika: „A hazai szakértői minőségbiztosítás rendszerének vázlata és annak jelentősége a büntetőeljárásban”. *Magyar Jog*, 2018, 3. sz.
 - 8 Committee on Identifying the Needs of the Forensic Sciences Community, National Research Council: „Strengthening Forensic Science in the United States: A Path Forward”, 2009, <https://www.ojp.gov/pdffiles1/nij/grants/228091.pdf>. (letöltés dátuma: 2021.02.18.); President’s Council of Advisors on Science and Technology: „Report to the President Forensic Science in Criminal Courts: Ensuring Scientific Validity of Feature-Comparison Methods”. https://obamawhitehouse.archives.gov/sites/default/files/microsites/ostp/PCAST/pcast_forensic_science_report_final.pdf. (letöltés dátuma: 2021.02.18.); Nogel Mónika: „A szakértői bizonyítással szemben támasztott követelmények szigorodása az Amerikai Egyesült Államokban”. *Jog – Állam – Politika*, 2019, 3. sz.; Nogel Mónika: „A szakértőjelöltekre vonatkozó szabályozás minőségbiztosítási szempontú vizsgálata.” *Belügyi szemle*, 2017, 9. sz.

2. A kriminalisztikai hangtechnikai szakértői tevékenység

Négy részterületet foglal magában a szakértői ág: hangfelvételek zaj- és torzítás-csökkentése, beszéd alapján történő azonosítás, eredetiségvizsgálatok és egyéb szakértői feladatok. Számos esetben komplex vizsgálati módszert alkalmaz a szakértő: az inkriminált felvétel eredetiségét vizsgálja, javítja a beszédérthetőséget, az azon hallható ismeretlen személy beszédprodukciónak azonosítási vizsgálatokhoz használja fel, és szó szerinti jegyzőkönyvben rögzíti a hangfelvételen elhangzottakat.

A feladatok elvégzéséhez interdiszciplináris természetű tudásanyag szükséges: informatikai, hangtechnikai, akusztikai, fonetikai-nyelvészeti szakismeretekkel kell rendelkeznie az eljáró szakértőnek az aggálytalan szakvélemény elkészítéséhez. Az információtechnológia és az ehhez kapcsolódó tudományos kutatások előrehaladásának köszönhetően számítástechnikai eszközökkel történik a hangszakértői feladatok végrehajtása. Egyre jelentősebbé válik az adatfeldolgozás a kutatások vagy a szakértői vizsgálatok során létrehozott adatbázisokon, valamint a matematikai-statisztikai módszerek alkalmazása. Ennek oka egyrészt a hangbiometria és az ahhoz kapcsolódó (beszéd)kutatási tevékenység térhódítása, másrészt az egyre fejlettebb hangfeldolgozó rendszerek alkalmazásával kinyerhető adatmennyiség növekedése.

Fontos kiemelni, hogy az azonosság kérdésében a végső döntést – ahogy valamennyi szakterületen – a hangszakértői szakkérdésben nem a gép, hanem az ember hozza meg. A szakértői bizonyítás hatékonyságának előmozdítására törekvő rendszerek bizonyos esetekben azonban téves útra is terelhetik folyamatát⁹, ezért fel kell mérnünk a folyamatban részt vevő kognitív szereplők (ember-gép) között végbemenő információtranszfer minőségét és mennyiségét.¹⁰ Megállapítható, hogy napjainkban a kognitív infokommunikáción¹¹ alapuló technológiák már szükségszerű elemei a forenzikus azonosításnak, így fel kell tárunk és meg

9 Dror, Itiel E.: Cognitive and Human Factors. In Peplow, Mark (szerk.): *Forensic Science and Beyond: Authenticity, Provenance and Assurance, Annual Report of the Government Chief Scientific Adviser*. London, Government Office for Science, 2015, 40-49.

10 Czebe András – Kovács Gábor: „Egyes kognitív, emberi tényezők szerepe a szakértői vélemény-alkotásban”. *Belügyi Szemle*, 2017, 10. sz. 89-103.; Pádár Zsolt – Kovács Gábor – Nogel Mónika – Czebe András – Zenke Petra – Kozma Zsolt: „Genetika és bűnüldözés – Az igazságügyi célú DNS-vizsgálatok első negyedszázada Magyarországon II.”. *Belügyi Szemle*, 2020, 1. sz. 9-32.

11 Baranyi Péter – Csapó, Ádám – Sallai György: *Cognitive Infocommunications (CogInfoCom)*. Cham, Springer, 2015.

kell értenünk a használatukból fakadó potenciális veszélyforrásokat is.¹² A szoftveres adatbázis-elemzések alkalmazása nem csökkenti, hanem növeli annak igényét, hogy az emberi döntéshozatal¹³ és a kogníció folyamatát alaposabban megismerjük. Bár a téma fontosságára és a kutatások megkezdésének sürgető voltára számos szerző¹⁴ felhívta figyelmet, egyelőre ezek a vizsgálatok nem kaptak kellő hangsúlyt hazánkban.

2.1. Hangfelvételek zaj- és torzításcsökkentése

A kriminalisztikában előforduló hanganyagok többsége utólagos minőségjavításra szorul, mivel operatív körülmények között korlátozott a hangfelvevő teljesítőképessége (érzékenysége, tárhely kapacitása), amely nagymértékben kihat a rögzített hangfelvétel minőségére. Ráadásul a bűncselekmények és a polgári peres eljárások szereplői a lehető legritkább esetben követik el cselekményeiket hangszigetelt helyiségekben, a mindennapi életünk akusztikai környezete viszont tele van zaj- és hangforrásokkal.

Zaj-jelenség lehet környezeti zaj, közlekedési eszközök által kibocsájtott zaj, a hangrögzítő eszköz által előállított zaj-jelenség, de ide sorolható a rádió, televízió, médialejátszó eszközökből származó hangforrás. Torzítási jelenség legtöbbször a hangrögzítő helytelen működéséből adódik, mint pl. a clipping (digitális túlvezérlés), amelynek során a hanghullám szinuszos formája szögletessé torzul, ennek eredménye fülsértő recsegés a hanganyagon. A beszédérthetőséget a hangfelvételeken egyéb jelenségek is ronthatják, mint pl. a visszhang, visszaverődés, alacsony jelszint, koktélparti-effektus (amikor a hanganyagon több, hasonló intenzitású beszédhangot rögzítettek) stb. A zaj- és torzításcsökkentés célja a rögzített beszéd érthetőségének növelése, az elhangzottak minél pontosabb, hitelesebb leiratának elkészítése, és a felvétel tárgyalótermi bemutatásának lehetővé tétele, továbbá a beszélőazonosítás technikai (minőségi) bemeneti feltételeinek teljesítése.¹⁵ A legmodernebb rendszerek modulszerű megoldást kínálnak az elő-

12 Czebe András – Kovács Gábor: How Cognitive Infocommunications Play a Critical Role in Shaping the Future of Forensic Sciences: Defining Forensic Cognitive Infocommunications. In Baranyi Péter (szerk.): *2016 Proceedings of 7th IEEE Conference on Cognitive Infocommunications (COGINFOCOM) IEEE Hungary Section*. 2016, 283-287.

13 Kovács: „Igazságügyi szakértő alkalmazása...” . 285.; Nogel: *A szakértői bizonyítás...* 193-208.

14 Nogel Mónika – Czebe András – Kovács Gábor – Pádár Zsolt: „A work in progress – accreditation of forensic DNA laboratories as a part of the »European Forensic Science Area 2020 (EFSA 2020)« concept.” *Forensic Science International Genetic Supplement* 7. évf., 2019, 1. sz. 836-837.; Kovács: „Igazságügyi szakértő alkalmazása...” . 285.; Nogel: *A szakértői bizonyítás...* 193-208.

15 Maher, Robert C.: *Principles of Forensic Audio Analysis*, Cham, Springer, 2018, 70.

forduló zavarjelenségekre, egy szoftvermodul egy típusú effektus csökkentésére/kiküszöbölésére képes.

A korszerű zaj- és torzításcsökkentő rendszerek képesek arra, hogy a spektrogram képjavításával az abból leképzett hangfelvétel minősége is javítható legyen. Ehhez a professzionális képszerkesztő szoftverek funkcióit hívja segítségül (pl. mágneses lasszó kijelölés, renderelő algoritmusok), amelyek alkalmazásával megjelölhető és eltávolítható a nem kívánt zavarjelenség a hanganyagból. Az eljárás neve a képszerkesztésből ismert *retusálás*, itt is lényeges a zavarjel határainak pontos megjelölése és a csökkentés (eliminálás) paraméterezése.

2.2. Beszéd alapján történő személyazonosítás

A beszélőazonosítás a legjelentősebb részterület a hangszakértői tevékenységen belül, mivel leggyakrabban ehhez kapcsolódik a terhelt/vádlott személy, vagy polgári eljárásban az al- vagy felperes félnek tulajdonított cselekmény bizonyítása – amennyiben hangfelvétel került be az eljárásba. A legfőbb kérdés ebben az esetben, hogy milyen *bizonyító erővel* rendelkezik a bizonyíték (hangfelvétel). Erre a kérdésre a bíróságnak az ítéletben kell választ adnia.¹⁶ Az eljárásba bevont hangszakértő releváns tényekkel segítheti a jogalkalmazót.

A beszédprodukciónál egy rendkívül *variábilis biometrikus azonosító*, nem tudjuk a kiejtett hangot (hangsort) még egyszer pontosan ugyanúgy megismételni, ahogy nem vagyunk képesek két különböző időpontban keletkezett kézírásunkat, járásunkat egybevégezőleg megismételni. Ez a beszédhang és az említett kézírás, járás dinamikus biometrikus azonosító jellegéből adódik, ebből következik, hogy nem vizsgálhatjuk kulcs-jellemzők egyezőségét, azon jellemzők csoportját, amelyek egyértelműen reprezentálják az egyén beszédét.

A módszertan három fő részből tevődik össze: percepció elemzés, akusztikai-fonetikai vizsgálatok, biometrikus mérések. A percepció elemzés a beszéd egyéni sajátosságainak észleléses úton történő detektálását jelenti. Megállapításokat teszünk egyrészt egyes jellemzők hasonlóságára (hangszínezet, dallamvezetés, szünettartás stb.), másrészt egyedi jellemzők előfordulására (pl. hangképzési hibák, tájnyelvi dialektus).¹⁷ A percepció elemzés sajátossága (a többi rész-módszertani elemnél nem fordul elő), hogy a beszéd szöveganyaga is vizsgálat alá kerül. Ennek során elemezzük az idiolektust¹⁸, ezen belül pl. a töltelék-

16 Kovács Gábor: *Az ítéletalkotás csapdái*. In Madai Sándor – Pallagi Anikó – Polt Péter (szerk.): *Sic itur ad astra: Ünnepi kötet a 70 éves Blaskó Béla tiszteletére*. Budapest, Ludovika Egyetemi Kiadó, 2020, 568.

17 Anti Csaba László: *A személyleírás*. Budapest, Semmelweis Kiadó, 2017, 202–208.

18 Egyéni nyelvhasználati sajátosságok.

szavak (hát, izé, ja stb.) előfordulását, a mondatalkotást (egyszerű, összetett), a választékosságot (szóhasználat variabilitása) és további egyedi jellemzőket. A szakértői bizonyítás szemszögéből vizsgálva adódik a kérdés, hogy mi alapján határozza meg a vizsgálat során a szakértő az azonosság valószínűségét? A válasz: értékítélete, tapasztalata, szakmai tudása alapján. Látható, hogy ez nélküli az objektivitást, és túl tág teret enged a szubjektivitásnak. Ugyanakkor el kell fogadni, hogy a beszéd dinamikus azonosító jellegénél fogva mindig jelen lesz a szubjektivitás, de meg kell próbálni ezt a tulajdonságot minél kisebb mértékűvé zsugorítani. Ennek egyik útja a percepció útján megfigyelhető jellemzők rendszerezése és annak meghatározása, hogy milyen típusú és mennyiségű egyező (pl. a két összetett beszédprodukcióban ugyanolyan hezitálási jelenség, tájnyelvi dialektus, hangképzési hiba), vagy hasonló (dallamvezetés, tónus, tempó stb.) jellemző alapján nyilatkozhat a szakértő beszélők azonosságára vonatkozóan. Kutatásom során eddig 42 percepciósan észlelhető jellemzőt gyűjtöttem össze, ezt követően kezdődik a hangminta adatbázison annak megállapítása, hogy mely jellemzők milyen súllyal vehetőek figyelembe az értékelésnél.

Az *akusztikai-fonetikai beszélőazonosítási módszertan* során alkalmazunk méréseket a hang egyes idő- és frekvencia-értékeinek meghatározásával. Mérhetünk beszéd- és artikulációs tempót, zöngeskedési és zárfelpattanási időt stb., azonban az időszerkezeti méréseknél gyakoribb és hatékonyabb a kiejtett hang formáns-értékeinek meghatározása. A *formáns* energia-sűrűsödést jelöl, ennek oka, hogy a kiejtett hang eltérő intenzitású a spektrumban. Emiatt minden hangnak egyedi SPG-képe van, amelyben a formánsok a hangra jellemző egyedi mintázatot mutatnak. Ugyanazon hang formánsainak frekvencia-értékei egy személynél hasonlóságot mutatnak. Szemléletesebben: a különböző személyek által kézírással írt „a” betű nagyon hasonló (hiszen így ismerjük fel és tudjuk olvasni a betűt), továbbá az egy személy által leírt „a” betűk is nagyban hasonlítanak egymásra. Az akusztikai-fonetikai vizsgálatokon belül összehasonlítunk egyező hangok és hangsorok alapján elkészített hangszínképeket és grafikonokat, amelyek különböző algoritmusokkal készültek.

A *hangbiometriai módszertan* matematikai-statisztikai számításokkal határozza meg az összetett beszélők azonosságának valószínűségét. (Részben hasonló módszertant alkalmaznak az automatikus beszéd felismerés¹⁹ során is.) Mivel nem ismerünk kulcsjellemzőket, amelyek a beszélő egyediségét reprezentálják, ezért az összetett hanganyagok vonatkozásában csak valószínűségi eredményeket közölhetnek a biometrikus rendszerek. Ehhez a Bayes-tételből származó Likelihood

19 Kamath, Uday – Liu, John – Whitaker, James: *Deep Learning for NLP and Speech Recognition*. Cham, Springer, 2019, 369.

Ratio-t (LR^{20}) alkalmazzák, amely két valószínűség hányadosa: a számlálóban annak valószínűsége, hogy a két beszélő azonos, a nevezőben annak, hogy különböző. A biometrikus azonosítási módszertannal eltérő nyelven beszélőket is össze lehet hasonlítani és – szemben az akusztikai-fonetikai módszertannal – nem követelmény az egyező szövegtartalmú hanganyag rendelkezésre állása sem. A hangbiometria további óriási előnye, hogy nagy rekordszámú adatbázisban is lehetséges azonosítást elvégezni az alkalmazásával, így szűrő, kutató-ellenőrző feladatokra is alkalmas. Számos országban alkalmazzák a bűnügyi nyilvántartások rendszerében vagy a technikai hírszerzés területén belül, amikor milliós rekordszámú hangfelvétel adatbázisban kell a feldolgozást (beszélőazonosítást) elvégezni.

A biometrikus rendszerek performanciája a téves elfogadás²¹ és a téves elutasítás²² hibaaránya és további mérőszámok, grafikonok segítségével pontosan meghatározható.²³ A doktori kutatásomban 136 női és férfi beszélőtől rögzítettem hangmintát, minden beszélővel három különböző időpontban és két eltérő eszközzel rögzítettem spontán beszélgetést, a fájlokat 15-30-60-120 másodperces hosszúságúakra editáltam. A méréseket öt különböző típusú (és biometrikus motorral rendelkező) azonosító rendszerrel végzem.

A biometrikus rendszerek kiértékelése, a performancia meghatározása, további mérések elvégzése a különböző hosszúságú hangfelvételekkel a kutatás befejező szakaszában fog megtörténni. Az eddigi eredmények azt mutatják, hogy a különböző típusú rendszerek eredményeinek összevetése (az eltérő adat-struktúra és típus miatt) jelentős kihívást jelent, jelenleg még folyik az egységes módszertan kialakítása.

2.3. Hanganyagok eredetiségvizsgálata

A kutatásom során kidolgoztam egy új megközelítést az eredetiségvizsgálatokra, amelynek a lényege, hogy meghatározom, milyen kritériumoknak kell megfelelnie egy hanganyagnak, ha az eredetiséget meg szeretnénk állapítani. Ennek rövid kivonata a következőkben található. Eredetiségről beszélhetünk egy hangfelvétel esetében akkor, ha a hangrögzítés időben folyamatos volt, emberi beavatkozás

20 Craig, Adam: *Essential Mathematics and Statistics for Forensic Science*. Oxford, Wiley-Blackwell, 2010, 286.

21 False Acceptance Rate (FAR): annak aránya, amikor az azonosító rendszer különböző személyeket tévesen azonosnak fogad el.

22 False Rejection Rate (FRR): annak aránya, amikor az azonosító rendszer azonos személyeket tévesen különbözőnek fogad el.

23 Tistarelli, Massimo – Champod, Christophe: *Handbook of Biometrics for Forensic Science*. Cham, Springer, 2017, 221–239.

vagy technikai körülmény következtében nem történt megszakadás a felvétel folyamatában. Továbbá eredetinek tekintjük azt a felvételt, amelyen utólag szoftveres editálást, hangszalag esetében fizikai vágást nem hajtottak végre. Utolsó kritérium az eredetiség szempontjából a hangfelvétel valóságghú tényállás (az ügyben szereplő személyek által elmondott, vagy más módon, pl. a nyomozás során megállapított adatok) szerinti rögzítési időpontjának és eszközének a hangszakértő által megállapított adatokkal való egyezősége.

Az eredetiségvizsgálatok során a hangfájl hexadecimális kódját és fájlstruktúráját is elemezzük a valóságghú tényállás (pl. milyen típusú eszközzel rögzítették a hangfelvételt) megállapítása és az esetleges vágás felfedése céljából.

A valóságghú tényállás megállapításához kapcsolódik az eset, amikor a felvételt készítő személy azt állítja, hogy a becsatolt hangfájl mobiltelefonnal készült, és semmilyen módosítást nem végeztek el rajta.

A szakértő az eredetiségvizsgálatok során a hexadecimális kódban Olympus típusú hangrögzítő eszköz és Adobe Audition editáló szoftver jeleit találja. Ez esetben kijelenthető, hogy a hangfelvétel nem eredeti, mert bizonyítható, hogy diktafonnal készült a hangrögzítés, továbbá, hogy a fájl az Adobe Audition CC 2018.1 szoftver alkalmazásával módosítást hajtottak végre. A beavatkozás típusa a további szakértői vizsgálatok során a legtöbb esetben meghatározható.

Modern vizsgálati módszer az Electrical Network Frequency (ENF) jelének felhasználása az eredetiségvizsgálatokhoz. Az ENF-jel a villamos energiarendszer hálózati frekvenciája, amely szinkronizált és a referencia-értéktől (50 Hz) való eltérése limitált. A jelet a rendszerirányító meghatározott mintavételezéssel (Magyarországon 100 ms-ként) rögzíti és adatbázisokban tárolja. Az ENF jel a villamosenergia-hálózatról üzemelő, vagy annak közelében, de önálló áramforrásról működtetett hangrögzítő által készített felvételen jelen van. A vizsgálati módszer az inkriminált hanganyagból kinyerhető és a referencia adatbázisban megtalálható ENF jelfolyamok összevetésén alapul.²⁴ Egyrészt felfedhető, ha a felvételen vágás történt, másrészt meghatározható a hangfelvétel készítésének pontos időpontja (a hangfájl a rögzítő eszköz rendszeridejének megfelelő időpontot tárolja, amely beállítás az eszközökön módosítható).

Doktori kutatásom tárgya továbbá a hangszakértői vélemény hiteltérdemlőségi kritériumainak meghatározása. Cél az, hogy meghatározzam azokat a követelményeket, amelyek teljesítésével az elkészült szakvélemény hiteltérdemlősége biztosítható. Megjegyzendő, hogy a tárgykörben használt fogalmak magyarázata több esetben különbözik, nem pontosan meghatározott. A hiteltérdemlőség általános kritériumaival foglalkozó doktori értekezés a szakértő személyében, az

²⁴ Maher: i. m., 61.

alkalmazott módszertanban és a szakértői következtetésekben határozta meg a legfőbb biztosítékokat.²⁵ Az egyes szakértői ágaknak saját maguknak kell a követelményeket kidolgozni, hiszen a szakterületet az azt művelő szakemberek ismerik a legjobban. A kutatásom során a magyarországi bírósági szervezetrendszerből kigyűjthető olyan akták tanulmányozását végzem, amelyekben hangszakértőt rendeltek ki. Vizsgálom a szakvélemények helytállóságát, a szakértői megállapítások és következtetések megalapozottságát, a perbeli felek észrevételeit és indítványait a szakértői tevékenységgel kapcsolatosan. Eddig 12 ügy aktáit vizsgáltam át, amelynek során a következő tapasztalatokat gyűjtöttem:

1. nincs egységes módszertan, az alkalmazható vizsgálati eszközök nincsenek meghatározva;
2. különböző értékelés-skálákat használnak a szakértők (szöveges, százalékos stb.);
3. a vizsgálati eredmények, mérések és a szakértői következtetés közötti összefüggés a szakvéleményekben nincs közölve;
4. a szakvéleményekben szereplő módszertani leírások, fogalmak magyarázatai nagymértékben eltérnek egymástól;
5. a következtetések sok esetben kizárólag szubjektív megállapításokon alapulnak;
6. a különböző álláspontra jutó két szakértő nem ütközteti a megállapításokat objektív érvek alapján.

Az aktakutatást nehezíti, hogy a bírósági statisztika²⁶, adatbázisok, lajstrom alapján nem gyűjthetőek ki azok az ügyek, amelyekben hangszakértőt rendeltek ki. Ez kapcsolódik a szakvélemények minőségbiztosításához, hiszen egységes adatforrás hiányában akadályokba ütközik a szakvélemények hasznosulásával kapcsolatos információk megszerzése.

Hivatkozásjegyzék

Anti Csaba László: *A személyleírás*. Budapest, Semmelweis Kiadó, 2017.

Baranyi Péter – Csapó, Ádám – Sallai György: *Cognitive Infocommunications (CogInfoCom)*. Cham, Springer, 2015.

Borbíró Andrea – Gönczöl Katalin – Kerecsi Klára – Lévay Miklós (szerk.): *Kriminológia*. Budapest, Wolters Kluwer, 2016.

²⁵ Nogel Mónika: *Igazságügyi szakértői vélemények hiteltérdemlősége a büntetőeljárásban*. Pécsi Tudományegyetem, Doktori értekezés, 2018, 113–194.

²⁶ Borbíró Andrea – Gönczöl Katalin – Kerecsi Klára – Lévay Miklós (szerk.): *Kriminológia*. Budapest, Wolters Kluwer, 2016, 332.

- Committee on Identifying the Needs of the Forensic Sciences Community, National Research Council: „Strengthening Forensic Science in the United States: A Path Forward”, 2009, <https://www.ojp.gov/pdffiles1/nij/grants/228091.pdf>. (letöltés dátuma: 2021.02.18.)
- Craig, Adam: *Essential Mathematics and Statistics for Forensic Science*. Oxford, Wiley-Blackwell, 2010.
- Czebe András – Kovács Gábor: „Egyes kognitív, emberi tényezők szerepe a szakértői vélemény-alkotásban”. *Belügyi Szemle*, 2017, 10. sz. 89–103.
- Czebe András – Kovács Gábor: How Cognitive Infocommunications Play a Critical Role in Shaping the Future of Forensic Sciences: Defining Forensic Cognitive Infocommunications. In Baranyi Péter (szerk.): *2016 Proceedings of 7th IEEE Conference on Cognitive Infocommunications (COGINFOCOM) IEEE Hungary Section*. 2016, 283–287.
- Dror, Itiel E.: Cognitive and Human Factors. In Peplow, Mark (szerk.): *Forensic Science and Beyond: Authenticity, Provenance and Assurance, Annual Report of the Government Chief Scientific Adviser*. London, Government Office for Science, 2015.
- Fenyvesi Csaba: *A kriminalisztika tendenciái*. Budapest, Dialóg Campus, 2017.
- Gósy Mária: *Fonetika, a beszéd tudománya*. Budapest, Osiris, 2004.
- Kamath, Uday – Liu, John – Whitaker, James: *Deep Learning for NLP and Speech Recognition*. Cham, Springer, 2019.
- Kovács Gábor – Nagy Klára: „The past and present of the Prüm Treaty: The regulation of biometric data exchange in the EU”. *Jog – Állam – Politika*, 2017, 1. sz. 135–143.
- Kovács Gábor – Nogel Mónika: „Comparative Analysis of the Legal Regulation of Forensic Experts in Europe”. *Forensic Science International*, CCXXVII. évf., 2017, 81–82.
- Kovács Gábor: *Az ítéletalkotás csapdái*. In Madai Sándor – Pallagi Anikó – Polt Péter (szerk.): *Sic itur ad astra: Ünnepi kötet a 70 éves Blaskó Béla tiszteletére*. Budapest, Ludovika Egyetemi Kiadó, 2020.
- Kovács Gábor: Igazságügyi szakértő alkalmazása a büntetőeljárásban. In Szakály Zsuzsa (szerk.): *Szakkérdésekről szakértőknek – Igazságügyi szakértőkre vonatkozó jogi kérdések tudományos és gyakorlati megközelítésből*. Budapest, Magyar Közlöny Lap- és Könyvkiadó, 2020.
- Kovács Gábor: Igazságügyi szakértők átértékelődő szerepe a büntetőeljárásban. In Bihari Mihály – Patyi András (szerk.): *Ünnepi kötet Szalay Gyula tiszteletére, 65. születésnapjára*. Győr, Universitas-Győr Kht., 2010, 310–319.
- Kovács, Gábor: „Az Európai Forenzikus Tudományos Társág (EFSA-2020) megalkotásának koncepciója”. *Jog – Állam – Politika*, 2017, 1. sz. 83–101.
- Maher, Robert C.: *Principles of Forensic Audio Analysis*. Cham, Springer, 2018.

- Nogel Mónika – Czebe Adrás – Kovács Gábor – Pádár Zsolt: „A work in progress – accreditation of forensic DNA laboratories as a part of the »European Forensic Science Area 2020 (EFSA 2020)« concept.” *Forensic Science International Genetic Supplement* 7. évf., 2019, 1. sz. 836–837.
- Nogel Mónika: „A hazai szakértői minőségbiztosítás rendszerének vázlata és annak jelentősége a büntetőeljárásban”. *Magyar Jog*, 2018, 3. sz. 162–168.
- Nogel Mónika: *A szakértői bizonyítás aktuális kérdései*. Budapest, HVG-ORAC, 2020.
- Nogel Mónika: „A szakértői bizonyítással szemben támasztott követelmények szigorodása az Amerikai Egyesült Államokban”. *Jog – Állam – Politika*, 2019, 3. sz. 19–35.
- Nogel Mónika: „A szakértői minőségbiztosítási rendszer kialakításának előkérdései és alapfogalmi.” *Jog – Állam – Politika*, 2017, 1. sz. 115–133.
- Nogel Mónika: „A szakértőjelöltekre vonatkozó szabályozás minőségbiztosítási szempontú vizsgálata.” *Belügyi szemle*, 2017, 9. sz. 105–114.
- Nogel Mónika: „Az igazságügyi szakértői szakterületek tagolása és a szakértői kompetencia”. *Ügyészek Lapja*, 2019, 3. sz. 85–94.
- Nogel Mónika: *Igazságügyi szakértői vélemények hitelt érdemlősége a büntetőeljárásban*. Pécsi Tudományegyetem, Doktori értekezés, 2018.
- Pádár Zsolt – Kovács Gábor – Nogel Mónika – Czebe András – Zenke Petra – Kozma Zsolt: „Genetika és bűnüldözés – Az igazságügyi célú DNS-vizsgálatok első negyedszázada Magyarországon II.”. *Belügyi Szemle*, 2020, 1. sz. 9–32.
- President’s Council of Advisors on Science and Technology: „Report to the President Forensic Science in Criminal Courts: Ensuring Scientific Validity of Feature-Comparison Methods”. https://obamawhitehouse.archives.gov/sites/default/files/microsites/ostp/PCAST/pcast_forensic_science_report_final.pdf. (letöltés dátuma: 2021.02.18.)
- Tistarelli, Massimo – Champod, Christophe: *Handbook of Biometrics for Forensic Science*. Cham, Springer, 2017, 221–239.
- Tremmel Flórián: *Bizonyítékok a büntetőeljárásban*. Budapest-Pécs, Dialóg Campus, 2006.

Fekete Márta

A KONSTRUKTIVISTA PEDAGÓGIAI PARADIGMA ÉS ANNAK ÉRTELMEZÉSI LEHETŐSÉGEI A BÜNTETÉS-VÉGREHAJTÁSBAN

1. Bevezetés

Amikor kimondjuk azt a két szót egymás után, hogy büntetés-végrehajtás és pedagógia, szinte azonnal a börtönökben biztosított oktatási rendszerek jutnak eszünkbe. Nagyon fontos, hiszen a zárt intézetekben folyó oktatási munka útlevél lehet a fogvatartottak reintegrációs törekvéseihez, így kézenfekvő is lenne ennek a vizsgálata. Ebben az írásban azonban nem arra teszek kísérletet, hogy a börtönben folyó oktatási munkát elemezzem, hanem egy sokkal kevésbé szembeötlő, ám annál nyilvánvalóbb oktatási folyamatot veszek górcső alá: azt, ami a fogvatartott és a személyi állomány kapcsolódásából szinte észrevétlenül születik meg. Ennek magyarázatára véleményem szerint jól illeszkednek a szimbolikus interakcionizmus és a konstruktív pedagógiai megközelítés alapvetései, ahogyan ezek a totális intézményben érvényre jutnak.

2. A közös-ség ereje: az interakcionista és a konstruktivista pedagógiai paradigma alkalmazhatósága

A kriminológiában az interakcionista paradigma a 20. század közepének terméke, ami a társadalom figyelmét a deviánsná, normaszegővé válás értelmezési lehetőségeinek problémakörére irányította. Az, hogy mit tekintünk normaszegésnek és deviánsnak, végső soron társadalmi konstrukció, akciók és reakciók egymásutánisága, és ezek következményeinek feltárása áll a megközelítés középpontjában.¹ Véleményem szerint a zárt intézetekben folyó szakmai munka minősége nagymértékben függ attól, hogy kire hogy tekint a *fogvatartó*. Érdekesség, és némileg szembe megy az általános büntetés-végrehajtási gyakorlattal, viszont az interakcionista paradigma értelmezési lehetőségeit kibővíti az, amit Alison Liebling a kutatásai során tapasztaltakból kiindulva követendőnek ítél a fogvatartottal kapcsolatos gondoskodásban. Liebling ugyanis azt állítja, hogy ahhoz, hogy megfe-

1 Borbíró Andrea: Kriminológiaelmélet: bűnözésmagyarázatok. In Borbíró Andrea – Gönczöl Katalin – Kerecsi Klára – Lévay Miklós (szerk.): *Kriminológia*. Budapest, Wolters Kluwer, 2016, 29–54.

elő szakmai munka tudjon működni a börtönökben, szükséges az, hogy az állomány a fogvatartottra *emberként* tekintsen. Ez a pozitív viszonyulás nemcsak szavatolja a szakmai munkát, de elősegíti a két világ közti falak lebontását azáltal, hogy a sztereotip gondolkodást szétmállasztja.²

A pszichológiában a fenomenológiai irányzat megközelítése (szubjektív interpretációk jelentősége), illetve a George Herbert Mead-féle szimbolikus interakcionizmus paradigmája tovább bővíti az értelmezési lehetőségeket. Utóbbi arra mutat rá, hogy az egyén identitása a társadalmi viszonyok egymásra hatásában alakul ki. „A szimbolikus interakcionisták szerint tehát a „deviáns” vagy „bűnöző” minőség nem bizonyos magatartások inherens eleme, csupán az interakciók során e cselekménynek tulajdonított jelentés.”³ Vagyis: nem a magatartások deviánsak, hanem az ezekre adott társadalmi viszontválaszok. Mead és az ő nyomán gondolkodó Herbert Blumer szerint a szimbolikus interakcionizmus lényege – a devianciaértelmezéskéntől kissé más irányba fordulva – a gondolat, a nyelv és a jelentés egysége, abból a premisszából kiindulva, hogy az egyes jelenségekhez való viszonyulás előjele olyan, mint amit az egyének az adott jelenségekről gondolnak. A jelentés az emberek közötti társadalmi interakció következménye, így ilyen értelemben önmagában egy szónak vagy jelenségnek nincs jelentése, azt csak akkor kap, amikor az egymással interakcióban lévő emberek közösen alkotnak hozzá egyet. Ezáltal a diskurzus egy közösen teremtett folyamattá válik. Az egyén magáról alkotott vélekedése a mások általi visszatükrözés eredménye is lehet, kérdéses egyébként, hogy melyik tükörképet fogadja el valósnak?⁴ Számos olyan magyarázat létezik, mely a *közös-ség* jelentőségét húzza alá, amely megközelítés közel áll ahhoz, ahogyan e sorok írója a fogvatartott és az állomány közötti kapcsolódást és munkát vizsgálja. Nem lehet kivenni a képletből az egymásra hatásnak azt az óriási befolyását, amely véleményem szerint ilyenkor munkál a háttérben. Ezekről a magyarázatokról már csak egy lépésre van a konstruktivista pedagógiai paradigma, mely szintén egy új ajtót nyit ebben a szemléletben, még úgy is, hogy nem elsősorban hagyományos oktatási kontextusban vizsgáljuk e helyütt.

2 Liebling, Alison: „Suicides in Young Prisoners: A Summary”. *Death Studies*, 17, 1993, 381-409.; Liebling, Alison: „Moral and Philosophical Problems of Long-Term Imprisonment”. *Studies in Christian Ethics*, 27. évf., 2013, 3. sz. 258-273.

3 Győry Csaba: Címkézéseméletek. In Borbíró – Gönczöl – Kerecsi – Lévay (szerk.): *Kriminológia*. Budapest, Wolters Kluwer, 2016, 167-175., 168.

4 Griffin, Em: *Bevezetés a kommunikációelméletbe*. Fordította Szigeti L. László. Budapest, Harmat Kiadó, 2003.

3. Konstruktív pedagógiai paradigma a büntetés-végrehajtásban

Nahalka István meghatározása szerint „a tanulás egy rendszerben bekövetkező, hosszabb távon ható, adaptív változás”⁵. Amikor büntetés-végrehajtási korrekatív folyamatokról beszélünk, akkor is egy hosszútávon megmaradó, adaptív változás az, ami igényként, végcélként megfogalmazódik a fogvatartottal foglalkozó szakemberben, ezért gondolom úgy, hogy a pedagógiai folyamatok és az azok által indukált változás parallel módon értelmezhető a korrekációs tevékenységekben a személyi állomány és a fogvatartott kapcsolódásában.

A tanulásról többféle pedagógiai elképzelés látott napvilágot, de a büntetés-végrehajtási pedagógia törekvéseivel – és főleg abban az értelemben, ahogyan fentebb bemutatam – leginkább egybecsengő paradigma a konstruktivista pedagógiáé, mely úgy akar tanítani, hogy azt nem kifejezetten *tudásátadásnak* hívja. Erről a 20. század végén létrejött pedagógiai gondolkodásmódról azt mondja Ernst von Glasersfeld, hogy „a tanuló ember nem átveszi a tudást, a tudás nem közvetítődik, hanem a tudást a tanuló ember maga hozza létre, maga konstruálja magában”⁶. Glasersfeld egyébként Kant művére, *A tiszta ész kritikájára*⁷ is hivatkozik akkor, amikor a konstruktivizmussal kapcsolatban a következőket megfogalmazza:

„Azok között a tárgyak között, amelyeket egy organizmus az élményvilágában konstruál, mindig talál olyanokat, amelyeket már nem tud kezelni a többi tárgyhoz készített szabályokkal. [...] És amit a [gyerek a] saját tapasztalatából ismer, azt egy másik tárgyra is átviheti (unterschieben), hogy ezúttal Kantnak ezt a tanulságos szavát használjam. Kant arról beszél, hogy »a sajátunkat átvisszük a másokra« – és épp ez az, amire az érvelésemhez szükségem van. Másnak és másoknak folytonosan olyan tapasztalatokat tulajdonítunk, amelyekre a saját tapasztalatkörünkben tettünk szert. [...] Átviszünk képességeket, aztán átviszünk módszereket, átviszünk intenciókat stb.; és aztán megállapítjuk, hogy ez nemcsak a mi esetünkben működik, hanem tapasztalatvilágunk önálló dolgainál is.”⁸

A konstruktivista pedagógia a tudásátadás helyett tehát konstruálást mond. Középpontjában az áll, hogy a dolgok egésze több a részek összességénél, s minden

5 Nahalka István: Mi a tanulás? A tanulás pedagógiai értelmezése. In Nahalka István (szerk.): *A gyakorlati pedagógiai néhány alapkérdése – Hatékony tanulás*. Budapest, Bölcsész Konzorcium HEFOP Iroda, 2006, 9–19., 9.

6 Glasersfeldet idézi: Nahalka: Mi a tanulás? A tanulás pedagógiai értelmezése. 13.

7 Kant, Imanuel: *A tiszta ész kritikája*. Fordította: Kis János, Papp Zoltán. Atlantisz Kiadó, 2018.

8 Glasersfeld, Ernst von: „Konstruktivista diskurzusok”. Fordította: Szijj Ferenc. *Helikon Irodalomtudományi Szemle. A konstruktivista irodalomtudomány*. 1993, 1. sz. 76–90., 77.

csak egészében érthető meg akkor, ha megértjük a miértet, a funkciót. A konstruktivista pedagógus a tanuló előzetes tudásában hisz: abban, hogy az átfogó egész a tanulás során válhat egyre részletesebbé, kidolgozottabbá. A megközelítés logikája nem az indukció, hanem az előzetes tudásból, konstruktumból való elindulás.⁹ Amikor valakinek „megtanítunk valamit”, gyakran csak a magolásig juttatjuk el. Az igazi tanulás viszont egy folyamat, mely nem áll meg a befogadásnál, erőfeszítést, kitartást igényel, tehát az adaptív jelleg is itt kezd igazán érvényesülni. Fontossá válik a tanulónak a családi háttere, a rá ható, iskolán kívüli tényezők. A kudarcok értékelésében a konstruktív pedagógiai irányzat képviselőinek el kell felejteniük a „gyenge képességű” címkét, helyette kontextusban, viszonyrendszerben kell látni és értelmezni a gyerek nehézségeit mint rossz szociális háttérének lehetséges termékét. A differenciálás azonban nemcsak az értékelésben szükséges, hanem a célok, követelmények, az elsajátítás útja és logikája tekintetében is.¹⁰

4. Motiváció és zárt intézeti nevelés

A motivációnak a nevelési folyamatokban elfoglalt helye mellett nehéz szó nélkül elmenni, hiszen a börtönben történő *oktatás* során a klasszikus oktatói feladatok és az észrevétlenül végbemenő nevelési feladatok teljesítése esetében is nagyon erőteljesen megjelenik annak fontossága. Motiváció nélkül tudásalkotás nem, legfeljebb magolás valósulhat meg. A motiváció megszületésében nagy súllyal jelenik meg a tanító személye, az általa kifejtett hatás. A tanító-nevelő emberé, mint egy olyan valakié a gyermek életében, akire érdemes fölneézni, akit követni érdemes.¹¹ Magamban ezt a személyt referenciaszemélynek hívom: akinek a viselkedése tetszik, számomra hiteles, azt követendőnek tartom, szívesen utánzom le az ő érték- és normarendszerét, teszem magamévá tudását és világlátását. A referenciaszemély nemcsak a személyi állományból, de a fogvatartottak közül is kikerülhet. Daniel kutatása szerint azon fogvatartottaknál, akik elfogadottabbak társaik körében, sokkal kisebb eséllyel jelenik meg a reményvesztettség vagy az öngyilkosság gondolata.¹² Így akár a fogvatartott részéről is célként fogalmazódhat meg, hogy referenciaszeméllé lépjen elő fogvatartott társai szemében, ami

9 Nahalka: Mi a tanulás? A tanulás pedagógiai értelmezése.

10 Nahalka István: „Konstruktív pedagógia – egy új paradigma a láthatáron (III.)”. *Iskolakultúra*, 7. évf., 1997, 4. sz. 3-21.

11 Nahalka: „Konstruktív pedagógia – egy új paradigma a láthatáron.”

12 Daniel, Anasseril E.: „Preventing Suicide in Prison: A Collaborative Responsibility of Administrative, Custodial and Clinical Staff”. *The Journal of the American Academy of Psychiatry and the Law*, 34. évf., 2006, 2. sz. 165-175.

egy komoly motivációs eszköz is lehet a zárt intézetekben. Igazából bármiféle motiváció jobb, mint a motiváció teljes hiánya, viszont az önmagából induló, hatékony tanulás-változás alapja minden esetben belső motivációs tényező.¹³ A büntetés-végrehajtásban végrehajtott oktatási-nevelési folyamatnak elsősorban tehát az intrinzik motivációs bázis felébresztését kellene kitűznie saját maga elé célul, amely a konstruktív életvezetés alapja.

A motivációhoz kapcsolható még a már korábban említett fenomenológiai megközelítés: az irányzat képviselői nemigen foglalkoznak a tanulóval technikai oldalról közelítve, hanem sokkal inkább érdekli őket a személyiség kiterjesztése, az ösztönzés lehetősége, a tanár személye (motiváló képessége), illetve a(z iskolai) környezettel kapcsolatban a konfliktushelyzetek konstruktív megoldása. Ilyen módon a fenomenológiai irányzat a konstruktív pedagógiával rokon.¹⁴

5. A totális intézmény adta lehetőségek

Ahhoz, hogy megértsük, miért kihívásokkal tüzdelte a börtön személyi állománya számára ennek a közösségen, bizalmon alapuló nevelésnek, korrekciónak a kivitelezése, érdemes látnunk a zárt intézetek kettős szerepét.

A 18. századtól kezdve érzékelhető, hogy a társadalomnak a bűnelkövetésre adott válaszában a korábbiaknál nagyobb felelősség olvasható: az ipari forradalmak, majd a Jeremy Bentham-féle Panopticon börtönterv megjelenésekor egyre inkább hangsúlyossá kezdett válni a korábban a büntetéssel kapcsolatban vallott uralkodó nézettel szemben – melynek középpontjában a fizikai fájdalom okozása állt – a lélek, a gondolkodás megjavítása. Bentham börtönterve egy kör alaprajzú épületegyüttest hozott a köztudatba, melynek belső falára, egymás mellé tervezett zárkákban helyezkednek el a fogvatartottak úgy, hogy sem egymást, sem a középben elhelyezkedő őrt nem láthatják.¹⁵ Michel Foucault magyarázata alapján a Bentham-féle Panopticonban a pusztán megfigyelve levés érzése következtében valósul meg a fogvatartottban az engedelmessé, megjavulni akarás mechanizmusa.¹⁶ Ennek mentén elmondható, hogy a modern börtön megszületésében

13 Nahalka: Mi a tanulás? A tanulás pedagógiai értelmezése.

14 Gaskó Krisztina: Mi a tanulás? A tanulás pszichológiai értelmezése. In Nahalka I. (szerk.): *A gyakorlati pedagógia néhány alapkérdése – Hatékony tanulás*. Budapest, Bölcsész konzorcium HEFOP Iroda, 2006, 20–40.

15 Vig Dávid – Flieaguf Gergely: A szabadságvesztés és az elkövetők reintegrációja. In Borbíró Andrea – Gönczöl Katalin – Kerecsi Klára – Lévay Miklós (szerk.): *Kriminológia*. Budapest, Wolters Kluwer, 2016, 953–983.

16 Hasonló elven működik egyébként – irodalomelméleti szempontokat is figyelembe véve – az orwelli Big Brother, mely később a mai modern társadalmakba is beszivárgott a valóságshow-k és az állandó megfigyelve levés, állandó követve levés ideológiájában.

hangsúlyos volt a test regulázása helyett a lélek megjavítása, az egyén viselkedésének korrekciója.

Ugyanabban az időszakban jelent meg a büntetés-végrehajtásban az a nézet, mely a korrekció középpontjába helyezte a fogvatartottak egyéni sajátosságait, és teret engedett annak, hogy velük a bánásmód különféleképpen realizálódjon. Ez a veleje a treatment modellnek is, melynek megszületése a 20. század elejére tehető, de hangsúlyossá a II. világháborút követően vált. A modell lényege az elítéltek klasszifikálása és tipologizálása. A szerzett ismeretek alapján indulhatott el az egyénnek megfelelő korrekciós program kidolgozása és alkalmazása. Ennek az egyéni bánásmódnak és kezelésnek a szükségessége ugyanígy megjelenik az említett pedagógiai paradigmában, illetve kifejezetten a kriminálpedagógiai irányzatok esetében. Ruzsonyi Péter külön felhívja a figyelmet a differenciálás szükségességére: számolni kell a fogvatartottak kognitív és személyiségbeli különbségeivel akkor, amikor az esetükben alkalmazandó nevelési eszközt és célt megválasztjuk, és a „büntetés-végrehajtási nevelés célja vélemény[em] szerint nem lehet más, mint a fogvatartottak konstruktív életvezetése megalapozásának az elősegítése^{17, 18}”

A börtön totális intézményében azonban ez nem mindig egyszerű feladat, hiszen az autoritás elveit követve hivatalos személyek – felülről és belülről – szigorú adminisztratív szabályoknak megfelelően irányítják az ottani életet; ez maga után vonja a bentlakók kiszolgáltatottságát a hivatalos személyek felé, illetve az interakciókat is sajátos szabályrendszerbe szorítja. Erving Goffman totálisintézmény-értelmezése szerint az állomány nem személyként, hanem tárgyként tekint a fogvatartottra, és ez az értelmezés némiképp bizonyítást is nyer: a formaruha kötelező viselete, a mások által előírt napirend betartatása mind-mind a fogvatartott autonómiájának csökkentését hivatottak szolgálni^{19, 20}.

A fogvatartotti oldal szempontjából egyértelmű, hogy miért jelent a totális intézmény megléte nehézséget. Ám a nevelési cél megvalósulása szempontjából, annak ellenére is, hogy – ahogy Földvári fogalmaz – „a büntetés-végrehajtási intézetek nem nevelőintézetek, és nem az az alapvető feladatuk, hogy a szabad életben

Már pusztán az óvatossá teszi a hétköznapi egyént, és nem kell ehhez fogvatartottnak lenni egy benthami börtönben, hogy azt hiszi, figyelve van minden mozdulata. Így a hatalomgyakorlás, és annak mentén az egyénben születő önkontroll önmegegyezés által vezérelt mechanizmusként valósul(hat) meg.

17 Kiemelés az eredetiben.

18 Ruzsonyi Péter: „Új megközelítés. A konstruktív életvezetés megalapozásának korrekciós-pedagógiai rendszere”. *Börtönügyi Szemle*, 1997, 4. sz. 82–95.

19 Vig – Fliegau: i. m.

20 Ennek ellenpólusaként jelenik meg Liebling korábban hivatkozott megközelítése, lásd: 2. lábjegyzet.

*csődöt mondott nevelőmunkát itt korrigálják*²¹, a személyi állomány számára is konfliktusokkal terhelt. Érvényes ez főleg a reintegrációs tisztt – korábban nevelő – szerepére. Hiszen az e feladatkört betöltő hivatásos egy személyben kell, hogy megtestesítse a totális intézmény adminisztratív feladatokkal és szereppel felruházott dolgozóját, és ezzel egy időben azt az egyént, aki a fogvatartott büntetéséért–jutalmazásáért, a szabadulásra való előkészítéséért, a nevelői munka megvalósításáért is felelős. Ezért bizalmi szerepe csak nagy nehézség árán valósulhat meg.²² A börtön prevenció, reszocializációs és rehabilitációs céljának szem előtt tartásakor nem árt azt sem figyelmen kívül hagyni, hogy a totálisintézmény-jellegből adódóan éles ellentét húzódik a fegyelmező-büntető és a bűn-megelőző funkció érvényre juttatásának karakterisztikáiban. Hiába gondoljuk úgy, hogy a zárt intézet felé nem lehet elvárás a korábban zátonyra futott nevelési próbálkozások új mederbe terelése, kijavítása, mégis van egy ilyen igény az irányában. Bár kérdéses, hogy a mesterségesen generált mikrovilág hogyan teszi lehetővé a fogvatartottak felkészítését az önálló, autonóm, szabad életre, ahol teljesen más ingerek érik őket?²³

6. Záró gondolatok

Talán nem szorul magyarázatra a fentebb vázolt (börtön)konstrukcióról olvasva, hogy miért jelent az oktatás-nevelés megszervezése kifejezetten nagy kihívást a szakemberek számára. Fontosnak tartom újból hangsúlyozni, hogy amikor oktatásról beszélek, nem kizárólag a hagyományos értelemben vett oktatási folyamatokra utalok, hanem azokra az észrevétlen dinamikákra, mozzanatokra, melyek a nevelés erejét és lehetőségét hordozzák magukban.

*„A nevelés a személyiségformálás eszköze. A nevelés tehát nem cél, hanem eszköz. Eszköze a bűnelkövetők életfelfogása, gondolkodásmódja, érték- és motivációrendszere megváltoztatásának”*²⁴ – fogalmaz Földvári József tanulmányában.

Problémaként fogalmazódik meg, hogy a fogvatartottak nem minden esetben érzik a nevelés szükségességét, ezért az erre vállalkozó rendkívül sok ellenállásba ütközhet a nevelői munka során²⁵, amely az ő saját megküzdését is nagymértékben befolyásolhatja.

21 Földvári József: *Kriminálpolitika*. Budapest, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, 1987, 254.

22 Vig – Fliegau: i. m.

23 Uo.

24 Földvári: i. m., 256.

25 Ruzsonyi Péter: „Új megközelítés. A konstruktív életvezetés megalapozásának korrekciós-pedagógiai rendszere”.

Természetesen figyelembe kell venni a nevelési munkáról való gondolkodás során az egyének kognitív-szociális sajátosságait, amely kifejezés egyrészt *gondolkodási deficitjükre* utal, másrészt pedig azokra a társas deficitekre, melyek azt mutatják, hogy szocializációjuk úgy ment végbe, hogy nagy eséllyel nem állt előttük minta, melyről a társadalmilag hasznos magatartásformák lemásolása megtörténhetett volna.²⁶ Talán ezért is van kiemelkedő jelentősége a referenciaszemély „intézményének” a börtönfalakon belül.

A fenti összefoglalás korántsem törekszik arra, hogy teljességében bemutassa a zárt intézetekben folyó nevelő munka lehetőségeit és akadályait, sokkal inkább gondolatébresztőül szeretne szolgálni az arról való gondolkodásban azáltal, hogy a folyamatban résztvevő egyének személyes kapcsolódásából születő dinamikáknak lehetséges értelmezési keretet nyújt a bemutatott paradigmák és megközelítések segítségével.

Hivatkozásjegyzék

- Borbíró Andrea: Kriminológiaelmélet: bűnözésmagyarázatok. In Borbíró Andrea – Gönczöl Katalin – Kerezi Klára – Lévay Miklós (szerk.): *Kriminológia*. Budapest, Wolters Kluwer, 2016.
- Daniel, Anasseril E.: „Preventing Suicide in Prison: A Collaborative Responsibility of Administrative, Custodial and Clinical Staff”. *The Journal of the American Academy of Psychiatry and the Law*, 34. évf., 2006, 2. sz. 165–175.
- Földvári József: *Kriminálpolitika*. Budapest, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, 1987.
- Gaskó Krisztina: Mi a tanulás? A tanulás pszichológiai értelmezése. In Nahalka István (szerk.): *A gyakorlati pedagógia néhány alapkérdése – Hatékony tanulás*. Budapest, Bölcsész Konzorcium HEFOP Iroda, 2006, 20–40.
- Glaserfeld, Ernst von: „Konstruktivista diskurzusok”. Fordította: Szijj Ferenc. *Helikon Irodalomtudományi Szemle. A konstruktivista irodalomtudomány*. 1993, 1. sz. 76–90.
- Griffin, Em: *Bevezetés a kommunikációelméletbe*. Budapest, Harmat Kiadó, 2003.
- Gyóry Csaba: Címkezéselméletek. In Borbíró Andrea – Gönczöl Katalin – Kerezi Klára – Lévay Miklós (szerk.): *Kriminológia*. Budapest, Wolters Kluwer, 2016.
- Kant, Imanuel: *A tiszta ész kritikája*. Fordította: Kis János, Papp Zoltán. Budapest: Atlantisz Kiadó, 2018.
- Liebling, Alison: „Suicides in Young Prisoners: A Summary”. *Death Studies*, 17. évf., 1993, 5. sz. 381–409.

²⁶ Ruzsonyi Péter: A konstruktív életvezetés megalapozásának korrekciós nevelési koncepciója. In Bábosik István (szerk.): *Nevelélmélet*. Budapest, Osiris Kiadó, 2004, 380–396.

- Liebling, Alison: „Moral and Philosophical Problems of Long-Term Imprisonment”. *Studies in Christian Ethics*, 27. évf., 2013, 3. sz. 258–273.
- Nahalka István: „Konstruktív pedagógia – egy új paradigma a láthatáron (III.)”. *Iskolakultúra*, 7. évf., 1997, 4. sz. 3–21.
- Nahalka István: Mi a tanulás? A tanulás pedagógiai értelmezése. In Nahalka (szerk.): *A gyakorlati pedagógia néhány alapkérdése – Hatékony tanulás*. Budapest, Bölcsész Konzorcium HEFOP Iroda, 2006, 9–19.
- Ruzsonyi Péter: „Új megközelítés. A konstruktív életvezetés megalapozásának korrekciós-pedagógiai rendszere”. *Börtönügyi Szemle*, 1997, 4. sz. 82–95.
- Ruzsonyi Péter: A konstruktív életvezetés megalapozásának korrekciós nevelési koncepciója. In Bábosik I. (szerk.): *Nevelélmélet*. Budapest, Osiris Kiadó, 2004, 380–396.
- Vig Dávid – Fliegauf Gergely: A szabadságvesztés és az elkövetők reintegrációja. In Borbíró Andrea – Gönczöl Katalin – Kerezsi Klára – Lévay Miklós (szerk.): *Kriminológia*. Budapest, Wolters Kluwer, 2016, 953–983.

Mónika Füstös

WHERE ARE THE LEGAL AND LEGITIMATE LIMITS TO SECURITIZE HUMANITARIANISM?

1. Introduction

In 2015 a large number of asylum seekers arrived in Hungary¹ resulting in the almost immediate collapse of the state's registration and support system.² In response, the Hungarian government introduced a number of regulations, collectively called the '*2015 amendments related to mass migration*'. These legal changes amended several notable laws and regulations, among others the 2012 Criminal Code and 2007 Asylum Law as amended, within a three month window.³ Despite significant legal analysis and even decisions related to European Union law being released in the past few years, there has been little about international refugee law⁴ which also legally binds the Hungarian state. Therefore, this paper focuses on analysing the recent legal amendments in relation to the 1951 Convention on the Status of Refugees and in particular Article 31 (non-penalization) and Article 33 (non-refoulement). I examine to what extent does Hungary comply with international refugee law considering the amendments related to mass immigration.

2. Analysis

The Hungarian government, in response to the crisis of summer 2015, in addition to the fences, adopted legal measures to prevent asylum seekers entering Hungary. Among others, the government introduced amendments to the Criminal

-
- 1 Eurostat: "Asylum statistics". 2017. http://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/Asylum_statistics (Accessed: 11-01-2021)
 - 2 BBC News: "Migrant crisis: People treated ,like animals' in Hungary camp". 2015. <http://www.bbc.com/news/world-europe-34216883> (Accessed: 11-01-2021); The Guardian: "Refugees forced to scramble for food by police in Hungary". 2015. <https://www.theguardian.com/world/2015/sep/11/refugees-roszke-hungary-police-food-camp> (Accessed: 14-01-2021)
 - 3 2015 CXL. and 2015 CXLII. laws and 191/2015. Government Regulation
 - 4 Reuters: "Hungary's anti-migrant policies may violate international law: UNHCR". 2016. <https://www.reuters.com/article/us-europe-migrants-hungary-un/hungarys-anti-migrant-policies-may-violate-international-law-unhcr-idUSKCN0Y32H9> (Accessed: 11-01-2021)

Code making it an offence to enter the country unlawfully.⁵ The government also declared a ‘*state of crisis due to the situation caused by mass immigration*’. In addition, the Hungarian government has amended the Asylum Law. For example, a list of ‘*safe countries of origin*’ and ‘*safe third countries of transit*’ have been introduced⁶ permitting the quick return of asylum seekers. Discussion will now consider each of these legal changes in turn and evaluate their compliance within international law.

3. Refugees unlawfully in the country of refuge

First, I examine whether the amendment to the Criminal Code, which makes the unlawful entry of the country a crime, contravenes the 1951 Convention on the Status of Refugees. According to Act CXL of 2015 on amendments of certain laws related to illegal immigration, unlawful crossing of border barrier⁷, vandalism of border barrier⁸ or obstruction of construction works on border barrier⁹ are criminal offences and are punished with imprisonment and expulsion. The new law states that ‘any person who enters the territory of Hungary by *unlawfully crossing* the barrier deployed for the protection of State borders is guilty of a *felony* punishable by *imprisonment* not exceeding three years’¹⁰. In contrast, according to the 1951 Convention on the Status of Refugees (which Hungary ratified in 1989) ‘Contracting States shall not impose *penalties*, on account of their *illegal entry or presence*, on refugees who, coming *directly* from a territory where their life or freedom was threatened in the sense of Article 1, enter or are present in their territory without authorization, provided they present themselves *without delay* to the authorities and show *good cause* for their illegal entry or presence’¹¹. Therefore, in principle, the amendment to Hungarian Criminal Code is inconsistent with the Refugee Convention. The fact that the entry or presence is unlawfully does not justify penalties. In *R. v. Uxbridge Magistrates’ Court and Another, ex parte Adimi*, the Royal Courts of Justice stated that protection applies equally to those who enter a country *clandestinely*¹². Even administrative penalties and the deten-

5 Act CXL of 2015

6 191/2015. (VII. 21.) Government Regulation

7 Section 352/A, Criminal Code

8 Section 352/B, Criminal Code

9 Section 352/C, Criminal Code

10 352/A of Act C of 2012

11 Art. 31, Refugee Convention

12 *R. v. Uxbridge Magistrates’ Court and Another, ex parte, 1999*

tion of refugees are questionable¹³, but criminal penalties are clearly against the spirit and wording of the Convention; hence introducing such regulation can be construed as a breach of international law.

3.1 Reservations and derogations

Hungary ratified the 1951 Convention without any reservations. When analyzing derogations article 9 of the Refugee Convention is of interest since it states that state parties may take measures ‘in time of war or other grave and exceptional circumstances’ if ‘essential to the national security in the case of a particular person’ (Art. 9). The lack of specification in the phrase ‘other grave and exceptional circumstances’ (ibid.) makes the clause vague: may ‘*state of crisis due to the situation caused by mass immigration*’ made by the Hungarian government be interpreted as *exceptional circumstances*? To ascertain this, I first look into the Hungarian legislation; the declaration about *state of crisis* is bound to concrete criteria (number of arriving asylum seekers per day/week/month or asylum seekers present in transit zones per day/week/month) but it can be declared even in *any situation connected to migration which endangering public safety*. This makes the legislation vague. In fact, a *state of crisis due to the situation caused by mass immigration* was declared in six of the nineteen Hungarian counties¹⁴ and was subsequently extended to the whole country¹⁵ and it is also expanded every six months at least until March 2021¹⁶; yet the number of arriving asylum seekers¹⁷ remains below the limit determined by the legislation. Such an arbitrary declaration of *crisis* is questionable by both international and domestic standards as the principle of legal certainty is threatened. Declaring that a *state of crisis* is similar to *state of emergency* in Hungarian law which can be announced in case of industrial or natural disaster in domestic law.¹⁸ As mass immigration does not fit into either of these categories, the arbitrary introduction of a *state of crisis* is

13 Goodwin-Gill, Guy S.: Article 31 of the 1951 Convention Relating to the Status of Refugees: non-penalization, detention, and protection. In E. Feller – V. Türk – F. Nicholson, *Refugee Protection in International Law: UNHCR’s Global Consultations on International Protection*, Cambridge: Cambridge University Press, 2003, 217–218.

14 Köves Nóra: “Menekültügy – humanitárius vagy politikai válsághelyzet?”. *Fundamentum*, vol. 19, 2015, no 4., 73–82.

15 41/2016. (III. 9.) Government regulation

16 411/2020. (VIII. 30.) Government regulation

17 Amnesty International: “Annual report”. 2016. <https://www.amnesty.org/en/latest/research/2016/02/annual-report-201516/> (Accessed: 11-01-2021)

18 Art. 53, Fundamental Law of Hungary

worrisome and begs questions such as what kind of cases would cause a *state of crisis* in the future.¹⁹

Further, it is necessary to examine if there is a potential threat to national security. National security can be understood as broader than armed conflict, and can include threats to overthrow the state by illegal means, terrorism or other serious disturbances to public order.²⁰ Although mass immigration is conflated with terrorism, Article 9 refers to derogations against a ‘particular person’²¹: ‘the continuance of such measures is necessary in *his case* in the interests of national security’²². Accordingly, the derogations must be applied on an individual basis, on a case-by-case manner. This means that mass immigration and actual, or perceived, terror threats in general are not overriding reasons to derogate the rights in the 1951 Convention. Thus, in this case, the amendment to the Hungarian Criminal Code which makes illegal border crossing a felony *generally* does not seem to be a justifiable modification on the ground of derogation. Consequently, as Hungary ratified the Convention without reservations and the ‘state of crisis’ amendment does not constitute a legitimate derogation, the obligation on the Hungarian state to refrain from imposing penalties against refugee on the basis of illegal border crossing remains.

3.2 Limitations

According to Article 31 (Refugees unlawfully in the country of refugee) of the Refugee Convention, the obligation to refrain from imposing penalties against refugee only applies if the refugees have applied ‘*without delay* at the authorities’ and ‘show *good cause* for their illegal entry or presence’. According to the Office of the United Nations High Commissioner for Refugees (UNHCR) *without delay* and *good cause* depends on the circumstances of the case²³. Also, the Regional Superior Court (Landesgericht) in Münster found that *without delay* should be considered on a case-by-case basis as there is no general time limit (the Hungarian Refugee Law is also silent about it) for applying at the authorities.²⁴ Thus, it must be applied on an individual basis. When discussing the 1951 Convention,

19 Tóth Judit: “... a hazájukat elhagyni kényszerülők emberi jogainak és alapvető szabadságainak védelmére”. *Fundamentum*, vol. 19, 2015, no. 4., 61–66.

20 Edwards, Alice: “Temporary Protection, Derogation & the Refugee Convention”. *Melbourne Journal of International Law*, vol. 13, 2012, no. 2., 595–635.

21 Art. 9, Refugee Convention

22 *ibid.*

23 UNHCR, 2001

24 LG Münster Nos. 39 Js 688/86 (108/88)

the United Kingdom representative, Mr. Hoare stated that fleeing persecution itself is *good cause* for illegal entry and this again requires case-by-case examination, but there could be other *good causes*²⁵ since it is meant to be a wider concept than persecution. A further limitation set out in Article 31 is as follows: an asylum seeker ought to be ‘coming *directly* from a territory where their life or freedom was threatened in the sense of Article 1’²⁶. The UNHCR states that refugees are not required to come *directly* from their *country of origin*²⁷. Article 31 applies to persons who have briefly transited other countries and did not find protection in the first country or countries they flee, or who have *good cause* for not applying in that country or countries.²⁸ Understanding *directly* as if they went across a *safe* country once, they cannot be lawfully in another country is unrealistic (such an interpretation would cause disproportionate burden for the countries neighboring conflict zones; uniting families would be difficult; etc.) and does not meet the *object and purpose*²⁹ of the Refugee Convention. Even case law indicates the rejection such an interpretation: the Oberlandesgericht Celle and the Landesgericht Münster found that even if refugees have passed through a third state when fleeing to Germany, they can claim for exemption from penalties for illegal entry.³⁰ Further, such an interpretation can lead to chain-refoulement—the practice when the state of refuge transfers a refugee to a third state, and that state then expels the refugee further to an unsafe country, which is again against the *object and purpose* of the Convention.³¹

In conclusion, as there is no reservation made by Hungary and derogation only can be made on case-by-case manner with respect to a *particular person* (Art. 9), making a general policy on penalization of refugees does not meet the international standards required by the 1951 Convention on the Status of Refugees. The in-built limitations are not reason for not applying the right to non-penalization given by the Convention either. Therefore, a general policy may be a breach of duty.³² In such case the question is whether, ‘in the given case the system of administration has produced a result which is compatible with the pertinent

25 Goodwin-Gill, 2003.

26 Art 31, Refugee Convention

27 UNCHR: “Summary Conclusions: Article 31 of the 1951 Convention Expert Roundtable organized by the United Nations High Commissioner for Refugees and the Graduate Institute of International Studies, Geneva, Switzerland”. 2001. <http://www.unhcr.org/419c783f4.pdf> (Accessed: 11-01-2021)

28 Goodwin-Gill: o.c.

29 Art. 31, Vienna Convention

30 Decision of 1 Ss 545/86, NvwZ 1987 and LG Münster, Nos. 39 Js 688/86 (108/88)

31 Goodwin-Gill: o.c.

32 *ibid.*

principle or standard of international law³³. In addition, by penalizing people who fall within the scope of Article 31 of the 1951 Convention may be considered a violation of the right to fair trial and the right to a remedy.³⁴

4. Safe third country

The Hungarian government introduced a national list of ‘*safe countries of origin*’ and ‘*safe third countries of transit*’³⁵. Most of the countries on the Hungarian list clearly meet the criteria of *safe country* but there are some that arguably do not. The fact that Serbia is on the list and as such it is regarded *safe* by the government makes a remarkable change for Hungary as 99 per cent³⁶ of asylum seekers and migrants came to Hungary via Serbia. Using this list, Hungary closed its borders lawfully as now asylum claims are denied without any examination on the basis that they came from a *safe country* and send asylum seekers back to Serbia.

The concept of *safe country* is determined in Article 27 of the Asylum Procedures Directive (APD). It has four criteria: 1) life or freedom is not threatened in the sense of Article 1 of the Refugee Convention; 2) non-refoulement is respected; 3) freedom from torture and cruel, inhuman or degrading treatment is respected; 4) and the possibility to receive protection in accordance with the Refugee Convention.³⁷ Serbia must have been evaluated accordingly; Human Rights Watch, UNHCR and Serbian NGOs all consistently state that Serbia does not meet the criteria of a *safe country*. In Serbia, the asylum system does not function properly—it does not ensure access to asylum nor the right to a fair trial. In addition, reports about Serbia state that authorities often mistreat asylum seekers and asylum support services are not secured at all.³⁸ Further illustrating the insufficiency of the Serbian system, the Hungarian Helsinki Committee notes that only 22 persons have received protection as asylum seekers in Serbia since 2008.³⁹

33 *ibid.*

34 *ibid.*

35 Hungary tried to do the same in 2012 but the Supreme Court found it illicit because UNHCR reports claimed that Serbia is not safe. According to the Supreme Court UNHCR reports must take into account so the Court denied the legislation then. Nonetheless the Hungarian government put Serbia on the list of safe countries.

36 Hungarian Helsinki Committee: “No country for refugees – New asylum rules deny protection to refugees and lead to unprecedented human rights violations in Hungary (Information Note)”. 2015 http://helsinki.hu/wp-content/uploads/HHC_Hungary_Info_Note_Sept_2015_No_country_for_refugees.pdf (Accessed: 11-01-2021)

37 Art. 27, APD

38 Köves: o.c.

39 Hungarian Helsinki Committee: o.c.

Secondly, the validity of the actual list itself must be examined; as it is not accepted internationally, it is thus highly questionable and problematic to use it in an international context. Moreover, the wording of Article 33 makes clear that a case-by-case evaluation is required when expelling or returning a refugee. In this manner, group refoulement on the grounds that they came from Serbia is a breach of international law and a prudent examination should precede individual refoulement as well. In practice, however, Serbia usually does not take back refugees from Hungary, thus expulsion (which could lead to chain-refoulement) is not implemented. In these cases, refugees end up in detention centers or in prisons in Hungary.⁴⁰ This outcome, on the other hand, clearly violates Article 31 of the Convention. In conclusion, both the legislation and its implementation violate the rights of asylum seekers but not in the same way; the legislation violates the non-refoulement clause and the practice implemented breaches the non-penalization clause.

5. Conclusion

The right to non-penalization is violated by the amendment to the Criminal Code which makes illegal border crossing a felony. Although Hungary is obligated under the Refugee Convention not to impose penalties on the ground of illegal entry or presence, both Hungarian law⁴¹ and practice⁴² reveal the opposite: asylum seekers are punished with imprisonment and expulsion for illegally entry into Hungary. When arriving lawfully and submitting an asylum claim immediately at transit zones, the right to a fair trial is violated as asylum seekers receive a decision (usually in an hour)⁴³ about their expulsion to Serbia since it was declared as *safe country*; this occurs without a hearing, any evidence and a case-by-case evaluation. This is a clear breach of Article 31 since traveling through a *safe country* does not mean that the applicant does not fall within the scope of Article 31 anymore. Expelling a refugee on these grounds is a breach of international refugee law and is against the *object and purpose* of the Convention. On the other hand, such practices may lead to chain-refoulement, thereby contravening Article 33 of

40 Tanács István: “Mind nálunk ragadnak a kitoloncoltak”. (All the deportees stuck in Hungary) 2015. <http://web.archive.org/web/20160324132243/http://nol.hu/belfold/mind-nalunk-ragadnak-a-kitoloncoltak-1572657> (Accessed: 11-01-2021)

41 Act CXL of 2015

42 Gergely Zsófia: “Ez is egy feladat” – A bírókon nem fog múlni a migráns-Btk. alkalmazása” (“This is only a task” – judges will apply the migrant-criminal code). 2015. http://hvg.hu/itthon/20150922_A_birakon_nem_fog_mulni_a_migransok_megbu (Accessed: 11-01-2021)

43 Hungarian Helsinki Committee: o.c.

the Convention. Moreover, Serbia, as well as a number of other countries on the Hungarian list, does not qualify as a *safe third country* according to the criteria of safe countries.⁴⁴ This practice demonstrates that refugee crisis for the Hungarian government has not been approached as a humanitarian issue rather it is one directly related to national security. This attitude and balancing on the border of lawfulness alone makes it questionable whether Hungary is acting in *good faith*⁴⁵ as the Vienna Convention prescribes. The measures analyzed above, whether or not they are deemed to be breaches of international law, are clearly hostile steps which make travel for refugees and asylum seekers more dangerous and as such are against the *object and purpose* of the Convention. Furthermore, Hungarian Government takes advantage of the vagueness of certain clauses within the Refugee Convention, misinterpreting these in a way that keep refugees out of the country. Some Hungarian legal amendments discussed here clearly violate rights recognized by the Refugee Convention: the right to non-penalization, non-refoulement has been violated by the new regulations and the practice as well. The fact that fundamental principles of the Refugee Convention are violated by both regulations and practices implemented, results in essential human rights not being respected and an overwhelming attitude of refugees as a danger to national security rather than as victims of a humanitarian crisis.

References

- Amnesty International: “Annual report”. 2016. <https://www.amnesty.org/en/latest/research/2016/02/annual-report-201516/> (Accessed: 11-01-2021)
- BBC News: “Migrant crisis: People treated ‘like animals’ in Hungary camp”. 2015. <http://www.bbc.com/news/world-europe-34216883> (Accessed: 11-01-2021)
- Edwards, Alice: “Temporary Protection, Derogation & the Refugee Convention”. *Melbourne Journal of International Law*, vol. 13, 2012, no. 2., 595–635.
- Eurostat: “Asylum statistics”. 2017. http://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/Asylum_statistics (Accessed: 11-01-2021)
- Gergely Zsófia: “‘Ez is egy feladat’ – A bírókon nem fog múlni a migráns-Btk. alkalmazása” (“This is only a task’ – judges will apply the migrant-criminal code). 2015. http://hvg.hu/itthon/20150922_A_birakon_nem_fog_mulni_a_migransok_megbu (Accessed: 11-01-2021)
- Goodwin-Gill, Guy S.: Article 31 of the 1951 Convention Relating to the Status of Refugees: non-penalization, detention, and protection. In E. Feller – V. Türk – F.

44 Art. 27, APD

45 Art. 31, Vienna Convention

- Nicholson, *Refugee Protection in International Law: UNHCR's Global Consultations on International Protection*, Cambridge: Cambridge University Press, 2003, 217–218.
- Hungarian Helsinki Committee: “No country for refugees – New asylum rules deny protection to refugees and lead to unprecedented human rights violations in Hungary (Information Note)”. 2015 http://helsinki.hu/wp-content/uploads/HHC_Hungary_Info_Note_Sept_2015_No_country_for_refugees.pdf (Accessed: 11-01-2021)
- Independent: “Germany opens its gates: Berlin says all Syrian asylum-seekers are welcome to remain, as Britain is urged to make a ‘similar statement’”. 2015. <http://www.independent.co.uk/news/world/europe/germany-opens-its-gates-berlin-says-all-syrian-asylum-seekers-are-welcome-to-remain-as-britain-is-10470062.html> (Accessed: 16-01-2021)
- Köves Nóra: “Menekültügy – humanitárius vagy politikai válsághelyzet?”. *Fundamentum*, vol. 19, 2015, no 4., 73–82.
- Reuters: “Hungary’s anti-migrant policies may violate international law: UNHCR”. 2016. <https://www.reuters.com/article/us-europe-migrants-hungary-un/hungarys-anti-migrant-policies-may-violate-international-law-unhcr-idUSKCN0Y32H9> (Accessed: 11-01-2021)
- Tanács István: “Mind nálunk ragadnak a kitoloncoltak”. (All the deportees stuck in Hungary) 2015. <http://web.archive.org/web/20160324132243/http://nol.hu/belfold/mind-nalunk-ragadnak-a-kitoloncoltak-1572657> (Accessed: 11-01-2021)
- The Guardian: “Refugees forced to scramble for food by police in Hungary”. 2015. <https://www.theguardian.com/world/2015/sep/11/refugees-roszke-hungary-police-food-camp> (Accessed: 14-01-2021)
- Tóth Judit: “... a hazájukat elhagyni kényszerülők emberi jogainak és alapvető szabadságainak védelmére”. *Fundamentum*, vol. 19., 2015, no. 4., 61–66.
- UNCHR: “Summary Conclusions: Article 31 of the 1951 Convention Expert Roundtable organized by the United Nations High Commissioner for Refugees and the Graduate Institute of International Studies, Geneva, Switzerland”. 2001. <http://www.unhcr.org/419c783f4.pdf> (Accessed: 11-01-2021)

Barbara Harmati

THE APPLICATION OF THE HUNGARIAN CRIME HARM INDEX

1. Introduction

The rise of evidence-based policing, including the crime harm index (CHI) aims to transform the way we can analyse crime distribution and trends. The index comes from a recognition that crimes are not created equally, therefore the simple count of crime incidents can be misleading.¹ Despite the limits of this method, numerous agencies and countries, including Hungary, still use this method. Also, it is important to distinguish those crime incidents that cause more harm, for example serious injuries or deaths, from those incidents which cause scant meaningful harm to anyone.² Therefore, the index is classifying each types of crime according to how much harm it is causing, relatively to other crimes. In this context it is not relevant that an offender is a first-time offender or a serial killer, because the crime causes the same harm to the victims, families and communities. The CHI is based on the number of days in prison that crime would attract without any mitigating or aggravating factors, which is considered the simplest, the most transparent, stable and the least expensive metric.³

The first CHI was developed in Cambridge, and inspired other similar indexes, for example in New Zealand⁴, Western-Australia⁵, and Denmark⁶. The purpose of the article to examine the possibility of creating the Hungarian Crime Harm

1 Lawrence W. Sherman: "The Rise of Evidence-Based Policing: Targeting, Testing, and Tracking", *Crime and Justice* 42, 2013, no. 1., 377–451.

2 Ibid.

3 Ibid.; Lawrence W. Sherman – Peter William Neyroud – Eleanor Neyroud: "The Cambridge Crime Harm Index: Measuring Total Harm from Crime Based on Sentencing Guidelines". *Policing* 10, 2016, no. 3., 171–83., <https://doi.org/10.1093/police/paw003>.

4 Curtis-Ham, Sophie – Darren Walton: "The New Zealand Crime Harm Index: Quantifying Harm Using Sentencing Data". *Policing* 12, 2018, no. 4. 455–67. <https://doi.org/10.1093/police/pax050>.

5 House, Paul D. – Peter W. Neyroud: "Developing a Crime Harm Index for Western Australia: The WACHI". *Cambridge Journal of Evidence-Based Policing* 2, 2018, no. 1-2., 70–94. <https://doi.org/10.1007/s41887-018-0022-6>.

6 Andersen, Helle Aagaard – Katrin Mueller-Johnson: "The Danish Crime Harm Index: How It Works and Why It Matters". *Cambridge Journal of Evidence-Based Policing* 2, 2018, no. 1-2., 52–69. <https://doi.org/10.1007/s41887-018-0021-7>.

Index (HCHI) based on absolutely publicly available data. The first section contains the description of the data sources and the exact method of how the HCHI was developed. The results section will show how police can use HCHI for targeting, and for improving the trust and confidence in police.

2. Developing the HCHI: the basics

According to Sherman any police agency or government can make its own CHI, if they pass the three-pronged test: (1) Democracy test: the metric needs to reflect the resolution of conflicting viewpoint by a process adopted by a democratic government reflecting the will of the people. (2) Reliability test: the metric needs to provide a reliable measure that can be consistently applied to each unit of analysis—time, place, people—with the same results for the same levels of harm. The main assumption is that the Hungarian Criminal Code passes these two requirements. The article does not examine the process which resulted in the Criminal Code. (3) Cost test: the metric needs to be cost effective. The Criminal Code and the crime trends are available online, and the related agencies need to update it regularly, and only two additional columns need to represent the HCHI in the database, in this case it does not require significant additional financial resources. The reliability of this data is another issue and will be considered in the next, method section.⁷ Curtis-Ham and Walton added two other requirements: (4) The harm measuring technique needs to be simply and objective, and (5) the metric needs to be easily operationalized.⁸ The last two requirements are considered in the development of the HCHI. The data source, Hungarian Criminal Code is eligible for the development of the CHI.

Sherman, Neyroud, and Neyroud besides the test, also set some rules that need to be considered in the process: (1) The metric should use the starting point recommendations of the number of days in prison for a first-time offender, without any specific mitigating and aggravating factors. It means that the CHI represents the minimum time to serve in prison before someone being eligible for potential release. (2) This relates to the second rule, the metric should not consider the characteristics of the offender who committed the crime, which reflect the nature of the offence and not the offender. (3) The third rule says that use only those crimes which were reported by the crime victims or witnesses, meaning the metric should exclude offenses which were generated by proactive crime

⁷ Sherman: o.c.

⁸ Curtis-Ham, Sophie – Darren Walton: o.c.

prevention.⁹ But Andersen and Mueller-Johnson note that the exclusion of the police-initiated offenses is problematic when the purpose of the index is to applying it for targeting reasons. Also, they agree with them that these offenses can present a misleading picture to the actual rate at which some offenses occur.¹⁰ (4) The metric needs to exclude incidents related to, for example drug arrests, traffic arrests, shopliftings detected by store security officers etc. The HCHI's main purpose is to help police agencies to target crimes better, and because of that—following Andersen and Mueller-Johnson logic—the HCHI did not excluded these offenses in this analysis.¹¹ Bearing in mind the previous mentioned rules the next section will show the exact method of developing the HCHI.

3. Method

The HCHI is based on two data sources: (1) the Hungarian Criminal Code, and (2) the Statistics of Ministry of Interior. The statistics is only containing the crime count of each offense, basically it is a descriptive data, without any additional information, for example how much harm, financial lost etc. it caused. In the calculation of imprisonment, the two-third of the median number of prisons recommended for crimes by first offender used the following values: 1 month is considered 30.44 days, and 1 year is 365.24 days.

3.1. The Hungarian Criminal Code

According to the Criminal Code imprisonment can be between 3 months and in exceptional cases for 25 years or a life term. For a fixed term sentence the earliest day of release on parole is falls on the next day when two-thirds of the sentence has been served. Release on parole from life prison shall be after serving 25 years, or at least 40 years. In the case of imprisonment, the median of the prescribed scale should be considered. There are numerous different aggregating and mitigating circumstances, but these factors can not be quantified. For example, the lack of criminal record is a mitigating circumstance, unless the perpetrator is juvenile or young adult, but the Code does not include what the meaning is of the number in the term of sentencing. In this scenario the imprisonment for each

9 Sherman – Neyroud – Neyroud: o.c.

10 Andersen – Mueller-Johnson: o.c.

11 Sherman – Neyroud – Neyroud: o.c.

offence is calculated as a two-third of the median sentence. The duration of the custodial arrest is determined in days between 5 and 90 days.¹²

The Criminal Code for each misdemeanour or felony at first describes the baseline scenario without any aggravating and mitigating factors. Followed by the different types of qualified scenarios, with the minimum and the maximum sentence. If the section only mentions the maximum sentence, then the minimum sentence – according to Section 36 – is 3 months. In the development of HCHI used the baseline scenario.

3.2. The Statistics of Ministry of Interior

The Criminal Code came into force in the middle of 2013, because of that the examined time period only can be between 2015 and 2018. According to the statistics the total number of crimes decreased by 47% between 2017 and 2018, also 59% between 2016 and 2018. The crime incidents are decreasing, but not that drastically, and the average crime drop was approximately 25% the previous years. The only explanation for this is the questionable reliability of the statistics. At the time of writing this article (mid-2019) the 2018 data is not fully available for the public, because of that malfunction only the statistical data between 2015 and 2017 can be used.

In the analysis as recommended, only those incidents were used which were reported by the crime victims or witnesses, with the purpose to exclude offenses which were generated by proactive crime prevention. The data contain additional information about the report: the report was refused by the police, the investigation was closed, or it resulted prosecution or diversion.

4. Results

The results are divided in two parts: (1) For targeting reasons analysis the differences between the total crime harm (TCH) and the standardized HCHI. The distribution of offenses by crime groups in order to choose crimes that have the highest HCHI. (2) To improve the trust and confidence in law enforcement deals with offenses that have a relatively high TCH and does not resulted prosecution or diversion.

¹² “Act C. of 2012 on the Criminal Code” https://thb.kormany.hu/download/a/46/11000/Btk_EN.pdf § 34-46.

4.1. HCHI for targeting

The standardized HCHI for each year for Hungary was calculated by dividing the estimated yearly population¹³ size into the TCH to yield the HCHI in that time period for that area. The TCH decreased by 1.3 % between 2016 (33 140 816) and 2017 (34 207 073), but the standardized HCHI (2016: 0.29, 2017: 0.32) shows the opposite trend. This means that the harm for one person has the reverse trend than the TCH by year, meaning that despite the decrease of the number of incidents and the TCH, the harm by person is increasing.

Examining the distribution of offenses by crime group in the examined time period, can be stated that the most crimes are committed against health (21.56 %–25.29 %), or public confidence (14.54 %–17.55 %), or property (12.14 %–12.14 %). Offenses against health mainly contain crimes related to drug, which decreased between 2015 and 2016, but significantly increased by 2017. Offenses against public confidence contain crimes, especially frauds related to private documents, individual identifies and identification documents, and have a similar trend, a decrease between 2015 (17.55%) and 2016 (14.54%) followed by an increase in 2017 (17.19%). Offenses against property, which include for example fraud, theft, usury and vandalism (the Hungarian Criminal Code distinguish property crime from violent crimes against property, which include extortion, robbery, plundering and private justice) increased significantly between 2015 (14.07%) and 2016 (21.14%), followed by a significant decrease in 2017 (12.24%). These three crime groups contain more than half of the all TCH, meaning that police agencies need to focus and target these crimes, in order to reduce the harm.

The highest HST in 2017 related to possession of narcotic drugs (38.51%), followed by forgery of administrative documents (17.89%) and theft (13.24%). The possession of narcotic drugs has an increasing trend between 2015 and 2017, and the other two crime categories have decreased between 2015 and 2016, followed by a significant increase in 2017.

The highest TCH's are more associated with criminal offenses related to drugs (6 372 020.66), followed by forgery (2 959 286.23) and theft (2 190 359.47).

The results suggest that law enforcement needs to develop more effective strategies to reduce crime harm related to drugs. Two Hungarian national strategies have been developed and implemented in order to reduce the harm associated with drug crimes, and to improve the citizens consciousness and sobriety.¹⁴

13 Hungarian Central Statistical Office: “*Population (2008–2019)*”, 2019, https://www.ksh.hu/docs/hun/eurostat_tablak/tabl/tps00001.html. (accessed: 02.05.2019)

14 For more information: National Assembly Decision 106/2009. (XII. 21.) about the National Strategy for Tackling the Drugs Problem and National Assembly Decision 80/2013.

4.2. HCHI to improve trust and confidence

The European Crime Victims Survey found that the second and third reason why victims are not reporting crime is that the police could not or would not do anything.¹⁵ “*The relationship between citizens and the police assumes that the level of trust in the police reflects the actions of the police*”¹⁶. Meaning that the trust and confidence of police can improve, if the citizen who reported the crime, sees that the police apprehends and prosecutes the offender. On the other hand, if the police close the investigation without prosecution or diversion, then the trust and confidence cannot improve, and can even lead to the opposite result. This section analyses those crime groups which have a relatively high TCH (TCH>500 000) and the investigation was closed without prosecution or diversion.

The number of refused reports (2015: 8 909, 2016: 8 129, 2017: 6 907) are decreasing, and the number of diversions (2015: 8 177, 2016: 8 732, 2017: 8 848) and the category of others (2015: 11 796, 2016: 13 051, 2017: 12 379) are increased in between 2015 and 2017. All the other categories – closed investigation without prosecution (2015: 31 068, 2016: 27 306, 2017: 25 595), prosecuted (2015: 45 002, 2016: 60 033, 2017: 39 790) – had a fluctuating trend between the examined time period. Investigations closed without prosecution can have an effect on the trust and confidence, the percentage of prosecution was 29.6% in 2015, 23.29% in 2016, and 27.37% in 2017, means that more than one-fifth of all reported crime was not resulted prosecution, and can influence negatively the trust and confidence. The total number of reports are increased by almost 10%, further research is needed to analyse the reasons behind of it.

The analysis excluded those crime groups where the TCH is less than 500 000. The total TCH in 2017 was 30 343 136.20 and the TCH for crimes where the investigation was closed was 9 192 011.08, meaning that 30.3% of reported harm was not resulted in prosecution or diversion. The refused reports were excluded from the analysis because it contains incidents that were not crimes, or they were refused for other reason declared by law.

More than half of the offenses against public security (58.87%) reports (more than 85% is related to criminal offenses with firearms and ammunition) were

(X. 16.) about the National Anti-Drug Strategy 2013-2020

15 J. J. M. van Dijk – John van Kesteren–Paul Smit: *Criminal Victimization in International Perspective: Key Findings from the 2004-2005 ICVS and EU ICS*, Den Haag, United Nations, 2007, 257.

16 Juha Kääriäinen – Reino Sirén: “Trust in the Police, Generalized Trust and Reporting Crime”. *European Journal of Criminology* 8, 2011, no. 1., 67. <https://doi.org/10.1177/1477370810376562>.

closed without prosecution. Followed by offenses against sexual freedom and sexual offenses (45.04%) and offenses against the judicial system (38.70%). The lowest percentage is linked to offenses relating to counterfeiting currencies and philatelic forgeries (7.19%), and crimes of corruption (6.13%), meaning that crimes of corruption have the highest percentage of reports that resulted prosecution or diversion (85.58%). According to Transparency International „Hungary and Malta have seen the sharpest decline in their respective Corruption Perceptions Index (CPI) scores in recent years, allowing corruption to worsen”¹⁷. Also, the CPI had decreased by nine points between 2012 and 2018. Meaning that corruption is a main issue in Hungary, but victims’ and witnesses’ reports of it was resulted in prosecution (85.85%).

Looking at crime groups which have the more than 60% of prosecution or diversion after crimes of corruption, are offenses against public officials (75.39%), crimes against intellectual property rights (67.23%) and criminal offenses against public confidence (60.26 %).

To improve trust and confidence police needs to focus on crimes against public security, sexual freedom and sexual offenses, and judicial system.

5. Conclusion

This article has demonstrated that a CHI can be calculated in Hungary, based on the relevant sections of the Hungarian Criminal Code. The HCHI can be a new way to understand the trends of crime and public safety, and more useful than the simple count of crime incidents. The limitation of the work – as mentioned in the methods section – is the reliability of the publicly available data, especially the statistics of reported crimes. Findings show that the harm for one person is increasing, despite the decreasing trend of the total TCH. The most harm is related to crimes against health, public confidence or property, which contain more than half of the TCH. Consequentially police need to develop and implement strategies that are more useful to reduce harm related to these crimes, especially crimes associated to drug. To improve the trust and confidence of police, agencies need to focus on crimes against public security, sexual freedom and sexual offenses, and judicial system, because these crimes have the highest number of closed investigations without prosecution or diversion.

¹⁷ Transparency International: “Western Europe and EU: Stagnating Anti-Corruption Efforts and Weakening Democratic Institutions”, 2019. <https://www.transparency.org/news/feature/cpi2018-western-europe-eu-regional-analysis> (accessed: 01.05.2019)

References

- Andersen, Helle Aagaard–Katrin Mueller-Johnson: „The Danish Crime Harm Index: How It Works and Why It Matters”. *Cambridge Journal of Evidence-Based Policing* 2, 2018, no. 1–2., 52–69. <https://doi.org/10.1007/s41887-018-0021-7>.
- Bálint, Réka – Tamás Csesztregi – Gergely Csaba Horváth – Zsuzsa Katló – Borbála Paksi – Anna Péterfi – Ágnes Port – Tarján Anna: 2018 *National Report to the EM-CDDA by the Reitox National Focal Point, „Hungary”*. Budapest, Hungarian National Focal Point, 2019. http://drogfokuszpont.hu/wp-content/uploads/HU_EMCD-DA_jelentes_HUNGARY_2018_EN.pdf.
- Curtis-Ham, Sophie–Darren Walton: „The New Zealand Crime Harm Index: Quantifying Harm Using Sentencing Data”. *Policing* 12, 2018, no. 4., 455–67. <https://doi.org/10.1093/police/pax050>.
- House, Paul D.–Peter W. Neyroud: „Developing a Crime Harm Index for Western Australia: The WACHI”. *Cambridge Journal of Evidence-Based Policing* 2, 2018, no. 1–2., 70–94. <https://doi.org/10.1007/s41887-018-0022-6>.
- Hungarian Central Statistical Office: „Population (2008–2019)”, 2019, https://www.ksh.hu/docs/hun/eurostat_tablak/tabl/tps00001.html. (accessed: 02.05.2019)
- J. J. M. van Dijk–John van Kesteren–Paul Smit: *Criminal Victimization in International Perspective: Key Findings from the 2004–2005 ICVS and EU ICS*, Den Haag, United Nations, 2007.
- Juha Kääriäinen–Reino Sirén: „Trust in the Police, Generalized Trust and Reporting Crime”. *European Journal of Criminology* 8, 2011, no. 1. <https://doi.org/10.1177/1477370810376562>.
- Lawrence W. Sherman: „The Rise of Evidence-Based Policing: Targeting, Testing, and Tracking”, *Crime and Justice* 42, 2013, no. 1., 377–451.
- Lawrence W. Sherman – Peter William Neyroud – Eleanor Neyroud: „The Cambridge Crime Harm Index: Measuring Total Harm from Crime Based on Sentencing Guidelines”. *Policing* 10, 2016, no. 3., 171–83, <https://doi.org/10.1093/police/paw003>.
- Lum, Cynthia: „Translating Police Research into Practice” *Police Foundation*, 11, 2009, 1–16. https://www.policefoundation.org/wp-content/uploads/2015/06/Ideas_Lum_o.pdf.
- Lum, Cynthia – Cody W. Telep – Christopher S. Koper – Julie Grieco: „Receptivity to Research in Policing”. *Justice Research and Policy* 14, 2012. no. 1. 61–95. <https://doi.org/10.3818/JRP.14.1.2012.61>.
- Transparency International: „Western Europe and EU: Stagnating Anti-Corruption Efforts and Weakening Democratic Institutions”, 2019. <https://www.transparency.org/news/feature/cpi2018-western-europe-eu-regional-analysis> (accessed: 01.05.2019)

Héder Klára

EGYENLŐ IGAZSÁGOSSÁG VAGY EGYENLŐTLEN IGAZSÁGOSSÁG?

AVAGY NÉHÁNY GONDOLAT A HALÁLBÜNTETÉS FÉNYÉBEN

*Magyarországon 1990 óta¹ nincs halálbüntetés, s – mivel Magyarország az Európa Tanács tagjaként 1993-ban aláírta a Római Egyezményt², és Unió tagként országunkra nézve a 2000 decemberében elfogadott Európai Unió Alapjogi Charta³ is kötelező érvényű – úgy tűnik, egyhamar *nem is lesz*.*

Győztek az emberi jogok, a halálbüntetés alkotmányellenes, sem most, sem a jövőben nem lesz több kivégzés Magyarországon semmilyen bűncselekményért. Beccaria és Szemere Bertalan érvei meghallgatásra találtak. *A történet itt véget is ért. Vagy mégsem?*

1. A halálbüntetés és az érzelmek

A szociálpszichológiai kísérletekben – például csoportdinamika vagy attitűd vizsgálatára – napjainkig is gyakran alkalmaznak olyan „instant vitatémákat”, melyek szinte biztosan „összeugrasztják” a csoporttagokat, nagy biztonsággal komoly érzelmi viharokat kavarnak, és vére menő érveléssel járó vitákat generálnak. Ilyen téma lehet az abortusz, a vadászat vagy éppen a halálbüntetés.

Csak annyit kell mondani, hogy „*Mi a véleménye a halálbüntetés visszaállításáról?*”, és már egy kis csoportban is nézetellentét alakul ki. Miért? A téma szó szerint a húsunkba vág. Dühöt, haragot és (halál)félelmet generál, így mozgósítja az ezzel kapcsolatos személyes élményeket, eltemetett érzéseket, elméleteket és cselekvési szándékokat.

A legérdekesebb, hogy nemcsak a halálbüntetés elszánt támogatói, hanem az abolicionisták is vadul és érzelmekkel telítve érvelnek nézeteik mellett (annak

1 23/1990. (X. 31.) AB határozat

2 amely csak bírói ítélettel engedte a halálbüntetést, majd a hatodik kiegészítő jegyzőkönyv szerint „a halálbüntetést el kell törölni” Forrás: 1993. évi XXXI. törvény az emberi jogok és az alapvető szabadságok védelméről szóló, Rómában, 1950. november 4-én kelt Egyezmény és az ahhoz tartozó nyolc kiegészítő jegyzőkönyv kihirdetéséről

3 2. cikk: Az élethez való jog. (1) Minden embernek joga van az élethez. (2) *Senkit sem lehet halálra ítélni vagy kivégezni.*

ellenére, hogy sokszor használnak jogi vagy elméleti érveket, racionális magyarázatokat, míg a támogatók inkább az érzelmeikre támaszkodnak, és a vitában is inkább a vitapartner érzelmeire kívánnak hatni).

Mi táplálja ezt az érzelmi hófokot?

2. Az igazságos világba vetett hit

Az egyik talán legismertebb kognitív torzítás az „igazságos világba vetett hit”⁴. Az emberek a világot olyannak szeretnék látni, melyben kiszámíthatóság és igazságosság uralkodik: a jó elnyeri jutalmát, a becstelen méltó büntetését.

Az igazságos világba vetett hit fenntartja azt az illúziót, hogy az érintettet mint jó embert nem érheti hátrány vagy büntetés, hiszen ez nem lenne igazságos. Viszont az „igazságos világba vetett hit” következményeként megjelenik az a gondolat is, hogy azok viszont, akik valamilyen büntettet követtek el, valóban büntetést érdemelnek; sőt azok, akik valamilyen „büntetésben” (hátrányban) már részesültek, valójában meg is érdemelték a kapott büntetést: tehát akármilyen büntetés, az igazságos volt, és az elkövető bőven meg is érdemelte.

Hogy kapcsolódik mindez a halálbüntetéshez? A halálbüntetés legtöbbször valamilyen – gyakran brutális módon végrehajtott – életellenes cselekménnyel kapcsolatban kerül szóba. Mindez aggodalommal tölti el a hallgatót, aki a helyzethez saját vagy szerettei ellen esetlegesen elkövetett hasonló tettet társítja, s ennek megfelelően is reagál. Mivel úgy gondolja, hogy egy igazságos világban él, bízik abban, hogy a gyilkosság elkövetőjét meg fogják büntetni, mégpedig *jogosan* fogják megbüntetni, s a büntetés nem ér el mást, csakis az elkövetőt. A tett súlya és érzelmi tartalma miatt viszont *igazságot követel. Megtorlást akár*, hogy annak elrettentő hatása elriassza a leendő elkövetőket. Graeme Newman az „Igazságosság igazságtalanságáról” szóló tanulmányhoz fűzte hozzá a következőket:

„Egy korábbi jelentésben, amelyet jogászok, társadalomtudósok, tanárok, filozófusok és teológusok készítettek, megállapították, hogy a bűncselekmények elkövetőinek megbüntetéséből fakadó legigazságosabb elv a megtorlás elve, ami a legegyszerűbb formában azt jelenti, hogy amennyiben megszeged a szabályt, megérdemled, hogy a bűncselekményeddel arányosan megbüntessenek és ezzel vége is az ügynek. Ugyanis ez a jogos, az igazságos, a megérdemelt büntetés joga.”⁵

4 Lerner, J. Melvin: *The Belief in a just World – A Fundamental Delusion*. Springer US, 1980.

5 id: Nagy Ferenc – Cserhádi Ágota: „A halálbüntetés az USA-ban”. *Acta Universitatis Szegediensis: acta juridica et politica*, 37. évf. 1987, 1-22. sz. 211–236. 211.

A megoldás tehát „nyilvánvaló”, mindenkire egyaránt érvényes és igazságos is: aki kioltotta valakinek az életét, az ezért életével felel. Mindezzel pedig az érintettek saját félelmeiket is kezelik, s saját ítéletüket és a világ igazságosságába vetett hitüket is fenntartják:

„A halálfélelemmel szembesülve csak úgy tudunk védekezni saját jelentéktelenségünk tudatával szemben, ha olyan eszmerendszerekbe kapaszkodunk, amelyek érvényességét örökérvényűnek véljük.”⁶

Ilyen „örökérvényű szabálynak” gondolhatjuk, hogy a gyilkosságért meg kell fizetni. Tehát akkor „Szemet szemért, fogat fogért”, életet életért?

Hunyady György adatai szerint közkeletű nézet, hogy „az iskolai szigor és a szigorúbb büntetőpolitika nagyban csökkentené a bűnözést, valamint a reprezentatív minta 60%-ának a túlnyomó véleménye, hogy kívánatos lenne a halálbüntetés visszaállítása”.⁸

Vagyis, ha a világ igazságos hely (márpedig miért ne lenne az), akkor minden bűnösnek kivétel és mérlegelés nélkül egyformán meg KELL kapnia méltó büntetését, mely arányos tettével, és elrettentő erejével megelőzi a további hasonló cselekmények végrehajtását másoknál. Szót se többet, a megkérdezettek 60%-a azonnal egyet is ért a fenti állítással, s már vissza is állítaná a halálbüntetést.

3. A halálbüntetés mint „jogreleváns nézet”

A gyilkosságokkal és egyéb minősített „gaztettekkel” kapcsolatos szorongásaink tehát komoly muníciót szolgáltatnak a halálbüntetés visszaállítása mellett. Sokan azonban más értékek (emberi jogok, politikai és jogi túlkapaszkodások elkerülése vagy személyes meggyőződés alapján) a másik álláspontot védik hasonló vehemenciával. A különbség feltehetően talán csak annyi, hogy ebben az esetben az adott személy nem az áldozattal vagy családjával, hanem egy „jóvátehetetlen tévedés” okán ártatlanul elítélt személlyel azonosul, s a megöletéstől való félelem nem áldozatként, hanem ártatlan rabként éri. Nem kétséges tehát, megosztottak és

6 Esses, Victoria. M. – Jackson, Lynne M. – Dovidio, John F. – Hodson, Gordon: *Instrumental Relations Among Groups: Group Competition, Conflict, and Prejudice*. In: J. F. Dovidio – P. Glick – L. A. Rudman (szerk.): *On the nature of prejudice: Fifty years after Allport*, Blackwell Publishing, 2005, 227–243. Idézi Kovács Mónika: „A elítéletek okai és mérséklésük lehetőségei: a szociálpszichológiai nézőpont”. *Alkalmazott Pszichológia*, XII. évf., 2010, 1-2. sz. 7–27. 10.

7 Mózes 5. könyve, a törvény summája 19:21;

8 Hunyady György: *Jelentörténeti szociálpszichológia*. Budapest, ELTE Eötvös Kiadó, 2016, 87.

elfogultak vagyunk a témában, s bármelyik oldalon foglalunk is állást, meggyőződésünket magas érzelmi hőfokon védjük.

A jelenség magyarázata sokféle lehet, ezek közül egy lehetséges ok az, hogy az átlagember valószínűleg nem jogtudattal, hanem „*jog-releváns nézetekkel*”⁹ rendelkezik, melyek *rendszere, dinamikája érzelmi színezetű, és amelyeket* motívum-vezérelt gondolkodás egészít ki, s személyen belüli, valamint átfogó társadalmi *kontextus is befolyásol.*

Vagyis – korántsem meglepő módon – személyiségtulajdonságaink, eddigi tapasztalataink és a *tágabb társadalmi, politikai, kulturális és gazdasági környezet, az adott kor paradigmái, uralkodó emberképe is befolyásolja*, hogy milyen nézeteket tartunk elképzelhetőnek, elfogadhatónak, *igazságosnak*, s ezek közül melyeket valljuk magunk is.

A téma is ezer elágazást, nézőpontot kínál, melyek kifejtésére e munkában nincs lehetőség, szűkíteni kell hát a felvetett kérdéskört. De mi legyen a szűkítés alapja? A bűn jogi, társadalmi vagy egyéni megítélése, mely a halálbüntetéshez vezetett? A halálbüntetés igazságosságának/jogosságának kérdése vagy megengedhető módszere? A nagy kriminológiai paradigmák emberképe, oktulajdonítása vagy megoldási javaslati? Vagy ha mindez túl bonyolultnak tűnik, közelítsük meg onnan a témát, hogy *mit tartanak az egyének igazságosnak, s mindezt mi befolyásolja?* Sajnos ezzel azonban ismét eljutottunk pontosan arra a pontra, mely a szociálpszichológiai vizsgálatok vitakiváltó helyzete: arra a pontra, ahol személyes nézeteink, félelmeink és véleményeink felülírnak mindent, eszünkbe jut egy brutális gyerekgyilkosság és a vörös köd kezdi ellepni a szemünk.

Kivéve talán, hogyha ebben az esetben mi a nem a vádlók, hanem a *vádlottak* vagyunk. Abban szinte mindenkinek van valamilyen kialakult véleménye, hogy milyen ítéletet tartana igazságosnak *mások* számára, de mit tartanánk igazságos ítéletnek, ha *mi magunk* lennénk ez az ítéletre váró gyilkosok? Mire számíthatnák a különféle korokban, különféle jogrendekben, eltérő büntetőjogi környezetben, társadalmi helyzetben?

4. Gondolatkísérlet az igazságosságról és a halálos ítéletről

Egy gondolatkísérletre hívom hát az Olvasót. Bemutatom a gyilkost, Önt/Engem (a továbbiakban: „Mi”), és a bűnesetet is.

⁹ Hunyady György: „Mit kérdez a pszichológus a jogtudatról?” *MTA Law Working Papers*, 2016, 13. sz. https://jog.tk.hu/uploads/files/2016_13_Hunyady.pdf (letöltés dátuma: 2018. 01.26.)

17 évesen, a múlt évben a „bandával” megpróbáltunk kirabolni egy gazdag kereskedőt, aki azonban kést rántott, és mi önvédelemből az ő késével nyakon szúrtuk. A férfi a helyszínen meghalt. Egy járókelő látta az esetet, jelentette a hatóságoknak; kiváló személyleírást adott, és most már a börtönben várjuk a halálos ítélet végrehajtását.

Az eset sok aspektusát vizsgálhatnánk meg, ebből egy szempontot emelünk ki: az *egyenlőség* kérdését.

A legegyszerűbb megoldás természetesen az, hogyha a szerző nem veszi figyelembe, hogy milyen tényezők befolyásolják ítéletét (pl. saját nem, kor, a társadalomban elfoglalt helyzete, anyagi viszonyai, iskolázottsága, kriminológiai ismeretei, a bűnözés okairól és kezeléséről vallott személyes és intézményes nézetek, valamint a kor, melyben az ítélet megszületik), véleményét objektívnek tartja, leírja, és megpróbálja meggyőzni a tisztelt olvasót nézetei helyességéről. (Itt például arról, hogy igazságos-e egy fiatalkorú esetben halálbüntetés kiszabása a fenti bűncselekmény esetében.)

Azonban arról volt szó, hogy nem az ítéelő, hanem az *elítélt* szempontjából vizsgáljuk meg a helyzetet. A kor véleménye a bűnözés okairól, az érvényben lévő jogrend, a bűnözéskontroll aktuális gyakorlata és az alkalmazott emberkép mind befolyással bír arra, hogy milyen ítélet várható egy ilyen esetben egy adott társadalomban. Mire számíthat az elkövető a különféle korokban, társadalmi és büntetőpolitikai közegben? Vajon mennyire tudja *maga is elfogadni* a kiszabható *büntetést*?

A következő részben lássunk néhány példát, mely vagy az egyenlő elbírálás, vagy pedig a különbségek figyelembevételének lehetősége felé mutat a bűnügyek kezelésében.

Az egyenlőség, egyforma elbírálás irányába ható elemek:

- a rendkívül egyértelmű vallási törvények (melyek azok adott közösség tagjai számára ismertek, és azonosan értelmezendők¹⁰);
- társadalmi gyakorlat írásbeliség nélkül: „Talio”;
- újkori angol gyakorlat (rengeteg bűncselekmény, melynek súlyozás nélkül halál a büntetése);
- a bűnözés konszenzuális modellje: a társadalom mindenki esetében egyélesen ítéli meg a bűnt;
- a klasszikus büntetőjogi iskola és a törvény előtti egyenlőség Bentham utilitarista megközelítése: büntetés mint elrettentés, mely tehát minden-

10 Pl. Mózes első könyve a teremtésről (1/9/6): „A ki ember-vért ont, annak vére ember által ontassék ki; mert Isten a maga képére teremté az embert.”

kire egyaránt vonatkozik; a szabad akarat: mindenki dönthet, ha döntött vállalnia kell a következményeket, melyek mindenkire nézve azonosak; jogbiztonság;

- biológiai pozitívizmus: eugenetika, rossz génekkel rendelkező személyek egységes kezelése;
- Szemere Bertalan érvei a halálbüntetés ellen (egységesen kellene eltörölni, tettől függetlenül, erkölcsi és haszonelvű szempontok alapján);
- statáriális társadalmi helyzet mindenkire érvényes, azonnali ítélkezéssel;
- emberi jogi karták: a halálbüntetés általános tilalma mindenkire nézve;

Hatások, melyek a bűnügyek elbírálásában elősegítik a körülmények figyelembevételének lehetőségét:

- Újszövetség: a megbocsátás lehetősége¹¹;
- Hammurapi: Talio írásba foglalása, római jog, középkori társadalmi helyzet – eltérő társadalmi helyzet, más büntetés;
- a bűnözés relativitása, büntetőjogi kérdések, konfliktusos bűnözésfelfogás;
- a klasszikus büntetőjogi iskola és a tettarányosság;
- pozitívista, szociológiai kriminológia, biológiai pozitívizmus: egyéni központúság, társadalmi igazságosság;
- francia szociológiai iskola: az életkor és a bűnözési aktivitás kérdése;
- Ferri tényezőelmélete: többféle tényező hatása a bűnelkövetésre;
- Franz Liszt: differenciált célok a büntetőjogban, eltérő személyiségtipológiák;
- biológiai és pszichológiai bűnözésmagyarázatok: pl. belátás hiánya, bioszociológiai kriminológiai okok;
- fejlődéskriminológia: életkori sajátosságok és korai beavatkozás;
- 21. századi társadalompolitika és kriminálpolitika;
- bűnözői karrier szerinti differenciálás: „three strikes”;
- pekingi szabályok: a fiatalkorúakra vonatkozó más elbírálás (kor szerinti differenciálás);
- büntetőjogi eltérések az egyes országokban (pl. eltérő büntetőjogi felelősségi korhatár);

¹¹ Ján. 8:7 „Aki büntelen közületek, az vessen rá először követ.”

5. Egyenlő igazságosság: mindenkinek azonos ítélet

A 17 éves gyilkos szinte biztosan halálbüntetést kap változatlan, stabil, kevés, de mindenkire egyaránt érvényes, jól behatárolható – írott vagy íratlan – törvényekkel rendelkező társadalmakban, illetve társadalmi vészhelyzetek esetén (pl. forradalom, háború). Olyan helyzetekben, melyekben a büntető igazságszolgáltatás egyénekhez (pl. király) kötött, akinek ítélete maga a törvény. Ezekben a helyzetekben az elbírálás egységes, gyors és hatékony. Ítélet és kivégzés gyors lépésekben követi egymást. Ebben az esetben a társadalmi megítélés konszenzusos: mindenki tudja, hogy akár a zsebtolvajlásért is halál jár, és kész. Így valószínűbb, hogy minden fél inkább tartja igazságosnak az ítéletet, hiszen a szabályok nyilvánvalóak és változatlanok, előre számolni lehet velük és a várható következményekkel. Ha a király ítéli halálra a 17 éves útonállót, akkor nagy valószínűséggel ezzel minden fél egyet fog érteni, és igazságosnak tartja (még ha a mértékét esetlegesen túlzónak is érzi).

Ugyanez a helyzet a törvény előtti egyenlőséget frissen bevezető társadalmaknál: a résztvevők igazságosnak tartják az ítéletet, mely a tettől és nem az elkövető társadalmi státuszától függ, s mindenkire egyaránt érvényes.

Az igazságosság kérdése azonban nyilvánvaló szabályok esetén is meginoghat, ha a társadalmi konszenzus és a jogi szabályozás – az erkölcsi és a törvénykezési szempontok – elválnak. Finszter Géza (2014) így fogalmaz: „A büntető hatalom társadalmi támogatottsága annál nagyobb, minél inkább képes az igazságszolgáltatás megfelelni a közösségek jogtiszteletből fakadó követelményeinek.”¹² Ha az igazságszolgáltatás nem képes vagy nem kíván megfelelni e követelményeknek, akkor nyilvánvaló és mindenkire egyaránt érvényes szabályozás esetén is igazságtalannak tűnhet egy ítélet. Egy diktatúrában például mindenki tudja, hogy valamely cselekményekért nagyobb valószínűséggel jár halálbüntetés, de ettől még a társadalmi megítélés igazságtalan ítéletnek tekintheti azt (pl. 56-os fiatalok kivégzése).

6. Egyenlőtlen igazságosság: méltányosság és mérlegelés

Ha az egyenlő igazságosság lehet elfogadott és elutasított is, akkor vajon jobb eredményt kapunk-e akkor, hogyha az *egyenlőtlen igazságosság, a méltányosság és a mérlegelés* felé mozdulunk el? Stabil, változatlan társadalmakban a társadalmi státusz szerint eltérő bíraskodást nagyrészt elfogadják a társadalom tagjai: úgy

12 Finszter Géza: A büntető hatalom. In: Borbíró Andrea – Inzelt Éva – Kerecsi Klára – Lévay Miklós – Podoletz Léna (szerk.): *A büntető hatalom korlátainak megtartása: a büntetés mint végső eszköz – Tanulmányok Gönczöl Katalin tiszteletére*. Budapest, ELTE Eötvös Kiadó, 2014, 137–148. (140.)

vélik, hogy a nemesekre, királyokra más szabályok vonatkoznak¹³, s velük szemben természetesen másként kell és lehet is eljárnia a törvénykezésnek.

Bonyolult, változékony, az egyéni életút stabilitását megbontó vagy éppen áttekinthetetlen törvényekkel rendelkező társadalmakban is nagyobb szerepet kap a mérlegelés¹⁴, bár más szempontok alapján: Beszámítható az adott bűnelkövető? Felnőtt-e már vagy még fiataalkorúként kerül a bíróság elé? Milyen biopszichológiai, szociológiai hatások érték, mennyire valószínű a bűnismétlés veszélye vagy a társadalmi reintegráció valószínűsége? Amikor az igazságszolgáltatásban nagyobb szerepet kap az egyenlőtlen igazságosság, a méltányosság és a mérlegelés lehetősége, a sokszempontú ítélethozatal, akkor sokkal kevésbé valószínű, hogy a fiataalkorú gyilkost végül halálbüntetés várja.

Ellenérvként azonban felmerülhet, hogy mindezek a szempontok csak „el-mossák a határt a jó és rossz között”, s csak arra szolgálnak, hogy az elkövetők kibúvót találjanak tetteik következményei alól.

7. Akkor tehát egyenlő igazságosság vagy egyenlőtlen igazságosság?

A szerző véleménye, hogy az egyes korokban, társadalmi helyzetekben – egymással nem felcserélhető módon – mást tartanak az emberek igazságosnak, s az igazságosság megítélése nem attól függ, hogy az adott szabály mindenkire egyaránt és ugyanúgy vonatkozik-e, vagy esetleg méltányosság figyelembe vehető. Lehet, hogy a 21. században egészen másként gondolkodunk egy zsebtolvaj vagy egy önvédelmi gyilkosságot elkövető fiataalkorú halálos ítéletével kapcsolatban, ez azonban nem másítja meg azt, hogy az adott korban lehet, hogy az ítéletet mindenki igazságosnak látta (beleértve akár magát az elkövetőt is).

A társadalmi háló bonyolultabbá válása, az igazságszolgáltatás és a kriminológia fejlődése árnyaltabbá tette a tettek megítélésével kapcsolatos véleményeket.¹⁵ Ez azonban nem jelentené azt, hogy a mostani ítélkezés – mely a fiataalko-

13 Pl. Az Aranybulla rendelkezése: „(VII. p.) A nádor országunk minden emberei felett különbség nélkül bíraskodjék; de a nemesek főben-és birtokbanjáró ügyeit a királynak tudomása nélkül el ne végezhesse.” <https://www.arcanum.hu/hu/online-kiadvanyok/Lexikonok-a-pallas-nagy-lexikona-2/a-a-13/aranybulla-1B17/> (letöltés dátuma: 2021. 03. 05.)

14 Csemáné Váradi Erika: „Rossz tettekért büntető ...” – *avagy a szabadságvesztés-büntetés kihívásai*. Publicationes Universitatis Miskolcensis, Sectio Juridica et Politica. 2020.

15 Talán csak egy dologban lenne minden korban közel egyező a vélemény: olyan tettek esetén, melyek intenzív egzisztenciális szorongást, rettegést, gondolatokat elhomályosító pusztító haragot váltanak ki: gyermekek elleni szexuális és egyéb bűntettek, sorozatgyilkosságok, kinzások, népirtások. Ha pedig mi magunk is érintettek vagyunk az adott rettenetes eseményben például szeretteink révén, a véleményyt szinte borítékolni lehet.

rúak számára más elbírálást garantál – elfogadható lenne más korokban élők számára. Igazságos halálra ítélni egy fiatalokot? Más korokban, más társadalmi szereplők eltérő véleményt fogalmaznának meg, eltérő ítélet születne, s talán mindegyiket igazságosnak tartanák a felek: az életfogytig tartó ítéletet és a húsletépő nyilvános kivégzést vagy akár a felmentést is.

Az igazságszolgáltatás nem független a kortól, kultúrától, társadalmi berendezkedéstől, melyben megszületik, s melyben működik. A halálbüntetéssel kapcsolatos kérdések minden korban erős érzelmekeket váltanak ki, de a megfelelő jogi szabályozás lehetőséget adhat arra, hogy az igazságszolgáltatás az adott kor, és (állam)polgárai számára elfogadhatóan működjön, megfeleljen a közösségek jogtisztetelből fakadó követelményeinek, ezáltal nem csak jogot, hanem valóban igazságot is szolgáltatva.

Hivatkozásjegyzék

- Borbíró Andrea. Gönczöl Katalin, Kerecsi Klára, Lévay Miklós (szerk.): *Kriminológia*. Budapest, Wolters Kluwer Kft., 2017.
- Csemáné Várad Erika: „*Rossz tettekért büntető ...*” – *avagy a szabadságvesztés-büntetésék kihívásai*. Publicationes Universitatis Miskolcensis, Sectio Juridica et Politica 2020. http://mfi.gov.hu/wp-content/uploads/2020/06/CIKK-szabveszt_bo%CC%88rto%CC%88ne%CC%81pesse%CC%81g-CsVE-ve%CC%81gl-teljes.pdf (letöltés dátuma: 2021.03.05.)
- Esses, Victoria. M. – Jackson, Lynne M. – Dovidio, John F. – Hodson, Gordon: *Instrumental Relations Among Groups: Group Competition, Conflict, and Prejudice*. In: J. F. Dovidio – P. Glick – L. A. Rudman (szerk.): *On the nature of prejudice: Fifty years after Allport*, Blackwell Publishing, 2005, 227–243.
- Finszter Géza: A büntető hatalom. In: Borbíró Andrea – Inzelt Éva – Kerecsi Klára – Lévay Miklós – Podoletz Léna (szerk.): *A büntető hatalom korlátainak megtartása: a büntetés mint végső eszköz – Tanulmányok Gönczöl Katalin tiszteletére*. Budapest, ELTE Eötvös Kiadó, 2014, 137–148.
- Hunyady György: „Mit kérdez a pszichológus a jogtudatról?” *MTA Law Working Papers*, 2016, 13. sz. https://jog.tk.hu/uploads/files/2016_13_Hunyady.pdf (letöltés dátuma: 2021.02.25.)
- Hunyady György: *Jelentörténeti szociálpszichológia*. Budapest, ELTE Eötvös Kiadó, 2016.

Igazságosság? Egyenlőség? Mérlegelés? Többet nem számít, mert a mindent elborító pokoli fájdalom és érzelmi vihar azt kiálltja: *Meg. Kell. Hálnia!*

Kovács Mónika: „A előítéletek okai és mérséklésük lehetőségei: a szociálpszichológiai nézőpont”. *Alkalmazott Pszichológia*, XII. évf., 2010, 1–2. sz. 7–27. http://ap.elte.hu/wp-content/uploads/2012/09/APA_2010_1-2.pdf (letöltés dátuma: 2021.02.25.)

Lerner, J. Melvin: *The Belief in a just World – A Fundamental Delusion*. Springer US, 1980.

Nagy Ferenc, Cserhádi Ágota: „A halálbüntetés az USA-ban”. *Acta Universitatis Szegediensis: acta juridica et politica*, 37. évf. 1987, 1–22. sz. 211–236.

Ivanics Zsófia

HATÁRKIJELÖLÉS, LEGITIMÁCIÓ ÉS A DISZCIPLINÁRIS ÖNKORLÁTOZÁS MEGHALADÁSÁNAK LEHETŐSÉGEI A RENDÉSZETTUDOMÁNYBAN

1. Bevezetés

A rendészeti tárgyú, tudományos igényű vizsgálódások jelentős előzményekre tekintenek vissza Magyarországon. A hazai rendészettudomány mégis egy frissen önállósodó, diszciplináris határainak kijelölését a közelmúltban megkezdő tudományterületnek számít. A terület művelői és támogatói az elmúlt néhány évtized során jelentős erőforrásokat fordítottak a rendészettudomány elméleti megalapozására, intézményi háttérének kiépítésére, valamint tudományszervezésre. A tudományági megalapozásához kapcsolódó elméleti viták és kutatási programok sokszor mégis éppen a tudományterületi önállóság létjogosultságának igazolására irányuló törekvések szándékolt irányával ellentétesen fejtik ki hatásukat. Ez a rövid írás ennek az ellentmondásnak a hátterét igyekszik felfejteni, célja pedig hozzájárulni ahhoz, hogy a rendészettudományt övező fogalmi és tárgyköri dilemmák a diszciplináris mozgástér szűkítése helyett sokkal inkább annak tágítását szolgálhassák.

2. A rendészettudomány gyökerei és korai alakváltozatai

A rendészettudomány gyökerei egészen a 18. századig nyúlnak vissza, amikor is a fogalom tulajdonképpen egyet jelentett az igazgatástannal.¹ A rendészeti igazgatás a közigazgatás első megnyilvánulási formájának tekinthető², a mai értelemben vett közigazgatás a rendészeti igazgatásból bontakozott ki.³ A *rendészettudomány* kifejezés főként német nyelvterületen vált elterjedté (*Polizeiwissenschaft*), és innen került át a magyar nyelvbe, első megjelenése azonban alapvetően Franciaországhoz és Nicolas Delamare munkásságához kötődik. Delamare az 1707-ben megjelent *Traité de la Police* című munkájában részletes tablót festett a francia állam igazgatási területeiről, a közbéke és közbiztonság kérdésén kívül érintve egyebek mellett még az élelmiszerek, a közlekedés, a tudományok és szabad mű-

1 Lőrincz Lajos: *A közigazgatás alapintézményei*. Budapest, HVG-Orac, 2005.

2 Finszter Géza: *Rendészettan*. Budapest, Dialóg Campus Kiadó, 2018.

3 Koi Gyula: „A közigazgatás-tudomány kezdetei és a Polizeiwissenschaft szerepe Magyarországon.” *Állam- és Jogtudomány*, 55. évf., 2014, 2. sz. 27–49.

vészetek, a kereskedelem, a kézművesség vagy éppen a szegénység témakörét.⁴ Ahogy a magyar jogtudós, Karvasy Ágoston fogalmazott a kötet kapcsán az 1800-as évek második felében: „Ezen mű a legrégebb a közrendészeti művek közt [...] mindenkoron tekintélyes helyet foglaland a közrendészeti tudomány irodalmában, és a jó rendszere és nagy tudományossággal írott általános és bevezetési fejezetek miatt nagyon tanulságos marad.”⁵

A 18. századi rendészettudomány tehát (amit Delamare *science de police*-nak nevezett) tulajdonképpen az állam belső igazgatási tevékenységének tudományát takarta. Ezzel összhangban a francia *police* és a német *Polizei*⁶ szavak elsősorban az állam igazgatási tevékenységére vonatkoztak, melyeket csak a későbbiekben váltottak fel az *administration* és a *Verwaltung* kifejezések.⁷ A rendészettudomány elsődleges tárgyát tehát ekkoriban maga az igazgatás szolgáltatta, a mai modern értelemben vett rendészethez (a közrend és közbiztonság védelméhez, ezáltal a rendészeti szervek tevékenységéhez) kötődő jelentéstartalom csak a későbbiekben fejlődött ki.⁸ Mindezek alapján elmondható, hogy a 18. századi rendészet egyet jelentett a belső igazgatással, a rendészettudomány pedig ezen igazgatási tevékenység tudományával.

A kontinentális Európa rendészettudományának e korai, az állam belső igazgatási tevékenységeinek széles körére kiterjedő szakaszát jellemzően az abszolutista rendőrállam (*Polizeistaat*) keretezte, amit közigazgatási jog és alkotmányos kontroll hiányában az állam túlhatalma jellemezte.⁹ Az abszolutisztikus és a jogállami államformák (*Rechtsaat*) közti átmenet folyamatában, egyben a rendészeti igazgatás szabályozásában is fontos mérföldkövet jelentett az 1794-ben kiadott porosz *Allgemeines Landrecht* (ALR), azaz a Porosz Általános Törvénykönyv. Az ALR egy a totális, mindenre kiterjedő jogi szabályozás ambíciójával készült jogszabály, mely bár monumentális terjedelmével a jogegységesítő kodifikáció ékes példáját szolgáltatja, kétségtelenül magán viseli a felvilágosult abszolutizmus uralkodói habitusát és az ezzel összefüggő bürokratikus gyámkodás nyomait.¹⁰

4 Koi Gyula: „A francia közigazgatási jogtudomány jellegzetességei (1705–1945).” *Polgári Szemle: Gazdasági és társadalmi folyóirat*, 11. évf., 2015, 4–6. sz. 240–257.

5 Karvasy Ágoston: *A közrendészeti tudomány és a culturpolitica*. Harmadik átdolgozott kiadás. Pest, Athenium, 1970, 8.

6 Jaschke, Hans-Gerd: „Polizeiwissenschaft. Ein europäischer Ansatz.” *SIAK-Journal – Zeitschrift für Polizeiwissenschaft und polizeiliche Praxis* 2008, 4–11.

7 Koi: i. m. (4. lj.)

8 Uo. (3. lj.)

9 Finszter Géza: „Szabályozott felderítés – titkosított büntetőeljárás.” *Miskolci Jogi Szemle*, 14. évf., 2019, 2. sz. 280–291.

10 Varga Csaba: *A kodifikáció mint társadalmi-történelmi jelenség*. Budapest, Akadémiai Kiadó, 2002.

Ilyen értelemben tartalmaz ugyan az állami önkénynek gátat szabó garanciális elemeket, összességében azonban elmondható, hogy az ALR a 19. századi alkotmányozó nemzetállamok kodifikátorai számára már egy letűnt kor meghaladására ítélt lenyomatát képviselte.¹¹

Ami azonban a rendészeti terület szabályozását illeti, az ALR tagadhatatlanul jelentős változást hozott, ugyanis a korábbiaktól eltérően különbséget tett a biztonsági és a jóléti (belügyi igazgatási) rendészet között azáltal, hogy a rendészetet elhatárolta a közigazgatás egyéb formáitól. Innentől kezdve tehát a rendészet már nem a belügyi igazgatás egészét, hanem a közigazgatás egy részét jelentette, amelynek a jogszabály 17. cím, II. rész, 10. szakaszában rögzítettek szerint az volt a feladata, „*hogy a köznyugalom, közbiztonság és a közrend biztosítása, továbbá a közönséget és annak egyes tagjait fenyegető veszélyek elhárítása érdekében a szükséges intézkedéseket tegyék*”¹². Ugyan a rendészet közigazgatással való kapcsolata ezután is meghatározó eleme maradt a területtel foglalkozó elméleti munkáknak, az ALR, majd később az alkotmányos demokráciák rendészeti szabályozása és közigazgatáson belüli elkülönülése együtt járt a rendészettudomány terrénumának átalakulásával. Annyi azonban mindenképpen megállapítható, hogy a dualizmus jogtudósaitól kezdve a rendészettel azóta foglalkozó elméleti és gyakorlati szakembereken át a hazai rendészettudomány mai művelőiei a tudományág tárgykörének meghatározása vonatkozásában az ALR fogalmi meghatározása azóta is konszenzusos kiindulópontot szolgáltat.¹³

Magyarországon a mai értelemben vett rendészet a 19. század közepétől kezdett formálódni, amikor is a rendészetnek az igazgatás többi területétől való megkülönböztetése már meghatározó előzményekkel rendelkezett. Mindez jól nyomon követhető Karvasy Ágoston, a rendészet első hazai tudósának munkásságában. Karvasy a *Polizeiwissenschaft* megközelítésből kiindulva a rendészettel foglalkozó tudományterületet közrendészeti tudományként határozta meg, melynek feladata a gonosz akarattól, óvatlanságból vagy épp természeti csapások folytán bekövetkező „*veszélyek és háborítások*” elhárításának tanulmányozása.¹⁴ Karvasy a rendészeti igazgatás közigazgatáson belüli elkülönítése mellett egyszersmind azzal való szoros kapcsolatát is hangsúlyozta.

11 Uo. (9. lj.)

12 Szikinger István: *Rendőrség a demokratikus jogállamban*. Budapest: Sík Kiadó, 1998, 83. Idézi: Christián László. „A Bizonytalan alapra épülő ház, avagy a rendészet fogalmainak tisztázása.” *Iustum Aequum Salutare*, 6. évf., 2010, 1. sz. 175–192.

13 Balla Zoltán: *A rendészet alapjai és egyes ágazatai*. Budapest, Dialóg Campus Kiadó, 2017.

14 Sallai János: „A magyar rendészettudomány úttörője, Karvasy Ágoston.” *Magyar Rendészet*, 14. évf., 2014, 6. sz. 113–117.

A magyar rendészetről való gondolkodás ezer szállal kötődött a közigazgatási jogtudományhoz (lásd Concha Győző, Kmety Károly, Tomcsányi Móric, vagy éppen Magyar Zoltán munkásságát), a rendészet és a közigazgatás viszonya, illetőleg a rendészet határai azonban a kezdetek óta vita tárgyát képezték. A kérdés folyamatos napirenden tartását egyebek mellett az is indokolta, hogy a magyar állami rendőrség kialakítása egy közel 50 éves folyamat eredményeképpen jött létre¹⁵, a köztes időszakban pedig jogtudósi szempontból központi kérdésnek számított a rendészet jogi kontrolljának, illetve a rendőrség és az állam viszonyának szabályozása.

Miközben a közigazgatástudomány művelői a rendészet közigazgatáson belüli helyét igyekeztek kijelölni, az elméleti vitákban rendre felbukkantak a rendőrszakma képviselői is, akik főként a rendőrképzés kialakításának szükségességét, a rendőri munka elméleti hátterének szisztematikus rendszerezését helyezték a középpontba. Példaként említhető Nagy Valér rendőrkapitány, aki határozottan érvelt a különálló rendőrtudomány létjogosultsága, továbbá a rendőrképző akadémia és tudományos rendőrtisztai egyletek létrehozásának szükségessége mellett.¹⁶

Habár több rendészeti szerv is létezett már ekkoriban (pl.: Magyar Királyi Csendőrség, Magyar Királyi Pénzügyőrség és Vámhivatalok, Koronaőrség, Képviselőházi Őrség, valamint a büntetés-végrehajtás szerve¹⁷), a rendészet és a rendészettudomány ezen területekre is kiterjedő felfogása nem volt jellemző. A tudományos diskurzus fókuszja alapvetően a rendészet közigazgatáson belüli elhelyezésének kérdésére, valamint a rendőri szervezet és munka tudományos megalapozásának igényére helyeződött. A dualizmus és a két világháború közötti korszak azáltal, hogy az állami intézményrendszer kiépülésének időszakában széles teret nyitott a rendészeti kérdésekhez kapcsolódó tudományos és közéleti vitáknak, ma is a hazai rendészettudomány elsődleges hivatkozási alapját jelenti. Elmondható továbbá az is, hogy a mai, önállósodásra törekvő rendészettudomány bizonytalanságaiban és dilemmáiban ezen korszak öröksége – a közigazgatáshoz való viszony kötöttsége folytán – a mai napig felfedezhető.

15 Balla: i. m. (12. lj.)

16 Sallai János: A rendészettudomány forrásai, gyökerei. In Gál Gyula – Hautzinger Zoltán (szerk.): *Gondolatok a rendészettudományról. Írások a Rendészettudományi Társaság megalapításának tizenötödik évfordulója alkalmából*. Budapest, Magyar Rendészettudományi Társaság, 2019, 241–248.

17 Christján László: „Epizódok a rendészet történetéből.” *Iustum Aequum Salutare*, 6. évf., 2010, 3. sz. 155–170.

3. Az önállósodó rendészettudomány önkorlátozó jellege

A rendészettudomány önállósodásra irányuló törekvéseit a rendszerváltást követő időszak indította el, amely – részben összefüggésben azzal, hogy a gazdasági-társadalmi átalakulásból fakadóan egyben a rendészet átfogó reformjának lehetőségét is előre vetítette – a rendészetelmélet fejlődésének újabb meghatározó szakaszát jelentette. E korszak legjelentősebb előfutára Szamel Lajos volt, akinek *A rendészet és a rendőrség jogi szabályozásának elméleti alapjai* című munkájában meghatározott rendészetfogalmát (az ALR rendészetmeghatározása mellett) a rendészettudománnyal foglalkozó szakmai közeg széles körben elfogadja és hivatkozza. Ahogy Balla fogalmaz a fogalmi gyökerek kapcsán: „Az ALR-re vezethető vissza az a rendészeti fogalom, amelyet Szamel Lajos kiindulási alapként felhasznált, majd a későbbiekben a rendészettel foglalkozó tudományos írások ilyen-olyan változatban, de lényegét tekintve változatlan tartalommal magyaráztak.”¹⁸ Fontos adalék mindehhez, hogy a hazai rendészettudományi mező az alapfogalmak tekintetében egyébként meglehetősen megosztott.

Az 1990-es évektől kezdődően a már létező tudományos testületek és folyóiratok mellett további intézmények létesültek, melyek fontos szerepet játszottak a rendészettudomány diszciplináris határainak kijelölésében, tudományági önállóságának legitimációjában. 1990-ben megalakult a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság, 2004-ben a Magyar Rendészettudományi Társaság, 2007-ben az MTA IX. Gazdasági- és Jogtudományi Osztályának Rendészettudományi Bizottsága (amely 2012 óta a Rendészettudomány Albizottság formájában működik), 2012-ben pedig megalakult a Nemzeti Közzolgálati Egyetem Rendészettudományi Kara, majd ezen belül 2016-ban megkezdte működését a Rendészettudomány Doktori Iskola.¹⁹

A rendészettudomány az utóbbi néhány évtizedben kiépült intézményrendszer és művelőinek munkássága révén formális értelemben tehát egyértelműen részesévé vált a magyar tudományos közéletnek. Mindezek ellenére azonban elmondható, hogy Karvasy óta a központi dilemmák és bizonytalanságok tekintetében kevés változás történt. A legmeghatározóbb rendészettudományt érintő vita, amely főként a terület művelői körében mutatkozik intenzívnek, továbbra

18 Balla Zoltán: A rendészet unortodox megközelítése. In Gál Gyula – Hautzinger Zoltán (szerk.): *Pécsi határőr tudományos közlemények. XV. Kötet. Tanulmányok A „biztonsági kockázatok – rendészeti válaszok” című konferenciáról.* Pécs, Magyar Hadtudományi Társaság Határőr Szakosztály Pécsi Szakcsoport, 2014.

19 Uo. (17. l.)

is akörül forog, hogy létezik-e egyáltalán önálló rendészettudomány?²⁰ Illetve amennyiben létezik, mi pontosan a tárgya, és hogyan illeszkedik a tudomány rendszerébe, miként határolható el, vagy éppen hozható kapcsolatba más tudományágakkal? Kétségtelen, hogy ezek a viták a rendészettudomány alapjait erősítő elméleti viták is lehetnének (hiszen számos kiváló munka született már a témában), sok esetben azonban mégis inkább a rendészettudományos vizsgálódások mozgásterének szűkítése irányába hatnak.

Ami a rendészettudomány önkorlátozó jellegét illeti, a tudományos mozgástér szűkítésének két legmeghatározóbb dimenziója a rendészet fogalmának és tárgykörének meghatározása. A legszélesebb körben elfogadott, az ALR meghatározására és Szamel Lajos definíciójára építő rendészet-fogalmakról elmondható, hogy alapvetően az alkotmányos berendezkedés és a modern közigazgatás kereteire építenek. Ezáltal viszont a vizsgálódások köréből eleve kizárják azokat a modern rendészet előtti vagy azon kívüli, a közösségek belső biztonságának védelme céljából szervezett formákat, amelyek a közigazgatáshoz való tartozás, vagy épp az állami struktúrákhoz kapcsolódó egyéb tartalmi elemek (mint például a joghoz kötöttség vagy a közhatalmi jelleg) hiányában ezen rendészetfogalom alapján nem értelmezhetők.

Kétségtelen, hogy a rendészettudomány művelői közül sokan foglalkoznak történeti kutatásokkal, a jelenleg használatos rendészetfogalmak többsége azonban nem alkalmas arra, hogy ezeket a történeti kutatásokat az illusztrációs vagy épp a kötelező történeti kitekintés funkcióján túl elméleti szinten is integrálja a rendészettudományba. A helyzet bonyolultságát tovább árnyalja az a vissza-visszatérő, sokszor a háborús retorikát sem mellőző vita, amely a rendészet és a rendvédelem kifejezések használata körül alakult ki az elmúlt huszonöt évben. A vita ugyan elviekben erősíthetné is az önállósodó rendészettudományt (egyebek mellett az elmúlt évtizedek kiváló rendvédelem-történeti kutatásai²¹ révén), ám mivel az ütközetek elsősorban terminológiai és ideológiai frontokon zajlanak, a vita elméleti tanulságai mindeztidáig nem épülhettek be a rendészettudomány önállósodásának folyamatába.

A másik fontos dimenzió a szűkre szabott diszciplináris mozgástér tekintetében a rendészet tárgykörének lehatárolása. A köztudatban a rendészet igen gyakran egyet jelent a rendőrséggel, időnként pedig nincs ez másképp a tudományos diskurzusban sem. A tudományág formálódó jellege miatt a rendészeti kánon perifériáján lévő területekre a diszciplináris integráció szempontjából lényegesen kevesebb

20 Hautzinger Zoltán: „A rendészettudomány határtudományai.” *Magyar Rendészet*, 20. évf., 2020, 3. sz. 137–146.

21 Egyebek mellett lásd: a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Társaság 1990 óta kiadott Rendvédelem-történeti Füzetek című periodikájában megjelent írásokat.

figyelem irányul, így ezen területek (ld. pl.: pénzügyőri, büntetés-végrehajtási, katasztrófavédelmi vagy épp az önkormányzati rendészeti tevékenységek) kutatói gyakran jelentős kihívásokkal szembesülnek munkájuk során, mind a kutatások elméleti megalapozása, mind pedig a tudományterületi pozicionálás szempontjából. Bár kevesen állítják, hogy a rendészettudomány egyet jelentene a rendőrtudománnyal, a rendészetelmélet terén még jelentős munkára volna szükség ahhoz, hogy a tudományterület a rendőrségtől eltérő kutatási területeket is koherens módon integrálni tudja. Mindez elengedhetetlenül szükséges ahhoz, hogy legitim módon, egyazon rendészettudomány égisze alatt váljanak vizsgálhatóvá példának okáért az abszolutista monarchiák titkosrendőrségei, a feudalizmus lokális rendvédelmi szereplői, esetleg a magánrendészet térhódítása vagy bármely, a közösségek belső védelmét célzó egyéb szervezetek vagy tevékenységek.

4. Lehetséges kiutak – a rendészetelméleti integráció potenciális lehetőségei

A tudomány folyamatos változások és küzdelmek színtere, ahol a tudományterületek határai állandó mozgásban vannak. Gieryn a tudomány és a nem tudomány közti határok alakulásának vizsgálata céljából vezette be a határmunkálatok fogalmát, amely ma már az egyes tudományterületek formálódásának és belső viszonyainak vizsgálatában is fontos szerepet játszik. Gieryn olvasatában a tudományformálódás mögött minden esetben vizsgálnunk kell azokat a strukturális okokat, amelyek rávilágítanak arra, hogy a tudományos önállóságért folyó határmunkálatok a tudástermelésen, a tudományos tudás objektív gyarapításán túl a legitimációért, erőforrásokért és a tekintélyért folytatott tevékenység is egyben.²² A diszciplínák ugyanis „*politikai intézmények, amelyek elhatárolják a tudományos szakterületeket, meghatározzák a szakértelem privilégiumait és felelősségeit, valamint strukturálják az erőforrások iránti igényeket*”.²³

Ahhoz, hogy a formálódó rendészettudományt ne a tudományos mozgásteret szűkítő tendenciák, hanem sokkal inkább konstruktív elméleti viták, valamint az egymást és az érintett szerveket erősítő kutatási programok határozzák meg, többféle kiút is kínálkozik. Az ismertetett ellentmondások feloldásában segítségünkre lehet, ha a rendészettudomány definíciós problémáit és elméleti vitáit, vagyis a rendészettudományi tudást és annak formálódását a mannheimi tudás-

22 Gieryn, Thomas F.: „Határmunkálatok és a tudomány elhatárolása a nem-tudománytól: feszültségek és érdekek a tudósok szakmai ideológiáiban.” *Replika – Társadalomtudományi folyóirat*, 2006, 54–55. sz. 173–194.

23 Kohler, Robert E.: *From Medical Chemistry to Biochemistry*. New York, University Press, 1982. 1. Idézi: Gieryn: i. m. (l. j. 21) 190.

szociológia²⁴ eszközeit mozgósítva nem önmagában, hanem sokkal inkább annak létehez kötöttségében, vagyis a társadalmi folyamatok kontextusában próbáljuk meg értelmezni. Jobban megértve ezáltal a viták tétjeit, valamint a felek érveit, így kerülve közelebb a rendészettudományi gondolkodás kereteit tágító elméleti alapok kidolgozásához.

Az elmozdulás szükségszerű feltétele egyebek mellett az is, hogy a rendészet-tudomány egy a kizárólagosság és időtállóság igényével fellépő, részletekbe menően kimunkált rendészetfogalom meghatározása helyett egy olyan általánosabb „közös nevezőt” keressen, amely a közigazgatástudományi megközelítésen túl más perspektívából is megközelíthető, egyúttal adaptálódásra is képes. Fontos volna tehát, hogy a rendészettudomány tárgykörét megfelelően szélesre húzzuk²⁵ azzal a céllal, hogy az interdiszciplinaritás és a társtudományokhoz való kapcsolódás²⁶ a jelenleginél nagyobb teret kapjon a rendészettudományban.

Hivatkozásjegyzék

- Balla Zoltán: *A rendészet alapjai és egyes ágazatai*. Budapest, Dialóg Campus, 2017.
- Balla Zoltán: A rendészet unortodox megközelítése. In Gaál Gyula – Hautzinger Zoltán (szerk.): *Pécsi határőr tudományos közlemények. XV. Kötet. Tanulmányok A „biztonsági kockázatok – rendészeti válaszok” című konferenciáról*. Pécs, Magyar Hadtudományi Társaság Határőr Szakosztály Pécsi Szakcsoport, 2014.
- Christián László: „A Bizonytalan alapra épülő ház, avagy a rendészet fogalmainak tisztázása.” *Iustum Aequum Salutare*, 6. évf., 2010, 1. sz. 175–192.
- Christián László: „Epizódok a rendészet történetéből.” *Iustum Aequum Salutare*, 6. évf., 2010, 3. sz. 155–170.
- Finszter Géza: *Rendészettan*. Budapest, Dialóg Campus Kiadó, 2018
- Finszter Géza: „Szabályozott felderítés – titkosított büntetőeljárás.” *Miskolci Jogi Szemle*, 14. évf., 2019, 2. sz. 280–291.
- Gieryn, Thomas F.: „Határmunkálatok és a tudomány elhatárolása a nem-tudománytól: feszültségek és érdekek a tudósok szakmai ideológiáiban.” *Replika – Társadalomtudományi folyóirat*, 2006, 54–55. sz. 173–194.
- Hautzinger Zoltán: „A rendészettudomány határtudományai.” *Magyar Rendészet*, 20. évf., 2020, 3. sz. 137–146.

24 Mannheim Károly: A tudásszociológia. In Mannheim Károly (szerk.): *Tudásszociológiai tanulmányok*. Fordította Bendl Júlia et. al. Budapest, Typotex Kiadó, 2000, 299–344.

25 Kis Norbert: „»Metszéspontok« – rendészettudomány, bünyügyi tudományok, közigazgatás-tudomány és transzdiszciplinaritás.” *Magyar Rendészet*, 15. évf., 2015, 4. sz. 85–92.

26 Kerezsi Klára – Pap András: „Rendészet, tudomány, doktori iskola.” *Magyar Rendészet*, 15. évf., 2015, 4. sz. 67–83.

- Jaschke, Hans-Gerd: „Polizeiwissenschaft. Ein europäischer Ansatz.” *SIAK-Journal – Zeitschrift für Polizeiwissenschaft und polizeiliche Praxis*, 2008, 4–11.
- Karvasy Ágoston: *A közrendészeti tudomány és a culturpolitica*. Harmadik átdolgozott kiadás. Pest, Atheneum, 1970.
- Kerezsi Klára — Pap András László: „Rendészet, tudomány, doktori iskola.” *Magyar Rendészet*, 15. évf., 2015, 4. sz. 67–83.
- Kis Norbert: „»Metszéspontok« — rendészettudomány, bűnügyi tudományok, közigazgatás- tudomány és transzdiszciplinaritás.” *Magyar Rendészet*, 15. évf., 2015, 4. sz. 85–92.
- Koi Gyula: „A francia közigazgatási jogtudomány jellegzetességei (1705–1945).” *Polgári Szemle: Gazdasági és társadalmi folyóirat*, 11. évf., 2015, 4–6. sz. 240–257.
- Koi Gyula: „A közigazgatás-tudomány kezdetei és a Polizeiwissenschaft szerepe Magyarországon.” *Állam- és Jogtudomány*, 55. évf., 2014, 2. sz. 27–49.
- Kutrovátz Gábor – Láng Benedek – Zemplén Gábor: Bevezető. In Kutrovátz Gábor – Láng Benedek – Zemplén Gábor (szerk.): *Tudománytörténet és tudományfilozófia. Határmunkálatok a tudományban*. Budapest, L’Harmattan, 2010. II. kötet.
- Lőrincz Lajos: *A közigazgatás alapintézményei*. Budapest, HVG-Orac, 2005.
- Mannheim Károly: A tudásszociológia. In Mannheim Károly (szerk.): *Tudásszociológiai tanulmányok*. Fordította Bendl Júlia et. al. Budapest, Typotex Kiadó, 2000, 299–344.
- Sallai János: A rendészettudomány forrásai, gyökerei. In Gál Gyula – Hautzinger Zoltán (szerk.): *Gondolatok a rendészettudományról. Írások a Rendészettudományi Társaság megalapításának tizenötödik évfordulója alkalmából*. Budapest, Magyar Rendészettudományi Társaság, 2019, 241–248.
- Sallai János: „A magyar rendészettudomány úttörője, Karvasy Ágoston.” *Magyar Rendészet*, 14. évf., 2014, 6. sz. 113–117.
- Varga Csaba: *A kodifikáció mint társadalmi-történelmi jelenség*. Budapest, Akadémiai Kiadó, 2002.

Juhász Anikó

A GÉPJÁRMŰVEZETÉS KRIMINOLÓGIAI HÁTTERÉNEK PSZICHOLÓGIAI ALAPJAI

1. Bevezetés

A közlekedési bűncselekmények elkövetésének megértéséhez pszichológiai alapismeretek szükségesek, amelyeket jelen tanulmányban összegzek. A kriminológiai kutatásokban ezt a szempontot nem hangsúlyozzák, annak ellenére, hogy a legtöbb közlekedési baleset emberi okokra vezethető vissza. A viselkedés a személyiség és a situációs változók kölcsönhatásának eredménye. A szociálpszichológia azt vizsgálja, miért úgy vezetünk ahogy, miért kockáztatunk, és hogyan lehet a gépjárművezetőket meggyőzni a biztonságosabb vezetésről. A személyiségpszichológia arra keresi a választ, hogy egyesek miért hajlamosabbak balesetet elkövetni, mint mások. A büntetés minden olyan esetben eredményes, amikor következetesen és közvetlenül a nemkívánatos viselkedés után alkalmazzák. A rendőrök szerepe kifejezetten fontos a szabályok betartatásában. A jogszabályok betartása az egyén számára hátrányos következményekkel is jár, amelyekre érzékenyebbek vagyunk (például ha megnövekszik a menetidő, akadályozottság érzése), viszont ezek nem veszélyeztetik az emberi életet. Az élet intézményes védelme mellett további cél a jogkövető magatartáshoz kapcsolódó egyéb hátrányos következmények csökkentése.

Mások hibázása, kockázatvállaló előzés, sebességtúllépés, alkohol vagy drog használata, alváshiány, telefon zavaró hatása, frusztráltság, közlekedési szabályok be nem tartása olyan emberi hiba, amely balesetveszélyes helyzetek kialakulását eredményezheti.

Ahhoz, hogy a közúti balesetek megelőzhetővé váljanak, nélkülözhetetlen a gépjárművezető személyiségjellemzőinek megismerése. Ebben segít a pszichológia, melynek tárgya az emberi viselkedés és az azt meghatározó, befolyásoló lelki tényezők, célja pedig mindennek a teljes körű megértése és annak elérése, hogy bejósolhatóvá váljon, bizonyos helyzetekben milyen konkrét viselkedés várható az egyéntől.

2. Szociálpszichológiai vonatkozás

A szociálpszichológiai kutatások arra keresik a választ, hogy miért úgy vezetünk ahogy (szemléletformálás), miért kockáztatunk (kockázatészlelés), és hogyan lehet a gépjárművezetőket meggyőzni a biztonságosabb vezetésről (szemléletváltás). Az alábbiakban áttekintünk néhány alapfogalmat.

A *sémák* a fogalmak olyan strukturált csoportját jelentik, mely általános tudást hordoz.¹ Alkalmas az események, szituációk, tárgyak reprezentációjára. Segítségével az információk terjedelmes mennyiségét vagyunk képesek gyorsan és gazdaságosan feldolgozni.

A sémákkal megjósolhatjuk, mi fog történni, és ennek eredményeként hatékonyan tudunk reagálni. Fontos szerepet játszik a vezetők viselkedésének meghatározásában.

A forgatókönyveket társas eseményekkel kapcsolatban alakítjuk ki, mely az emberek gyakran előforduló helyzetekben megfigyelhető előítéletes (sztereotipikus) tudását jellemzi. Több sémát építünk bele, melyek szerveződnek, jelene-tekét és eseményeket tartalmaznak, valamint fogalmi jelentést képviselnek.

A vétkes gépjárművezető gyakran feltételezi, hogy a megfelelő irányba nézett, ellenben mégsem látta a másik járművet.

A *mentalizációs* képesség² segítségével társas környezetben a megfigyelt viselkedés alapján önálló mentális állapotokat (kognitív tartalmakat, szándékokat, érzelmeket, gondolatokat, célokat, vélekedéseket) tulajdonítunk másoknak. A kommunikáció során segíti a másik fél szempontjainak átvételét, hatékonyabb megértését.

Ugyanakkor származhat ebből olyan naiv feltételezés is a gyalogos részéről, hogy majd úgyis a gépjárművezető vigyáz. Ezt példázza a 2015-ben megrendezett ARC kiállítás egyik képe, ahol a zebrára lépő gyalogos azt gondolja, hogy a vezető majd fékez, a vezető pedig azt, hogy a gyalogos nem lép le, elugrik.

Az *attitűd* olyan pozitív, negatív viszonyulás, amely kiterjed a tárgyak, személyek, helyzetek, illetve elvek iránt mutatott vonzalmakra vagy a tőlük való idegenkedésre.³ Elvont gondolatokat és társadalmi megnyilvánulásokat tartalmaz. Preferenciákat képvisel. Legtöbbször véleményünk megformálásában érhető tetten. Kognitív, affektív (érzelmi) és viselkedéses összetevőkből áll. Nemcsak

- 1 Mackie, Diane M. – Smith, Eliot R. – Hunyady György: *Szociálpszichológia*. Budapest, Osiris Kiadó Kft., 2004.
- 2 Fogarasi Mihály: „A mentalizáció zavarának szerepe az indulati agresszióban”. *Rendvédelmi füzetek*, V. évf., 2011, 32. sz. 13–44.
- 3 Atkinson, Richard – Hilgard, Ernest : *Pszichológia*. Budapest, Osiris, 2005.

érzéseket fejez ki, hanem különféle ismeretekhez, az attitűd tárgyára vonatkozó vélekedéshez és az arra vonatkozó cselekedethez kapcsolódik.

Mivel a viselkedés bejósolásához elég az attitűdöket megismerni, így az emberek viselkedésének megváltoztatásához először az attitűdjüket kell megváltoztatni. Ez részben megvalósítható a társas befolyásolás módszerével. Az öngazdálkodásra irányuló kutatások szerint például az emberek attitűdje módosul, ha rá lehet venni őket valamilyen képmutató (az attitűdjeikkel ellentétes) lépésre.

A referenciacsoportok szintén befolyásolhatják attitűdjeinket. Ebben az esetben az attitűdök megváltoztatásának közvetlenebb, a meggyőzésben használt formáinak alkalmazására van szükség, például hirdetésekre, formális és informális nyomásgyakorlás egyéb módjaira.

Akkor jósolja be legjobban a viselkedést, ha erős és konzisztens, specifikusan kötődik a bejósolandó viselkedéshez, és közvetlen tapasztalaton alapul. Mindez pedig tudatosan az egyénben. Ez utóbbi inkább azokra igaz, akik általában véve is többet foglalkoznak saját gondolataikkal, érzéseikkel, és az adott szituáció következtében kényszerülnek fokozottabb tudatosságra.

A vezető azon döntése, hogy megsérti a szabályt a hozzáállásától és a szabályok egyedi forgatókönyvének elfogadásától függ. A szabályokhoz való hozzáállás hosszú távú, míg a szabályok elfogadását jobban befolyásolják az adott közlekedési feltételek, amelyekkel a járművezetőnek meg kell birkóznia. Fontos tényező még az adott pillanatra jellemző motiváció és a vezetési képesség, észlelési kapacitás nívója.

2.1. Motivációt érintő külső vagy belső kontroll

Arra utal, hogy az emberek mennyire hiszik úgy, hogy saját sorsukat irányítják, szemben azzal, hogy sorsukat külső erők határozzák meg.⁴ A belső kontrollal rendelkezők úgy vélik, hogy az eredmények a saját készségeiktől vagy viselkedésüktől függenek. A külső kontrollal rendelkező emberek úgy vélik, hogy alig tudják ellenőrizni, hogy mi történik velük, főként szerencsének vagy sorsnak a kérdése. Nehéz azonban egyértelműen megjósolni a kontroll balesetekre gyakorolt hatását.⁵

A nők általában külső, míg a férfiak belső kontrollal rendelkeznek.⁶ A fiatal férfiak, annak ellenére, hogy nagyobb vezetési tapasztalattal rendelkeznek, kockázatosabb gép-

4 Csepeli György: *Szociálpszichológia*. Budapest, Osiris Kiadó, 2001.

5 Holland, Carol – Geraghty, Jennifer – Shah, Kruti: „Differential moderating effect of locus of control on effect of driving experience in young male and female drivers”. *Personality and Individual Differences*, XLVIII. évf., 2010, 7. sz. 821–826.

6 Holland – Geraghty – Shah: i. m.

járművezetőknek bizonyulnak, mint a fiatal nők. A belső kontroll elhitesi velük, hogy jobban uralják a helyzetet. A rutin hiánya nagyobb hatással lehet a nők viselkedésére.

A kontrollhely elmélete Julian Rotter⁷ kognitív pszichológus nevéhez fűződik: mindenkinek van egy szűrője, amin keresztül a megtapasztalt dolgokat látja, és ami egy adott helyzetben cselekvésre vagy passzivitásra sarkallja. Példának okáért: tegyük fel magunknak azt a kérdést, hogy ha beülünk az autóba, mindig bekötjük-e a biztonsági övet, vagy úgy gondoljuk, hogy ha meghalunk vagy megsérülünk egy balesetben, az „meg volt írva”?

A belső kontrollos személyiségek vélhetően minden körülmények között automatikusan bekötik a biztonsági övet, mert úgy vélik, kontrollt gyakorolhatnak a sorsuk felett.

A fatalisták szerint nincs kontrolljuk az életük eseményei felett. Ezért hajlamosabbak azt gondolni, hogy úgysem lesz baj, minek bekötni az övet (amennyiben a büntetés sem probléma számukra). Ők a külső kontrollos személyiséggel rendelkezők.

Természetesen előfordulhat, hogy a mindennapi élet különböző helyzeteivel együtt változik az ember kontrollhely típusa is, ugyanakkor a közlekedésben a szabályok betartása és a baleset okozásának elkerülése végett az első csoporthoz tartozás az elvárt.

Az emberek tehát abban is különböznek, hogy milyen fokú kontrollt képesek gyakorolni érzelmeik felett, amely biológiai irányítással működik. Az impulzuskontroll mértéke számos pozitív kimenetellel korrelál, pl. jobb mentális egészségi állapottal, hatékonyabb megküzdési módszerekkel, jobb kapcsolatokkal és magasabb iskolai végzettséggel. Az önuralom vérből is kimutatható. Az akaraterő gyakorlása ugyanis energiát igényel a testtől. A glükózhányan azonban nem ad magyarázatot mindenre. Újabb vizsgálatok szerint⁸ az emberek akaraterővel kapcsolatos hiedelmei szintén képesek befolyásolni a mentális összepontosítást igénylő feladatok terén mutatott teljesítményüket.

A *személy-helyzet ellentmondás*, vagy más néven konzisztenciaparadoxon⁹ is hangsúlyozza, hogy különböző helyzetekben és különböző embereknek más-más személyiségünket mutathatjuk.

7 Johnson, Robert – McCann, Vivian – Zimbardo, Philip: *Pszichológia mindenkinek – Agy-működés – Öröklés – Észlelés – Fejlődés*. Budapest, Libri Könyvkiadó Kft., 2019.

8 Johnson – McCann – Zimbardo: i. m.

9 Johnson – McCann – Zimbardo: i. m., 135.

Mischelék szerint¹⁰ a helyzet ismerete fontosabb előrejelzője a viselkedésnek, mint a személyiség vonásainak ismerete.

Allen és Levine kimutatták¹¹, hogy a legkövetkezetesebben akkor viselkedünk, ha tudjuk, hogy figyelnek minket, vagy ismerős helyzetben vagyunk. Amennyiben ismeretlen szituációba kerülünk, ahol a megszokott megoldásaink igénybevétele nem lehetséges, nagyobb valószínűséggel fogjuk megfigyelni a többiek cselekedetét. Így próbáljuk eldönteni, hogy mi a helyes viselkedés az adott helyzetben.

A legtöbben megtanuljuk felmérni az adott pillanatban jellemző társas körülményeinket, és a viselkedésünket a helyzet kívánalmaihoz igazítani.

Alapvető attribúciós hibának azt a hajlamunkat nevezzük, hogy túlzott jelentőséget tulajdonítunk egy ember tulajdonságainak és túl keveset a körülmények hatásának. A megfigyelő jó eséllyel nem veszi tekintetbe a másik ember cselekedeteit valóban magyarázó környezeti hatásokat.

„Ha például egy autó olyan hirtelen fékez előttiünk, hogy majdnem belerohanunk hátulról, az első gondolatunk az lehet, hogy micsoda béna sofőr vezeti ezt a kocsit, tehát a vélt tulajdonságai alapján ítéljük meg. De mi van akkor, ha a sofőr csak a hirtelen fékezéssel tudta elkerülni, hogy elgázoljon egy kutyát?”¹²

Amikor mások cselekedeteinek okát keresve a saját cselekedeteinkről kell véleményt alkotni, szívesebben okoljuk a körülményeket, hiszen jobban tisztában vagyunk a ránk ható szituációs erőkkal, mint amikor mások cselekedeteinek okát keressük. Ráadásul ehhez kapcsolódik az énvédő torzítás. Ahogy magunkat, úgy a tetteinket is a lehető legjobb fényben szeretjük feltüntetni, ami a torz tükörkép miatt veszélyes.

Mintha saját képességeinket túlbecsülnénk, a másikat pedig alul. Ha mégis hibáznánk, akkor biztosan felmentjük magunkat azáltal, hogy bűnbakot keresünk, tehát a külső körülményeket kezdjük felelőssé tenni ahelyett, hogy levonnánk a valós konzekvenciát.

Az attribúciós könnyörületesség pont ennek az ellenkezőjét mondja ki. Az emberek váratlan vagy szokatlan viselkedésére egy szituációs magyarázatot adunk, mielőtt valamilyen jellemhibával vádolnánk. Ennek gyakorlása segíthet, hogy a

10 Mischel, Walter – Shoda, Yuichi: „A cognitive-affective system theory of personality: Reconceptualizing situations, dispositions, dynamics, and invariance in personality structure”. *Psychological Review*, CII. évf., 1995, 2. sz. 246–268.

11 Allen, Vernon L. – Levine, John M.: „Consensus and conformity”. *Journal of Experimental Social Psychology*, V. évf., 1969, 5. sz. 389–399.

12 Johnson – McCann – Zimbardo: i. m., 147.

helyzetet kedvező irányba tereljük, másrészt ezáltal elkerülhetjük, hogy megbántunk valakit.

3. Személyiségpszichológia és közlekedés

Vannak, akik hajlamosabbak balesetet okozni, mint mások. A gyakorlatban azonban nehéz kapcsolatot találni a személyiségjellemzők és a vezetési teljesítmény között, ami betudható a személyiség mérésének. Mindannyiunknak megvan a megérzése (intuíciója) a személyiségről, de ez nem alapja a tudományos bizonyításnak. A személyiségjegyek lényegében statisztikai konstrukciók, amelyek abból fakadnak, hogy az emberek hogyan válaszolnak a kérdőívre. A személyiségteszt valóban képes mérni az egységes tulajdonságot, és az is lehetséges, hogy a tulajdonság egyes szempontjai elősegíthetik a biztonságos vezetést, mások azonban nem.

A legtöbb *személyiségelméletet* kutató szakember törekszik a normális viselkedési változékonyságot korlátozott számú dimenzió vagy tulajdonság alapján értelmezni. Az egyén személyisége az egyes tulajdonságok mennyiségéből adódik, amelyek birtokában van. A tulajdonságok számának becslése változó, de a jelenlegi konszenzus szerint öt tényező elegendő a személyiség legtöbb aspektusának magyarázatához, amit Paul Costa és Robert McCrae¹³ rendkívül népszerű OCEAN-modellje (Nagy ötök) támaszt alá. E tulajdonságok (nyitottság, lelkiismeretesség, extrovertáltság, barátságosság, érzelmi stabilitás) mindegyike különféle aspektusokra oszlik, amelyek viszont mérhetők. Más modellek is léteznek, azonban a legtöbb vezetéssel kapcsolatos kutatás a Big Five modellt használta.

Az *extroverzió* tekintetében magas értékűek társaságkedvelők, kalandvágyók, vakmerők, kockázatt vállalók, optimisták, kifelé irányítottak. Fokozott baleseti részvétel, szabálysértések és a kockázatos vezetés egyéb formái jelennek meg náluk.

Az alacsony értékűek visszahúzódnak, zárkózottak, tartózkodók, óvatosak, befelé irányítottak.

Hans Eysenck¹⁴ eredeti koncepciója az extraverzióról az volt, hogy az extrovertáltak krónikusan nem voltak izgatottak, ezért több külső stimulációra van szükségük annak érdekében, hogy az izgalom szintjét optimálisra emeljék, ami

13 Costa, Paul T. – McCrae, Robert R.: The Five-Factor Model, Five-Factor Theory, and Interpersonal Psychology. In Horowitz, Leonard M. – Strack, Stephen (szerk.): *Handbook of Interpersonal Psychology: Theory, Research, Assessment, and Therapeutic Interventions*. Canada, John Wiley and Sons, 2012.

14 Eysenck, Hans: *Manual of the EPQ (Personality Questionnaire)*. San Diego CA, Educational and Industrial Testing Service, 1975.

magas szenzáció keresővé teszi őket. Ők kevésbé foglalkoznak a feladatokkal, különösen a monoton feladatokkal, és hajlamosabbak lehetnek a fáradtságra, amely önmagában a balesetek egyik fő tényezője. A külső figyelem azonban arra készítheti őket, hogy jobban figyeljenek a környezetükre, és ezáltal jobban tudatában legyenek a közelgő veszélyeknek.

A személyiségváltozók és a balesetek aránya nagyon alacsony volt,¹⁵ de látszott, hogy van valamilyen összefüggés az extroverzió és a közúti balesetek között. Valójában a nem és az életkor után az extraverzió tűnik a vezetési teljesítmény egyik legjobb előrejelzőjének.

A *neurotizmusban* szenvedő személyek zavarók, bizonytalanok, feszültek, türelmetlenek, ingerültek, szorongók, pesszimisták, önsajnálók és neheztelők.¹⁶ Hajlamosak negatív érzelmeket átélni, és nehézségeik vannak a problémák kezelésében. Az erősen neurotikus egyének hatástalanok a stressz leküzdésében, és hajlamosak irracionális gondolkodásra.

Az alacsony neurotizmusban szenvedő egyének nyugodtak, biztonságosak, fesztelenek és elégedettek. A magas neurotizmus kockázatos vezetéssel és agresszív vezetéssel jár. Úgy tűnik, hogy ez a személyiségi tényező közvetett módon befolyásolja a vezetést: a magas neurotizmusban szenvedő járművezetők zavaróbbak lehetnek (mert saját szorongásaik foglalkoztatják őket), stresszesebbek, nagyobb valószínűséggel negatív hangulatúak, és nagyobb valószínűséggel haragosak, ha provokálják őket. Ezen jellemzők egyike sem ígéri a biztonságos vezetést.

A *barátságosság* tükrözi az egyén kapcsolatát más emberekkel. Magas érték mögött egy bizalommal teli, önzetlen, empatikus, segítőkész, jóindulatú, udvarias egyén áll. Az alacsony értékkel bíró egocentrikus, ellenséges (antagonisztikus), gyakorlatias észjárású, manipulatív, durva, ingerlékeny, agresszív, rosszindulatú, versenyképes, könnyörtelen, konfrontatív és bizalmatlan. Az alacsony szint összefüggésbe hozható agresszív viselkedéssel és különösen a vezetéssel kapcsolatos agresszióval, azonban kevés olyan tanulmány létezik, amely empirikusan megerősítette ezt a kapcsolatot.¹⁷

Nyitottság tekintetében a magas értékű független, kíváncsi, nem konvencionális, idealista, ötletes. Fogékony az új tapasztalatokra és ötletekre, toleráns az újdonságokkal és az ismeretlenekkel szemben. Kész a tanulásra, ugyanakkor nyi-

15 Clarke, Sharon – Robertson, Ivan T.: „A Meta-Analytic Review of the Big Five Personality Factors and Accident Involvement in Occupational and Non-Occupational Settings”. *Journal of Occupational and Organizational Psychology*, LXXVIII. évf., 2005, 3. sz. 355–376.

16 Hole, Graham: *The psychology of driving*. London and New York, Routledge Taylor & Francis Group, 2019.

17 Juhász Márta: *Job analysis and personality research, A személyiség és képesség szerepe a teljesítmény előrejelzésében*. Oktatási segédlet, Budapest, 2002.

több a szabályok megsértésére, a kísérletezésre és az improvizációra. Ami a munkakörnyezetben előnyös, a közúton meggátolhatja őket abban, hogy biztonságos gépjárművezetők legyenek.

Az alacsony értékű elfogadó (konformista), praktikus, szűk érdeklődési körrel rendelkezik és nem fogadja el az új ötleteket.

Benfield és társai¹⁸ következtetései szerint a vezetés közben tapasztalt agresszív magatartások többsége a nyitottsági skálán elért alacsony pontszámmal és a skálán elért alacsony pontszámokkal társul, amelyek a barátságosságot és a lelkiismeretet mérik.

A magas értékű *lelkiismeretes* vezető felelősségteljes, jól szervezett, megbízható, körültekintő, alapos, önfegyelmezett és céltudatos.

Az alacsony értékű antiszociális, szervezetlen, impulzív, lázadó, hanyag.

A döntéshozatal alaposságának hiánya az előremutató tervezés hiányával jár együtt.¹⁹ Hajlamosak az azonnali szükségletekre összpontosítani, és nem tartják be a szabályokat és előírásokat. A magas lelkiismeretesség ezzel szemben alacsony baleseti részvétellel jár.

A személyiségjellemzők összes egydimenziós mértéke esetében a tesztpontszámok és a balesetek aránya közötti összefüggés általában meglehetősen kicsi. Ez azt jelenti, hogy az ember tesztelési pontszámának ismerete egyetlen személyiségmérőn a gyakorlatban keveset mondana arról, hogy mennyire kockázatos a vezetése. Egyes kutatók ezért megkísérelték megnézni, hogy a személyiségprofilok jobb útmutatást nyújtanak-e a vezető kockázatosságához.

A személyiségi pontszámok alapján a klaszteranalízissel végzett tanulmány²⁰ három vezetőtípust azonosított. A reziliens vezetőknél alacsony volt a neuroticizmus, a másik négy skálán pedig átlag feletti. A túlkontrollált járművezetők magas neurotizmussal és lelkiismerettel rendelkeztek, átlagosak a barátságosság terén, alacsonyak az extraverzió és a nyitottság szempontjából. A három típus különbözött egymástól. A túlkontrollált csoport vezetői közül 56%-nak és a rugalmas csoportban élők 43%-ának soha nem volt balesete, míg ez az alulkontrollált csoportnál csak a 23% -ára volt igaz. Az alulkontrollált csoportban volt a legtöbb vezető, akiknél több baleset is történt. A múltbeli meggyőződéseket tekintve a túlkontrollált járművezetők 81% -ának volt vezetői engedélye, szemben a rugalmas

18 Benfield, Jacob A. – Szlemko, William J. – Bell, Paul A.: „Driver personality and anthropomorphic attribution relate to reported aggressive driving tendencies”. *Personality and Individual Differences*, XLII. évf., 2007, 2. sz. 247–258.

19 Benfield – Szlemko – Bell: i. m.

20 Herzberg, Philipp Y. – Roth, Marcus: „Beyond resilient, undercontrollers, and overcontrollers? An extension of personality prototype research”. *European Journal of Personality*, XX. évf., 2006, 1. sz. 5–28.

és az alulellenőrzött csoportok 60% -ával. Kétszer annyi túlkontrollált kapott négy vagy több bírságot a többi csoporthoz képest, és az alulkontrolláltak 30% -át eltiltották a vezetésről, míg a túlkontrollált csoportnak csak 19% -át. Az alulkontrolláltak vezettek legnagyobb valószínűséggel ittasan, és a reziliens vezetők a legkevésbé.

4. Záró gondolatok

Az ember nem tudja mindig a teljesítőképessége maximumát nyújtani. Az emberi hibák gyakran azért következnek be, mert a másik két rendszer (jármű – út és környezet) kialakításakor nem veszik figyelembe az emberi tényezőket (pl. fáradtság, beidegződések, figyelmi kapacitás korlátossága, az észlelés jellemzői). Sokszor az emberi hiba nem oka a balesetnek, hanem a közlekedési környezet rossz kialakításának a következménye.

A viselkedés a személyiség és a szituációs változók kölcsönhatásának az eredménye, amiben meghatározó még az attitűdöktől eltérő tényezők szerepe. Az egyik nyilvánvaló faktor a kényszerítő korlátok ereje: gyakran kell oly módon cselekednünk, ami nem áll összhangban azzal, amit érzünk vagy hiszünk. Az azonos korú társak nyomása főleg fiatalabbak esetén lényeges, akikre inkább jellemző a kockázattvállaló vezetési stílus.

A járművezetők viselkedését nem kizárólag személyiségjegyeik határozzák meg, hanem a tulajdonságok és a szituációk közötti kölcsönhatás is. Azt, hogy a kockázatos vezetés katasztrófával végződik-e, nem csak az határozza meg, hogy a vezető hogyan viselkedik. Egyesek jól kompenzálhatják valaki rossz vezetését, és a szerencse is szerepet játszhat. Mindenesetre úgy tűnik, hogy a járművezető viselkedését jobban megjósolja a személyiségprofilja (egyéni különbségek a személyiség tulajdonságainak spektrumában), mint csupán egyetlen személyiségtényező mérése. Az ezen a területen folytatott jövőbeni kutatások hasznosak lehetnek annak megválaszolására, hogy a személyiség hogyan befolyásolja a vezetési magatartást, nem pedig általában a viselkedést.

Hivatkozásjegyzék

- Allen, Vernon L. – Levine, John M.: „Consensus and conformity”. *Journal of Experimental Social Psychology*, V. évf., 1969, 5. sz. 389–399.
- Atkinson, Richard – Hilgard, Ernest: *Pszichológia*. Budapest, Osiris, 2005.
- Benfield, Jacob A. – Szlemko, William J. – Bell, Paul A.: „Driver personality and anthropomorphic attribution relate to reported aggressive driving tendencies”. *Personality and Individual Differences*, XLII. évf., 2007, 2. sz. 247–258.

- Clarke, Sharon – Robertson, Ivan T.: „A Meta-Analytic Review of the Big Five Personality Factors and Accident Involvement in Occupational and Non-Occupational Settings”. *Journal of Occupational and Organizational Psychology*, LXXVIII. évf., 2005, 3. sz. 355–376.
- Costa, Paul T. – McCrae, Robert R.: The Five-Factor Model, Five-Factor Theory, and Interpersonal Psychology. In Horowitz, Leonard M. – Strack, Stephen (szerk.): *Handbook of Interpersonal Psychology: Theory, Research, Assessment, and Therapeutic Interventions*. Canada, John Wiley and Sons, 2012, 91–104.
- Csepeli György: *Szociálpszichológia*. Budapest, Osiris Kiadó, 2001.
- Eysenck, Hans: *Manual of the EPQ (Personality Questionnaire)*. San Diego, CA: Educational and Industrial Testing Service, 1975.
- Fogarasi Mihály: „A mentalizáció zavarának szerepe az indulati agresszióban”. *Rendvédelmi füzetek*, V. évf., 2011, 32. sz. 13–44.
- Hole, Graham: *The psychology of driving*. London and New York, Routledge Taylor & Francis Group, 2019.
- Holland, Carol – Geraghty, Jennifer – Shah, Kruti: „Differential moderating effect of locus of control on effect of driving experience in young male and female drivers”. *Personality and Individual Differences*, XLVIII. évf., 2010, 7. sz. 821–826.
- Johnson, Robert – McCann, Vivian – Zimbardo, Philip: *Pszichológia mindenkinek – Agyműködés – Öröklés – Észlelés – Fejlődés*. Budapest, Libri Könyvkiadó Kft., 2019.
- Juhász Márta: *Job analysis and personality research, A személyiség és képesség szerepe a teljesítmény előrejelzésében*. Oktatási segédlet, Budapest, 2002.
- Mackie, Diane M. – Smith, Eliot R. – Hunyady György: *Szociálpszichológia*. Budapest, Osiris Kiadó Kft., 2004.
- Mischel, Walter – Shoda, Yuichi: „A cognitive-affective system theory of personality: Reconceptualizing situations, dispositions, dynamics, and invariance in personality structure”. *Psychological Review*, CII. évf., 1995, 2. sz. 246–268.

Kovács Szitkay Eszter

EGY LÉPÉSEL KÖZELEBB AZ IGAZSÁGSZOLGÁLTATÁSHOZ VALÓ TELJESEBB HOZZÁFÉRÉSHEZ

1. Bevezetés

A cél tehát az, hogy bemutassam az igazságszolgáltatáshoz való hozzáférés egy konkrét dimenzióját. A fogalom kifejezi a célt: a személyek számára biztosítani kell, hogy érvényt szerezhessenek jogaiknak, és ennek értelemszerű feltétele az, hogy maguk a személyek rendelkezzenek a megfelelő kiindulási ponttal: jelen esetben nevezetesen a sértettként való elismertség státuszával. Ennek fényében röviden számba veszem az igazságszolgáltatáshoz való hozzáférés fogalmát, kitérek – itt elsősorban a különleges bánásmódot igénylő – sértetti fogalom alakulásának ismertetésére, majd végül bemutatom az indikátorlistát mint a joghoz való hozzáférés elősegítésének egy speciális esetét a gyűlölet-bűncselekmények esetén.

2. Az igazságszolgáltatáshoz való hozzáférés

Az igazságszolgáltatáshoz való hozzáférés a jogállamiság eleme.¹ Olyan fogalom, amelynek pontos tartalma részletekig kibontva nem határozható meg, mégis olyan útjelzőül szolgál, amely mind a jogalkotóknak, mind a jogalkalmazóknak eligazítást nyújt. Ezen terület alatt nem csak a büntető eljárásra kell gondolnunk, hanem a polgári és közigazgatási eljárások keretében is vizsgálni kell a jogokhoz való megfelelő hozzáférést.² A sérülékeny áldozatok jogainak részletesebb szabályozása a magyar büntetőeljárásjogi törvényben – amely nem is történt olyan régen – is azt mutatja, hogy a fogalom alá vont terület folyamatosan fejlődik.

E fogalom nem egy olyan egyértelmű, tiszta jogi terminológia, amelyet ebben a formájában megtalálhatnánk akár a különböző nemzetközi, európai uniós szintű dokumentumokban vagy akár a magyar jogszabályokban, mert a fogalom konkrét megragadása nehézkes, sokkal inkább azzal lehet kifejezni, hogy milyen más fogalmakkal áll kapcsolatban. Két irányból is megközelíthetjük tartalmának ki-

1 Európai Unió Alapjogi Ügynöksége és Európa Tanács: *Kézikönyv az igazságszolgáltatáshoz való hozzáférésre vonatkozó európai jogról*. Luxembourg, Az Európai Unió Kiadóhivatala, 2016. 16.

2 Európai Unió Alapjogi Ügynöksége és Európa Tanács: i. m. 16.

bontását: egyfelől a szűkebb értelmezési tartomány szerint a szerzett jogok védelmét jelenti, különösen a bírói út által; másfelől tágabb (érdemi) értelemben nemcsak a jogi eljáráshoz való hozzáférést érthetjük alatta, hanem magának az eljárásnak vagy az intézkedésnek az igazságos és méltányos kimenetelét is. Azaz: az igazságszolgáltatáshoz való hozzáférés egyszerre eljárás és cél is. Ebből következik az is, hogy a klasszikus bírói úthoz való hozzáférés vesztett központi szerepéből, ám még mindig nagyon fontos eleme az érdemi jogok hozzáféréseinek biztosításában.³ Az igazságszolgáltatáshoz való hozzáférés a meglévő alapvető jogokat átemeli az elméleti közegeből a gyakorlatba, a jogérvényesítés központi szerepet játszik abban, hogy ezek az alapvető jogok valósággá váljanak.⁴ Az Európai Unió Alapjogi Ügynöksége és az Európa Tanács megfogalmazásában:

„Az európai emberi jogi törvényekben az igazságszolgáltatáshoz való jog fogalmát az Európai Emberi Jogi Egyezmény (EEJE) 6. és 13. cikkei, valamint az Európai Unió Alapjogi Chartájának 47. cikke szentesítik, melyek garantálják a tisztességes eljáráshoz és hatékony jogorvoslathoz való jogot az Emberi Jogok Európai Bíróságának (EJEB), illetve az Európai Unió Bírósága (EUB) értelmezésének megfelelően. A fent említettek szerint ezekről a jogokról nemzetközi okmányokban is rendelkeznek, például az Egyesült Nemzetek Szervezetének (ENSZ) Polgári és politikai jogok nemzetközi egyezségokmányának (ICCPR) 2. cikke (3) bekezdése, illetve 14. cikke, valamint az ENSZ Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozatának (UDHR) 8. és 10. cikkei. E jogok központi elemei kiterjednek a vitarendező testületekhez való hatékony hozzáférési jogra, a tisztességes eljáráshoz való jogra és jogvita kellő időben történő rendezéséhez való jogra, a megfelelő jogorvoslathoz való jogra, valamint a hatékony és eredményes igazságszolgáltatás elveinek általános alkalmazására.”⁵

A magyar jog ilyen tekintetű vizsgálata nem tárgya a jelen írásnak, az összehasonlítást és az esetleges hatástanulmányok értékelését egy következő tanulmánynak kell átengednünk.

3 Gerards, Janneke H., és Glas, Lize R.: “Access to Justice in the European Convention on Human Rights System.” *Netherlands Quarterly of Human Rights*, XXXV. évf., 2017, 1. sz. <https://doi.org/10.1177/0924051917693988>.

4 FRA – European Union Agency for Fundamental Rights: *Access to justice in Europe: an overview of challenges and opportunities*. Luxembourg: Publications Office of the European Union, 2011. https://fra.europa.eu/sites/default/files/fra_uploads/1520-report-access-to-justice_EN.pdf

5 Európai Unió Alapjogi Ügynöksége és Európa Tanács: i. m. 17.

3. Különleges bánásmódot igénylő áldozatok

3.1. A fogalom a magyar szabályozásban

Az igazságszolgáltatáshoz való hozzáférés egyik kérdésköre a sérülékeny áldozatok jogainak érvényre juttatása. A következőkben a magyar szabályozás bemutatását célozom meg e csoport tekintetében. Önmagában az is érdekes kérdés, hogy a büntetőeljárás szereplőinek szabályozása milyen utat járt be (így például kimondottan a sértett és áldozat fogalmainak meghatározása és elhatárolása)⁶, azonban a jelen írás a sérülékeny csoportokat érintő szabályozására fókuszál.

A büntető igazságszolgáltatás kontextusában jelenleg a büntetőeljárásról szóló 2017. évi CX. törvény (új Be.) definiálja a címben szereplő fogalmat, azonban évekre visszanyúlóan szükséges keresnünk ennek gyökereit. A kétezres évek előtt már megfogalmazódott a sértetteket érintő kérdések uniós szinten történő szabályozása, amelynek célja nem szigorú, jogi normák átültetése volt, hanem azoknak a kereteknek a biztosítása a tagállamokban, amelyekben a követelmények implementálásával tiszta jogi helyzet jön létre. Több jelentős lépésen keresztül jutott el jelenlegi állapotához a szabályozás. Az első ilyen lépés a 2001/220/IB kerethatározat volt, amely már rögzített számos sértetteket megillető jogot. Ezt követte a Budapesti Ütemterv, amely kijelentette, hogy a sértettek jogainak védelmének erősítése érdekében uniós szinten kell fellépni. Erre tekintettel született meg az Európai Parlament és Tanács által 2012. október 25. napján megalkotott 2012/29/EU irányelve, amelyet az Országgyűlés a 2015. évi CLI. törvénnyel ültetett át a magyar jogba, ezzel megfelelvén az átültetési kötelezettségének. Az átültetett Irányelv általánosságban és az áldozati körön belüli specializációra is tekintettel fogalmazott meg szabályokat.

Még nem született meg az új Be., amikor már fennállt az implementálási kötelezettség, így a korábbi Be.-be (1998. évi XIX. törvény) iktatta be a „*A sértettek-re vonatkozó különös rendelkezések*” alcímet. Fontos kiemelni, hogy a korábbi Be. nem adott felsorolást a különleges bánásmód megállapításához szükséges körülményekről, hanem az eljáró hatóságra bízta, hogy mely jellemzők alapján állapítja meg. Így szubjektív okként értékelhető pl. az életkor, a nem, a borszín stb., objektív okként pedig az olyan bűncselekmények, amelyek különösen a sértett

6 Rácz Anna: A sértetti jogok a magyar büntetőeljárásban a XXI. század második évtizedében. In Fazekas Mariann (szerk.): *Jogi tanulmányok. Jogtudományi előadások az Eötvös Lóránd Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar Doktori Iskolájának Konferenciáján*. Budapest, ELTE Állam- és Jogtudományi Kar, Állam- és Jogtudományi Doktori Iskola, 2018, 153–163.

épsége, szabadsága vagy vagyona ellen irányultak. Alapvetően a hatóságok irányában állapít meg többletkötelezettségeket.⁷

Visszatérve az új Be.-re, számos változás született a szabályozásban. Egy egész fejezetet szenteltek a különleges bánásmódot igénylő személyeket érintő rendelkezéseknek (XIV. fejezet). Maga a fogalom a „személyek” elnevezést használja, hiszen nemcsak sértettekről lehet szó, hanem ebbe a körbe tartozik a tanú is, valamint kivételes esetben idetartozik a sértett vagy tanú segítője, a szakértő segítője, a szaktanácsadó és a segítője, a vagyoni érdekelt, illetve az ő segítője, valamint olyan más személy, aki a sérülékeny csoportba tartozó bármely személyre tekintettel van jelen az eljárásban.⁸

A megalapozó körülmények pedig a következők:

„81. § (1) A természetes személy sértett és a tanú különleges bánásmódot igénylő személynek minősül, ha a személyes jellemzői vagy az eljárás tárgyát képező bűncselekmény jellege és körülményei alapján

a) a megértésben, a megértetésben,

b) az e törvényben meghatározott jogok gyakorlásában vagy kötelezettségek teljesítésében, vagy

c) a büntetőeljárásban való hatékony részvételében akadályozott.

(2) A különleges bánásmódot megalapozó körülmény különösen

a) az érintett személy életkora,

b) az érintett személy szellemi, fizikai, egészségi állapota,

c) az eljárás tárgyát képező cselekmény kirívóan erőszakos jellege, illetve

⁷ Lencse Balázs: „Specifikus védelmi szükséglet, avagy különleges bánásmód az uniós normáktól az új büntetőeljárás kódexig”. *Büntetőjogi Szemle*, 2018. 2. szám; 2012/29/EU Irányelv 22. cikk.

⁸ Kiss Anna: A különleges bánásmódot igénylő személyek jogai a büntetőeljárásban. In: Hollán Miklós – Mezei Kitti (szerk.): *A büntetőjog hazai rendszere megújításának koncepcionális céljai és hatásai*. Budapest, Társadalomtudományi Kutatóközpont, Jogtudományi Intézet, 2020, 60.

d) az érintett személynek a büntetőeljárásban részt vevő más személyhez fűződő viszonya.”

Ennek megállapítása történhet hivatalból vagy indítványra is. Az, hogy egyáltalán ezt meg lehessen állapítani és a szükséges intézkedéseket lehessen alkalmazni, nagyfokú mérlegelési szabadság illeti meg az eljáró hatóságokat, amely szoros együttműködést igényel a személy (itt sértett) és az eljáró hatóság között. Ehhez az egyéni értékeléshez nyújt részletesebb szabályokat a 12/2018. (VI. 12.) IM rendelet, amelynek mellékletében található egy adatlap, aminek segítségével az eljáró hatóság elvégzi az egyéni értékelést. Az egyéni értékelést azonban nem lehet alkalmazni, amikor a törvény egyértelműen meghatározza, hogy kik azok, akiket ezt mellőzve különleges bánásmódban kell részesíteni:

„82. § Külön döntés nélkül különleges bánásmódot igénylő személynek minősül

a) a tizennyolcadik életévét be nem töltött személy,

b) a fogyatékos személyek jogairól és esélyegyenlőségük biztosításáról szóló törvényben meghatározott fogyatékos személy, és az is, aki ilyennek minősülhet, valamint

c) a nemi élet szabadsága és a nemi erkölcs elleni bűncselekmény sértettje.”⁹

Összegezve, ennek a változtatásnak a lényegét Kiss Anna úgy fogalmazza meg, hogy erre a módosításra abból a célból volt szükség, hogy megvalósuljon a tényleges egyéniesítés¹⁰ – azaz, amikor a bíróság, az ügyészség vagy az eljáró nyomozó hatóság érzékeli, hogy az eljárásban érintett személynek egyedi, sajátos igényei vannak, és a különleges bánásmód megállapításával megnyílik az az eszközrendszer, amivel a személy igényeire a legmegfelelőbb módon tud reagálni.¹¹

Röviden összefoglalva azt mondhatjuk, hogy ugyan a korábbi Be.-hez képest az új törvény differenciáltabb rendelkezéseket alkalmaz, ez utóbbi még mindig tág esetkörökkel operál, így hagy még nyitott kérdéseket arra nézve, hogy konkrétan kiket tekinthetünk az új szabályozás alanyainak.

⁹ Lencse Balázs: i. m.

¹⁰ Kiss Anna: i. m., 60.

¹¹ Soós László: Különleges bánásmód biztosítása a büntetőeljárásban. In Belegi József (szerk.): *Büntetőeljárás jog I-II. – új Be. – Kommentár a gyakorlat számára, frissítve: 2019. november 30.*, Budapest, HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft., 2019.

3.2. Külföldi fogalomhasználat

Érdemes megvizsgálni, hogy Európa más országaiban milyen tartalommal ruházzák fel a kérdéses fogalmat, azaz, hogy kit értenek olyan sértetti személykörön, akit megillet a büntetőeljárásban a speciális bánásmód. Az erre vonatkozó információk az Európai Ügyészség Konzultatív Tanácsa¹² által készített kérdéssorra érkezett válaszokban rejlenek, amelyet az Európa Tanács tagállamainak ügyészeihez intéztek, és amely kitért a sérülékeny áldozat fogalmának értelmezésére is az egyes tagországokban. Többek között olyan kérdésekre kellett választ adniuk, mint hogy az adott ország jogában megtalálható-e az áldozat definíciója, létezik-e a különböző típusú áldozatok (pl. családon belüli erőszakot elszenvedettek) számára valamilyen különleges szabályozás, megtalálható-e a sérülékeny személyek definíciója, és hogy ők rendelkeznek-e speciális jogokkal. Arra a kérdésre, hogy az adott országban létezik-e a sérülékeny személyek fogalma akár általános értelemben, akár a büntető igazságszolgáltatáson belül, a következő válaszok érkeztek (a szomszédos országokat tekintve): Ausztriában és Romániában a büntető eljáráson belül, Csehországban általános értelemben létezik ez a fogalom. Ukrajnában a büntető igazságszolgáltatáson belül hiányzik, azonban más jogterületen megjelenik úgy, mint az állampolgárok szociálisan sérülékeny kategóriái, amelybe beletartoznak pl. az árvák, a munkanélküliek vagy a csernobili katasztrófa áldozatai. Szlovéniában is ismeretes pl. a gyerekekre, az idősekre, a fizikailag vagy mentálisan fogyatékos személyekre vonatkozó speciális szabályozás, de konkrét fogalmat nem használnak. Szlovákiában a válaszadáskor (2017-ben) még nem, azonban 2018. január 1-én már bevezették a fogalmat. Horvátországban pedig egyáltalán nem operálnak vele.¹³ Összességében a különböző definíciók nem mutatnak egységes képet, azonban számos közös vonás rejlik bennük.

4. Indikátorlista

A már említett 2012/29/EU irányelv – ahogy láthattuk – konkrét iránymutatást ad arról, hogy kit tekint áldozatnak, és ezen belül is sérülékeny áldozatnak, akinek értelemszerűen még nagyobb védelemre és segítségre van szüksége az igazságszolgáltatás során jogai érvényesítésében. A következőkben egy konkrét csoportra, a gyűlölet-bűncselekmények áldozataira mint a büntető eljárásban különleges

12 Az Európa Tanács Miniszteri Bizottsága hozta létre 2005-ben, hogy intézményesítse az évente megrendezett Conference of Prosecutors General of Europe c. konferenciát. <https://www.coe.int/en/web/ccpe>.

13 Questionnaire for the preparation of the CCPE Opinion No. 12 (2017): “*The rights of victims, witnesses and vulnerable persons*”.

bánásmódot igénylő személyekre fókuszáltan mutatom be azt, hogy milyen az általános szabályozáson túli eszközök léteznek egy-egy ilyen csoport jogainak érvényesítésének elősegítésére.

A 2012/29/EU irányelv 22. cikk (3) bekezdése így fogalmaz:

„Az egyéni értékelés keretében különös figyelmet kell fordítani azon áldozatokra, [...] ahol az őket érintő bűncselekményt előítéleten vagy megkülönböztetésen alapuló indítékkal követték el, és amely különösen személyes jellemzőikhez köthető; [...]. Ezzel összefüggésben kellően tekintetbe kell venni [...] a gyűlölet-bűncselekmények áldozatait, [...]”

Ahhoz, hogy az eljáró hatóság megállapíthassa azt, hogy különleges bánásmódot igénylő sértettéről van-e szó, a már említett 12/2018. (VI. 12.) IM rendelet mellékletét képező adatlap ad útbaigazítást. Ebben azonban explicit módon nem esik szó a gyűlölet-bűncselekmény áldozatairól.

4.1. Indikátorlista a gyűlölet-bűncselekmények felismerésére¹⁴

Azon túl, hogy a törvény meghatározza a különleges bánásmódra jogosult személyek lehetséges körét, valamint a már jelzett adatlap használatával elősegíti az ilyen személyek azonosítását, további jogszabály helyeken találkozhatunk olyan részletező szabályokkal is, amelyek segítséget kívánnak nyújtani az eljáró hatóságoknak a különleges bánásmódról való döntésben. Ahogy láthattuk, a gyűlölet-bűncselekmény áldozatai nincsenek nevesítve a különleges bánásmódot igénylő személyi körben. Azonban történt egy fontos lépés: az országos rendőrfőkapitány 30/2019. (VII. 18.) ORFK utasítása a gyűlölet-bűncselekmények kezelésével összefüggő rendőrségi feladatok végrehajtásáról szóló protokollja kimondottan olyan eljárást ír elő, amely az ilyen bűncselekmény áldozatainak nagyfokú figyelembevételét, a kíméletes eljárást tűzi ki célul. Itt találhatjuk meg azt a rendelkezést (11. pont b), amely explicit módon is utat nyit az ilyen áldozatok különleges bánásmódot biztosító státuszához (ha az eljáró rendőr így ítéli meg).

A fókusz most az utasítás 8. pontjában rögzített indikátorlistára helyezem, amely eligazítást ad a gyűlölet-bűncselekmények áldozatainak azonosítására az eljáró rendőrök számára, ugyanis ez az a momentum, amelynek elmaradása már önmagában csorbítja a megfelelő igazságszolgáltatáshoz való hozzáférést:¹⁵

¹⁴ A gyűlölet-bűncselekményekről általában ld. Pap András László: *Rendészet és sokszínűség*. Budapest, Dialóg Campus, 2019, 47–63.

¹⁵ Dombos Tamás et al.: *Jogalkalmazási problémák a gyűlölet-bűncselekményekkel kapcsolatos eljárásokban*. A Gyűlölet-bűncselekmények Elleni Munkacsoport (GYEM) tapasztalatai. Gyű-

„8. Gyűlölet motiválta incidens felmerülése esetén a helyszíni intézkedésről készült rendőri jelentésben rögzíteni, valamint a büntetőeljárás során vizsgálni kell a gyűlölet-bűncselekmények felismerését segítő alábbi előítélet-indikátorokat:

- a) a sértett vagy más tanú észlelése, véleménye, különös tekintettel az esetleges szegyenérzetből fakadó sértetti elfedésre;
- b) a gyanúsított jellemzői, megjelenése, megnyilvánulása a cselekménnyel összefüggésben, különösen az általa használt többtelemet hordozó gesztusok, általa viselt ruházat, alkalmazott verbális megnyilvánulások;
- c) a gyanúsított és a sértett közötti vélt vagy valós csoportkülönbség, amely kiterjedhet a sértett érdekében fellépő vagy hozzá tartozó személyekre is;
- d) a sértett megjelenése, viselkedése, így jellemzően az általa preferált/megválasztott helyszín, az általa használt idegen nyelv vagy akcentus, faji, vallási hovatartozást szimbolizáló ruházat;
- e) a gyanúsított előítéletes beállítottsága, amelyre utalhatnak általa látogatott programok/rendezvények, preferált zenekarok, olvasmányok, közösségimédia-felületek;
- f) szervezett gyűlöletcsoportok részvétele, amelyre utalhat a gyanúsított csoport szimbolikáját hordozó megjelenése, gesztusai, illetve a csoport maga (elkövetésben való szerepvállalással);
- g) a cselekmény helyszíne, amely utalhat a sértett közösségi hovatartozására, vagy köthető korábban elkövetett gyűlölet-bűncselekményhez;
- h) a cselekmény időpontja, amely kapcsolódhat a sértetti közösség ünnepeihez, rendezvényeihez vagy a gyanúsított által preferált történelmi eseményekhez;
- i) az erőszak mértéke, módja, eszköze, elsősorban annak eltűzött vagy különösen megalázó, öncélú vagy szimbolikus eszközökkel kivitelezett módja;
- j) a nyilvánosság, amely elsősorban az elkövetői üzenetet hivatott közvetíteni;

lőlet-bűncselekmények Elleni Munkacsoport, 2014. https://gyulotellen.hu/sites/default/files/ejk_esetosszefoglalo.pdf

k) más indíték hiánya, így különösen ismeretlen sértett előzmény nélküli bántalmazása, megalázása.”

Az utasítás 22. pontjából kiderül, hogy a Rendőrség intranetes oldalán keresztül elérhető egy olyan – nem nyilvános – dokumentum, amelyben példákkal is segítik az egyes indikátorok felismerését. A listát a Gyűlölet-bűncselekmények Elleni Munkacsoport segítette kidolgozni¹⁶, és az ő honlapjukon meg is található egy példával ellátott verzió¹⁷, azonban azt nem tudhatjuk biztosra, hogy ez teljesen azonos-e az intranetes dokumentummal, ezt szükséges a hatóságoktól kérelem útján kikérni majd az összehasonlítás céljából. Pap András László megfogalmazását követve a következőket mondhatjuk az indikátorlistáról:

„Az előítélet-indikátorok olyan objektív tények vagy körülmények, amelyekből arra következtethetünk, hogy egy bűncselekményt részben vagy teljes mértékben előítéletes indítékból követtek el. Az indikátorok ugyan önmagukban nem bizonyítják az előítéletes indítéket, ugyanakkor már egyetlen indikátor jelenléte is megköveteli, hogy a nyomozás az esetleges előítéletes indítékre is kiterjedjen.”¹⁸

(Az EBESZ/ ODIHR által tett javaslatok a gyűlölet-bűncselekmények adatgyűjtési és monitorozási mechanizmusai körében nagyon hasonló koncepciót rajzolnak ki az előítélet-indikátorokról.)¹⁹

Az Európai Unió Alapjogi Ügynöksége által készített jelentés rámutat, hogy Európa más országaiban is alkalmazzák ezt az indikátorlistát a gyűlölet-bűncselekmények azonosításának elősegítésére. A jelentés alapvetően a gyűlölet-bűncselekmények rögzítési és adatgyűjtési gyakorlatáról szól, és bemutatja, hogy az EU tagállamai közül 13 rendelkezik ilyen indikátorlistával. Érdekes, hogy a fent már említett országoknál, így Ausztriában, Romániában, Szlovákiában, Szlovéniában nincs ilyen indikátorlista, Csehországban pedig nincs adat arról, hogy

16 Gyűlölet-Bűncselekmények Elleni Munkacsoport: „Gyűlölet-bűncselekmény nyomozati protokollt fogadott el a rendőrség”, 2019, <https://gyulotellen.hu/aktualitasok/gyulot-buncselekmeny-nyomozati-protokollt-fogadott-el-rendorseg> (letöltés dátuma: 2021. 02. 09.)

17 Gyűlölet-Bűncselekmények Elleni Munkacsoport: „Előítélet-indikátorok”, [é.n.], http://gyulotellen.hu/sites/default/files/gyem_indikatorlista_haromolszopos_vegleges.pdf (letöltés dátuma: 2021. 02. 09.)

18 Pap András László: i. m., 55.

19 Organization for Security and Co-operation in Europe (OSCE)/ Office for Democratic Institutions and Human Rights (ODIHR): *Hate Crime Data-Collection and Monitoring Mechanisms. A Practical Guide*. Warsaw, OSCE Office for Democratic Institutions and Human Rights (ODIHR), 2014.

lenne ilyen, a horvát pedig publikus is.²⁰ Európán túlra tekintve az Egyesült Államokban is – bár nem állami vagy szövetségi szinten – az International Association of Chiefs of Police összefoglalva, tulajdonképpen iránymutatásként szintén felsorol egy indikátorlistát. De nem csak ennyit tesz: számos tanácsot is ad, hogyan kell kezelni egy ilyen bűncselekmény felderítését a kezdetektől, vagy hogy hogyan lehet kíméletesen eljárni a sértett tekintetében.²¹ Tehát egy fontos összefoglalást és „mankót” nyújt az eljáró rendőrök számára.

5. Összegzés

A törvényi definíció, az adatlap és az indikátorlista kapcsán azt érdemes megállapítanunk, hogy ezek valóban segítik a tágan meghatározott különleges bánásmódra jogosultak körét konkretizálni, ezzel is biztosítva az ilyen speciális részvétel lehetőségét, azonban ezek egyelőre egy-egy esetkörre vonatkoznak, így a további, nem egyértelmű esetekben (pl. kik az idős áldozatok) még nem ad egyelőre iránymutatást jogszabályi rendelkezés. A vulnerábilis személyek (részbeni) definiálása, valamint az eljáró hatóságok számára kialakított adatlap és indikátorlista, amelyek tisztább kiindulópontot teremtenek ezeknek az áldozatoknak, fontos lépést jelentenek az igazságszolgáltatáshoz való hozzáférés előmozdításában, ám mindennek a hatásfokát majd a gyakorlatban szükséges lemérnünk.

Hivatkozásjegyzék

Dombos Tamás et al.: *Jogalkalmazási problémák a gyűlölet-bűncselekményekkel kapcsolatos eljárásokban. A Gyűlölet-bűncselekmények Elleni Munkacsoport (GYEM) tapasztalatai. Gyűlölet-bűncselekmények Elleni Munkacsoport, 2014.* https://gyulolellen.hu/sites/default/files/ejk_esetosszefoglalo.pdf

Európai Unió Alapjogi Ügynöksége és Európa Tanács: *Kézikönyv az igazságszolgáltatáshoz való hozzáférésre vonatkozó európai jogról.* Luxembourg, Az Európai Unió Kiadóhivatala, 2016. 16.

European Union Agency for Fundamental Rights: *Hate crime recording and data collection practice across the EU.* Luxembourg, Publications Office of the European Union, 2018.

20 European Union Agency for Fundamental Rights: *Hate crime recording and data collection practice across the EU.* Luxembourg, Publications Office of the European Union, 2018.

21 International Association of Chiefs of Police (IACP): „Responding to Hate Crimes: A Police Officer’s Guide to Investigation and Prevention”, [é.n.], <https://www.theiacp.org/resources/responding-to-hate-crimes-a-police-officers-guide-to-investigation-and-prevention> (letöltés dátuma: 2021. 02. 09.)

- FRA – European Union Agency for Fundamental Rights: *Access to justice in Europe: an overview of challenges and opportunities. Luxembourg: Publications Office of the European Union*, 2011.
- Gerards, Janneke H., és Glas, Lize R.: “Access to Justice in the European Convention on Human Rights System.” *Netherlands Quarterly of Human Rights*, XXXV. évf., 2017, 1. sz. <https://doi.org/10.1177/0924051917693988>.
- Gyűlölet-Bűncselekmények Elleni Munkacsoport: „Gyűlölet-bűncselekmény nyomozati protokollt fogadott el a rendőrség”, 2019, <https://gyulotellen.hu/aktualitasok/gyulot-buncselekmeny-nyomozati-protokollt-fogadott-el-rendorseg> (letöltés dátuma: 2021.02.09.)
- Gyűlölet-Bűncselekmények Elleni Munkacsoport: „Előítélet-indikátorok”, [é.n.], http://gyulotellen.hu/sites/default/files/gyem_indikatorlista_haromolszopos_vegleges.pdf (letöltés dátuma: 2021.02.09.)
- International Association of Chiefs of Police (IACP): „Responding to Hate Crimes: A Police Officer’s Guide to Investigation and Prevention”, [é.n.], <https://www.theiacp.org/resources/responding-to-hate-crimes-a-police-officers-guide-to-investigation-and-prevention> (letöltés dátuma: 2021.02.09.)
- Kiss Anna: A különleges bánásmódot igénylő személyek jogai a büntetőeljáráásban. In Hollán Miklós – Mezei Kitti (szerk.): *A büntetőjog hazai rendszere megújításának koncepcionális céljai és hatásai*. Budapest, Társadalomtudományi Kutatóközpont, Jogtudományi Intézet, 2020, 60.
- Lencse Balázs: „Specifikus védelmi szükséglet, avagy különleges bánásmód az uniós normáktól az új büntetőeljárási kódexig”. *Büntetőjogi Szemle*, 2018, 2. sz.
- Organization for Security and Co-operation in Europe (OSCE)/ Office for Democratic Institutions and Human Rights (ODIHR): *Hate Crime Data-Collection and Monitoring Mechanisms. A Practical Guide*. Warsaw, OSCE Office for Democratic Institutions and Human Rights (ODIHR), 2014.
- Pap András László: *Rendészet és sokszínűség*. Budapest, Dialóg Campus, 2019.
- Rácz Anna: A sértetti jogok a magyar büntetőeljáráásban a XXI. század második évtizedében. In Fazekas Mariann (szerk.): *Jogi tanulmányok. Jogtudományi előadások az Eötvös Lóránd Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar Doktori Iskolájának Konferenciáján*. Budapest, ELTE Állam- és Jogtudományi Kar, Állam- és Jogtudományi Doktori Iskola, 2018, 153–163.
- Soós László: Különleges bánásmód biztosítása a büntetőeljáráásban. In Belegi József (szerk.): *Büntető eljárás jog I-II. – új Be. – Kommentár a gyakorlat számára, frissítve: 2019. november 30.*, Budapest, HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft., 2019.
- Questionnaire for the preparation of the CCPE Opinion No. 12 (2017): “*The rights of victims, witnesses and vulnerable persons*”.

Lippai Zsolt Sándor

A RENDÉSZETTUDOMÁNYI ALAPOKRA HELYEZETT TISZTHELYETTES-KÉPZÉS MÚLTJA ÉS JELENE

1. Bevezetés

A rendőr tiszthelyettesnek több mint nyolcszáz jogszabállyal, jogi szabályozóval, belső rendelettel, utasítással kell egyidejűleg tisztában lennie és azokat napi szinten kell tudnia alkalmazni. Szükséges, arányos, jog- és szakszerű döntéseket kell hoznia, melyek alapfeltételei közé tartozik a megfelelő szintű alapképzés, a folyamatos képzés, továbbképzés, az ismeretek szinten tartó fejlesztése. Tanulmányomban a rendőrtiszthelyettes-képzés múltját és jelenét mutatom be.

2. Rendészeti közegek a rendészeti tudományban

Az országos hatáskörű magyar rendőrség szervezetét érintően a rendészettudományról¹ szóló írásos anyaggal elsők között Karvasy „*A politikai tudományok rendszeresen előadva*”² című 1845-ben írt művében találkozhatunk, melyet követően néhány év múlva Szemere Bertalan belügyminiszter Hajnik Pálra bízta az országos rendőrség létrehozását.

1869-ben adták ki a „*Közbiztonság*” című³ első rendészeti szaklapot⁴, amelyben már szerepelt a tudományos igényességgel felkészített személyünk és vagyunk óre: a rendőr, továbbá megfogalmazta az országos rendőrség felépítését és tagoltságát. Forster László, a szaklap szerkesztőjeként, már annak vezércikkében is lényegesnek tartotta kiemelni, hogy „*bármily rendszerre is alapítassék a rendőrség újjászervezése, ez csak akkor fog megfelelni hivatásának, ha a rendészeti közegek a rendészeti tudományban elméletileg is kiképeztetnek.*”⁵

1 Karvasy Ágoston: *A politikai tudományok rendszeresen előadva I-III.* Győr. kn. 1845, 90.

2 Uo. 164–165.

3 1869. augusztus 15. 1.

4 Szöllősy Alfréd: *Az első rendőri szaklap.* A rend. 1927. február 19., 3.

5 Közbiztonság, 1870. január 9. 2. sz. 1., idézi: Sallai János: „A rendészeti folyóiratok hatása a rendészettudományra”. *Magyar Rendészet*, 2017, 2. sz. 187.

3. Rendőr, rendőraltisz, törzsaltisz tisztviselő képzés a magyar királyi rendőrség államosítása után (1920)⁶

1873-ban a Pest-Buda-Óbuda egyesítéséről szóló törvénnyel⁷ jön létre az állami rendőrség első megjelenési formájaként a Fővárosi Rendőrség, majd nyolc évet kellett várni 1881. április 11-ig, amikor a parlament elfogadta az első állami rendőrség jogszabályi alapjait lefektető, a fővárosi rendőrségről szóló 1881. évi XXI. törvénycikket⁸, mely pontosan rögzítette a rendőrség szervezetét és személyi állományának összetételét, ami a főkapitány által vezetett szervezet tiszttekből, gyalog és lovas rendőrökből és szolgákból állt.⁹

A 1881. évi XXI-es törvény végrehajtására vonatkozó utasítás¹⁰ mellékletében került rögzítésre, hogy a közönséggel érintkező rendőri állomány megválogatására, képzésre folyamatosan a legnagyobb figyelmet kellett fordítani, a próbaszolgálatosok közül csak a legalkalmasabbakat lehet kinevezni, illetőleg, hogy a kinevezést a kinevezést követően is folytatni kell. A rendőrképzés kiemelt státuszát példázandó a 1913-tól 1914 áprilisáig tartóan vidéki oktató rendőrtisztek és altisztek szakmai képző tanfolyamának elrendelése, valamint az altiszti, közrendőri, felügyelői kar képzéseinek rendőri szaklapban¹¹ való publikálása.

1919-ben az 5047/1919. M.E. rendelettel, a korabeli rendőrségi szakmai közélet és Magyar Rendőrtisztviselők Országos Egyesülete civil szervezet egyetértésével létrejött a szabályozott állományviszonyú és létszámú országos állami rendőrség, a 102.837/1922-es B.M. rendelet¹² szerinti szervezeti felépítéssel.¹³ A magyar királyi állami rendőrség önkéntes jelentkezés alapján felvett személyi állománya közül egyenruha és fegyver viselésére jogosult az összesen 12000 fővel feltölthető fogalmazói, felügyelői kar, valamint őrségi személyzet és a maximum 4000 főt

6 Sallai János: „Rendőr, rendőraltisz, rendőr törzsaltisz képzés a m. kir. rendőrség államosítása után”. *Magyar Rendészet*, XVI. évf., 2016, 6. sz. 169–177.

7 1872. évi XXXVI. törvénycikk Buda-Pest fővárosi törvényhatóság alakításáról és rendezéséről

8 1881. évi XXI. törvénycikk a Budapest-fővárosi rendőrségről

9 Sallai J.: i. m., 169–177.

10 1884. évi 43.972 B.M. számú rendelet a fővárosi rendőrség számára kiadott Utasítás tárgyában.

11 Lásd: Rendőri lapok 1914-es évfolyam számai: A bűnügyi rendőrség kiképzésének vezéreszméi, Rendőri szakoktatás, Első bűnügyi kongresszus... stb. címmel jelentek meg írások.

12 102.837/1922-es B.M. r. Az 1922. VII. t.c.-nek a magyar királyi államrendőrségre vonatkozó rendelkezései végrehajtása.

13 Legfelsőbb igazgatás, Kerületi rendőr-főkapitányságok, Rendőr-főkapitányságok, Rendőri kirendeltségek, Határszéli kirendeltségek.

számláló, egyenruha és fegyver viselésére nem jogosult orvos, irodai alkalmazott, detektív és kézbesítő szolgálati személyzet.

1920-tól, a rendőrség államosítását követő években a személyi állomány képzésében a korábbiakban megkezdett folyamatot az akkor már országos hatáskörű rendőrségnél ismét elkezdték, illetve folytatták az alapvető szakbeli rendőrtisztviselők képzésének kiépítését, a rendőrség vezetése számára komoly kihívást jelentő vidéki városok és a főváros rendőrségi állományának egységes felkészítését. A majd csak 1922-ben megjelenő, a rendőrség személyállományára vonatkozó képzési szabályrendelet hiányát a Laky Imre által szerkesztett tankönyv¹⁴ kiadásával hidalták át.

Az őrszemélyzethez két év időtartamú ideiglenes alkalmazásra újonnan felvett rendőr a próbaidős rendőri címet viselte¹⁵, majd az eredményesen teljesített első hat hónap után ideiglenes minősítésű rendőrré nevezték ki. A kétéves próbaidőt követően megmaradó állományt véglegesítették, így a továbbiakban ők jelentették az egységes szabályozású¹⁶, a Belügyminiszter által keretbe foglalt altiszt és törzstisztképző tanfolyamokra jelentkezők körét¹⁷. Az altiszt, törzsaltiszt vizsgákat követően a fogalmazói, felügyelői karba való bekerülés csak a magas követelmények teljesítését követően, a bemeneti követelményeknek való megfelelés és a képzési rendszernek megfelelő tanfolyamok, vizsgák eredményes teljesítését követően vált lehetővé.¹⁸

4. A rendőrtiszt helyettes-képzés története 1947-től napjainkig¹⁹

A II. világháború után – az Ideiglenes Nemzeti Kormány 1.690/1945. ME számú rendeletével – létrehozott államrendőrség állománya iskolai végzettségének és szakképzettségének meglehetősen vegyes képére tekintettel a kormány és a rendőrség vezetői felismerték a rendőri őrszemélyzet és a nyomozók szakmai képzése megszervezésének sürgető igényét. A demokratikus rendőrség kiképzésének

14 Laky Imre: *Szervezési és egyéb szabályzatok*. Budapest, Pátria Rt., 1921, 224.

15 2682/1921. VI. a. BM r. Őrszemélyzet felvétele, ideiglenes alkalmazása, kiképzése.

16 37.585/1923. BM. r. A magyar királyi állami rendőrség őrszemélyzetének altisztjeitől megkívánható elméleti és gyakorlati képzettség megállapítása és azzal kapcsolatos intézkedések

17 Uo. 3. §.

18 Rendőrtiszt-képző tanfolyam, Rendőr törzsaltiszt-képző tanfolyam, Rendőrtisztviselői tiszti tanfolyam, Rendőrtisztviselőket továbbképző tanfolyam (fogalmazói, felügyelői szak), Detektív és detektívfelügyelői tanfolyam, Detektív főfelügyelői vizsga.

19 Kenedly Tamás: „A Budapesti Rendészeti Szakközépiskola és a rendőr tiszt helyettes-képzés története I.” *Hadtudományi szemle*, I. évf., 2008, 3. sz. 60–71.

alapjait megteremtve a fővárosi és megyei rendőr-főkapitányságok kezdték meg a karhatalmi alakulatok, tanosztályok és tanfolyamok szervezését, az újonnan felvett rendőrök kiképzését, amelyek azonban rövidségük és a képzést végrehajtók szakmai felkészületlensége okán érdemi eredménnyel nem jártak. Az 1945 októberében létrejött Országos Tanulmányi Felügyelőség központosította és egységesítette az államrendőrség tagjainak kiképzését, valamint 1947 végére valamennyi tanfolyam részére biztosította a megfelelő színvonalú tankönyveket. 1946. december 1-én megkezdte működését az Alapfokú Őrsparancsnok-képző, valamint a Tisztképző Iskola 1947. szeptember 30-án rendelkezett a belügyminiszter először női rendőrök felvételéről, akik ugyanolyan hathónapos bentlakásos képzésben vett részt, mint férfitársaik.²⁰

1947-1953 között a belügyminiszter 192.025/1947. IV/1. BM számú Rendőri tanosztályok felállítása tárgyában hozott rendelete alapján változó feladatú és eredményességű tanosztályok létrehozására került sor a budapesti, illetve a megyei főkapitányságok alárendeltségében Kistarcsán, Debrecenben, Miskolcon, Szombathelyen, Nagykanizsán, Székesfehérváron, Mosonmagyaróváron, Pécsen és Szegeden. A képzések végrehajtására három, az I. fokú tanosztályon próbarendőri, a II. fokú tanosztályon tiszthelyettesi és a III. fokú tanosztályon őrsparancsnoki fokozatában került sor. 1947. március 3-án Kistarcsa székhellyel, a rendőri őrség képzésére kezdte meg működését a Magyar Államrendőrség I. Tanosztály-parancsnokság, amelynek alapvető feladata a fővárosi rendőrség szakemberigényének biztosítása volt. 1947 végén felmerült igények kielégítésére Nyomozó Tiszthelyettesi Tanfolyamot hoztak létre Budapesten, amely képzés terhére napi szinten vonták be a hallgatókat kötelékerőbe, az állam- és közbiztonsági feladatok végrehajtásába. Az 1950-es években államhatalmi nyomásra nagyszámú szakember kényszerült pályaelhagyására, melynek pótlására az ismételten előtérbe került gyorstanfolyamok szüntették meg a háromfokozatú tanosztályrendszert, kettő hónapos alapfokú tanfolyamot, próbarendőri, valamint járőrvezetői képzést vezettek be, és hat hónapos képzési időtartamú őrsparancsnoki képzést folytató Rendőrtiszthelyettes-képző Iskolát létesítettek.

1953-ban megkezdte működését Budapesten a másfél éves képzési időtartamú Korvin Ottó Rendőrtisztviselői Bűnügyi Szakiskola, ahol a középiskolai érettségi már felvételi követelmény volt. Létrehozták a nyolchónapos képzési idejű Alapfokú Rendőrképző Iskolát és az alapfokú iskolára épülő egy éves képzési idejű Rendőr Tiszthelyettes-képző Iskolát, majd 1956-ban megalakult az Országos Rendőr-fő-

²⁰ Kozáry Andrea: „Rendőrtisztviselői iskolák Magyarországon”. *Belügyi Szemle*, XLIX. évf., 2001, 10. sz. 99.

kapitányság.²¹ 1957 februárjában a BM-ben felállították a Személyzeti Főosztályt, amelyen belül megalakult a BM Tanulmányi és Módszertani Osztály. Még ebben az évben a BM Országos Rendőrfőkapitány 10/1957. számú utasításában rendelte el a BM ORFK Alapfokú Rendőriskola felállítását Kistarcsán és kezdetét vette a rendőrök iskolarendszerű alapfokú szakképzése. 1962-től a kistarcsai alapfokú iskola neve BM Alapfokú Rendőriskolára változott²², a képzés időtartama hét hónapra nőtt, feladata pedig a próbaszolgálatos rendőrök felkészítése, valamint a közbiztonsági és a közlekedési járőrök képzése lett.

1968-1972 között a Működési Szabályzat, a Rendtartás, a Tanterv és a Nevelési Terv kiadásával egységesítették a tanintézetek oktatási alapdokumentumait, valamint a BM Alapfokú Rendőriskolában és a BM Rendőrtiszthelyettes-képző Iskolában egy tanévre emelték a kiképzésre fordítandó időt. 1968-1989-ig a budapesti tanintézet alárendeltségébe kihelyezett évfolyamaként került a Csopaki BM Kiképző Tábor, ahol 1976-1980 között úgynevezett gyorsított képzés keretében négyhónapos rövidített tanfolyamok végrehajtására került sor. 1971-ben létrejött a Rendőrtiszti Főiskola és a BM Továbbképző Tanfolyam-parancsnokság, illetőleg megkezdődött az alapvető tiszti utánpótlást biztosító intenzív tartalékos tiszti képzés a BM Tartalékos Tisztképző Iskolán.²³

1976-ban az Alapfokú Rendőriskola neve BM Rendőrképző Iskolára változott, és Budapestre költözött a mai Készenléti Rendőrség jogelődjének objektumába, helyet cserélve a BM Tartalékos Tisztképző Iskolával. Ugyanebben az évben az évi 350 fős kapacitással működő budapesti tanintézet mellett Miskolcon és Szombathelyen is felállításra került egy-egy évi 150 fős kibocsátási kapacitású új iskola. 1980-ban a belügyminiszter 18/1980. számú parancsával kiadásra került a Tanulmányi Munka Szabályzat az iskolákban folyó tanulmányi munka irányítására, ellenőrzésére. Ezt követően a korábbi alapfokú rendőrképzés megnevezés rendőrtiszthelyettes-képzésre módosult, a Budapesten, Miskolcon és Szombathelyen működő Rendőrképző Iskolák a BM Rendőrtiszthelyettes-képző Iskola, a BM Tiszthelyettes-képző Iskola pedig a BM Kun Béla Zászlósképző Iskola nevet kapta. Az alapfokú rendőrképzés időtartama ismételten tíz hónap lett. 1981-ben, a módosult képzés során kezdődött meg az egységes közbiztonsági ór, járőr tiszthelyettes-képzés. 1986-ban, évi 100 fős kibocsátási kapacitással létrejött Szegeden a negyedik BM Rendőrtiszthelyettes-képző Iskola. 1989-ben megalakult az ötödik

21 Baráth Magdolna: „A Belügyminisztérium újjászervezése 1956 után”, [é.n.], http://www.rubicon.hu/magyar/oldalak/a_belugyminiszterium_ujjaszervezese_1956_utan (letöltés dátuma: 2021.03.05.)

22 Kenedly: i. m., 60-71.

23 Kenedly: i. m., 60-71.

BM Rendőrtiszthelyettes-képző Iskola Csopakon, valamint 12 hónapra növekedett az iskolarendszerű rendőrtiszthelyettes-képzés időtartama.²⁴

1990–1992 között mintegy 9000 fő hagyja el a szervezetet, és a tiszthelyettes-képző iskolák éves 1200 fős kibocsátó kapacitása nem volt elegendő a fluktuáció okozta létszámhiány pótlására, ezért 1990–1994 között a tiszthelyettes iskolák irányításával a megyei rendőr-főkapitányságokon és az akkori Rendőri Ezrednél kihelyezett tagozatokat hoztak létre, ahol több ezer tiszthelyettes szerzett rendőri végzettséget. 1992-ben, a megszűnt BM Zászlóképző Iskola bázisán létrejön az ORFK Oktatási és Kiképző Központ, amely 1997-ben jogutód nélkül szűnik meg. 1992-ben a szakközépiskolai érettségire épülő képzés ideje kétévesre változik, integrálva a korábbi tiszthelyettes-, és zászlóképzés ismeretanyagát. 1993-ban létrejön a Budapesti Rendőr Szakközépiskola, mely 2004-ben zárja be kapuit.²⁵

1994-ben megszűnik az önálló Szombathelyi Rendőrtiszthelyettes-képző Iskola és a Szegedi Rendőrtiszthelyettes-képző Iskola. A Szombathelyi a Budapesti, a Szegedi pedig a Miskolci Rendőr Szakközépiskola tagozataként végzi tovább a rendőrképzést. 1996-ban a csopaki iskola, valamint a szegedi tagozat önálló szakközépiskolává alakul. 1997-ben megszűnik a Budapesti Rendőr Szakközépiskola Szombathelyi Tagozata. 1998. április 1-én megalakul a Balassi Bálint Határrendész-képző Szakközépiskola, ami 1999. szeptember 1-től Adyligeti Rendészeti Szakközépiskola néven folytatta képző tevékenységét.²⁶

1998-tól a BM Oktatási Főosztálya által a különböző képzések és továbbképzések korszerűsítése érdekében megkezdődött a BM oktatási struktúrájának kialakítása, az iskolarendszer átalakításának megszervezése, melynek fő célkitűzése a rendvédelmi szerveknél fennálló létszámhiány orvoslása, valamint a rendőr és a határőr iskolák közös egységes alapokra helyezése volt. 1999-ben a BM irányítása alá tartozó rendészeti szakközépiskolákra vonatkozó szabályokról szóló 30/1999. (VIII. 24.) BM-OM együttes rendelet kiadásával egységessé vált a középfokú képzés rendszere, kialakult a tanulók felvételének rendje, sor került a tanulók jogosultságának, kötelezettségének szabályozása. 1999. szeptember 1-i hatállyal megalakult a hét rendészeti szakközépiskola²⁷, amelyek közül 2017-től az Adyligeti, a Körmenyi, a Miskolci és a Szegedi Rendészeti Szakgimnáziumban

24 Kenedly: i. m., 60–71.

25 Kenedly: i. m., 60–71.

26 Kenedly: i. m., 60–71.

27 Szabó László: „A belügyi oktatási rendszer korszerűsítése”. *Belügyi Szemle*, XLIX. évf., 2001, 10. sz. 31–43.

folyt az iskolarendszerű tiszthelyettesképzés.²⁸ A 2020/21-es tanévtől pedig a Miskolci és a Körmendi Rendvédelmi Technikumokban folyik képzés.

5. A rendvédelmi technikumok mai helyzete

A technikumokba történő felvételi eljárás szabályait jelentkezési egységcsomag tartalmazza melyben megjelennek a hivatásos szolgálat, a szakképzéssel járó szerződésben foglalt követelmények és kötelességek teljesítésének vállalása is. A felvételi részét képezi az általános műveltségi vizsga, a fizikai alkalmassági, az egészségi és pszichológiai alkalmassági vizsgálat, a jelentkező meghallgatása, a pontszámuk alapján felvehető kifogástalan életvitel ellenőrzése. Az a pályázó nyerhet felvételt, akinek összesített pontszáma eléri vagy meghaladja a felvételi ponthatárt, a felvételi vizsgákon, az egészségi és pszichikai alkalmassági vizsgálatokon, valamint a bizottsági beszélgetésen alkalmas minősítést kapott, és az életvitel ellenőrzésen is megfelelt.

A technikumok alapfeladata a két évfolyamos, érettségi utáni szakmai oktatás, melynek keretében a jelentkezők szakmai előképzettségétől, végzettségétől függetlenül másfél vagy akár egy tanéves képzési idő is meghatározásra kerülhet. Az ágazati alapoktatás kettő tanéves képzés esetén nyolc, másfél tanéves képzés esetén négy, míg az egytanéves képzés esetén kettő hét időtartamú. A tanulók az Általános szolgálati ismeretek, a Társadalmi és kommunikációs alapismeretek, a Rendvédelmi informatika, a Szakmai idegen nyelv, a Rendőri testnevelés, a Lőkiképzés alapjai és a Jogi alapismeretek tantárgyi követelményeit sajátítják el.²⁹

A tanintézeti oktatás elméleti és gyakorlati képzés formájában valósul meg, melyet központi és az iskolák által fejlesztett jegyzetek, speciális szakkabinetek, torna és informatika tantermek, akadálypályák, taktikai házak rendelkezésre állása segíti. Az egymásra épülő, hivatásos rendőrök és civil tanárok által oktatott szakmai tárgyak alapozzák meg a rendőri szerveknél közrendvédelmi, csapatszolgálati, közlekedési, bűnügyi és határrendészeti szakterületen végrehajtásra kerülő szakmai gyakorlatokat.

A tanulók szakmai gyakorlati képzésének segítésére elsősorban zászlósi, tiszthelyettesi állomány kategóriába tartozó – előzetesen felkészített – rendvédelmi mentorokat jelölnek ki. A tanuló köteles a gyakorlati képzésen részt venni, a

28 A szakképzésre vonatkozó nemzeti köznevelésről szóló 2011. évi CXC. törvény és a szakképzésről szóló 2011. évi CLXXXVII. törvény változása következtében 2016. szeptember 1-jével a rendészeti szakközépiskolák neve szakgimnáziumra változott (ma: Rendvédelmi Technikum).

29 [sz.n.]: „Tájékoztató az alapképzésről (1; 1,5 és 2 éves)”, [é.n.,]<https://www.mrszg.hu/kepzesek/alapkepzesek/tajekoztato-az-alapkepzesrol> (letöltés dátuma: 2020.11.08.)

mentor utasításainak eleget tenni, és a képzettségének megfelelő szolgálati feladatok végrehajtásában a kijelölt szolgálati hely munkarendje szerint közreműködni. A mentor felelős a rábízott tanuló gyakorlatának és tevékenységének jogszerű és szakszerű teljesítéséért, felkészíti a szolgálatra, ellenőrzi öltözetét, felszerelését, és felhívja figyelmét a szolgálatellátás közben tanúsítandó magatartási szabályokra, illetőleg azokat megköveteli. Intézkedéseit bemutató jelleggel folytatja le és minden esetben megindokolja, hogy mit, miért tett, bemutatja az egyes helyzetekhez igazodó szabályos eljárás módját, gyakorlati fogásait.

A képzést eredményesen teljesítő tanuló részére rendőrtiszthelyettes szakképesítést igazoló bizonyítványt állítanak ki, mely elsősorban a Rendőrség területi és helyi szerveinél meghatározott beosztások betöltésére jogosít fel, és a főtörzszászlósi rendfokozat elérését biztosítja. A szervek szerinti elosztást a rendőri szervek feltöltöttségét figyelembe véve az ORFK határozza meg.

6. Befejezés

A technikumok iskolarendszerű, történelmi előzményekkel gazdagított képzésére jelentkezők döntően az érettségiző évfolyamokból kerülnek ki, életkoruk, élettapasztalatuk, családi neveltetésük és szociális érettségük pedig még közel sem befejezett. Az önálló rendőri feladatra történő szakmai szocializáció, az alapvető szakmai kompetenciák kialakítása és legalább részbeni készségfejlesztése megfelelő szakmai és a hozzá szükséges nevelési ismeretekkel, tapasztalatokkal rendelkező humán környezetet, kellő érési időt tesz szükségessé. A megfelelő alapok biztosítása, a rendőri hivatás iránti elkötelezettség kialakítása rendkívüli emberi és szakmai felelősséget ró a technikumok oktatói állományára azzal a feladattal, hogy alkalmassá tegyék leendő rendőrtiszthelyetteseinket a jogi és társadalmi környezetünk megértésére, a haza szolgálatára.

Hivatkozásjegyzék

Baráth Magdolna: „A Belügyminisztérium újjászervezése 1956 után”, [é.n.], http://www.rubicon.hu/magyar/oldalak/a_belugyminiszterium_ujjaszervezese_1956_utan/ (letöltés dátuma: 2021.03.05.)

Közbiztonság, 1870. január 9. 2. sz.

Karvasy Ágoston: *A politikai tudományok rendszeresen előadva I-III.* Győr. kn. 1845.

Kenedly Tamás: „A Budapesti Rendészeti Szakközépiskola és a rendőr tiszthelyettes-képzés története I.”. *Hadtudományi szemle*, 1. évf., 2008, 3. sz. 60–71.

Kozáry Andrea: „Rendőrtisztképző iskolák Magyarországon 1945 után”. *Belügyi Szemle*, XLIX. évf., 2001, 10. sz. 80–105.

Laky Imre: *Szervezési és egyéb szabályzatok*. Budapest, Pátria Rt., 1921.

Sallai János: „A rendészeti folyóiratok hatása a rendészettudományra”. *Magyar Rendészet*, 2017, 2. sz. 183-204.

Sallai János: „Rendőr, rendőraltiszt, rendőr törzsaltiszt képzés a m. kir. rendőrség államosítása után”. *Magyar Rendészet*, XVI. évf., 2016, 6. sz. 169-177.

Szabó László: „A belügyi oktatási rendszer korszerűsítése”. *Belügyi Szemle*, XLIX. évf., 2001, 10. sz. 31-43.

Szóllósy Alfréd: Az első rendőri szaklap. A rend. 1927. február 19.

[sz.n.]: „Tájékoztató az alapképzésről (1; 1,5 és 2 éves)”, [é.n.], <https://www.mrszg.hu/kepzesek/alapkepzesek/tajekoztato-az-alapkepzesrol> (letöltés dátuma: 2020. 11. 08.)

Nagy Tamás

GYERMEKPORNOGRÁFIA A DIGITÁLIS TÉRBEN

Az elektronikus adatok szerepe a nyomozásban

1. Bevezetés

A kommunikáció szerepe és formája jelentős változáson ment keresztül, köszönhetően az elmúlt évtizedekben kibontakozó technológiai fejlődésnek. Az ehhez kapcsolódó társadalmi folyamatok sok szempontból könnyebbé tették az életünket, ugyanakkor kockázatokat is rejtnek, elsődlegesen a digitális tér összetett és többnyire ellenőrizhetetlen jellege miatt. A bűnelkövetés a digitális (vagy online) térben is megjelent, és az elmúlt években nemcsak új deliktumok alakultak ki, hanem a bűncselekmények elkövetési módja is jelentősen megváltozott. Az online tér szabadságot és kényelmet biztosít, ugyanakkor ideális terep a bűnözők számára is. A kiberbűncselekmények jelentős részét teszik ki azok a cselekmények, amelyeket fiatalok vagy gyermekkorúak sérelmére követnek el. A gyermekek védelme, illetve a szexuális kizsákmányolás elleni küzdelem a Nemzeti Kibervédelmi Stratégia egyik legfontosabb célkitűzése, amelyben komoly szerepet kapnak a hazai bűnüldöző szervek és a nyomozó hatóságok is. A legtöbb esetben e bűncselekmények felderítése ma már elképzelhetetlen az online térben keletkező vagy éppen ott tárolt elektronikus adatok nélkül.

2. A kiberbűncselekményekről

Az elmúlt évtizedekben lezajló technikai-technológiai fejlődés – közvetve vagy közvetlenül – mindennapi életünk szerves részévé tette a digitális eszközöket. Ezek használata, illetve az ehhez kapcsolódó széleskörű digitalizáció jelentős hatást gyakorolt életünkre, beleértve az oktatást, a kultúrát vagy éppen pénzügyeinket. Ugyanakkor – valamennyi pozitív hozadéka ellenére – a digitális forradalom nem várt társadalmi hatásokat is előidézett, ilyen volt például a számítógépes bűncselekmények (más néven kiberbűncselekmények) megjelenése, valamint a bűnözés ehhez kapcsolódó átalakulása. Válaszul a számítástechnikai bűnözés okozta egyre jelentősebb fenyegetésekre – az Európa Tanács tagállamainak kezdeményezésére – 2001-ben megszületett a Számítástechnikai Bűnözésről szóló

Egyezmény¹ (továbbiakban: Egyezmény), amely a nemzetközi bűnüldöző szervek együttműködése mellett komoly hatást gyakorolt a terület hazai szabályozására is. Az Egyezmény a számítógépes bűncselekményekre vonatkozóan egy sor olyan megállapítást és rendelkezést tartalmazott, amelyek kihatottak a büntető anyagi és eljárási jogszabályok kodifikációjára is.² Az Egyezmény szövegét felhasználva új törvényi tényállások születtek, illetve olyan fogalmi meghatározások kerültek be a normaszövegbe, amelyek gyakorlati szempontból is orvosolták a korábbi szabályozásból eredő bizonytalanságot. Napjainkban a kiberbűncselekmények körébe sorolható minden olyan jogellenes cselekmény, amely – közvetve vagy közvetlenül – fenyegetést jelent az információs rendszerekre, vagy az e rendszereken keresztül (adatok és információk formájában) megjelenő társadalmi és gazdasági folyamatokra. A fogalom tisztázásához – e meghatározás mellett – fontos lehet az Egyezményben megjelenő kategorizálás is, amely azokra a tényezőkre épül, amelyeket a jogellenes cselekmény érint, vagy amelyek nélkül a cselekmény jogellenessége egyébként nem lenne megállapítható. Az Egyezmény – figyelembe véve a gyakorlati szempontokat is – az alábbi cselekményeket sorolja a kiberbűncselekmények körébe:

- a) az információs rendszer vagy adat sérthetlenségét veszélyeztető cselekmények;
- b) az információs rendszerek felhasználásával elkövetett cselekmények,
- c) a szerzői jogok sérelmével járó cselekmények, valamint
- d) az elektronikus adatokhoz kapcsolódó jogellenes cselekmények (azon cselekmények, amelyeknél már az adat birtoklása is jogellenes) is.

Napjainkban a bűnüldöző szervek számára a legnagyobb kihívást éppen az ilyen jellegű ügyek felderítése jelenti, mivel a bűnözők kihasználják azokat a lehetőségeket, amelyek kifejezetten a digitális technológia elterjedése nyomán váltak általánossá.³

1 2004. évi LXXIX. törvény az Európa Tanács Budapesten, 2001. november 23-án kelt Számítástechnikai Bűnözésről szóló Egyezményének kihirdetéséről.
2 Gazdag Ferenc – Remek Éva: *A biztonsági tanulmányok alapjai*. Budapest, Dialóg Campus Kiadó, 2018, 133.
3 Broadhurst, Roderic G. – Grabosky, Peter – Bouhours, Brigitte – Alazab, Mamoun – Chon, Steve – Da, Chen: „Crime in Cyberspace: Offenders and the Role of Organized Crime Groups”. *Working Paper, Canberra, Australian National University Cybercrime Observatory*, 2013, 19–20.

3. Digitális tér és gyermekvédelem

A digitális környezet széleskörű elterjedése miatt bizonyos bűncselekmények a fizikai térből átkerülnek a digitális térbe, amely sok esetben önmagában is megnehezíti a felderítésüket. Az online tér⁴ – a különböző szoftverek és fájlcsereelő programok révén – immár lehetővé teszi, hogy kommunikációnk során ne csak szöveges tartalmakat, hanem akár képeket vagy videófájlokat is megoszthassunk egymással. E körülmény különösen a fiatalkorúakra (14 évnél idősebb, de 18. életévüket be nem töltött személyek) és a gyermekkorúakra (14. életévüket be nem töltött személyek) jelent veszélyt, mivel az online térben kiszolgáltatottabbak, így könnyen áldozatul eshetnek a szexuális kizsákmányolás valamely formájának. Az emberkereskedelem és a kerítés mellett a szexuális kizsákmányolás magában foglalja a gyermekpornográfia minden olyan elkövetési formáját, amely az online tér (különösen a dark web)⁵ felhasználásával teszi lehetővé a bűncselekmény elkövetését.

Az ezzel kapcsolatos veszélyeket az Európai Unió is felismerte, ezért az Európai Parlament 2012. november 20-án kiadott egy közös állásfoglalást⁶ „A gyermekek védelme a digitális világban” címmel, amelynek rendelkezései beépültek Magyarország Nemzeti Kiberbiztonsági Stratégiájába⁷ is. A Nemzeti Kiberbiztonsági Stratégia – egyebek mellett – meghatározza a legfontosabb veszélyforrásokat, a média szerepét, egyúttal elismeri, hogy a gyermekvédelem a kiberbiztonság lényegi eleme. A gyermekek digitális térben történő védelme szempontjából fontos lépés volt, hogy a 2013-ban hatályba lépő büntető törvénykönyv⁸ is – összhangban a Számítástechnikai Bűnözésről Szóló Egyezmény ide vonatkozó rendelkezéseivel⁹ – részletesen szabályozza a gyermekpornográf tartalmakkal kapcsolatos elkövetési módokat.¹⁰ A törvény jogellenesnek minősít minden – a

4 Haig Zsolt: *Információs műveletek a kibertérben*. Budapest, Dialóg Campus Kiadó, 2019, 219.

5 [sz.n.]: „Kiberbűnözés és a virtuális tér veszélyei – interjú az Internet Világnapja alkalmából”, 2018, <https://birosag.hu/hirek/kategoria/magazin/kiberbunozes-es-virtualis-ter-veszelyei-interju-az-internet-vilagnapja> (letöltés dátuma: 2020. 05. 06.)

6 A Bizottság jelentése az Európai Parlamentnek, a Tanácsnak, az Európai Gazdasági és Szociális Bizottságnak és a Régiók Bizottságának – A gyermekek védelme a digitális világban COM (2011) 556, Brüsszel, 2011.9.13.

7 1139/2013. (III. 21.) Korm. határozat Magyarország Nemzeti Kiberbiztonsági Stratégiájáról.

8 2012. évi C. törvény a Büntető Törvénykönyvről.

9 2004. évi LXXIX. törvény az Európa Tanács Budapesten, 2001. november 23-án kelt Számítástechnikai Bűnözésről szóló Egyezményének kihirdetéséről, 9. cikk, Gyermekpornográfiával kapcsolatos bűncselekmények

10 Btk. 204. § (1)-(7) bekezdés.

tizennyolcadik életévét be nem töltött személyhez vagy személyekhez kapcsolódó – pornográf felvétellel¹¹ kapcsolatos aktív tevékenységet. Emellett fontos kiemelni azt is, hogy – a teljeskörű szabályozás érdekében – jogellenesek azok az előkészületi jellegű magatartások is, amelyek – a tizennyolcadik életévét be nem töltött személyt ábrázoló – pornográf műsorhoz¹² kapcsolódnak (például szereplésre felhívás vagy szerepeltetés). Mivel a gyermekpornográfia – gyakorlati szempontból – olyan bűncselekmény, amely számítógép felhasználása nélkül is megvalósítható, ezért az online térben történő elkövetés csak a pornográf tartalom:

- a) megszerzésére és tartására,
- b) készítésére, kínálására,
- c) átadására vagy hozzáférhetővé tételére,
- d) forgalomba hozatalára és kereskedelmére, valamint
- e) nagy nyilvánosság számára történő hozzáférhetővé tételére terjed ki.¹³

A szabályozás mellett fontos szerepe van a gyakorlatnak is. A gyermekpornográfiával kapcsolatos eljárások (nyomozás) hivatalból vagy feljelentésre indulnak. Mivel a gyermekpornográfia, valamint az ehhez kapcsolódó bűncselekmények megelőzése, megakadályozása és felderítése önálló tevékenységgel nem mindig lehetséges, ezért az Európai Unió tagállamai – köztük hazánk is – elkötelezett az ezzel kapcsolatos együttműködésben. A hivatalból indított eljárások a legtöbb esetben olyan nemzetközi bűnügyi jelzésen alapulnak, amelyet az Európai Rendőrségi Hivataltól (Europol), illetve külföldi társszervektől vagy ügynökségektől (pl. FBI) származnak. A gyermekpornográfiával kapcsolatos eljárások a rendőrség hatáskörébe¹⁴ tartoznak, ezzel összefüggésben pedig két olyan rendőri szervet érdemes kiemelni, amelyek nemcsak a bűncselekmények felderítésben, hanem a szakmai irányításban, illetve felkészítésben is fontos szerepet játszanak. Az egyik a Készenléti Rendőrség Nemzeti Nyomozó Iroda, amelynek Kiberbűnözés Elleni Főosztálya országos illetékességgel végzi a hasonló ügyek felderítését, a másik pedig a Budapesti Rendőr-főkapitányság Nyomozó Főosztályán belül működő Gyermekek- és Ifjúságvédelmi Osztály, amely a hasonló ügyekben Budapest közigazgatási határain belül illetékes eljárni. Amellett, hogy e szervek szerepe a

11 A Btk. 204. § (7) bekezdés alapján: „*olyan videó-, film- vagy fényképfelvétel, illetve más módon előállított képfelvétel, amely a nemiséget súlyosan szeméremszértlő nyíltsággal, célzatosan a nemi vágy felkeltésére irányuló módon ábrázolja.*”

12 A Btk. 204. § (7) bekezdés alapján: „*a nemiséget súlyosan szeméremszértlő nyíltsággal megjelölt, célzatosan a nemi vágy felkeltésére irányuló cselekvés vagy előadás.*”

13 Btk. 204. § (1) bekezdés a)-c) pontja

14 Fantoly Zsanett – Budaházi Árpád: *Büntető eljárásjogi ismeretek – I. Statikus rész.* Budapest, Dialóg Campus Kiadó, 2019, 40.

nemzetközi együttműködésben és a szakmai irányításban megkerülhetetlen, fontos megjegyezni, hogy – az illetékességet megalapozó körülményeket figyelembe véve¹⁵ – szinte valamennyi nyomozó hatóság folytathat eljárást hasonló tárgykörben.

4. Az elektronikus adatok szerepe

A nyomozás elrendelését követően a nyomozó hatóság – a feljelentés tartalma vagy saját felderítő tevékenysége alapján – a rendelkezésre álló adatokat felhasználva mérlegeli, hogy az adott eljárás szempontjából mi tekinthető bizonyítéknak, és e bizonyítékokat milyen módon és milyen jellegű eljárási cselekmény keretében lehet beszerezni. A felmerülő bizonyítékok kapcsán fontos már az eljárás elején tisztázni, hogy azok milyen szerepet játszanak a bizonyításban (pl. kapcsolódnak-e a cselekményhez vagy az elkövetőhöz). A számítógépes bűncselekmények elkövetése során keletkező bizonyítékokat gyakorlati szempontból két csoportba lehet sorolni. Az első csoportba tartoznak azok a tárgyi bizonyítási eszközök, amelyek a bűncselekményhez kapcsolódnak (pl. elkövetési eszközként), a második csoportba pedig a digitális térben keletkezett és/vagy ott tárolt adatok (ilyen maga a pornográf felvétel is) tartoznak. A pornográf felvételek és az ehhez kapcsolódó elektronikus adatok kapcsolata alapján meg lehet határozni azt, hogy a bizonyításhoz szükséges elektronikus adatokat önálló rögzítéssel, adatkérés útján vagy esetleg kényszerintézkedés keretében lehet beszerezni. A nyomozó hatóságnak mérlegelni kell, hogy az elektronikus adatok:

- a) milyen jellegűek (pl. log adat, metaadat, kép, hang, videó fájl) és terjedelműek,
- b) hol találhatóak és kinek a birtokában vannak (vagy ki tárolja),
- c) a hatóság általi hozzáférésnek vannak-e akadályai (pl. az elkövető által használt weboldal szervere külföldön található),
- d) fel kell-e dolgozni az adatokat (a szükséges vizsgálatot csak a helyszínen lehet elvégezni vagy akár utólag is).

A nyomozás célja a korábban megtörtént események utólagos rekonstruálása, amelynek kettős szerepe van: a jogellenes cselekmény körülményeinek tisztázása és az elkövető kilétének megállapítása. A tényállás felderítéséhez elengedhetetlen a cselekményhez kapcsolódó – és a terhelt büntetőjogi felelősségét megalapozó – személyi és tárgyi bizonyítékok felderítése és begyűjtése (indokolt

¹⁵ 25/2013 (VI.24.) BM rendelet a Rendőrség nyomozó hatóságainak hatásköréről és illetékességéről.

esetben ezek feldolgozása és elemzése is). A gyermekpornográfia nyomozása kapcsán valamennyi – törvényben meghatározott (Be. 165. §) – bizonyítási eszköz felmerülhet, amelyek külön-külön és együttesen is fontos szerepet játszhatnak az ügy felderítésében. Kiemelt szerepe van ugyanakkor az elektronikus adatoknak¹⁶, amelyek bizonyítási eszközként betöltött szerepe – különösen a digitális térben – megkérdőjelezhetetlen, ugyanis a legtöbb pornográf felvétel kizárólag elektronikus adat formájában létezik. A gyermekpornográfia felderítése kapcsán különösen az alábbi elektronikus adatoknak lehet jelentősége:

- a) a terhelt birtokában lévő számítástechnikai- és telekommunikációs eszközök adattartalma,
- b) a terhelt birtokában lévő adathordozók (pl. optikai lemezek, merevlemezek, memóriakártyák) adattartalma,
- c) felhő alapú szolgáltatásban tárolt adatok,
- d) kriptovaluták,
- e) az elektronikus levelezés, illetve egyéb kommunikációs adatok (pl. alkalmazáson belüli beszélgetések),
- f) kép- és videófájlok, hangfelvételek,
- g) az alkalmazáshoz kapcsolódó regisztrációs és felhasználói adatok,
- h) telekommunikációs adatok (pl. terhelt mobilkészülékének földrajzi adatai, kimenő- és bejövő hívások, alkalmazás-használat).

Mivel az elkövetéshez kapcsolódó tárgyi bizonyítási eszközök és elektronikus adatok többnyire az elkövető birtokában vannak, ezért a nyomozás során kiemelt szerepe van a kutatásnak, illetve az ehhez kapcsolódó lefoglalásnak. A kutatást nyomozástechnikai szempontból célszerű a gyanúsított kihallgatását megelőzően lefolytatni, mivel – különösen a terhelt lakóhelyéről – olyan bizonyítékok kerülhetnek elő, amelyek az elkövetés gyanúját erősítik. A kutatás és a lefoglalás elrendelése határozattal történik, amelyet a nyomozó hatóság az eljárás cselekmény megkezdése előtt bocsát ki, kivételes esetben – halaszthatatlan eljárási cselekmény esetén – a határozat meghozatala utólag is lehetséges. Elektronikus adat esetén a lefoglalást lehetőleg úgy kell végrehajtani, hogy az csak a bizonyítás szempontjából szükséges adatokra terjedjen ki, a kényszerintézkedés teljes információs rendszerre vagy adathordozóra csak akkor terjedhet ki, ha az elko-bozható (esetleg vagyonekobzás alá esik), tárgyi bizonyítási eszközként bír jelentőséggel, illetve a bizonyítás érdekében az abban tárolt (előre meg nem

16 A Be. 205. § (1) bekezdés alapján az elektronikus adat „a tények, információk vagy fogalmak minden olyan formában való megjelenése, amely információs rendszer általi feldolgozásra alkalmas, ideértve azon programot is, amely valamely funkciónak az információs rendszer által való végrehajtását biztosítja.”

határozható vagy jelentős mennyiségű) elektronikus adat¹⁷ átvizsgálása szükségesnek látszik. A végrehajtás módját tekintve a lefoglalás eltérő módokon valósulhat meg. Az új büntetőeljárás törvény¹⁸ legnagyobb érdeme az elektronikus adatokra vonatkozó részletes szabályozás, ami azért is megkerülhetetlen, mivel ezek esetében például a birtokbavétel vagy az őrizetben hagyás – lévén, hogy fizikai kiterjedése nincs – nem értelmezhető. Az elektronikus adat lefoglalásának módjai az alábbiak:

- az elektronikus adatról történő másolat készítésével,
- az elektronikus adat áthelyezésével,
- az elektronikus adatot tartalmazó információs rendszer vagy adathordozó teljes tartalmáról történő másolat készítésével,
- az elektronikus adatot tartalmazó információs rendszer vagy adathordozó lefoglalásával, vagy
- jogszabályban meghatározott más módon (pl. kriptovaluták esetén számláról történő átvezetéssel).¹⁹

Mivel a nyomozás tartalmilag a büntetőeljárás bírósági szakaszának előkészítésére szolgál, ezért a bizonyítékok összegyűjtése és biztosítása során arra is ügyelni kell, hogy a nyomozó hatóság eleget tegyen azoknak a követelményeknek, amelyek a bizonyítás törvényességéhez kapcsolódnak. Ilyen például a felderített bizonyítékok rögzítésének törvényessége, illetve – amennyiben feldolgozásuk szükséges – az abból nyert információk megkérdőjelezhetetlensége is. Utóbbi magában foglalja az adatok eredeti és hiteles jellegét, valamint azt is, hogy feldolgozásukra befolyásolástól mentesen került sor.

5. Összegzés

A gyermekek és a fiatalkorúak sérelmére elkövetett bűncselekmények száma évről-évre nő. Ez világszerte általános tendencia, ami nem csak az online tér és a különböző technikai eszközök használatának elterjedésével magyarázható, hanem azzal is, hogy egyre több bűncselekmény jut a hatóságok tudomására. A kibercselekmények felderítése kapcsán – a technikai háttér mellett – különösen fontos szerepet kap a nemzetközi együttműködés és információcsere is, amely hatványozottan igaz a gyermekpornográfiára, mivel e bűncselekménynél a legtöbb

17 Fantoly – Budaházi: i. m., 40.

18 2017. évi XC. törvény a büntetőeljárásról.

19 Ez a felsorolás – az arányosság követelményét alapul véve – egyfajta sorrendiséget fejez ki, mivel a lefoglalás az adatok birtokosának jogait fokozatosan korlátozza, a körülmények függvényében.

esetben már a nyomozás megindításakor rendelkezésre áll az eljárás tárgyát képező jogellenes tartalom (pornográf felvétel). Az együttműködés az eljárás további részében is fontos szerepet kap, mivel a hazai nyomozóhatóságok rendszeresen együttműködnek más államok bűnüldöző hatóságaival, az Európával (Európai Rendőrségi Hivatal), illetve az olyan szervezetekkel is, mint például a NCMEC (National Center for Missing and Exploited Children)²⁰ az adatgyűjtés, a nyomozati cselekmények, valamint az áldozatvédelem érdekében.

Hivatkozásjegyzék

- Broadhurst, Roderic G. – Grabosky, Peter – Bouhours, Brigitte – Alazab, Mamoun – Chon, Steve – Da, Chen: „Crime in Cyberspace: Offenders and the Role of Organized Crime Groups”. *Working Paper, Canberra, Australian National University Cybercrime Observatory*, 2013, 1–42.
- Fantoly Zsanett – Budaházi Árpád: *Büntető eljárásjogi ismeretek – I. Statikus rész*. Budapest, Dialóg Campus Kiadó, 2019.
- Gazdag Ferenc – Remek Éva: *A biztonsági tanulmányok alapjai*. Budapest, Dialóg Campus Kiadó, 2018.
- Haig Zsolt: *Információs műveletek a kibertérben*. Budapest, Dialóg Campus Kiadó, 2019. [sz.n.]: „Kiberbűnözés és a virtuális tér veszélyei – interjú az Internet Világnapja alkalmából”, 2018, <https://birosag.hu/hirek/kategoria/magazin/kiberbunozes-es-virtualis-ter-veszelyei-interju-az-internet-vilagnapja> (letöltés dátuma: 2020.05.06.)

20 Az Amerikai Egyesült Államokban létrehozott nonprofit szervezet, amely elősegíti az amerikai és külföldi nyomozóhatóságok munkáját az online térben megjelenő, jogellenes szexuális tartalmak monitorozásával és jelentésével.

Nándori Nikoletta Petra

GONDOLATOK A TÁRSADALMI SZERZŐDÉSELMÉLETEKRŐL ÉS A RENDŐRI HIVATÁSRÓL

1. Bevezetés

A tanulmány az állam kialakulásának elméletét mutatja be a társadalmi szerződéselméleti szakirodalmakra alapozva. A kérdés, amelyre a választ keresem az, hogy igazolható-e a rendőrség működése a társadalmi szerződéselméletekkel? A Hobbes, Locke és Rousseau munkássága nyomán bemutatásra kerülő elméletek adott séma szerinti elemzése biztosít lehetőséget a kérdése(i)m megválaszolására. A klasszikus szerződéselméletek általánosan vezetnek le és támasztják alá az állam kialakulását, célját és érdekeit. Az államérdek tehát a törvények megvalósulása révén tud érvényesülni, amelynek célja a közjó és a közérdek mindenkor biztosítása.

A tanulmány tehát arra vállalkozik, hogy társadalmi szerződéselméleti szakirodalmakra támaszkodva vizsgálja a rendőri hivatás társadalmi rendeltetését. Az állam kialakulásának elmélete többek között társadalmi szerződéselméletekkel is igazolható. A klasszikus szerződéselméletek normatív jellege általánosan vezet le a társadalmi szerződéselméleteket, amivel alátámaszthatóvá válik az állam célját és érdekeit érvényesítő rendészeti tevékenysége. A tanulmányban az elméletek bemutatása után azok összevetése következik.

2. Az állam megalakulásáról

Az *állam* szavunk az olasz *status* szóból ered, amely Niccoló Machiavelli: *A fejedelemség* című könyvének megszületése óta terjedt el a köztudatban. Az államokat Machiavelli szerint a közjó szolgálata teszi naggyá, vagyis, hogy azok mennyire lesznek képesek rendet létrehozni. Bayer József szerint:

„Machiavellit gyakran rótták meg a politikáról vallott immorális nézetei miatt, de ritkán emelték ki azt az igazságát, hogy minden politika valóban morális felelősséggel is tartozik sikereiért. A politika a siker kényszere alatt áll; minden politikus felelősséggel tartozik azért, hogy a kitűzött célok és az elérésükhöz szükséges eszközök arányban legyenek egymással.”¹

1 Bayer József: *A politikai gondolkodás története*. Budapest, Osiris Kiadó, 1998, 94.

Az államot kifejezése szerint többféle értelemben használja, úgy, mint a politikai hatalom alanya, területi uralom megjelölésére, illetőleg ezek együttesére. Az állam ez alapján tehát meghatározott földterületen élő emberek csoportjának egységes kormányzattal, mindemellett belső és külső szuverenitással rendelkező közössége. A társadalom szervezése, irányítása és vezetése mellett feladata a társadalmi és gazdasági viszonyok rendszerének fenntartása, továbbá a külső védelem biztosítása.

A társadalmi szerződés elmélete az állam általában vett működését igazoló elmélete. A szerződéselméletet egészíti ki még a természet törvénye, amely törvényhozástól, megállapodástól, hagyománytól és bármilyen emberi intézménytől független ideális törvény, vagyis az egyetemes erkölcsi rend létét tételezi fel. A társadalmi szerződéselméletek liberális szemléletmód szerint közelítik meg az állam és a társadalom egymáshoz való viszonyát és a közöttük létrejött szerződés elemeinek vonatkozásait.²

3. A társadalmi szerződés elméletei

A klasszikus társadalmi szerződéselméletek azok teljességében a 17–18. században bontakoztak ki, és Thomas Hobbes, John Locke és Jean-Jacques Rousseau munkássága nyomán váltak alapvetően ismertté. Olyan máig ható gondolatvilágot alkottak meg, ami a társadalom és az állam létrejötté; a közhatalom eredetének, a hatalomgyakorlásnak, valamint a hatalom iránti engedelmességnek, az ellenállás jogosságának avagy jogtalanságának filozófiai magyarázatául szolgált. A társadalmi szerződéselméletek alapézise szerint a társadalom és az állam megalakulása előtt létezett egy úgynevezett természeti állapot, amelyet a feltételezés szerint kiszolgáltatottság, és ennek okán bizonytalan körülmények jellemeztek. Eme áldatlan állapot felismerése vezette az embereket arra a megállapításra, hogy biztonságuk érdekében lemondva természetes jogaikról vagy azok egy részéről, önként társulási szerződést kössenek, ezáltal hozva létre egy szervezett társadalmat és államot. A klasszikus szerződéselméletekben a következő kérdésekre kerestem a választ: Hogyan jön létre az állam? Mi igazolja az állam hatalomgyakorlását? Mi indokolja az engedelmességet? Melyek az állam tevékenységének fő irányai, funkciói?

A politikai individualizmus képviselője, *Thomas Hobbes* véleménye szerint az állam értelme a mesterséges gondviselésben rejlik. Hobbes-nál a morál (erkölcs) a joghoz hasonlóan az állammal együtt jelenik meg. Az emberi természetben a viszálykodásnak három fő okát lehet megtalálni: a versengést, a bizalmatlanságot

² Uo. 178.

és a dicsvágyat.³ Az első arra motiválja az embert, hogy nyereségért, a második, hogy biztonságért, a harmadik pedig, hogy hírnévért törjön rá másokra. Az első azért alkalmaz erőszakot, hogy uralkodhasson mások személye felett, a második, hogy mindezt megvédje, a harmadik pedig semmisségek, egy szó, egy eltérő vélemény vagy a lebecsülésének bármilyen más jele miatt. Ezekből következik tehát, hogy amíg nincs közhatalom, amely mindenkit kordában tart, addig az emberek olyan állapotban élnek, amit háborúnak nevezünk, mindenki háborúja mindenki ellen.⁴

Hobbes szerint a társadalmi szerződés nem csupán a törvények elfogadásában mutatkozik meg, hiszen az emberek vágyak, érdekek és szenvedély alapján cselekszenek, és épp ezek miatt nem tartanak be a törvényt. A békés együttélés alaptörvényeinek betartásához kényszerítő eszközre – államhatalomra – van szükség. Az államhatalom, melyet Hobbes *Leviatánnak* nevez, egyfajta mesterségesen létrehozott ember, aminek szükséges voltát az emberek értelmi úton ismerik fel, de a természeti állapot következményeitől való félelem miatt fogadják el. A közhatalom parancsainak, a pozitív jognak a betartását szintén biztosítja, amelynek megsértése esetén az emberek a rájuk váró kiszabható büntetéstől félnek. A vétkekért kilátásba helyezett büntetés képezi tehát azt a visszatartó erőt, ami az embereket a törvények betartására ösztökéli. Ezért az instruált közhatalom feladata az, hogy kordában tartsa a büntetéstől való félelem eszközével, megállapodásai teljesítésére és a természeti törvények betartására kényszerítse az embereket.

John Locke az értekezés a polgári kormányzatról és a második értekezés a polgári kormányzatról című műveiben⁵ egy a Hobbes-étől eltérő vagy különbözőnek tekinthető liberális szerződéselméletet fejtett ki, melyet a polgári demokrácia igazolására használt fel. Politikai hatalom az a jog, ami a tulajdon szabályozása és védelme céljából törvényeket hoz. A törvények végrehajtása csakis a közjó érdekében történhet. Bayer szerint:

„John Locke politikai nézetei nem légiures térben keletkeztek, hanem mindinkább a korabeli kormánypártiak, Cromwell hívei (independensek), a levellerek (és a tulajdont felszámolni akaró diggerek) és a forradalomban létrejött más, többé-kevésbé radikális áramlatok által teremtett atmoszférában születtek meg.”⁶

3 Hobbes, Thomas: *Leviatán*. Budapest, Kossuth Kiadó, 1999, 168.

4 Uo. 168.

5 Locke, John: *Értekezés a polgári kormányzatról*. Budapest, Gondolat Kiadó, 1986; Locke, John: *Második értekezés a polgári kormányzatról*. Kolozsvár, Polis. 1999.

6 Bayer: i. m., 124.

A szerződés, az állam, a természetes jogok és a természeti állapot Locke elméletében is az emberek közötti egyenlőség és a szabadság világaként jelentek meg, ám azt Hobbes tanaival szemben nem „mindenki harca mindenki ellen”-ként jellemezte. Az emberek békés együttélését ugyanis nemcsak az erős államhatalom képes megteremteni, hanem az egyéneket összefogó olyan intézmények is, mint a család, a hagyomány, a szokás és az erkölcs.

Az állam formája Locke értelmezésében a munkamegosztást tekintve a nép(érdek)képviselő; az állam(érdek)feladat végrehajtása, vagyis az igazságszolgáltatás, a törvények betartatása; valamint a külügy. Az állam feladata az élet, a vagyon és a szabadság megóvása; vagyis a közjó biztosítása. A megbízás bizalmi alapon történik, mely a megbízott részéről szolgálatot feltételez. A közhatalom feladata, hogy a megbízóit tehát – e tekintetben a polgári társadalmat – kell szolgálnia. Következésképpen a megbízók kezében a legfőbb hatalom a továbbiakban is megmarad, melynek értelmében a közhatalom képviselőjének megbízatása visszavonható, amennyiben a belé vetett bizalom megrendül. A kormány megbízásos jellegéből adódóan a szerződés megszegése esetén a hatalom visszaszáll a társadalomra, fellebbezni pedig az éghez kell. A törvényhozók hatalma a társadalomban a közjó megteremtésére korlátozódik.⁷ A társadalmi békét és biztonságot továbbá Locke Hobbes-szal ellentétben nem tekintette magától értetődőnek, hanem arra mindinkább mint a természetes javak, vagyis a tulajdon biztonságos élvezetét garantáló rendként gondolt.

A szerződéselméletek radikálisabb megalkotója *Jean-Jacques Rousseau* volt, aki a természetjog létezését is megkérdőjelezte. A tiszta ész századában az érzelmek jogait hangsúlyozta, a kritikai értelem arroganciájával szemben az egyszeri érzés tisztaságát, a jóindulat és a kölcsönös tisztelet szerepét hangsúlyozta ki. A Rousseau-i paradoxonnak⁸ is keresztelt megállapítása szerint, a természeti állapot békésnek volt tekinthető: az emberek egymástól függetlenül, önfenntartóként éltek egymás mellett, és természetüket az általános jószág állapota jellemezte. A társadalom megalakulásával, a család, a munkamegosztás, a tulajdon megjelenésével és a föld felosztásával egyenlőtlenség keletkezett, és ez hadiállapot bekövetkezéséhez vezetett. Ennek következményeként az erősek szolgátságba taszították a gyengébbeket.⁹ Adódik tehát a kérdés: vissza kell-e térni a természethez? A legszélsőségesebb gondolkodóként is aposztrofált szerző, aki a fejlődés értelmét

7 Locke, John: *Értekezés a polgári kormányzatról*. Budapest, Gondolat Kiadó, 1986, 189–192.

8 Takács Péter: A társadalmi szerződés elméletei. Jean-Jacques Rousseau a társadalmi szerződésről. In Egresi Katalin – Pongrácz Alex – Szigeti Péter – Takács Péter (szerk.): *Államelmélet*. Győr, Széchenyi István Egyetem Jogelméleti Tanszék, 2016, 78–83. 83.

9 Rousseau, Jean-Jacques: *A társadalmi szerződésről*. Budapest, PannonKlett Könyvkiadó, 1997, 22–23.

is megkérdőjelezte, arra a következtetésre jut, hogy a társadalomban kell eredményesen élni.¹⁰ A társadalom igazságtalannak tartott rendjét véleménye szerint, a társadalmi szerződés alapjainak újragondolásával lehet orvosolni; egy igazságosabb, demokratikusabb közrend létrehozásával.¹¹ Az új társadalmi állapotban Rousseau előfeltételezi, hogy a polgárok már rendelkeznek a szükséges köztársasági erényekkel.¹²

A társadalmi szerződés Rousseau-nál külsődleges alaki, amit az emberek nem egymással, illetve nem is az emberek és az uralkodó kötnék egymással szerződést, sokkal inkább az egyes emberek önmagukkal kötik, hallgatólagosan. Olyan szerződést kell kötni véleménye szerint, amelyben szabadok és erényesek maradnak az emberek. Mindez az emberi természet megváltoztatása révén tud megvalósulni. Amennyiben ugyanis a társadalmi lét a természeti állapot jóságos emberét önzővé tudta változtatni, akkor ez azt is jelenti egyúttal, hogy az emberi természet – például neveléssel – alakítható.¹³

Rousseau szerint a jó állam kiemelt feladata az általános emberi akarat képviselése. A végrehajtás a kormány feladata, ami a főhatalom és a társadalom közé iktatott testület. A törvényhozás során a társadalomra tartozik, ezért közvetlenül vesznek részt a döntéshozatalban, ennél fogva az nem a közhivatalnokok vagy a főhatalom képviselőinek a feladata. A törvény tehát az általános emberi akarat megnyilvánulása. A törvények célkitűzései elsősorban a szabadság, valamint az egyenlőség.¹⁴ A kormány feladata továbbá, hogy az egyenlőséget megőrizze, vagyis arra kell törekednie, hogy a mesterségesen létrehozott polgári társadalomban minden ember egyenlőképpen részesüljön a javakból, a mértékletesség betartásának kötelezettségei mentén.¹⁵ Az állam számára igencsak fontos, hogy minden polgárnak legyen vallása, amely megtanítja szeretni a kötelességeit.¹⁶ A hatalmat gyakorló korlátja abban mutatkozik meg, hogy az emberek alapvető jogaiba – úgymint a (magán)tulajdon, a vallás, a lelkiismeret és az egyesüléshez való jogai – nem avatkozhat be.

A szerződéselméletek közös és kötelező elemei alapján tehát egy olyan természeti állapotot feltételez, amely megelőzte az állami és a társadalmi állapotot, valamint a tételes törvényeket. Az okot, amely miatt a természeti állapotban az emberek ésszerű döntésre alapozva szükségszerűnek érzik azt, hogy a közjó vé-

10 Rousseau: i. m., 23–24.

11 Bayer: i. m., 136.

12 Uo. 140.

13 Rousseau: i. m., 43–46.

14 Uo. 30–40.

15 Uo. 58–59.

16 Bayer: i. m., 143.

delme és a béke megőrzése érdekében önként társulásra lépjenek. A szabad akaratból meghozott társulási szerződés lévén a nép engedelmesen aláveti magát az uralkodónak, kormányzásnak; amiért az cserébe jó kormányzást és általános biztonságot ígér. A szerződés lévén létrehozott tételes ember által alkotott törvényről azt feltételezi, hogy az az egyetemes erkölcsi rendre épül, és ennek okán megfelel a természetjognak.

A társadalmi szerződéselméletek Hobbes-nál, Locke-nál és Rousseau-nál is politikai társadalmat eredményeztek. A polgári társadalom a politikai államtól megkülönböztetve egy új, modern világot alkotott, mely a tőkés magántulajdon és a szabadpiac termékeként jött létre. Az egyének életesélyeit már nem a születés rendje döntötte el a világban, hanem minden polgár alapvető jogi egyenlősége, alkotmányosan biztosított politikai részvételi lehetősége és az esély, hogy a társadalmi helyzetét saját hivatásában elért teljesítménye alapozza meg, nem pedig a rendi privilégiumok. A polgárság eszménye a szabad és egyenjogú polgárok társadalma volt tehát. Ez a szabadság mindenekelőtt a tulajdon biztonságának és a vállalkozás szabadságának volt köszönhető.¹⁷

A Hobbes és Locke szerződéselméletei között nehéz megállapítani, hogy kinek is lehetett igaza az ember eredendőségét illetően. Hobbesnak, aki szerint a vadság állapotából vezeti ki az embereket a társadalmi szerződés vagy Locke-nak, aki az embereket eredendően jónak és együttműködőnek tettezte.¹⁸ A jog számára mindebből két következtetés vezethető le. Az egyik szerint kétséges a szabadságjogoknak az emberi természetre való visszaszorítása, mert ezzel a logikával a zsarnokság létjogosultságát lehetne indokolni. A másik szerint a demokráciát nem tekinthetjük az emberi lényeg természetes állapotának, ami automatikusan kész megteremteni magát. Ellenkezőleg, a demokrácia állandó veszélyben van, azt szüntelenül építeni és óvni kell. A veszélyek növekedésével nő az önkény visszaállításának esélye, mert a zsarnokság hivatkozhat a rációra és a többség igényére.¹⁹

Locke elmélete Hobbes elméletével ellentétben már nem csupán kiindulópontjában tekinthető liberálisnak. A kormányzat hatalmát nemcsak az egyénektől, a kormányzottak beleegyezéséből származtatja, hanem azt eleve korlátozottnak is tekinti. A polgári társadalom kialakulása és a forradalmi kihívás a régi, feudális uralmi renddel szemben, amely a francia forradalom hármasszavában – szabadság, egyenlőség, testvériség – öltött maradandó ideológiai alakot, meghatározta

17 Uo. 175–176.

18 Finszter Géza: *Rendészetelmélet*. Budapest, Nemzeti Közszerológiai Egyetem Kiadó, 2014, 77–78.

19 Uo. 77–78.

az egész század eszmetörténetét, legalábbis Nyugat-Európában és Észak-Amerikában mindenképp.²⁰

4. A társadalmi szerződés elméletei és a rendőri hivatás

Szűcs Anita szerint „A kormány *per definitionem* (definíció szerint) olyan formalizált, intézményesített hatalom, ahol a törvények végrehajtását a rendőrség biztosítja, még akkor is, ha a kormány politikája a társadalom széles körű ellenállásába ütközik.”²¹ Ebben a fejezetben két olyan író munkásságát fogom bemutatni, akik a társadalmi szerződéselméletek segítségével alapozzák meg a rendőri hivatás társadalmi szerepvállalását.

4.1. A rendőri hivatás erkölcsi dimenziója a társadalmi szerződéselméletek tükrében

Az angolszász szakirodalom Cohen és Feldberg: *Power and restraint. The Moral Dimension of the Police Work* című könyvében²² a társadalmi szerződéselméletekből kiindulva vezeti le a hivatással járó gyakorlatot, melyet a köztisztviselők feladatainak elvégzése során jelen lévő felelősségre vezetnek vissza. Az elmélet alapját az angol társadalom társadalmi berendezkedése és kormányzati formája képezi. Az államok legfontosabb politikai dokumentumai, a Függetlenségi Nyilatkozat és az Alkotmány mélyen tükrözik a 17. és 18. századi társadalmi szerződésfilozófia hatását.²³ Hobbes és Locke a kormányról alkotott képet a polgárok közötti megállapodás eredményeként alakította ki. A társadalmi szerződés elmélete tehát magát a kormányt és az általa gyakorolt hatalmat is az uralkodók és az állampolgárok között létrejött szerződésnek vagy kompakt terméként kezeli. Ez a szerződés meghatározza a mindkét fél számára előírt jogokat és kötelezettségeket.²⁴ Hobbes elképzelése szerint kevés korlátot szabtak az uralkodó viselkedésére vagy hatalmára. Mindaddig, amíg biztonságot nyújtott az állampolgárok életéhez és vagyonához, gyakorlatilag bármelyik eszközt választhatta, amellyel kormányzott.²⁵ Az állam megalakulását követően sem egyszerűsödtek az egyén

20 Bayer, i. m., 176.

21 Szűcs Anita: „Locke relevanciája napjaink nemzetközi rendszerének értelmezésében”. *Politikatudományi Szemle*, XXII. évf. 2013, 2. sz. 93–114. 107.

22 Cohen, Howard – Feldberg, Michael: *Power and Restraint. The Moral Dimension of Police Work*. London, Prager, 1991.

23 Uo. 24.

24 Uo. 25.

25 Uo. 26.

jogai akkor sem, ha teljesen átadta magát annak a kormánynak. A kormányzat célja, hogy „biztosítsa” azokat a jogokat, amelyekkel az állampolgárok már rendelkeznek, de annak önerőből történő fenntartása nehézkessé válik. Ezért az emberek beleegyeznek, hogy saját hatalmukat átadják vagy átruházzák a kormányra, amivel a társadalom részévé válnak, és nem minden energiájukat az önvédelem és az anyagi javak védelmének küzdelmeibe töltik.

4.2. A rendészeti etika és a társadalmi szerződéselméletek

John Kleinig: *The ethics of policing* címmel írt könyve²⁶ a rendőri etika egyik leg-átfogóbb módon rendszerbe foglalt filozófiai elemzését foglalja össze. Kleinig szintén John Locke *Második értekezés a polgári kormányzásról* című művére hivatkozva azt állítja, hogy az általa természeti állapotnak nevezett életet bizonyos kellemetlenségek fogják korlátozni, amelyek a racionális embereket ösztönözni fogják a megőrzése iránti vágyra. Az alapvető joguk, hogy ezt a természetes állapotot polgári állapotban hagyják.²⁷ Bár Locke szerint az embereket teremtőjük és racionális természetük folytán bizonyos alapvető jogokkal – az életre, a szabadságra és a tulajdonra való joggal – ruházta fel, e képességek gyakorlásának és biztosításának képességét jelentősen gátolja a tudatlanság, a figyelmetlenség, az elfogultság, bármilyen hatalom hiánya, és szinte biztosan garantálja, hogy a természeti állapotban lévő életet a félelem, a bizonytalanság és az önhatalmú zavargások állapota jellemzi. Ilyen körülmények között Locke úgy véli, hogy érdemes lenne bizonyos szabadságjogokra cserélni a polgári kormányzat valamilyen formája által megígért nagyobb biztonságot.²⁸ Részletesen elemzi azokat az értékeket, melyeket a hivatásosoknak be kell tartaniuk feladatuk teljesítése során. Kevés hivatás igényel ugyanis olyan erkölcsi követelményeket a gyakorlóitól részéről, mint a rendfenntartás, aminek ellenére egyetlen foglalkozás sem volt annyira hiányosan felkészülve a vele szemben támasztott erkölcsi követelményekre, mint a rendőri.

5. Záró gondolatok

A rendőrség alapvető feladata a közrend és a közbiztonság fenntartása. Az ilyenformán betöltött társadalmi szerep a hivatásos szolgálati feladatok ellátását,

²⁶ Kleinig, John: *The ethics of policing*. New York, Cambridge University, 1996, 12.

²⁷ Uo. 12.

²⁸ Uo.

vagyis a közjő szolgálatát is jelenti egyben. A klasszikus társadalmi szerződéselmélet az állam általában vett működését igazoló elmélete, ami az egyetemes erkölcsi rend létét feltételező független és ideális törvény. Az állam célja a közjő megteremtése tehát, amelynek révén az államérdek megvalósul, és lehetővé teszi a liberális jogbiztonságot. Az igazságszolgáltatásnak mindemellett összhangban kell lennie a közjő és a közérdek érvényesülésével, ami szerint a rendőrség az állam létének szükséges eleme, melynek révén az államérdek megvalósul.

Hivatkozásjegyzék

- Bayer József: *A politikai gondolkodás története*. Budapest, Osiris, 1998.
- Cohen, Howard S. – Feldberg, Michael: *Power and Restraint. The Moral Dimension of Police Work*. London, Praeger, 1991.
- Finszter Géza: *Rendészetelmélet*. Budapest, Nemzeti Közszolgálati Egyetem, 2014.
- Hobbes, Thomas: *Leviatán*. Budapest, Kossuth, 1999.
- Kleining, John: *The ethics of policing*. New York, Cambridge University, 1996.
- Locke, John: *Értekezés a polgári kormányzatról*. Budapest, Gondolat, 1986.
- Locke, John: *Második értekezés a polgári kormányzatról*. Kolozsvár, Polis, 1999.
- Rousseau, Jean-Jacques: *A társadalmi szerződésről*. Budapest, PannonKlett, 1997.
- Szűcs Anita: „Locke relevanciája napjaink nemzetközi rendszerének értelmezésében”. *Politikatudományi Szemle*, XXII. évf. 2013, 2. sz. 93–114.
- Takács Péter: A társadalmi szerződés elméletei. Jean-Jacques Rousseau a társadalmi szerződésről. In Egresi Katalin – Pongrácz Alex – Szigeti Péter – Takács Péter (szerk.): *Államelmélet*. Győr, Széchenyi István Egyetem Jogelméleti Tanszék, 2016, 78–83.

Németh Ágota

A BŰNÜGYI ELEMZŐ-ÉRTÉKELŐ MUNKA NAPJAINKBAN

1. A bűnügyi elemzés megjelenése a bűnügyi munkában

Az emberiség fejlődésének következménye a különféle társadalmi rendek, majd közösségek, államok kialakulása, melyek működésének megszervezéséhez a több helyről származó adatok számbavétele mellett a különféle információk összegyűjtése is része lett. A rendfenntartó szervek feladatainak meghatározásánál szintén nélkülözhetetlen volt mindkét tevékenység. A rendőrség megszervezése óta az adatok gyűjtése és nyilvántartása, valamint a bűnügyi információk megszerzése elengedhetetlen eleme a szervezet működésének.

Sorra fejlődtek ki azok a tudományterületek, melyek különféle megközelítésekben foglalkoztak a bűnözéssel, annak okaival, többek között a bűnelkövetőkkel és a sértettekkel. A XIX-XX. század fordulóján azonban már igény merült fel a bűnözés kontrolljára is, azaz arra, hogy a bűnözés alakulását folyamatosan figyelemmel tudják kísérni, mérni, illetve alakulását megfelelő mederbe terelni. Létre jöttek a központosított bűnügyi nyilvántartások, többek között hazánkban is. Az itt összegyűjtött és különféle szempontok alapján rendszerezett adatok vizsgálatából alakult ki a bűnügyi elemzés.

A XX. században bekövetkezett társadalmi-gazdasági események, mint pl. a jogállamiság, a privatizáció, a kárpótlás megjelenése a bűnözésre is jelentős hatással voltak. Az akkori időszakra vonatkozó bűnügyi statisztikai elemzések szemléltetik, hogy megemelkedett a bűncselekmények száma, a bűnözés szerkezete is átalakult, megjelentek a sorozat-bűncselekmények, a szervezett bűnözés és a terrorizmus is. Ezen események hatására folyamatosan jöttek létre elemző egységek az USA-ban, Kanadában, majd Európa számos államában.¹

Az európai elemző egységek kialakulására jelentős hatással volt az 1990-es években az Interpol égisze alatt a bűnelemzés kialakítása érdekében végzett munka, melynek során döntöttek bűnelemzői kézikönyv kiadásáról², majd megren-

1 Kunos Imre: *Bűnelemzés tananyag a bűnelemző tanfolyam hallgatóinak számára*. Budapest, ORFK Kriminálisztikai Azonosító Szolgálat, 1977, 2.

2 Istvanovszki László: *Bűnelemzés a modern bűnüldözésben*. Budapest, Patronicium Kft., 2012, 23.

dezték 1995-ben az I., és 1997-ben a II. Bünyügyi Elemző Konferenciát.³ 1999-ben megalakult az EUROPOL⁴, mely mint elemző-koordináló szervezet ma is kiemelkedő szerepet tölt be tagállamainak, így hazánknak is a bünyügyi elemző munkájában.

Magyarországon az 1990-es évek végén, a 2000-es évek elején a rendőrség szervein belül működő adatkezelő, nyilvántartó egységek fokozatosan alakultak át elemző egységekké. Az egyirányú, statikus adatkezelői tevékenységet felváltotta a dinamikus, két irányú bünelemzés. Az első bünelemzéssel foglalkozó szakirodalom 1997-ben jelent meg. Kunos Imre – akinek kiemelkedő szerepe volt a hazai bünelemzés rendszerének kialakításában –írt először jegyzetet a bünelemző szaktanfolyam hallgatói számára.⁵ A jegyzet megjelenése jelzi, hogy megkezdődött a bünelemzéssel foglalkozó kollégák képzése. Az oktatást az ORFK Elemző Koordinációs Igazgatóság szervezte, melyhez a helyszínt a Nemzetközi Oktatási Központ biztosította székhelyén. Emellett különféle speciális pl. Analyst's Notebook, Polygon, híváslista elemző tanfolyamok is indultak.

2001-ben jelent meg a 13/2001. (X.2.) ORFK utasítás a Magyar Köztársaság Rendőrsége Bünelemzési Szabályzatának kiadásáról (továbbiakban: Utasítás), mely a fentiekben hivatkozott jegyzettel együtt a hazai bünelemzői tevékenység írásos alapjait jelentette hosszú évekig.

A következő, teljes mértékben bünyügyi elemzéssel foglalkozó jegyzet 2012-ben került kiadásra a Károli Gáspár Református Egyetem Állam- és Jogtudományi Karának égisze alatt, melyet Istvanovszki László írt *Bünelemzés a modern bünyüldözésben*⁶ címmel.

A fentiekén kívül további, a bünyügyi elemzéssel foglalkozó szakirodalom, cikk, tanulmány alig jelent meg az elmúlt két évtizedben.

2. A bünyügyi elemzés rendszere

A korábban hivatkozott, Kunos Imre által készített jegyzetben került megfogalmazásra a bünelemzés fogalma, célja, melynek rendelkezései időtállóak.

A bünelemzés a bünyügyi és más, potenciálisan érdemleges adatok, azaz bünyüyleg releváns adatok közötti kapcsolatok felismerése, azonosítása és azok értékelése az eredményes bünyüldözés érdekében. Célja a lehető legtöbb, rendezett,

3 Szabó János: „A bünyügyi kockázatelemzés lehetőségei a rendőrségen”. *Rendőrségi Tanulmányok*, III. évf., 2020, 3. sz. 81–97.

4 Európai Unió: „Európai Rendőrségi Hivatal (Europol)”. https://europa.eu/european-union/about-eu/agencies/europol_hu. (letöltés dátuma: 2021.03.01.)

5 Kunos, i. m.

6 Istvanovszki, i. m.

érdemi információ kinyerése a különböző forrásokból gyűjtött adathalmazból, valamint ezek alapján döntések előkészítése.⁷ Az Utasítás pedig meghatározta a bűnelemzés feladatát, azaz, hogy egységes, meghatározott technikák alkalmazásával és célirányos adatgyűjtést folytatva az elemzés vezessen el a bűnüldözésben alkalmazott erőforrások összehangoltabb elosztásához, időmegtakarításhoz, segítve a vezetői döntések meghozatalát⁸, mely meghatározás szintén aktuális napjainkban is.

Az Utasítás⁹ az Interpol által egységesített fogalmi meghatározásokat vette át, melyben az elemzés két típusa került megkülönböztetésre – az akkori elnevezéssel: stratégiai és operatív. Az elhatározás alapját a vizsgált adatok köre határozta meg. A bűnelemzés stratégiai ága elsődlegesen a bűnügyi és más statisztikai adatok felhasználásával, operatív ága a bűnügyi hírszerzés adatainak és egyes ügyek információtartalmának vizsgálatával foglalkozott.

Az Utasítás hatályba lépése 2001 óta, a bűnözés mennyiségi és minőségi változása, új metodikák megjelenése, a technikai eszközök fejlődése maga után vonta a bűnelemzés fajtáinak, módszereinek, technikájának és alkalmazási lehetőségének bővülését is, valamint az egyre nagyobb igényt az egyes ügyek elemzői támogatására. Mindezek indokolták a norma újragondolását. A bűnelemzést napjainkban szabályozó norma a Bűnügyi Elemzési Szabályzatról szóló 23/2018. (VI. 21.) ORFK utasítás (továbbiakban: Szabályzat). A Szabályzat nyelvezetében már nem a bűnelemzés, hanem a bűnügyi elemzés fogalmat használja, mely már jobban átöleli a bűnügyi elemző-értékelő munka egyre inkább szélesedő tárházát.

A Szabályzat alapján a bűnügyi elemzés „a bűnügyi és bűnüldözési adatok és információk mennyiségi és minőségi vizsgálata a közöttük levő kapcsolat meghatározása és értékelése a bűnözés egészének, valamint egyes bűncselekmények terjedelmének, dinamikájának és struktúrájának, hosszabb távon érvényesülő mintázatának, tendenciáinak meghatározása, a nyomozások támogatása, a bűncselekmények elkövetőinek felderítése és elfogása, a bűncselekmények megelőzése, valamint a hozzájuk kapcsolódó vezetői döntések megalapozása érdekében”¹⁰.

A Szabályzat is megőrzi azt a jól bevált tézist, mely szerint az elemzett adatok köre, valamint az elemzés célja határozza meg a bűnügyi elemzés felosztását. Ennek megfelelően szintén két részterületről beszélhetünk. A statisztikai ada-

7 Kunos, i. m.

8 13/2001. (X.02) ORFK Utasítás a Magyar Köztársaság Rendőrsége Bűnelemzési Szabályzatának kiadásáról 5-7. pont

9 13/2001. (X.02) ORFK Utasítás a Magyar Köztársaság Rendőrsége Bűnelemzési Szabályzatának kiadásáról

10 23/2018. (VI. 21.) ORFK utasítás Bűnügyi Elemzési Szabályzatról, 2.a. pont

tokra épül a Szabályzatban nevesített adminisztratív, stratégiai és taktikai elemzés; az egyes bűncselekmények adataival, a hírszerzés információinak feldolgozásával a nyomozást támogató bűnügyi elemzés foglalkozik.

A korábbi Utasítással ellentétben a Szabályzatban a bűnügyi elemzés egyes formái már nem kerültek felsorolásra, meghatározásra, mivel ez a terület folyamatosan változik, fejlődik. Ma már beszélhetünk komplex bűnügyi elemzési formáról is, melyet a Szabályzat megemlíti, de fogalmát nem határozza meg.¹¹ A gyakorlat alapján akkor kerül sor az egyes elemzési formák komplex alkalmazására, amikor a bűnelemzői feladat végrehajtása érdekében több elemzési formát együtt alkalmazunk. Ilyen feladat pl. a szervezett bűnözői csoportok, bűnszervezetek struktúrájának, a tagok tevékenységének megállapítása, melynek érdekében az elkövetői csoportelemzés mellett kommunikációs kapcsolatok elemzését, pénzügyi tranzakció vagy hálóelemzést is végezhetünk együttesen.

Mindkét elemzési normában rögzítésre kerültek a bűnelemzés alapelvei. A Szabályzatban új alapelveként jelent meg a rugalmasság és az innováció, mely szerint a bűnügyi elemzési technikák és az ezekre épülő bűnügyi elemzési módszerek kötöttségek nélkül, szabadon megválaszthatók, és egyesével vagy egymással kombinálva használhatók az elemzésben.¹² Már a bűnügyi elemzés fogalmának meghatározása, az elemzési formák fel nem sorolása vagy az újként megjelenő alapelv is azt tükrözi, hogy a Szabályzat szakított az elemzési tevékenység korábbi merev, szigorú szabályozásával.

3. A bűnügyi elemzés egységei

A bűnügyi elemzéssel foglalkozó szervezeti egységek az 1990-es években a korábban adatkezeléssel foglalkozó szervek átalakulásával jöttek létre. Országos és területi szinten is sor került az értékelő-elemző egységek (főosztály, területi szinten osztályok vagy alosztályok) létrehozására, valamint kerületi rendőrkapitányságoknál értékelő-elemző tisztek kijelölésére is.

Egy kis kitérőként szükségesnek tartom megemlíteni a fentiekén kívül a speciális egységként működő, a BRFK Bűnügyi Információs Főosztályon belül 2009. február 1-én létrejött Értékelő Alosztályt, melynek vezetője lehettem. Az egység feladata kizárólag a főosztály információgyűjtő tevékenysége során keletkezett információk rendszerezése, elemzése és értékelése volt.

A Szabályzat meghatározza az elemző egységek szerveit:

¹¹ Uo. 51. pont

¹² Uo. 3. f. pont

- a) központi bűnügyi elemző egység, egyben a bűnügyi elemzés országos szakirányító szerve az ORFK Bűnügyi Főigazgatóság Bűnügyi Elemző-Értékelő Főosztálya (továbbiakban: Főosztály),
- b) területi bűnügyi elemző egységek a rendőr-főkapitányságok elemző-értékelő osztályai, a Készenléti Rendőrség Nemzeti Nyomozó Iroda Elemző-Értékelő Osztálya, a Repülőtéri Rendőr Igazgatóság Elemző-értékelő Alosztálya,
- c) helyi bűnügyi elemzés szintje a rendőrkapitányságokon elemző-értékelő tevékenységet végző egység vagy az önálló bűnügyi elemző.¹³

A fentiekén kívül szintén találkozhatunk speciális elemző egységgel, a Készenléti Rendőrség Nemzeti Nyomozó Iroda Vagyonvisszaszerzési Hivatalán belül működik a Gazdasági Elemző Osztály.

A későbbiekben elemző egységek a társszerveknél is – Terrorelhárítási Központ, Nemzeti Védelmi Szolgálat, Nemzeti Adó- és Vámhivatal, Legfőbb Ügyészség, Országos Bírósági Hivatal – létrehozásra kerültek.

A speciális elemző egységek léte is utal a bűnügyi elemzés szerepére a bűnüldöző munkában, hiszen vannak olyan területei, amelyek ma már egyre nehezebben működhetnek direkt elemzői támogatás nélkül.

4. A bűnügyi elemzést támogató rendszerek

Napjainkban a bűnügyi elemzői tevékenységet különféle informatikai eszközök, elemzési programok támogatják. A bűnügyi elemzéshez leggyakrabban használt alkalmazások a Microsoft szövegszerkesztő (Word), táblázatkezelő (Excel), adatbázis kezelő rendszere, adatbázis létrehozó felülete (Access), illetve a különféle prezentációk, bemutatók készítésére szolgáló PowerPoint alkalmazás, melyek szinte minden elemző, nyomozó, felderítő számítógépen megtalálhatók.

A bűnügyi adatbázisok alappillére a Robotzsaru integrált ügyviteli és ügyfeldolgozó rendszer (RobotzsaruNeo) és a Netzsaru, amely az összes, a rendőrség hatáskörébe tartozó eseményt és a hozzájuk kapcsolódó személy adatait tartalmazza, és össze van kapcsolva további nyilvántartási rendszerekkel. A rendszer képes az adatok térképen való szemléltetése mellett a különféle elemző, megjelenítő és ábrázoló funkcióra is, amelyek nagyban segítik a szakemberek munkáját.

¹³ Uo. 5. pont

Szükséges kitérni még a Modus Operandi nyilvántartásra, amelyben szinte minden szándékos bűncselekmény gyanúja miatt kihallgatott személy adatai és kriminalisztikai jellemzői rögzítésre kerülnek.¹⁴

Az Egységes Nyomozati és Ügyészségi Bűnügyi Statisztika (ENYÜBS) adatainak szemléltetésére egyik legkézenfekvőbb lehetőség a RobotzsaruNeo rendszeren keresztül, illetve web-es felületen ügyfélkapus belépéssel is elérhető PRE-STAT alkalmazás (Prevenációs Bűnüldözés-Statisztikai Adattár), mely képes különféle tematikus térképek (pont, folt, vagy akár hőtérkép) készítésére és adatok diagramon történő megjelenítésére is.

A Titkos Információgyűjtés Adatkezelési Rendje (TIAR)¹⁵ tartalmazza a titkos információgyűjtésből, illetve a leplezett eszközök alkalmazásából eredő összes érdemleges információt. Az itt szereplő információs objektumok feldolgozására használt POLYGON rendszer alkalmazásával végrehajtott elemzések során kapott újabb információk szintén nagy segítséget nyújtanak a bűnügyi elemzőknek, nyomozóknak az egyes ügyek felderítése során.¹⁶

Az Analyst's Notebook alkalmas egyedi elemzéseken túl hálózati és összetett elemzésekre is, melynek alapját a korábban beszerzett információs adatbázis adja. Lehetővé teszi a különböző forrásokból származó adattartalmak egységes kezelését, illetve adattáblák összekapcsolását, a bűncselekmények szemléltetését, különféle kapcsolatok ábrázolását, események időrendi sorrendben történő megjelenítését.¹⁷

A HLS és a Gangikonspi programok eredeti célja a hívás listák elemzése volt, azonban mára már képes az egyéb kommunikációs forrásból származó adatok elemzésére is.¹⁸ A Gangikonspi alkalmas továbbá pénzügyi tranzakciók, NUSZ (Nemzeti Útdíjfizetési Szolgáltató Zrt. által működtetett ellenőrző pontokon rögzített áthaladások) és VÉDA (Közúti Intelligens Kamerahálózat) adatainak összekapcsolására, elemzésére és ezek közös megjelenítésére is.¹⁹

Az elemzői munkát végző kollégák gyakran használnak továbbá az internet által elérhető, ingyenesen hozzáférhető, elemzésre alkalmas programokat, mint pl. a Gephi nyílt forráskódú hálózatelemző és -ábrázoló szoftvercsomagot.

14 12/2014. ORFK utasítás az elektronikus Modus Operandi Nyilvántartás működtetésével kapcsolatos egyes feladatokról.

15 35/2018. (VI. 27.) ORFK utasítás a Titkos Információgyűjtés Adatkezelési Rendjével, valamint a „D” és „F” adattárakkal kapcsolatos feladatokról.

16 ORFK: POLYGON Kezelő és Felhasználó Kézikönyv. Budapest, ORFK, 1996.

17 IBM: *Analyst's Notebook Felhasználói Kézikönyv*. [é.n.]

18 [sz.n.]: *A HLS felhasználói útmutatója*. 2016.

19 Kiss Jenő: Gangikonspi 18.15 telekommunikációs adatok elemzését segítő program, Használati Kézikönyv 2011-2016. [é.n.]

A bűnügyi elemzést támogató rendszerek ismertetése végén szükséges megjegyezni, hogy a Robotzsaru, a Netzsaru és az ezekre épülő alkalmazások, valamint az Office programcsomag tárháza minden bűnügyi elemzési feladatot végrehajtó kolléga számára hozzáférhető, van, aki több lehetőséggel nem is rendelkezik. A HLS, illetve Gangikonspi program használata már szervezeti egységektől is függ, hol melyik alkalmazás terjedt el jobban. Az Analyst's Notebook használatához szükséges hardverkulccsal elsősorban az elemző-értékelő egységek állományából rendelkezik egy-két fő, kivételesen fordul elő, hogy nem elemző egység is hozzáfér a programhoz. A világhálón ingyenesen elérhető, az elemzői munka támogatására alkalmas programok használata pedig nagymértékben függ az elemzési tevékenységet végzők informatikai ismereteitől.

5. A bűnügyi elemzők

A Szabályzat meghatározza a bűnügyi elemző személyét, „*aki a bűnügyi szolgálati ág azon tagja, aki munkakörénél fogva – meghatározott bűnügyi elemzési módszerek és bűnügyi elemzési technikák alkalmazásával – rendszeres célirányos adatgyűjtést, elemző-értékelő munkát végezve támogatja a rendőrség bűnmegelőzési és bűnüldözési tevékenységét*”.²⁰

A nyomozást támogató bűnügyi elemzések esetén azonban elmondható, hogy az egyes titkos információgyűjtések, leplezett eszközök alkalmazása és a büntetőeljárások során a felderítők, nyomozók, vizsgálók maguk is egy folyamatos elemző-értékelő tevékenységet látnak el, ha ez a tevékenység nincs is nevesítve, amikor feljegyzést, nyomozati tervet vagy előterjesztést stb. készítenek. Számos esetben előfordul, hogy az elemzői tevékenységet is – pl. ügyelemzés, összehasonlító ügyelemzés, elkövetői csoportelemzést vagy kommunikációs kapcsolat elemzését, hálózatelemzést – maga az ügy előadója hajtja végre.

A hatályos Szabályzat rögzíti, hogy egyes elemzési feladatokat (specifikus profil-elemzés, kockázatelemzés, kommunikációs kapcsolat elemzése, pénzügyi tranzakció elemzése, szociális háló elemzése) csak megfelelő szintű szakirányú végzettséggel vagy megfelelő szakmai ismeretekkel rendelkező személy végezheti.²¹

6. Képzés

A Szabályzat rendelkezik a bűnügyi elemzés oktatásáról is, mely szerint a Főosztály kidolgozza a bűnügyi elemzést végző kollégák képzéséhez szükséges szakmai

20 23/2018. (VI. 21.) ORFK utasítás Bűnügyi Elemzési Szabályzatról 3. g. pont

21 Uo. 13. pont

ismereteket tartalmazó egységes bűnügyi elemző módszertant és a ráépülő tananyagot, valamint továbbképzéseket, konferenciákat tart a bűnügyi elemzés elméleti háttérének változására, figyelemmel az új gyakorlati módszerek és technikák megjelenésére.²²

Az évek során bűnügyi elemzői tevékenység oktatását szolgáló tanfolyamok egyre ritkábban kerültek megszervezésre, időtartamuk fokozatosan lerövidült pár napra. A speciális tanfolyamok száma is csökkent. Egyre gyakoribb, hogy az idősebb, kellő szakmai tapasztalatokkal rendelkező kollégák segítik az elemző egységekhez újonnan érkező kollégáknak a megfelelő szakmai ismeretek elsajátítását, egy-egy szervezeti egységen belül megfigyelhetők továbbá saját szervezésű belső képzések, melyek keretében a programot készítő fejlesztők is bemutatják az alkalmazások használatát.

Hosszú évek után 2019-ben EU Belső Biztonsági Alapból finanszírozott, a Nemzetközi Oktatási Központ szervezésében a NAV és a rendőrség közösen indított bűnelemzői tanfolyamot, mely szinte a bűnelemzés teljes területét igyekezett átfogni. A négy alkalommal egy-egy hónapos kurzus keretében közel száz rendőr és pénzügyi nyomozó vett részt a képzésen. Az ott elhangzottak szerint az elemzői képzés már az egyes szakterületekre specializálva fog folytatódni.

7. Összegzés

A bűnügyi elemzés kialakulásának rövid bemutatásával, valamint a rendelkezésre álló hazai szakirodalom, az elemzési formák, az elemző egységek, az elemzést végző kollégák, valamint az elemzést támogató rendszerek, a képzésekkel ismeretetésével igyekeztem bemutatni a bűnügyi elemzés jelenlegi rendszerét a rendőri szerveken belül.

Az elemzői terület közel 25 éves léte alapján kijelenthető, hogy elvitathatatlan érdemei vannak a bűncselekmények sikeres felderítésében, a jogsértések számának visszaszorításában, a megfelelő intézkedések gyors és hatékony meghozatalában.

Kunos Imre fogalmazta meg, hogy a bűnelemzés fontossága abban rejlik, hogy az egységes, és előre meghatározott technikák alkalmazásával az adatok gyűjtése célzottan folyik, megtakarítva ezzel időt és erőforrásokat.²³ Gondolata különösen azokban az esetekben aktuális, amikor számos információ, adat áll rendelkezésre, melyek rendszerezésével, elemzésével olyan új ismeretekkel segítik a nyomo-

²² Uo. 58-61. pont

²³ Kunos, i. m. 3.

zók, felderítők munkáját, melyeket csak nehezebben vagy hosszabb idő alatt tudnának beszerezni.

Napjainkban egyre nagyobb terjedelmű információ keletkezik. A minél több és speciális információk rendszerezése, feldolgozása egyre inkább igényli az elemzési módszerek, az elemzési technikák alkalmazását, a bűnelemzési terület szakmai és technikai fejlesztését, további specializációját. A bűnügyi hírszerző tevékenység, a nyomozások is egyre több speciális ismeretet igényelnek. Ma is aktuális a kérdés, hogy a bűnügyi elemzőket delegálják-e bűnüldöző szervekhez, vagy az elemző egységen belül dolgoznak, a nyomozókkal szorosan együttműködve.

A bűnügyi elemzés, csakúgy, mint maga a bűnüldözés, egy folyamatosan fejlődő, soha meg nem álló, a bűnözést utol nem érő ága a rendőrség munkájának. A mai világban a technológia robbanásszerű fejlődése figyelhető meg, melynek eredményeit a modern kor bűnelkövetői nagyon gyorsan és ügyesen használják. A bűnelkövetők naprakészek a technika, az internet világában, melyhez a hatóságoknak, ezen belül a bűnügyi elemző-értékelő egységeknek is folyamatosan alkalmazkodni kell, hiszen csak így lehet eredményesen fellépni ellenük.

Hivatkozásjegyzék

- Európai Unió: „Európai Rendőrségi Hivatal (Europol)”. https://europa.eu/european-union/about-eu/agencies/europol_hu (letöltés dátuma: 2021.03.01.)
- IBM: *Analyst's Notebook Felhasználói Kézikönyv*. [é.n.]
- Istvanovszki László: *Bűnelemzés a modern bűnüldözésben*. Budapest, Patronicium Kft., 2012, 23.
- Kiss Jenő: Gangikospai 18.15 telekommunikációs adatok elemzését segítő program, *Használati Kézikönyv 2011-2016*. [é.n.]
- Kunos Imre: *Bűnelemzés tananyag a bűnelemző tanfolyam hallgatóinak számára*. Budapest, ORFK Kriminálisztikai Azonosító Szolgálat, 1977, 2.
- ORFK: *POLYGON Kezelő és Felhasználó Kézikönyv*. Budapest, ORFK, 1996.
- Szabó János: „A bűnügyi kockázatelemzés lehetőségei a rendőrségen”. *Rendőrségi Tanulmányok*, III. évf., 2020, 3. sz. 81–97.
- [sz.n.]: *A HLS felhasználói útmutatója*. 2016.

Pászti Péter Gergely

EGY FELNŐTT FOGVATARTOTTAK KÖRÉBEN VÉGZETT REZILIENCIAKUTATÁST BEFOLYÁSOLÓ REZILIENCIA-MODELLEK BEMUTATÁSA

1. Bevezetés

A reziliencia a hátráltató tényezők ellenére is végbemenő pozitív alkalmazkodás elérésének képessége. A jelenség vizsgálata során a terület kutatói különböző modelleket alakítottak ki, amelyek segítenek megérteni a reziliencia koncepcióját és meghatározni a védő és sebezhetőségi faktorokat. A jelenleg folyó kutatásom megalapozásának is fontos része volt a rezilienciamodellek alapos áttanulmányozása.

Az emberek egyediségéből adódóan a mindennapi helyzetekre különböző válaszreakciókat figyelhetünk meg. Van, aki könnyedén veszi ezeket a kihívásokat, míg másnak komoly problémát okozhat a leküzdésük, és az sem rendkívüli, ha valaki összeomlik ezek súlya alatt. Az elmúlt évtizedekben láthatólag erősödött az a törekvés, amely a gyerekek körében a rezilienciaképesség kialakítását és fejlesztését tűzte ki célul, annak reményében, hogy így a későbbi életszakaszban is sikerrel meg tud küzdeni a hasonló helyzetekkel. Ez a képesség kiemelten fontos a fogvatartottak esetében, hiszen a reintegráció sikeressége attól is függ, hogy milyen mértékben reziliensek. Ebben a tanulmányban azokat a rezilienciamodelleket ismertetem, melyek későbbi kutatásomra alapvető hatást gyakoroltak.

2. A reziliencia fogalmának értelmezése

A reziliencia stressz vagy trauma esetén megvalósuló pozitív alkalmazkodási képesség, „vészrugalmasság”. Dinamikus, hiszen ugyanaz az ember egyszer reziliens, máskor pedig maladaptív módon képes viselkedni. Masten és Wright az alábbi négy, egymástól elhatárolható vészrugalmasság-mintát azonosította:

- Az ellenállás során ésszerű, olyan kiegyensúlyozott, adaptív viselkedés tapasztalható, amelyet azok a gyermekek mutatnak, akik hátrányos körülmények ellenére a korukra jellemző fejlődési feladataikat sikerrel megoldták.
- A kilábalás olyan viselkedésmintázat, amely folyamán az egyén adaptív viselkedésformája egy nagyobb csapás eredményeként átmenetileg megszűnik, majd az illető újra visszatér a megfelelő szintre. Ezt a mintát figyel-

hetjük meg például a folyamatos stressznek való kitettség vagy hirtelen bekövetkező katasztrófák esetén.

- A normalizáció akkor valósul meg, ha például egy gyermek születésétől fogva ártalmas környezetben él, majd ebből kiszabadulva jobb feltételek közé kerül.
- Az átalakulás a vészrugalmasság egy olyan fajtája, amely során egy csapás bekövetkezése után idővel az egyén adaptív funkciói javulnak, ez a folyamat figyelhető meg a poszttraumatikus növekedés során.¹

3. Reziliencia-vizsgálatok

A stresszhelyzetekre adott eltérő válaszokat különböző reziliencia modellek segítségével vizsgálják. A kutatások nagy részének célja a reziliencia koncepciójának megértése, feltérképezése annak érdekében, hogy az eredmények segítségével könnyebben tudják segíteni a gyermekek védekezőképességének kialakulását, a nehéz körülmények leküzdését és az eredmények feldolgozását és megfelelő adaptálását.²

A reziliencia-vizsgálatok során a védő és a sebezhetőségi faktorok meghatározásához két kutatási stratégiát különböztethetünk meg.³ A változóközpontú (variable-focused approaches) elemzések esetében azt vizsgálják, hogy a kiválasztott eredménymutatók vonatkozásában a védőfaktorok jelenléte miként módosítja a kockázati tényezők hatását. A személyközpontú (person-focused approaches) elemzések során különböző életúttal rendelkező embereket hasonlítanak össze azért, hogy feltárják, milyen eltérések lehetnek a reziliencia kiváltó okai között.⁴ A személyközpontú megközelítés modelljében nem a reziliencia, hanem az alkalmazkodás, a poszttraumatikus fejlődés, szívósság fogalmából kiindulva jutnak el

-
- 1 Masten, A.S. – Wright, M.O'D.: Resilience over lifespan: Developmental perspectives on resistance, recovery, and transformation. In: Reich, J. W. – Zautra, A. J. – Hall, J. S. (szerk.): *Handbook of adult resilience*. New York, Guilford Press, 2009, 213-237. idézi: Urbán N. – Kovács L.: *A pszichológiai reziliencia, mint integrált alkalmazkodó rendszer*, Honvédorvos, 68. évf., 2016, 3-4. sz. 43–50.
 - 2 Kaur, O.: *Effect of resilience building intervention program on achievement motivation, self-efficacy and achievement in science of elementary school students*, A Thesis, Faculty of Education, Panjab University, Chandigarh, 2018.
 - 3 Luthar, S. S.: Resilience in development: A synthesis of research across five decades. In D. Cicchetti – D. J. Cohen (szerk.), *Developmental psychopathology: Vol. 3. Risk, disorder, and adaptation*, 2006, 739–795.
 - 4 Masten, A.S.: Ordinary Magic: Resilience Processes in Development. *American Psychologist*, 56. évf., 2001, 3. sz. 227-238, idézi: Tóth, E. – Fejes, J.B. – Patai, J. – Csapó, B.: „Reziliencia a magyar oktatási rendszerben egy longitudinális program adatainak tükrében”. *Magyar Pedagógia*, 116. évf., 2016, 3. sz. 339–363.

a reziliencia kialakulásához mint a folyamat eredményéhez.⁵ Az eredmények általánosíthatósága viszont a nagyobb összefüggések, speciális kapcsolatok feltérképezésének háttérbeszorulását is okozhatja. Ezek hiányában viszont nem leszünk képesek feltárni a folyamatok megértéséhez szükséges alapvető tényezőket.⁶

A változóközpontú megközelítésnél általában az alanyokat úgy vizsgálják, hogy a fenyegetéseket specifikus eredményekkel kapcsolják össze, figyelembe véve a személy erős jellemzőit vagy a benne zajló folyamatokat.⁷ Ugyanakkor ennél a vizsgálatnál a tisztánlátást nehezítheti az az elképzelés, hogy egy szignifikáns, fontos erőforrás estében annak visszafogott jelenléte alacsony hatásfokú kimenetet képez, míg a kiemelkedő jelenléte kiváló működést vonz magával. Van ugyanis néhány olyan sebezhetőségi index, amelynek a megléte negatívan hat, a hiánya viszont nem okoz érdemi változást. Egyúttal van olyan is, amelynek megléte pozitívan hat a fejlődésre, nemléte viszont nem okoz kimutatható hiányt.⁸ Amellett, hogy mindkét megközelítésnek megvannak az előnyei és a hátrányai⁹, a kutatók a vizsgálatok során több területen elkezdtek őket együtt használni.¹⁰

4. Reziliencia-modellek

A modellekről általánosságban elmondható, hogy kiemelik az egyén életében megtalálható súlyos traumák, stresszes, nehéz élethelyzetek, veszélyhelyzetek jelenlétét, a negatív hatású rizikófaktorok és a rezilienciáért felelős protektív faktorok meglétét. Urbánék szerint a végeredmény:

*„vagy egy homeosztatis/egyensúlyi állapot kialakulása, a reziliencia, azaz a korábbi szinten való működés visszatérése, vagy egy magasabb szinten való funkcionálás, azaz a poszttraumatikus fejlődés, erősödés vagy a diszfunkciók, mentális betegségek kialakulása, azaz egy alacsonyabb szinten történő működésmód”.*¹¹

5 Urbán Nóra – Kovács László: „A pszichológiai reziliencia, mint integrált alkalmazkodó rendszer”. *Honvédorvos*, 68. évf., 2016, 3–4. sz. 43–50.

6 Masten: *Ordinary Magic: Resilience*. 232.

7 Masten, A.S.: *Ordinary Magic, Resilience in Development*, New York, NY, The Guilford Press, 2014.

8 Rutter, M.: Genetic influences on risk and protection: Implications for understanding resilience. In S. S. Luthar (Ed.), *Resilience and vulnerability: Adaptation in the context of childhood adversities*, New York, NY, Cambridge University Press, 2003, 489–509. idézi: Luthar, i. m., 14.

9 Luthar, i. m.; Masten: *Ordinary Magic: Resilience*.

10 Luthar, i. m. 11.

11 Urbán – Kovács, i. m. 47.

A következőkben néhány reziliencia-modellt mutatok be, hogy jobban láthassa az olvasó a reziliencia-kutatás összetettségét.

4.1. Változóközpontú vizsgálatok

A változókra fókuszáló megközelítés alkalmas a prediktív faktorok és a végeredmény közötti kapcsolat méréséhez, a rezilienciát okozó különféle eredetű védőfaktor meghatározásához. Tudjuk, hogy az emberi természet dinamikus, a változóközpontú modellek pedig, mint majd látni fogjuk, statikus jellegűek, tehát a valóságban nagyon nehezen jelennek meg az ilyen rendszerek. Ebből ered a megközelítés hibája, a valós élet jellemzőinek figyelmen kívül hagyása, illetve az, hogy nem képes az egyedi helyzetek közötti átfogó különbségek érzékelésére.¹²

4.1.1. Additív modellek

Az additív modellek az egyének életében előforduló különböző előnyök, erősségek, rizikótényezők vagy erőforrások additív hatásait vizsgálják a pozitív eredmények tükrében. A negatív végkifejlet előfordulásának lehetősége az erősségek számának növekedésével csökken. Ezekben a modellekben a kontinuum két elmentéses pólusát a rizikó és az erősség mutatják. Az alacsony kockázati érték magas erőforrás jelenlétet mutat. Ezeknek az erőforrásoknak, erősségeknek köszönhető az a kompenzációs hatás, amit a kívánt eredmények elérése érdekében kifejtene azért, hogy ellensúlyozni tudják a magas kockázati szintet.¹³

4.1.1.1. Kiegyenlítő (kompenzációs) faktor modell

A kiegyenlítő (kompenzációs) faktor modellnél a reziliencia egy olyan jellegzetességként van szemléltetve, amely az előnytelen helyzeteket, csapásokat vagy kockázati hatásokat képes ellensúlyozni, illetve ahol a végkifejlet előre megjósolható kizárólag a rizikófaktorok és a kompenzációs faktorok alapján. Kumpfer és Hopkins meghatározása szerint a kompenzációs faktorok közé a pozitív gondol-

12 Bergman, L. R. – Magnusson, D.: „A person-oriented approach in research on developmental psychopathology”. *Development and Psychopathology*, 9. évf., 1997, 2. sz. 291–319.

13 Garnezy, N. – Masten, A. S. – Tellegen, A.: „The study of stress and competence in children: A building block for developmental psychopathology”. *Child Development*, 55. évf., 1984, 1. sz. 97–111.

kodás, a mások iránti empátia, éleslátás, intellektuális kompetencia, önbecsülés, a saját helyzetünk ismerete az életben, határozottság és kitartás tartoznak.¹⁴

4.1.2. Interaktív modellek

Az interaktív modellek lényege, hogy mindig van egy közbülső elem, egy jól funkcionáló moderátor, amely a működésével enyhíti, vagy közömbösíti az egyén életében előforduló fenyegetés vagy kockázat hatását. A gyakran külső közvetítőkön keresztül megjelenő beavatkozások megpróbálják az új vészhelyzetet kezelni vagy a már létező rendszereket tovább fejleszteni úgy, hogy azok megfelelően egyensúlyozni tudják a személy életét érő fenyegetettséget. A moderátorok lehetnek egyéni különbségek (pl. temperamentum), külső közvetítők (pl. tanárok, szülők) vagy sürgősségi szociális szolgáltatások, mint például a nevelőszülők.¹⁵

4.1.2.1. A védőfaktormodell

A védőfaktormodell például azt a kölcsönhatást írja le, amely a védő és a kockázati tényezők között kialakulva csökkenti a kockázatnak való kitettség hatását, és minimalizálja a negatív kimenetel lehetőségét.¹⁶ Ennél a megközelítésnél az élet különböző területeihez köthető készségekként, képességekként meghatározott protektív faktorok a negatív hatások ellenére is képesek a jobb kimenetel elérésére és a már meglévő személyiségi jellemzők tovább erősítésére.¹⁷

4.1.3. Indirekt modellek

Ezek a modellek az interaktív modellhez hasonlóan a közvetett hatások jelenségét szemléltetik. Az indirekt modelleknél azonban inkább a megelőzésen van a hangsúly. Azon az elképzelésen alapulnak, hogy a sok fenyegetés vagy kockázat, amely potenciálisan károsíthatja a normális gyermek fejlődését, nem közvetlenül a gyermekre fejt ki hatását, hanem sokkal inkább közvetve, úgy, hogy a gyermek életében meglévő jelentős protektív tényezőknek, pl. a szülőknek árt.¹⁸ Ilyen

14 Kumpfer, K. L. – Hopkins, R.: Recent advances in addictive disorders Prevention. Current research and trends. *Psychiatric clinics of North America*, 16. évf., 1993, 1. sz. 11–20.

15 Kaur: i. m., 19.

16 O’Leary, V.E.: „Strength in the face of adversity: Individual and social thriving.” *Journal of Social Issues*, 54. évf., 1998, 425–446. idézi: Kaur: i. m., 19.

17 Bonanno, G. A.: Loss, trauma, and human resilience. *American Psychologist*, 59. évf., 2004, 20–28.; Ungar, M.: „A constructionist discourse on resilience”. *Youth & Society*, 35. évf., 2004. 341–365. Idézi: Kaur: i. m., 19.

18 Kaur: i. m., 19.

esetekben a védelmi faktor kialakításával meg lehet előzni a rizikófaktor negatív hatásának megjelenését, így segítve közvetetten a gyermekeket.

4.1.4. Tranzakcionális modell

Ennek a modellnek a sajátossága az, hogy a többi megközelítés hibáit kiküszöbölve figyelembe veszi a folyamatok dinamikusságát és azt, hogy a mechanizmusok több irányúak lehetnek. Hangsúlyozza azt, hogy a gyermek aktív szerepet tölt be a saját fejlődésében, és felhívja a figyelmet a környezet plasztikus természetére is.¹⁹ A gyermek viselkedése hatással lehet a teljes környezetére is, így a viselkedési zavarokat okozó negatív faktor további rizikóhatásokat okozhat. Ez a modell kiemeli a személy, a környezete és az esemény között végbemenő kölcsönhatások fontosságát, és hangsúlyozza a gyermekek, annak családján és tágabb környezetében a rizikó- és protektív faktorok szisztematikus szemléletmódját.²⁰

4.2. Személyközpontú vizsgálatok

Ezek a modellek lehetnek esettanulmányok vagy személyek hosszú távú megfigyelése, az életükben előforduló rezilienciafaktorok vizsgálata. Alkalmasak az összetett folyamatok mélyebb feltárására. Az azonos rizikófaktorba tartozó, reziliens vagy nem reziliens egyének vagy csoportok összehasonlítása alapján ezek a modellek vizsgálják az alkalmazkodási, rugalmassági képesség kialakulását.²¹

4.2.1. Személyekhez köthető esettanulmány

Itt egyszerűen a megfigyelt egyén életében előforduló természetes jelenségek felismeréséről és megmagyarázásáról van szó. Ezek nem igazán tartoznak a modellek közé, sokkal inkább egyedi eseteket mutatnak be.

19 Sameroff, A.: *The Transactional Model of Development, How Children and Contexts Shape Each Other*, American Psychological Association, Washington, D. C., 2009, idézi: Erdei Róbert: *Reziliencia és iskolakezdeés*, Doktori (PhD) disszertáció, ELTE-NDI, Budapest, 2015, 22.

20 Masten, A.S.: Commentary: The Promise and Perils of Resilience Research as a Guide to Preventive Interventions. In: Glantz, M. D. – Johnson, J. L. (szerk.): *Resilience and Development: Positive Life Adaptations*, New York: Kluwer Academic/Plenum Publishers, 1999; Opp, G., Fingerle, M. – Freytag, A.: *Was Kinder stärkt, Erziehung zwischen Risiko und Resilienz*. München, Ernst Reinhardt, 1999. Idézi Erdei, i. m., 22.

21 Masten: *Ordinary Magic: Resilience*. 232.; Masten, A.S. – Reed, M.J.: *Resilience in development*. In C. R. Snyder – S. J. Lopez (szerk.): *Handbook of positive psychology*. Oxford, Oxford University Press, 2002, 74–88.

4.2.2. Magas rizikónak kitett személyek közötti reziliens alcsoportok

Ez egy klasszikusnak mondható megközelítés, ahol a magas rizikófaktornak kitett gyerekek életének hosszútávú megfigyelése zajlik, majd második lépésként összevetik a negatív hatások ellenére is jól teljesítők és az erre nem, vagy csak nem teljesen képesek adatait. A kapott eredmények alapján meg tudjuk nevezni a pozitív eredményekért felelős reziliencia faktorokat.

4.2.3. Teljes diagnosztikus modell

Ennek a modellnek az elkészítésénél figyelembe vették az alacsony rizikószinten élőket is, és négy csoportot állítottak fel a csapások szintje és a jó eredmény vagy a különböző indikátorokhoz köthető kompetenciák alapján. Az összehasonlítást a különböző alcsoportok szerint végzik: reziliens, akiknél a magas rizikó ellenére jó a végkimenetel; maladaptív, aki a magas rizikó hatására negatívan teljesít; a kompetensek csoportjába tartozik az, akit nem ér sok negatív hatás és jól teljesít; és a rendkívül sebezhetőek azok, akik kevés rizikó mellett sem teljesítenek jól az életben. Eredményeket azoknak az eseményeknek a feltárása és összevetése után kapunk, amelyek nemcsak a megfelelő kompetencia meglétét mutatják, hanem az egyéneknél az őket érő csapások ellenére meglévő biztonságos fejlődési menetet is.²²

4.2.4. Ösvénymodell

Ezek a modellek a rezilienciát egy hosszabb életszakaszon keresztül vizsgálják, és így állapítják meg, hogy az illető az adott időszakban hogyan teljesít a maladaptív versus jó fejlődésindex szerint. Ezeknek a modelleknek az alapfeltevése az, hogy mind a kockázatok, mind az eredmények – vagyis ami alapján a rezilienciát mérjük – nem pillanatnyi jelenségek, hanem az egyén életében megjelenő olyan események, amelyek az élet során fedik fel magukat. Ezért van szükség a longitudinális vizsgálatokra. Vannak ugyanis olyan reziliencia-minták, ösvények, amelyek az egyén élete során különböző hatások összeadódásából alakulnak ki.

²² Kaur: i. m., 21.

4.3. Fergus és Zimmerman modellkészlete

Fergus és Zimmerman annak a három modellfajtának a jellemzőit foglalta össze, amelyek segítenek megérteni a protektív faktorok azon hatásait, amelyeknek köszönhetően a rizikóból kiinduló és a negatív kimenetel felé tartó irány módosul.²³

1. A kiegyenlítő modellről akkor beszélhetünk, amikor a rizikófaktor hatásától teljesen független védőfaktor működésének az a célja, hogy direkt módon kiegyensúlyozza, megváltoztassa a rizikófaktor hatását.²⁴
2. A protektív faktor modellnél ezzel szemben a meglévő források és erősségek csökkentik a végkifejletet befolyásoló negatív hatásokat. A protektív faktorok általános képletéhez kapcsolódóan Luther és kollégái leírták még a végkifejletre kifejtett hatásuk alapján a protektív-stabilizáló és a protektív-reaktív modelleket.²⁵
3. A kihívás (ösztönző) modellnél a rizikó faktor és a végkifejlet közötti kapcsolat nem mutat egyértelműen, megszakítás nélkül a pozitív vagy a negatív kimenet irányába. E modell szerint, ha alacsony vagy magas a rizikó mértéke, akkor negatív kimenet várható, ellenben ha közepesen erős negatív hatás van jelen, akkor a végkifejlet lehet kevésbé negatív vagy akár pozitív is.²⁶ Eszerint az elképzelés szerint egy alacsony rizikótényező még talán nem, de egy közepes erősségű negatív hatás már elérheti egy fiatalokú ingerküszöbét, és ha lehetségesnek tűnik az, hogy azon felül tud kerekedni az illető, akkor ez kiválthat egy tanulási folyamatot, amely segíti a tovább lépést.

Záró gondolatok

Az itt felsorolt modellek sokfélesége jól mutatja az esetek változatosságát, egyediségét. Egyet értek Kaurral, aki szerint a kutatók, akik minden esetfajtát megpróbálnak modellezni, megteremtik az alapját annak is, hogy egy adott szituációban élő gyereket fel lehessen készíteni az őt érő, valószínűsíthetően negatív

23 Fergus, S. – Zimmerman, M. A.: „Adolescent resilience: A framework for understanding healthy development in the face of risk”. *Annual Review of Public Health*, 26. évf., 2005, 1. sz. 399–419.

24 Zimmerman, M.A. – Arunkumar, R.: „Resiliency research: implications for schools and policy”. *Social Policy Report*, 8. évf., 1994, 4. sz. 1–17.

25 Fergus – Zimmerman: i. m., 403.

26 Luthar, S. S. – Zelazo, L. B.: Research on resilience: An integrative review. In S. S. Luthar (Ed.), *Resilience and vulnerability: Adaptation in the context of childhood adversities*, New York, Cambridge University Press, 2003. 510–549. Idézi: Kaur: i. m., 24.

hatásokra.²⁷ A kutatásom során felnőtt fogvatartottak rezilienciaerősségét mérem, és az elképzelésem szerint meg tudom majd határozni, hogy milyen promotív faktorok segítik a reziliens elítélteket a rizikótényezők leküzdésében.

Hivatkozásjegyzék

- Bergman, L. R. – Magnusson, D.: „A person-oriented approach in research on developmental psychopathology”, *Development and Psychopathology*, 9. évf., 1997, 2. sz. 291–319.
- Bonanno, G. A.: „Loss, trauma, and human resilience”, *American Psychologist*, 59. évf., 2004, 20–28.
- Erdei Róbert: *Reziliencia és iskolakezdés*, Doktori (PhD) disszertáció, Budapest, ELTE-NDI, 2015.
- Fergus, S. – Zimmerman, M. A.: „Adolescent resilience: A framework for understanding healthy development in the face of risk”. *Annual Review of Public Health*, 26. évf., 2005, 1. sz. 399–419.
- Garnezy, N. – Masten, A. S. – Tellegen, A.: „The study of stress and competence in children: A building block for developmental psychopathology” *Child Development*, 55. évf., 1984, 1. sz. 97–111.
- Kaur, O.: *Effect of resilience building intervention program on achievement motivation, self-efficacy and achievement in science of elementary school students*, A Thesis, Faculty of Education, Panjab University, Chandigarh, 2018.
- Kumpfer, K. L. – Hopkins, R.: „Recent advances in addictive disorders Prevention. Current research and trends”. *Psychiatric clinics of North America*, 16. évf., 1993, 1. sz. 11–20.
- Luthar, S. S.: Resilience in development: A synthesis of research across five decades. In D. Cicchetti – D. J. Cohen (szerk.), *Developmental psychopathology: Vol. 3. Risk, disorder, and adaptation*. New Jersey, Wiley, 2006, 739–795.
- Luthar, S. S. – Zelazo, L. B.: Research on resilience: An integrative review. In S. S. Luthar (szerk.): *Resilience and vulnerability: Adaptation in the context of childhood adversities*, New York, Cambridge University Press, 2003, 510–549.
- Masten, A.S.: Commentary: The Promise and Perils of Resilience Research as a Guide to Preventive Interventions. In: Glantz, M. D. – Johnson, J. L. (szerk.): *Resilience and Development: Positive Life Adaptations*. New York, Kluwer Academic/Plenum Publishers, 1999.
- Masten, A.S.: „Ordinary Magic: Resilience Processes in Development”. *American Psychologist*, 56. évf., 2001, 3. sz. 227–238.

²⁷ Kaur: i. m., 26.

- Masten, A.S.: *Ordinary Magic, Resilience in Development*, New York, NY, The Guilford Press, 2014.
- Masten, A.S. – Reed, M.J.: Resilience in development. In C. R. Snyder – S. J. Lopez (szerk.): *Handbook of positive psychology*. Oxford, Oxford University Press, 2002, 74–88.
- Masten, A.S. – Wright, M.O'D.: Resilience over lifespan: Developmental perspectives on resistance, recovery, and transformation. In: Reich, J. W. – Zautra, A. J. – Hall, J. S. (szerk.): *Handbook of adult resilience*. New York, Guilford Press, 2009, 213–237.
- O'Leary, V.E.: „Strength in the face of adversity: Individual and social thriving”. *Journal of Social Issues*, 54. évf., 1998, 425–446.
- Opp, G. – Fingerle, M. – Freytag, A.: *Was Kinder stärkt, Erziehung zwischen Risiko und Resilienz*, München, Ernst Reinhardt, 1999.
- Rutter, M.: Genetic influences on risk and protection: Implications for understanding resilience. In S. S. Luthar (szerk.): *Resilience and vulnerability: Adaptation in the context of childhood adversities*. New York, Cambridge University Press, 2003, 489–509.
- Sameroff, A.: *The Transactional Model of Development, How Children and Contexts Shape Each Other*. Washington, American Psychological Association, 2009.
- Tóth, E. – Fejes, J.B. – Patai, J. – Csapó, B.: „Reziliencia a magyar oktatási rendszerben egy longitudinális program adatainak tükrében”. *Magyar Pedagógia*, 116. évf., 2016, 3. sz. 339–363.
- Ungar, M.: „A constructionist discourse on resilience”. *Youth & Society*, 35. évf., 2004, 341–365.
- Urbán N. – Kovács L.: „A pszichológiai reziliencia, mint integrált alkalmazkodó rendszer”. *Honvéddorvos*, 68. évf., 2016, 3–4. sz. 43–50.
- Yates, T. M. – Egeland, B. – Sroufe, L.A.: Rethinking resilience: A developmental process perspective. In S. S. Luthar (szerk.): *Resilience and vulnerability: Adaptation in the context of childhood adversities*. New York, Cambridge University Press, 2003, 243–266.
- Zimmerman, M.A. – Arunkumar, R.: „Resiliency research: implications for schools and policy”. *Social Policy Report*, 8. évf., 1994, 4. sz. 1–17.

Pék Richárd Tamás

A TERRORIZMUS BÜNTETŐJOGI DEFINIÁLÁSÁNAK NÉHÁNY PROMBLÉMÁJA

1. BEVEZETÉS

Az írás arra vállalkozik, hogy bemutassa a terrorizmus egységes büntető anyagi jogi szabályozásának problémáját a nemzetközi, regionális és néhány nemzetállami anyagi büntetőjog szintjén. Annak ellenére, hogy ma a terrorizmus a nemzetközi, regionális, nemzeti és humán biztonságot is veszélyeztető egyik legnagyobb veszélyforrás, a terrorizmusnak még sincsen egységes, nemzetközileg elfogadott büntető anyagi jogi definíciója. Regionális és nemzetállami szinten pedig az egyes egyezmények, szerződések és büntető törvénykönyvek elsősorban a terrorizmus egyes fajtáit rendelik büntetni. Ráadásul a legtöbb nemzetállami büntető anyagi jogszabály nem a terrorizmust önmagát, hanem a terrorcselekményeket és a terrorizmus egyes részcselekményeit nyilvánítja csak büntetendővé¹, és így az egységes fogalom hiányában ezek pontosítása nem történhet meg.

Az egységes fogalom hiánya nehezíti a nemzetközi, regionális bűnügyi együttműködést, az eljáró igazságügyi hatóságok mindennapi munkáját is, mert a hiányos szabályozás lehetőséget ad bizonyos államokba való elmenekülésre, illetve a terroristák elleni büntetőeljárások megakadályozására. Sok esetben az érintett államoktól és a nemzetközi, regionális egyezmények általuk való elfogadásától és annak végrehajtásától függ a terroristák elleni büntetőeljárás megindítása és annak sikere. Az anyagi büntetőjogi definiálás tárgykörében a tudományos kutatások is küzdenek a terrorizmus definiálásának problémájával. Mindezek ellenére álláspontom szerint az egységes büntetőjogi definíció megalkotása néhány elv figyelembevételével lehetséges lehet.

Az egész világon napjainkban az egyik legfontosabb, nemzetközi, regionális, nemzeti és humán biztonságot is veszélyeztető jelenség, politikai erőszakfajta a terrorizmus. Adódik a kérdés, hogy ezen egységes definícióra miért is van szükség, és miért fontos annak megalkotása? Azért, mert enélkül a terrorizmus és cselekményei elleni büntetőeljárások lefolytatása nehézkessé válik az egyes államok igazságügyi hatóságai részére. Hiszen a különféle fogalmak, egyezményekben, jogszabályokban meghatározott terrorizmushoz köthető cselekmények csak ezen

1 2012. évi C. törvény 314-319. §, Francia Büntető Törvény 421-1-421-7. cikkei

cselekményekre korlátozzák a nemzetközi vagy több állam közötti bűnügyi együttműködés lehetőségét. Ezt meghaladóan számos ország továbbra is menedéket tud nyújtani az elkövetőknek, és a kiadatásukat nemzetközi jogi kötelezettség hiányában meg tudja tagadni, így a büntetőeljárás lefolytatása velük szemben kizárt, vagy nehézkes. Nem érvényesül a nemzetközi büntetőjogban preferált „nyomozz vele szemben vagy add ki” elv sem így. Több ország az egységes szabályozás hiányában továbbra is tudja támogatni a terrorizmust akár hallgatólagosan, akár nyíltan azzal, hogy menedéket ad a terroristáknak, vagy pénzügyileg és más módon támogatja a terrorizmus elkövetőit, vagy éppen mint állam terrorizmust követ el saját fennhatósága alatt saját állampolgárai ellen, vagy nem hajtja végre az általa ratifikált egyezményeket, vagy azokat nem is ratifikálja.

A tanulmányom két fejezetre bontva fogja bemutatni a problémafelvetést. Az első részben a terrorizmus globális, regionális és néhány kiválasztott államban meglévő büntetőjogi szabályozását mutatom be, majd a második részben a tudományos kutatásokban ezzel kapcsolatban felmerülő problémákat. Végül az összegzésben néhány javaslatot fogalmazok meg az egységes anyagi büntetőjogi fogalom megalkotásához.

2. A terrorizmus szabályozása a globális, regionális és néhány állami büntetőjogban

2.1. Egyesült Nemzetek Szervezete

Az Egyesült Nemzetek Szervezetének – mint az egyetlen globális (jogalkotó) szervezetnek – annak ellenére nem sikerült a terrorizmus egységes definícióját megalkotni, hogy 12 egyezménye, 2 kiegészítő jegyzőkönyve és a Biztonsági Tanács határozatai² – mint elsődleges nemzetközi büntetőjogi jogforrások – egyes terrorista jellegű cselekményeket definiáltak, büntetendő cselekménnyé nyilvánítottak, és azok a terrorizmus elleni küzdelem elsődleges eszközei is.

Az Egyesült Nemzetek Szervezete akkor állt legközelebb az egységes terrorizmus definíció megalkotásához, amikor a Terrorizmus elleni Ad-hoc Bizottság a Nemzetközi Terrorizmus elleni Egyezmény tervezetének 2. cikkében³ megalkot-

2 [sz.n.] Multilateral Treaties deposited with the Secretary General, 2019, <https://treaties.un.org/doc/source/titles/english.pdf> (letöltés dátuma: 2020.09.30.)

3 United Nations: *Ad Hoc Committee on Terrorism 2001 Informal texts of article 2 of the draft comprehensive convention, Document A/C.6/56/L9*, [é.n.] <https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/LTD/N01/608/85/PDF/N0160885.pdf?OpenElement> (letöltés ideje: 2020.09.30.)

ta a terrorizmus fogalmát. A tervezetet a közgyűlés sohasem fogadta el és így annak jogi kötőereje sincsen.⁴

Globális szinten a Libanoni Nemzetközi Törvényszék volt az, amely először definiálta büntetőjogi értelemben a terrorizmus egyik megjelenési formáját, a transznacionális terrorizmust, bár az Egyesült Nemzetek egyezményei, illetve Biztonsági Tanácsi határozatai nemzetközi terrorizmust vagy csak terrorizmust említenek büntetendő cselekményként. Eszerint a transznacionális terrorizmus elemei:

- a) egy büntetendő cselekmény elkövetése vagy azzal való fenyegetés (mint emberölés, emberrablás, túszejtés, gyújtogatás stb.);
- b) azon szándék, hogy a lakosságban félelmet keltsen, vagy közvetlenül/közvetve egy nemzeti vagy nemzetközi hatóságot kényszerítsen cselekvésre, vagy attól való tartózkodásra;
- c) ha a cselekmény transznacionális elemet is tartalmaz.⁵

Véleményem szerint egységes fogalom megalkotása globális szinten nem várható, hiszen a szervezet államai között a terrorizmussal kapcsolatban nincsen egyetértés, és inkább politikai oldalról közelítik meg a terrorizmust, így sok esetben az egyik állam által politikailag terroristának nevezett személy a másik államban szabadságharcos.

Regionális szinten három nagy kontinentális szervezet van (Európai Unió, Afrikai Egység Szervezete, Shanghaji Együttműködés), amelynek a terrorizmussal kapcsolatos szabályozása, egyezménye kiemelendő és amelyek szabályozása hasonló is egyben.

2.2. Európai Unió

Az Európai Unióban a terrorizmus elleni szabályozás alapját az Európai Unió Működéséről szóló Egységes Szerkezetbe foglalt Szerződés 222. cikkében foglalt szolidaritási klauzula, valamint a Harmadik rész V. cím 1. fejezetében és 4. fejezetében szabályozott közös, a szabadságon, biztonságon és a jog érvényesülésén alapuló térség cím alatt írt rendelkezések teremtik meg.⁶

4 Schmid, Alex P.: „Terrorism – The definitional Problem”, *Case Western Reserve Journal of International*, 36. évf., 2004, 2. sz. 375–419.

5 Libanoni Nemzetközi Törvényszék STL-II-0111. számú ügye, 85. és 111. pont (a szerző saját fordítása)

6 Európai Unió: „Európai Unió Működéséről szóló Egységes Szerkezetbe foglalt Szerződés”, *Európai Unió Hivatalos Lapja*, 55. évf., 2012, 326. sz. 326–390.

A 222. cikk rendelkezése szerint: „Ha egy tagállamot terrortámadás ér, illetve ha természeti vagy ember okozta katasztrófa áldozatává válik, az Unió és tagállamai a szolidaritás szellemében együttesen lépnek fel. Az Unió minden rendelkezésére álló eszközt, ideértve a tagállamok által rendelkezésre bocsátott katonai erőforrásokat is, mozgósít annak érdekében, hogy:

- a) megelőzze a terrorista fenyegetést a tagállamok területén,
 - megvédje a demokratikus intézményeket és a polgári lakosságot egy esetleges terrortámadástól,
 - terrortámadás esetén egy tagállamnak, politikai vezetése kérésére, a területén segítséget nyújtson;
- b) természeti vagy ember okozta katasztrófa esetén egy tagállamnak, politikai vezetése kérésére, a területén segítséget nyújtson.”

A terrorizmus elleni küzdelem részletszabályait először a 2002/475/IB tanácsi kerethatározat⁷ tartalmazta, melyet 2017. március 15. napján felváltott az Európai Parlament és a Tanács 2017/541 irányelve.⁸ Az irányelv tagállami jogrendbe történő átültetésének határideje 2018. szeptember 8. napja volt.

Az irányelv – jellegéből adódóan – a terrorista bűncselekmények minimumszabályait állapítja meg anélkül, hogy definiálná a terrorizmus vagy a terrorista fogalmát. Ennek megfelelően a szabályozás csak keretszabályozás, és túlságosan részletes. Tíz pontban sorolja fel azon bűncselekmény fajtákat, amelyek ha állam vagy nemzetközi szervezetek ellen irányulnak meghatározott céllal, akkor megvalósítják a terrorizmust, és ekként büntetendő cselekmények. A túlságosan részletező, nem világos fogalmakat használó meghatározások mellett az irányelvre is jellemző az eltérő szóhasználat. Magában a preambulumban terrorcselekmények, terrorista bűncselekmények, terrorista veszély is szerepel azzal, hogy azok pontos alkalmazási köre nincsen meghatározva.

7 Európai Tanács kerethatározata (2002. június 13.) a terrorizmus elleni küzdelemről 2002/475/IB, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/?uri=celex%3A32002F0475> (letöltés dátuma: 2019.10.10.)

8 Az Európai Parlament és a Tanács (EU) 2017/541 IRÁNYELVE (2017.03.15.) a terrorizmus elleni küzdelemről, a 2002/475/IB tanácsi kerethatározat felváltásáról, valamint a 2005/671/IB tanácsi határozat módosításáról <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/PDF/?uri=CELEX:32017L0541&from=HU> (letöltés dátuma: 2019.10.10.)

2.3. Afrikai Egység Szervezete

Az Afrikai Egység Szervezete 1999. július 1. napján fogadta el a Terrorizmus elleni küzdelemről és megelőzéséről szóló Egyezményt⁹, mely 2020. december 6. napján lépett hatályba, miután az 50 aláíró ország közül 43 ratifikálta is azt. Az egyezmény a terrorizmust ugyan nem, de néhány terrorista cselekményt meghatároz azzal, hogy a részletezett bűncselekmények meghatározott eredmény bekövetkezése esetén (pl. vészhelyzet előidézése vagy közszolgáltatás megzavarása) terrorista cselekménynek minősülnek.

2.4. Shanghaji Együttműködés Szervezete

Ezen Egyezményhez hasonlóan a Shanghaji Együttműködés Szervezete által 2001. június 15. napján elfogadott Terrorizmus, Szeparatizmus és Extrémizmus elleni küzdelemről szóló Egyezmény¹⁰ sem definiálja a terrorizmust magát, hanem csak néhány, az egyezmény mellékletében írt cselekményt, és azon cselekményeket minősíti terrorista cselekménynek, melyek a lakosságban félelmet keltenek, vagy közbiztonság ellen irányulnak, vagy hatóságot vagy nemzetközi szervezetet arra kényszerítenek, hogy valamit tegyen, vagy ne tegyen.¹¹

2.5. Néhány nemzetállami szabályozás

Az államok szintjén természetesen számos büntető törvénykönyvet vagy éppen speciális terrorizmus elleni törvényt találunk, melyek szabályozzák a terrorista bűncselekményeket. Az Európai Unió tagállamai a szabályozásnál természetesen követik a már hivatkozott irányelvet, és jogi szabályozásuk során az abban foglaltakat beépítik saját jogszabályaikba. A magyar büntető törvénykönyvben¹² az irányelv lefordítása került szöveggént beépítésre és hazai jogunk terrorcselekmények cím alatt szabályozza a büntetendő cselekményeket.

Az Egyesült Királyságban – mely a terrorizmus által az egyik leginkább érintett ország Európában – már 2000-ben megjelent az első terrorizmus törvény¹³, mely

9 Organization of African Unity Convention on the Prevention and Combatting of Terrorism, <https://au.int/en/treaties/oau-convention-prevention-and-combating-terrorism> (letöltés dátuma: 2020.09.30.)

10 Shanghai Convention on Combatting Terrorism, Separatism and Extremism. <https://www.refworld.org/pdfid/49f5d9f92.pdf> (letöltés ideje: 2020.09.30.)

11 Shanghai Convention: i. m.

12 2012. évi C. törvény 314–319. §

13 Terrorism Act, 2000, <http://www.legislation.gov.uk/ukpga/2000/11/section/1#statusWarningSubSections> (letöltés dátuma: 2020.09.30.)

terrorizmusként szabályozta az erőszak és megfélemlítés alkalmazását személy, tulajdon, közjó ellen, ha annak célja a közvélemény, kormány, kormányzati szerv befolyásolása politikai, vallási vagy ideológiai okból.

Az Egyesült Államokban – mely szintén jelentősen érintett ebben a vonatkozásban – számtalan jogszabály és szervezet foglalkozik a terrorizmus elleni küzdelemmel és a terrorista cselekmények szabályozásával. A 2002-ben elfogadott nemzetbiztonsági törvény¹⁴ az emberélet, a kritikus infrastruktúra és a civil lakosság és a nemzet védelmét helyezi előtérbe, és az ezeket támadó cselekményeket minősíti terrorista cselekménynek.

Az idézett anyagi büntetőjogi definíciók alapján megállapíthatjuk, hogy jelenleg globális, regionális szinten, továbbá a vizsgált nemzetállamok büntetőjogában a terrorizmus különféle megjelenési formái vannak definiálva. A szabályozások alapján a joggyakorlatban kétféle esettípus fordul elő a terrorizmussal kapcsolatos anyagi büntetőjogban. Az első típusba tartoznak azon egyes cselekmények, melyeket az egyezmények, büntető anyagi jogi aktusok nyilvánítanak büntetendő cselekményé (pl. légi jármű eltérése; terrorizmus finanszírozása; visszatérő harcosok). A második eset azon cselekményeket öleli fel, melyek az egyezmények, büntető anyagi jogi aktusok keretszabályozása alapján lesznek terrorizmussal kapcsolatos bűncselekmények (pl. gépjárművel tömegbe vagy épületbe hajtás, utcai lövöldözés meghatározott személyekre, vallási épületek támadása). Utóbbinál a joggyakorlatnak fontos szerepe van abban, hogy tartalommal töltsse ki a keretszabályokat, és így értelmezze azokat.

A szabályozás regionális és állami szinten elég sokféle, de az alapprobléma megmarad, hogy nincsen egységes definíció, és többségében egyes terrorista jellegű cselekményt minősítenek a törvények, egyezmények büntetendővé. A sokféle szabályozás indoka a terrorizmus állandóan változó megjelenési formája, elkövetési módjai, nem is beszélve a telekommunikációs eszközök használatáról (pl. interneten való toborzás, propaganda, kiberterrorizmus).

3. A terrorizmus egységes fogalmának hiánya a tudományban

A tudomány a globális, regionális és nemzetállami jogalkotásához hasonlóan az elmúlt évtizedekben szintén adós maradt egy egységes terrorizmus definícióval annak ellenére, hogy jelenleg több száz definíció ismert a tudományban.

14 Homeland Security Act 2. fejezet 15. pont https://www.dhs.gov/sites/default/files/publications/hr_5005_enr.pdf (letöltés dátuma: 2020.09.30.)

Néhány szkeptikus szerint a terrorizmus globális¹⁵, illetve az Európai Unióban regionális szinten nem definiálható.¹⁶ Didier Bigo szerint „a terrorizmus nem létezik: vagy precízebben, az a társadalomtudományban nem használható fogalom”¹⁷. Walter Laquer szerint egységes terrorizmus fogalom azért nem lesz, mert „az egyik ember terrorista, a másik meg szabadságharcos”¹⁸. Más kutatók pedig új és új definíciókat alkotnak és próbálják abba a terrorizmus új és új elemeit, jelenségeit bevonni.¹⁹

A magyar kutatók is az egységes definíció megalkotásával küzdenek, de ugyanúgy jellemző a hazai kutatásokra is, hogy a terrorizmus egyes jelenségeit, fajtáit vonják be a fogalomba, és azt bővítik újabb és újabb elemekkel.²⁰

A több száz definíciót vizsgálva azonban szintén nem egyszerű egységes fogalmat alkotni az egyes definíciók eltérő tartalmi elemei miatt, melynek szintetizálása nehéz.²¹

És annak kiválasztása, hogy éppen melyik definíciót használjuk, részben a jogalkotó választásának kérdése, részben a kutató, vagy tudós társadalmi beágyazottságától függhet. Az egységes fogalom meghatározását nem segíti az sem, hogy magát a terrorizmust mint jelenséget nehéz tipologizálni²² az eltérő formái, az abban részt vevők és azt alakítók miatt is.

-
- 15 Parker, Tom – Sitter, Nick: „The Four Horsemen of Terrorism – It’s not Waves, it’s Strains”. *Terrorism and Political Violence*, 28. évf., 2015, 2. sz. 1–30.
 - 16 Vass György: „Egységes meghatározás a terrorizmusra”. *Hadtudományi Szemle*, 2. évf., 2009, 4. sz. 11.
 - 17 Schmid, Alex P.: „Radicalisation, De-Radicalisation, Counter-Radicalisation: A Conceptual Discussion and Literature Review. International Center for Counter Terrorism”, *The International Centre for Counter-Terrorism – The Hague*, 2013, 1-91. https://icct.nl/app/uploads/2013/03/ICCT-Schmid-Radicalisation-De-Radicalisation-Counter-Radicalisation-March-2013_2.pdf (letöltés dátuma: 2020.09.30.)
 - 18 Ganor, Boaz: „Defining Terrorism: Is one man’s terrorist another man’s freedom fighter?” *Police Practice and Research*, 3. évf., 2010, 4. sz. 287–304.
 - 19 Barker, Jonathan: *A terrorizmus*. Budapest, HVG Kiadói Rt., 2003. 17–19., Bruce, Gregor: „Definition of Terrorism Social and Political Effects”. *Journal of Military and Veterans’ Health*, 21. évf., 2013, 2. sz. 26–30., Coady, Ceci A.J.: „Terrorism and innocence”. *The Journal of Ethics*, 8. évf., 2004, 1. sz. 39., Ganor i. m., Schmid, 2004. i. m., Maras, Marie-Helen: *A terrorizmus elmélete és gyakorlata*. Budapest, Antal József Tudásközpont Tanműhely, 2016. 33–37., Schmid, Alex P.: „The way forward on counter-terrorism: Global perspectives”. *Strathmore Law Journal*, 2. évf., 2016, 1. sz. 50–54.,
 - 20 Boda József: „A terrorizmus egy volt „terrorista” szemével”. *Beliügyi Szemle*, 50. évf., 2002, 6-7. sz. 127. Korinek László: *Kriminológia II. kötet*. Budapest, Magyar Közlöny Lap- és Könyvkiadó, 2010, 407.
 - 21 Weinberg, Leonard – Pedahzur, Ami – Hirsch-Hoefler, Sivan: „The Challenges of Conceptualizing Terrorism”. *Terrorism and Political Violence*, 16. évf., 2004, 4. sz. 777–794.
 - 22 Marsden, Sarah V. – Schmid, Alex. P.: *Typologies of Terrorism and Political Violence*. The Routledge Handbook of Terrorism Research, London and New York, Routledge Hand-

4. Összegzés

Amint láthattuk, a terrorizmus egyes cselekményeit számtalan globális, regionális egyezmény és nemzetállami büntető anyagi jogi jogszabály szabályozza ugyan, de egységes terrorizmus definíciót nem találunk sehol sem. Annak megalkotása globális szinten jelenleg kizárt, míg regionális és állami szinten lehetséges, de jelenleg alapvetően a terrorista- és terrorcselekmények szabályozására kerül sor. Az egységes, büntető anyagi jogi terrorizmus fogalom megalkotásánál az alábbi szempontokat is figyelembe kell venni:

- a) Az egységes fogalomnak rövidnek, tömörnek és alkalmasnak kell lennie arra, hogy újfajta cselekmények megjelenése (pl. kiberterrorizmus) esetén azokra is alkalmazható legyen anélkül, hogy a fogalmat módosítani és újra szabályozni kellene. Az egységes fogalom-meghatározásnál pedig kerülni kell a túlságosan részletes és minden cselekményre kiterjedő szabályozást, mert az a gyakorlati használatot nehezíti. E körben hagyni kell, hogy a jogalkalmazó tartalommal tölthesse ki az új fogalmat. Lehetőséget kellene adni arra, hogy a szabályozás a jogalkalmazás során is bővíthető legyen akár értelmezéssel, akár jogesetek révén. Ezzel elkerülhető a túlzott jogalkotás és az is, hogy a jogalkotás az élet után kullogjon, és új és új megjelenési formáknál újabb szabályozást, vagy a meglévők módosítását kellene eszközölni.²³
- b) A terrorizmus és a terror, illetve abból adódóan a terrorista és terrorszervezet, terrorista és terrorcselekmények fogalmi elemeit is tartalmaznia kell az új fogalomnak, ugyanakkor a terrorizmust el kell határolni a háborús, illetve az emberiség elleni bűncselekményektől.
- c) Szükséges lenne az állami terrorizmus helyének meghatározása, újragondolása, mivel annak elkövetése nem zárható ki, akár az állam képviselőinek ténylegesen véghezvitt terrorista cselekményeivel, akár terrorizmus finanszírozásával, támogatásával.
- d) A szabályozásnál maradéktalanul, még hangsúlyosabban figyelembe kellene venni az emberi jogokat is.

books Online, 2011. 158–200. <https://www.routledgehandbooks.com/doi/10.4324/9780203828731.ch3> (letöltés dátuma: 2019.10.12.)

23 Cohen, Jessica – Blanco, Jose Maria: „Knowledge, the Great Challenge to Deal with Terrorism”. *Revista de Estudios en Seguridad Internacional*, 2. évf., 2016, 1. sz. 44.

Hivatkozásjegyzék

- Barker, Jonathan: *A terrorizmus*. Budapest, HVG Kiadói Rt., 2003, 17–19.
- Boda József: „A terrorizmus egy volt „terrorista” szemével”. *Belügyi Szemle*, 50. évf., 2002, 6-7. sz. 127.
- Bruce, Gregor: „Definition of Terrorism Social and Political Effects”. *Journal of Military and Veterans’ Health*, 21. évf., 2013, 2. sz. 26–30.
- Coady, Ceci A.J.: „Terrorism and innocence”. *The Journal of Ethics*, 8. évf., 2004, 1. sz. 39.
- Cohen, Jessica – Blanco, Jose Maria: „Knowledge, the Great Challenge to Deal with Terrorism”. *Revista de Estudios en Seguridad Internacional*, 2. évf., 2016. 1. sz. 44.
- Európai Unió: „Európai Unió Működéséről szóló Egységes Szerkezetbe foglalt Szerződés”, *Európai Unió Hivatalos Lapja*, 55. évf., 2012, 326. sz. 326–390.
- Ganor, Boaz: „Defining Terrorism: Is one man’s terrorist another man’s freedom fighter?” *Police Practice and Research*, 3. évf., 2010, 4. sz. 287–304.
- Korinek László: *Kriminológia II. kötet*. Budapest, Magyar Közlöny Lap- és Könyvkiadó, 2010, 407.
- Maras, Marie-Helen: *A terrorizmus elmélete és gyakorlata*. Budapest, Antal József Tudásközpont Tanműhely, 2016, 33–37.
- Marsden, S. V. – Schmid, A. P.: *Typologies of Terrorism and Political Violence*. Szerk.: Alex P. Schmid, The Routledge Handbook of Terrorism Research, London and New York, Routledge Handbooks Online, 2011, 158–200.
- Parker, Tom – Sitter, Nick: „The Four Horsemen of Terrorism – It’s not Waves, it’s Strains”. *Terrorism and Political Violence*, 28. évf., 2015, 2. sz. 1–30.
- Schmid, Alex P.: „Radicalisation, De-Radicalisation, Counter-Radicalisation: A Conceptual Discussion and Literature Review. International Center for Counter Terrorism”, The International Centre for Counter-Terrorism – The Hague, 2013, 1–91. https://icct.nl/app/uploads/2013/03/ICCT-Schmid-Radicalisation-De-Radicalisation-Counter-Radicalisation-March-2013_2.pdf (letöltés dátuma: 2020.09.30.)
- Schmid, Alex P.: „Terrorism – The definitional Problem”, *Case Western Reserve Journal of International*, 36. évf., 2004, 2. sz. 375–419.
- Schmid, Alex P.: „The way forward on counter-terrorism: Global perspectives”. *Strathmore Law Journal*, 2. évf., 2016, 1. sz. 50–54.
- Vass György: „Egységes meghatározás a terrorizmusra”. *Hadtudományi Szemle*, 2. évf., 2009, 4. sz. 11.
- Weinberg, Leonard – Pedahzur, Ami – Hirsch-Hoefler, Sivan: „The Challenges of Conceptualizing Terrorism”. *Terrorism and Political Violence*, 16. évf., 2004, 4. sz. 777–794.

Szabó János

A BŰNÜGYI ELEMZÉS KERETEI

*„Vannak, akik szerint mindenféle keret, kötöttség, szabály elvetendő, én viszont úgy gondolom, hogy a hordónak az abroncs hasznos, mert a benne forrongó bort nem engedi szétfolyni, hogy hasznavehetetlen pocso-
lya váljon belőle.”¹*

1. A bűnügyi elemzés keretrendszerének jelentősége

A bűnügyi elemzés fejlődésének íve a XIX. századi London Metropolitan Police által foglalkoztatott speciális, a sorozatbűncselekmények felderítésén fáradozó nyomozóktól a XX. század közepén kidolgozott és mára tengernyi szakirodalommal rendelkező amerikai térképes mintaelemzéseken át, napjaink komplex elemzési módszereket, fejlett számítógépes technikát, esetenként mesterséges intelligenciát használó elemzőjéig tart. A megszerzett és feldolgozandó bűnügyi információk mennyiségének folyamatos, szinte exponenciális növekedése miatt a bűnügyi elemzés módszereit és technikáit folyamatosan az információk szabta követelményekhez kell igazítani.

Az elemzés során rendelkezésre álló információforrások és a belőlük megszerzhető információk széles köre, az elemzés célja és az eredmények felhasználhatósága, valamint persze megrendelői és/vagy felhasználói irányultsága, az elemzések kiterjedtsége, és – a határon átnyúló szervezett bűnözés miatt – multilaterális jellege arra készítette az elemzés elméleti hátterével foglalkozó szakértőket, hogy egyfajta elméleti keretet szabjanak a bűnügyi elemzésnek, amely az általuk preferált rendezőelv szerint strukturálja, rendszerezi az elemzés területeit, felsorolja és definiálja a módszereit, valamint az általános használhatóságot szem előtt tartva leírja az egyes elemzési technikákat.

Santos szerint fontos, hogy a bűnügyi elemzés típusai megfelelő szerkezetet teremtsenek az elemző szakmának, az elemzők munkájának, valamint elméleti és gyakorlati képzésüknek. Keretet kell biztosítaniuk továbbá a munkaköri leírásokhoz, az elemzői szerepek és a hozzájuk kapcsolódó feladatok meghatározásához. Iránymutatóul kell szolgálniuk a bűnügyi elemzéssel foglalkozó, különböző rendvédelmi szervezetek ebbéli tevékenységük fejlesztéséhez, és nem utolsósorban segíteniük kell a bűnügyi elemzőket a munkájukhoz kapcsolódó napi, heti,

1 <https://www.citatum.hu/szo/keret>, 2021.03.04. 0:19

havi és éves feladataik szervezésében, valamint a megrendelők számára készített termékek (elemzések) kategorizálásában.²

Dacára annak, hogy az egyes országok rendvédelmi szervei vagy a bűnügyi elemzéssel foglalkozó nemzetközi szervezetek nem azonos keretrendszert használnak, az elemzés kereteiben fellelhető – akár jelentős – értelmezésbeli különbségek ellenére az elemzői tevékenység módszertana azonos elvi alapokon nyugszik.

Az egyes keretrendszerek közötti különbséget részben a keret kialakításának alapmotívuma, kiindulópontja, részben pedig az egyes kategóriák határainak értelmezésbeli eltérései jelentik.

2. A bűnügyi elemzés korábbi struktúrája

A bűnügyi elemzés európai vonalán az INTERPOL karolta fel a tagállamok elemző egységeinek kezdeményezését egy közös elemzői szaknyelv kialakítására. A közös nyelv azonban nemcsak az egyes fogalmakhoz kapcsolódó definíciók megfogalmazását jelentette, hanem egy olyan egységes keret elfogadását, amelyben a fő irányok (elemzéstípusok vagy -fajták) meghatározása mellett az egyes – akkoriban használt – elemzői módszereket is definiálták, és az elemzésfajtákhoz rendelték. Ezen felül meghatározták a kor technikai tudásához igazodó elemzési technikákat is.

Az INTERPOL I. bűnelemzési konferenciáján elfogadott keretrendszer³ két bűnügyi elemzési típust – operatív (operational analysis) és stratégiai (strategic analysis) – jelölt ki, annak függvényében, hogy az egyes nyomozások során beszerzett vagy épp magával a nyomozással kapcsolatos információk elemzéséről van szó, illetve bűnügyi statisztikai adatokra alapozzák az elemzést, esetleg a bűnözés, bűnözői csoportok vagy a nyomozás módszertanának általánosabb, nagyobb léptékű, átfogó jellegű elemzéséről van szó.

A dedikált keretek alapvető problémája, hogy a befoglalni kívánt elemeket milyen ismérvek menték csoportosítják. A rendőrség korábbi bűnelemzési szabályzatában⁴ a bűnelemzés típusait és formáit definiálták, mégpedig úgy, hogy az egyes formákat a típusok alá rendelték. Ez önmagában egy kétdimenziós rend-

2 Santos, Rachel Boba: *Crime analysis with crime mapping, Fourth edition*. Los Angeles, SAGE Publications Inc, 2017, 149.

3 Kunos Imre: *Bűnelemzés tananyag és példatár a bűnelemző tanfolyam hallgatóinak számára*. Budapest, 1997, 3.

4 13/2001. (X. 2.) ORFK utasítás a Magyar Köztársaság Rendőrsége Bűnelemzési Szabályzatának kiadásáról

szer, hiszen csak a két típus definíciója (stratégiai bűnelemzés⁵ és operatív bűnelemzés⁶) alapján csoportosítja a bűnelemzés formáit, mégpedig oly módon, hogy a stratégiai bűnelemzés körébe sorolja a bűncselekményi mintaelemzést, az általános profilelemzést és a felderítési módszerek elemzését, míg az operatív bűnelemzéshez az ügyelemzést, összehasonlító ügyelemzést, elkövetői csoport elemzést, specifikus profilelemzést, valamint a nyomozások elemzését.

A felosztás alapja meglehetősen összetett, mivel a stratégiai bűnelemzés egyfelől az általános bűnügyi információkra, alapvetően a bűnügyi statisztikai adatokra épül, másfelől egy időbeli korlátot is meghatároz, amikor kifejezetten a jelenségek hosszabb távon érvényesülő változásaira fókuszál. Ami ebben az esetben vita tárgyát képezheti, az a pontatlan időbeli definíció, mivel a „hosszabb táv” kifejezés, nem éppen egzakt időintervallumra utal. A szabályzat a módszertani részben azonban felsorolásszerűen megtölti a fogalmat tartalommal. Eszerint a céljának megfelelően az elemzés lehet: a) területileg: országos, megyei, városi vagy részterületi (régión, kerület, körzet); b) időintervallumban: több éves, éves, évközi, havi, egyéb időszakra vonatkozó (pl.: szezonális); c) módszerében: statikus, dinamikus.

Az operatív bűnelemzés kifejezetten az egyes bűncselekményekben fellelhető információk és a közöttük levő összefüggések vizsgálatára irányuló tevékenység.

Összefoglalva megállapítható, hogy a kétdimenziós keret az elemzendő információk forrása (statisztikai adatok kontra bűncselekmények adatai) szerinti felosztásán alapul, az egyes módszereket (itt formákat) az információ forrása szerint választja szét.

Az INTERPOL keretrendszere ezen felül egy plusz dimenziót használ, amikor az egyes formákat az elemzés tárgya szerint is különválasztja. Így az egyes formák keretbe helyezésének alapja az elemzendő információ forrása, valamint az, hogy mire irányul (tárgya) az elemzés. Az elemzés tárgya lehet a bűnügyi esemény, ahol a stratégiai elemzési forma a bűncselekményi mintaelemzés, operatív elemzési forma pedig az ügyelemzés és az összehasonlító ügyelemzés. Ha az elemzés tárgya a bűncselekményekben részt vevő személyek, akkor stra-

5 *Stratégiai bűnelemzés:* azon bűnelemzési tevékenység, amely a bűnözés egészének vagy egyes bűncselekmények résztvevőinek, jellemzőinek, elterjedtségének, tendenciáinak vizsgálatával hosszabb távon érvényesülő változásokat, távlati célokat fogalmaz meg, felderítési ajánlások, prioritások meghatározását végzi el (13/2001. (X. 2.) ORFK utasítás.)

6 *Operatív bűnelemzés:* az egyes bűncselekmények adatainak, a bűnügyi hírszerzés adatainak és egyes ügyek információ-tartalmának vizsgálatával foglalkozó tevékenység, amely segítséget nyújthat az ismeretlen elkövetők felderítéséhez, a nyomozási cselekmények tervezéséhez, a bűnöző személyek, csoportok ellen folytatott bűnüldöző munka feladatainak meghatározásához (13/2001. (X. 2.) ORFK utasítás).

tégiai elemzési forma az általános profilelemzés, operatív bűnelemzési forma a specifikus profilelemzés és az elkövetői csoport elemzése, míg a felderítési módszerekre irányuló elemzések esetében stratégiai szinten a felderítési módszerek elemzése, operatív szinten a nyomozáselemzés tartozik az elemzési formák közé.

3. Új módszerek megjelenése a bűnügyi elemzési formák között

Mint az a korábban leírtakban is látható, a bűnelemzés struktúrája véges számú módszerre alkalmazható, és nem nyújt útmutatást arra vonatkozóan, hogy az új, 1997 óta alkalmazásba vont módszerek hol helyezkedjenek el a keretben.

Talán a legfontosabb, de napjainkban mindenképp a legnagyobb népszerűségnek örvendő új elemzési módszer a kockázatelemzés. A kockázatelemzés egy olyan interdiszciplináris értékelési tevékenység, amely különböző technikák felhasználásával egyaránt alkalmazható a tudományban a különböző tudományágak kutatási tevékenységében, a gazdaságban és a politikában a projektek megvalósítása során jelentkező kockázatok beazonosításában és értékelésében. Széleskörű a kockázatelemzés használata a rendészeti szerveknél is, ideértve a büntetés-végrehajtási kockázatelemzést, a korrupciós kockázatelemzést, a határbiztonsági kockázatelemzést, a nemzetbiztonsági kockázatelemzést és természetesen a bűnügyi kockázatelemzést is.

A hálózatokkal kapcsolatos kutatásoknak az internet térhódításával összefüggésbe hozható lendületbe jöttével⁷ és különösen a közösségi hálózatok ugrásszerű bővülésével a szociális hálózatok feltérképezése egyre több információt szolgáltat a társadalom bizonyos alapon szerveződő csoportjainak struktúrájáról, egymáshoz való viszonyáról, kapcsolatáról. Ugyanezek az információk rendkívül hasznosnak bizonyulnak a bűncselekményeket elkövetők kapcsolatrendszerének felderítéséhez, a különböző bűnelkövetői, szervezett bűnözői csoportok felfedéséhez, szerveződésük alapjainak megismeréséhez és a közöttük levő kapcsolatok beazonosításához. A bűnügyi hálózatelemzés szintén egy olyan új módszer, amely helyet követel magának a bűnügyi elemzés keretrendszerében.

Jóllehet a bűnügyi statisztika és az abból készült értékelések döntő szerepet játszanak a vezetői döntések megalapozásában, a bűnözés vagy az egyes bűncselekmények volumenében, a sértetté vagy elkövetővé válás mértékében bekövetkező változások olyan elemzői módszer bevezetését követelik meg, amely képes eligazodni a tendenciákat befolyásoló tényezők között és megbízhatóan előre

⁷ Barabási Albert László: *A hálózatok tudománya*. Budapest, Libri, 2016, 5.

jelezni a bűnügyi trendekben bekövetkező változásokat. A trendelemzés kiváló eszköze a stratégiai és a taktikai tervezésnek egyaránt, mivel a bűnügyi helyzet változásainak okát felfedve ad támpontot a bűnügyi erők és eszközök megfelelő csoportosításához.

Ugyancsak új eleme lehet a bűnügyi elemzés módszereinek a hotspot (szabad fordításban: forró pont) elemzés. Az azonos típusú bűncselekmények megjelenése és koncentrációja egy adott területen a területi vagy helyi rendőri szervek részéről megfelelő beavatkozást igényel. Az információk elemzése, bűnügyi térképek készítése támpontul szolgál a rendelkezésre álló eszközök és erők, illetve a járőrútvonalak tervezéséhez.⁸

Az egyes módszerek keretrendszerbe illesztésekor azonban célszerű megvizsgálni, hogy önálló, önmagában is végezhető, értelmezhető módszerről van szó, vagy egy gyűjtőfogalomról, amelynek az egyes módszerek valamilyen privilegizált részei. Mind a trendelemzés, mind pedig a hotspot elemzés önálló módszer, de egyes értelmezések szerint egyben a bűncselekményi mintaelemzés része is.

A hazai bűnügyi elemzési gyakorlatban a sorozatbűncselekmények elkövetőjének azonosításához rendkívül ritkán használják a földrajzi profilalkotást, amely a bűncselekmények elkövetési helyszíneinek térképes elemzéséből von le következtetéseket az elkövető vélt tartózkodási helyére vonatkozóan.⁹

A bűnügyek szereplői közötti kommunikáció elemzése kiemelt jelentőségű az elkövetőre utaló információk azonosításakor, és jelentősége a kommunikáció felgyorsulásával egyenes arányban növekszik. A kézzel írott levéltől a távíró, a telefon feltalálásán, a mobil hálózatokon továbbított beszélgetések és üzenetek megjelenésén keresztül az internetes hang- és képtovábbításig nemcsak a kommunikáció sebessége, hanem a továbbított információk mennyisége is olyan arányban nő, amelyet az elemzésükre használható eszközök fejlődésének is követni kell. Ez az az elemzési módszer, ahol a felhasználható elemzési technikáknak folyamatosan és megfelelő ütemben kell követniük a kommunikáció formájának változásait, ez pedig a módszertan folyamatos felülvizsgálatát is megköveteli.

Pénzügyi, gazdasági jellegű és korrupciós bűncselekmények során kiemelt jelentőséggel bír a pénzforgalmi adatok vizsgálata. A pénzügyi tranzakciók elemzése mint bűnügyi elemzési módszer nemcsak a vizsgált személy vagy gazdasági társaság pénzügyi helyzetéről ad képet, hanem segítséget nyújt a bűncselekmények

8 Mátyás Szabolcs: „A bűnelemzés kartográfiai lehetőségei – avagy a bűnözési térképek alkalmazása a mindennapi rendőri munka során” *PRO PUBLICO BONO – Magyar Közigazgatás*, 2017/2, 166.

9 Santos, Rachel Boba: *Crime analysis with crime mapping*. Fourth edition. Los Angeles, SAGE Publications Inc., 2017, 152.

valódi haszonhúzóinak feltérképezéséhez, és támpontot nyújthat a bűnös úton szerzett vagyron felkutatásához is.

4. A keretrendszer bővítésének lehetőségei

Az világosan látszik, hogy a Magyar Rendőrségen 1997-ben meghonosított két-, illetve háromdimenziós keretrendszerben az egyes formák (módszerek) dedikáltan csak konkrét elemzéstípushoz tartozhatnak, és behatárolható az elemzés tárgya. Ez azt jelenti, hogy például a bűncselekményi mintaelemzés kizárólag stratégiai jellegű elemzés lehet, és csakis a cselekményekre korlátozódhat. A keretrendszer nem teszi lehetővé, hogy az egyes mintázatokat például a sértettek vagy az elkövetők vonatkozásában vizsgálják, mert ebben az esetben a módszert a bűncselekményben részt vevő személyek kategóriához is hozzá kellene rendelni. Kérdéses az, hogy az ügyelemzés kizárólag a cselekményre vonatkoztatva szolgál majd többletinformációval, mint ahogy az is, hogy a bűncselekmény sorozatok elemzése során a már ismert elkövetőhöz köthető, még fel nem derített bűncselekmények beazonosítása a cselekmény kategóriához tartozik-e.

Az új módszerek esetében szintén komoly besorolási problémát jelent a hotspot elemzés, mivel lényegében a stratégiai típusú bűncselekményi mintaelemzés részeként kellene említeni, azonban – főleg a tengerentúli módszertanban – a hotspot elemzést a sorozatbűncselekmények elemzéseikhez sorolják, ami a háromdimenziós keretben az operatív fajtákhoz sorolható.¹⁰

Szintén az értekezés keretében megválaszolandó kérdés, hogy a stratégiai elemzés definíciójában szereplő „hosszabb távon” kifejezés szemantikailag megállja-e a helyét, ha az időintervallumot egy évben állapítjuk meg. Ez azért is lényeges, mivel a rövidebb, jellemzően egy éven belüli időszakok bűnügyi adatainak vizsgálata sokkal inkább taktikai jellegű döntések alátámasztására szolgál.

A korábban használt keretrendszer bővítését olyan új elemzéstípusok beillesztésével lehetne megoldani, mint a taktikai elemzés. Az így kibővített keretrendszerben viszont vizsgálni kell az egyes módszerek típusokhoz tartozásának lehetőségeit is annak függvényében, hogy kizárólagosan valamely típushoz rendelhető-e, vagy van olyan jellemzőjük (időbeli, tárgybeli, esetleg mindkettő), amely alapján több típus alá tartozhatnak.

Az új elemzési módszerek közül legkönnyebben a pénzügyi tranzakció elemzés (operatív, cselekmény), a hálózatelemzés és a földrajzi profil elemzés (ope-

¹⁰ Szabó János: „A bűnügyi elemzés módszertanának megújítása a rendőrségnél”, Szakmai Szemle, XVI. évfolyam, 2018, 4. sz. 139.

ratív, személy) illeszthető be a rendszerbe. Az operatív elemzések körébe tartozik a kommunikációs kapcsolat elemzés, azonban annak függvényében, hogy egy nyomozás valamely cselekményében a helyszínhez vagy bármely más földrajzi címhez kapcsolódó kommunikációs adatokat, esetleg egy konkrét személy kommunikációját vonjuk elemzés alá, az elemzés tárgya szerinti besorolást érdemben nem lehet előre elvégezni.

Hasonlóképp egyszerű a forró pont elemzést elhelyezni a keretben, mivel minden esetben bűncselekmények elemzéséről szól és az időintervallum és/vagy a helyszín a taktikai elemzések közé sorolná.

A bűnügyi trendek elemzését aránylag könnyű a stratégiai elemzések közé sorolni, hiszen trendekről rendszerint több év távlatában beszélünk. A trendhez kapcsolt előrejelzések szempontjából a vizsgált időszakoknak nagyjából azonos paraméterekkel kell rendelkezniük, és ez nem korlátozódhat kizárólag a vizsgált intervallum hosszára. Más kérdés, hogy a trendek nem kizárólag a bűnügyi eseményekre vonatkoznak, hanem a bűncselekmények elkövetőinek és a sértetteknek a számára is, így az elemzés tárgya szerinti besorolás szintén nem határozható meg előre.

Árnyalja a helyzetet, ha a bűnügyi szakterület elemzői nem a bűnözés, a bűncselekmény által érintett személyek, hanem a rendészeti szervek tevékenységével kapcsolatos tendenciákat vizsgálják, mivel az ilyen típusú információkat nem fedile a stratégiai bűnelemzés definíciója.

Hasonló problémákkal kell megküzdeni a már meglévő módszerek újragondolásánál. Az összehasonlító ügyelemzés mint módszer két különböző aspektusból vizsgálja a bűncselekménysorozat azonosításának lehetőségét. Egyfelől a cselekmények hasonló kriminalisztikai jellemzői alapján mérlegeli az egyes cselekmények azonos sorozatba tartozásának lehetőségét és ezáltal az ismeretlen elkövető felderítését, másfelől a már ismert elkövető által elkövetett, eddig fel nem derített bűncselekményeket rendeli hozzá a már azonosított sorozat elemeihez, vagyis a rendelkezésre álló információk alapján szélesíti a nyomozást.

Az első megközelítés – mivel a bűncselekménysorozat elkövetője nem ismert – esemény alapú nyomozást támogató (operatív) elemzés, míg a második megközelítés a már ismert elkövetőre fókuszál, így tárgya a bűncselekményben részt vevő személy és az esemény együttesen. A tengerentúli módszertan ráadásul ez utóbbi megközelítést a taktikai elemzések közé sorolja.¹¹

11 International Association of Crime Analysts: *Definition and Types of Crime Analysis*. Standards, Methods, & Technology (SMT) Committee White Paper, 2014, 4. és Santos: i. m., 152.

A bűncselekményi mintaelemzés¹² a meghatározása alapján az összes vagy egyes bűncselekményeket (értsd a bűnözés és az egyes törvényi tényállások), illetve bűncselekmény-csoportokat (sorozatok, vagy más kriminalisztikai ismérv alapján alkotott csoportok) vizsgálja. Ha a definícióban szereplő számszerűség változásáról van szó, nem nehéz a mintaelemzés mögött a trendelemzést látni, míg a jellemzők és egyéb változások sokkal inkább a forró pont elemzés tartalmi elemeit mutatják.

És valóban, ha a mintázatot a tendenciával azonosítjuk, akkor az elemzések stratégiai, taktikai jellege tárul fel, a konkrét bűncselekmények kriminalisztikai ismérvek alapján történő vizsgálata pedig vagy taktikai, vagy nyomozást támogató elemzésként jelenik meg.

A módszerek közül utolsónak hagytam a kockázatelemzést, mivel ez az a módszer, ami legnehezebben illeszthető be egy fix keretbe. Mégpedig azon egyszerű oknál fogva, hogy a bűnügyi terület kockázati tényezőit szinte az összes típusnál és az összes elemzési tárgynál vizsgálni lehet. Egyformán jogosan beszélünk személyi és cselekményi kockázatokról, mint ahogy a kockázati tényezők megjelennek a felderítési módszerekben és az egyes ügyek nyomozásánál konkrétan alkalmazott eszközöknél, rövid-, közép- és hosszútávon egyaránt.

Vizsgálható az egyes bűncselekmények jelentette kockázat, de éppúgy helye van az elkövetési módszerek, a helyszínek kockázati vizsgálatának; személyi oldalról a bűnözői csoportok létrejöttét elősegítő tényezők vagy épp a szervezett bűnözés kockázata, a viktimológiai kockázatok; felderítési módszerek oldaláról a kriminálmotodikában fellelhető kockázatok és nem utolsó sorban a rendőrség állományára, pénzügyi és gazdasági helyzetére, korrupcióra vonatkozó kockázati elemek vizsgálatának, és még hosszan lehetne sorolni.

A fenti eszmefuttatásból az is kiderül, hogy vagy nem elégséges a három elemzési típus, vagy az elemzés tárgyi oldalán kell valamiféle bővítést eszközölni. Joggal merül fel a kérdés, vajon hova sorolhatók a bűnügyi szakterület elemzői által végzett/végezhető azon elemzések, amelyek tárgya nem a bűncselekményekkel kapcsolatos információ, hanem a rendőreg személyi és tárgyi feltételrendszere, a bűnügyi munka szervezésével kapcsolatos adatok, a bűnügyi munka eredményessége, a nyomozásokra fordított idő, a személyi állomány leterheltsége?

Tipikus példaként említhető a nyomozás eredményessége, az ügyek nyomozására fordított idő és a bűnügyi állomány leterheltségének egymáshoz viszonyított értékelése, amit – szigorúan véve – nem lehet megfeleltetni sem a stratégiai

12 A bűncselekményi minta elemzésén értjük az összes vagy egyes bűncselekmények vagy bűncselekmény csoportok jellemzőinek, számának, változásainak vizsgálatát egy meghatározott földrajzi területen és adott időszakban (13/2001. (X. 2.) ORFK utasítás).

elemzés, sem pedig a taktikai elemzés definíciójának, mégis kiemelt jelentőséggel bír a rendőri munka tervezése szempontjából, különös tekintettel e munka hatékonyságát mérő indikátorok kialakítására.

Ezeknek az adminisztratív típusú elemzéseknek vagy a típusok között, vagy a tárgyi oldalon kell megjelenniük a keretrendszerben.

5. Összegzés – Bővítés kontra új keretrendszer

Az új és újragondolt elemzési módszerek megfelelő keretrendszerbe illesztési problémái mind ahhoz a kérdéshez vezetnek, hogy van-e szükség, igény és lehetőség a régi keretrendszer bővítésére, vagy érdemes-e inkább valami teljesen új struktúrában gondolkodni.

Míg a szükség és az igény egyértelműen megválaszolható, addig a lehetőség már komoly fejtörést okoz. Az alapkoncepció kifejezetten arra a paradigmára épül, hogy a keretrendszert az elemzéshez felhasznált információk forrása és az elemzés tárgya szabja meg olyan módon, hogy a módszerek mindegyike csak a típus-tárgy rácsszerkezet egy, és csakis egy elemének felel meg. Ebből a perspektívából a bővítés sem vertikálisan, sem horizontálisan nem értelmezhető az egyes módszerek idő-, hely-, és tárgybeli sokszínűsége miatt.

Ha figyelembe vesszük a rács típusú keretrendszer kialakítására vonatkozó érveket és ellenérveket, könnyen belátható, hogy el kell szakadni a konvencionális formától, és olyan megoldást kell keresni, ahol egyrészt megtaláljuk minden egyes elemzési formának (módszernek) a helyét az elemzési fajták között, másfelől a módszerek besorolásánál az adat forrása, az elemzendő információk helybeli és időbeli kiterjedése, továbbá az elemzés tárgya helyett az elemzés célját kiáltjuk ki a besorolás legfőbb ismérvének.

Hivatkozásjegyzék

- Barabási Albert László: *A hálózatok tudománya*. Budapest, Libri, 2016.
- International Association of Crime Analysts: *Crime pattern definitions for tactical analysis*. Standards, Methods, & Technology (SMT) Committee White Paper, 2011.
- International Association of Crime Analysts: *Definition and Types of Crime Analysis*. Standards, Methods, & Technology (SMT) Committee White Paper, 2014.
- Istvanovszki László: *Bűnelemzés a modern bűnüldözésben*. Budapest, Patrocínium, 2012.
- Kunos Imre: *Bűnelemzés tananyag és példatár a bűnelemző tanfolyam hallgatóinak számára*. Budapest, Országos Rendőr-főkapitányság Kriminálisztikai Azonosító Szolgálat, 1997.

Mátyás Szabolcs: „A bűnelemzés kartográfiai lehetőségei – avagy a bűnözési térképek alkalmazása a mindennapi rendőri munka során” *PRO PUB-LICO BONO – Magyar Közigazgatás*, 2017/2, 158–175.

Santos, Rachel Boba: *Crime analysis with crime mapping. Fourth edition*. Los Angeles, SAGE Publications Inc., 2017.

Szabó János: „A bűnügyi elemzés módszertanának megújítása a rendőrségnél”, *Szakmai Szemle*, XVI. évfolyam, 2018, 4. sz. 133–141.

United Nations Office on Drugs and Crime: *Criminal Intelligence. Manual for Analysts*. United Nations, Vienna, 2011.

Veprik Zita

A RENDÉSZETI KORRUPCIÓ KUTATÁSA

1. Bevezetés

A korrupció elleni fellépés kérdésköre valamennyi fejlett államban foglalkoztatja az állami szerveket és a kutatókat egyaránt. Az utóbbi évtizedekben – felismerve a jelenség lehetséges extrém hatásait – egyre inkább prioritást élvez a korrupció felderítése, megelőzése, az ehhez felhasználható eszközök és módszerek kidolgozása, hatékonyságuk vizsgálata.

A korrupció mint társadalmi tömegjelenség specialitása, hogy a megtermelt javak társadalmilag uralkodó és elfogadott elosztási rendjében fejti ki korrigáló-torzító hatását.¹ A gondolattal egyetértve Kránitz Mariann megállapítja, hogy a társadalmi szintű korrupciónak fontos ismérve, hogy a társadalom anyagi és nem-anyagi viszonyaiban is elosztási-újraelosztási rendszerként hat közre.² Felmerülhet a kérdés, hogy ez az újraelosztás szükségképpen rossz-e? Hiszen az újraelosztással, azaz a keletkező jövedelmek, javak gazdasági szereplők közötti átcsoportosításának eszközével a jó állam is él a közjavak megtermelése, a piaci kudarcok mérséklése, a társadalmi igazságosságra való törekvés érdekében. A korrupció hatása bár egyénekenként, esetenként és időlegesen lehet pozitív, összegződésük eredménye azonban össztársadalmi szinten minden tekintetben negatív: gazdasági, társadalmi, politikai, ideológiai, morális, szociális és minden egyéb vonatkozásban rontják, zavarják a társadalmi közérzetet.³ A rendészeti korrupciónak emellett más, speciális, súlyos hatásai is vannak, melyek arra sarkallják a kutatókat, hogy folyamatosan vizsgálják a rendészeti korrupció hatásait, a jelenség elleni fellépés lehetőségeit, az eddig alkalmazott eszközök és módszerek hatékonyságát, eredményességét.

1 Hankiss Elemér: *Társadalmi csapdák – a korrupció*. Budapest, Magvető Kiadó, 1979, 87.

2 Kránitz Mariann: *A korrupció*. Budapest, BM Könyvkiadó, 1986, 43–44.

3 Kránitz: i. m., 177.

2. A rendészeti korrupció

A rendészet a modern államban az a közigazgatási tevékenység, amelynek társadalmi rendeltetése a jogellenes emberi magatartásokból keletkező veszélyek elhárítása. A veszély olyan állapot, élethelyzet, amelyben a társadalom által értéknek elismert anyagi és szellemi javakat sérelem fenyegeti. A sérelem lehet a javak megsemmisülése, értékük csökkenése vagy értékgyarapító képességük elvesztése.⁴ A korrupció egyik speciális fajtája a rendészeti korrupció, mely azért is érdemel kiemelt figyelmet, mivel a rendészeti szervek „társadalmi rendeltetése pedig az, hogy a jogsértőnek minősített emberi magatartásoktól a hatósági kényszer eszközeivel – legitim fizikai erőszak monopóliumának birtokában – védelmezze a társadalmat”.⁵ Azaz a bűncselekmény egyik elkövetője egy olyan hatósági személy, akinek épp az állam által alkotott szabályokat nemcsak betartani, hanem betartatni és a társadalmat védelmezni is feladata, rendeltetése.

A korrupciónak nincs általánosan elfogadott definíciója. Ennek oka, hogy egy bonyolult, erősen strukturált, összetett társadalmi jelenség, melynek eltérő a jogi és a hétköznapi tartalma, továbbá megítélése térben, időben állandóan változik. A rendészeti korrupció lényegének a megértéséhez a jelenség egyik részterületének, a rendőri korrupciónak a definiálása is segítséget nyújt. A rendőri korrupció egy lehetséges fogalom meghatározás szerint „a korrupció speciális osztálya, amely a legális rendőri jogosultságok illegális igénybevételére épülő, jogtalan előny megszerzésére irányuló szándékos jogsértés”.⁶

A korrupciós bűncselekményekre általánosan jellemző, hogy az elkövetés során legalább két fél áll egymással szemben, egyrészt aki kéri, elfogadja, másrészt aki adja, ígéri a jogtalan előnyt.⁷ A bűncselekmény elkövetésekor ugyanakkor nem feltétlenül szükséges, hogy mindkét fél cselekedjen,⁸ ennek ellenére mindkét fél a jogtalanság talaján áll.⁹ Ahogy Lőrinczy György megállapítja, a büntető jog-

4 Finszter Géza: *Vállalható és nem vállalható társadalmi kockázatok*. In: Gaál T. – Hautzinger Z. (szerk.) Pécs, Pécsi Határőr Tudományos Közlemények, XV. évf, 2014, 5.sz.

5 Finszter Géza: *A rendészeti szervek működésének jogi alapjai*. Budapest, Rendőrtiszti Főiskola, 2008, 167.

6 Kardos Sándor István: *A rendőri jogsértések között jelentkező korrupció megvalósulási körülményeinek, tendenciáinak vizsgálata a beosztotti állomány körében*. Budapest, NKE Hadtudományi Doktori Iskola, 224.

7 Schubauer László: *A korrupciós bűncselekmények*. In: Büntetőjog Különös Rész I.: Blaskó Béla – Miklós Irén – Pallagi Anikó – Polt Péter – Schubauer László (szerk.), Budapest, Rejtjel Kiadó, 2013, 375.

8 Gál István László: *A korrupciós bűncselekmények*. In: Új Btk. kommentár: 5. kötet: Különös rész, Polt Péter (szerk.), Budapest, Nemzeti Közszolgálati és Tankönyvkiadó Zrt., 2013, 183.

9 Bodrogi Károly: *A közélet tisztasága elleni bűncselekmények*. in Magyar Büntető jog, Király Tibor (szerk.) Budapest, BM Könyvkiadó, 1981, 324.

alkalmazás során gyorsan bebizonyosodott, hogy a korrupciós bűncselekmények bizonyítása rendkívül nehéz.¹⁰ Annak okaként, hogy a korrupció a nehezen felderíthető és nehezen bizonyítható ügyek kategóriájába tartozik, Finszter Géza a következőket nevesíti:

„- természetes személy sértettjük nincs;

- a tárgyi bizonyítás lehetőségei igen beszűkültek, az elkövetés helyszínének kriminalisztikai értéke alig van;

- a véghezviteli magatartás semmiféle tárgyi nyomot nem hagy a környezetben és sokszor nem különböztethető meg a mindennapi élet jogszerű cselekményeitől;

- harmadik személyek számára a deliktumról, hacsak nem részesei a bűncselekménynek, pontos és jól reprodukálható ismeretek nem szerezhetők;

- az ilyen cselekmények erkölcsi elutasítása nem egyértelmű”.¹¹

A korrupciós bűncselekmények specialitása, hogy a két fél (a jogtalan előnyt adó és az azt elfogadó) együttesen érdekelt a cselekményük leplezésében, a bűncselekmény látenciában maradásával. A regisztrált bűncselekmények száma természetesen alacsonyabb a ténylegesen elkövetettektől, azonban ez a különbség a korrupciós cselekmények esetében rendkívül nagy. A korrupciós bűncselekmények esetében előfordul, hogy a büntetőeljárás egy harmadik személy észlelése és bejelentése alapján indul. Ahogy Korinek László megfogalmazta ezzel kapcsolatban: a „törvény szeme az állampolgár” – és a kriminális korrupciónál a feljelentési hajlandóság mértéke rendkívül alacsony.¹² A rendészeti korrupció mértéke szoros összefüggésben áll az adott társadalom általános korrupciós veszélyeztetettségével, így elsőként mindenképpen szükséges általánosságban vizsgálni a korrupció mértékét befolyásoló tényezőket. A korrupciós indexek értéke magasabb gazdasági fejlettség esetén alacsonyabb. A korrupció ott van jelen a legkevésbé, ahol a demokrácia és a politikai váltógazdaság jól működik, és teljesen

10 Lőrinczy György: *A korrupciós bűncselekmények bizonyításágáról*. Budapest, Belügyi Szemle, 2. évf., 1987, 93.

11 Finszter Géza: *2011. évi kutatási jelentés*. Budapest, Belügyi Tudományos Tanács, 2011, 75.

12 Korinek László: *A bűnözés visszatikrözödése. Látens bűnözés, bűnözésábrázolás, félelem a bűnözéstől*. In: *Kriminológia-Szakkriminológia*, Gönczöl Katalin – Kerezi Klára – Korinek László – Lévy Miklós (szerk.), Budapest, Complex Kiadó Jogi és Üzleti Tartalomsgyártó Kft., 2006, 249–257.

szabad a sajtó. Csökkentik a korrupciót az ellenőrzést és a nyilvánosságra hozatali kötelezettségeket növelő intézkedések, valamint a kulturális jellemzők is, nevezetesen, hogy a társadalom mennyire tolerálja a korrupciós jelenségeket, illetve, hogy az értékrend milyen irányba változik.

3. A rendészeti korrupció kialakulása

Felmerül a kérdés, hogy egy rendészeti korrupciós esetenél egy-egy rendészeti dolgozó egyszeri vagy esetleg többszöri eltévelyedéséről beszélhetünk, vagy ennél nagyobb problémával állunk szemben? Elképzelhető, hogy a szervezet hibája is hozzájárul a rendészeti korrupciós bűncselekmények elkövetéséhez? Ha a gyakorlati tapasztalatokat elemezzük – amikor is egy szolgálati helyen nagyszámú, esetenként az adott szervezeti elem szinte valamennyi tagja érintett volt a bűncselekményben –, azt kell megállapítani, hogy a szervezet nem megfelelő működése is hozzájárul a rendészeti korrupciós bűncselekmények elkövetéséhez.

Sherman véleménye szerint a rendőrök a korrupcióhoz gyakran fokozatosan jutnak el. A folyamat a kisebb szívesség elfogadásával kezdődik, majd továbblépnek a korrupció komolyabb formái felé. Álláspontja szerint ebben egyrészt a tapasztalt kollégák iránymutatása, másrészt pedig a felettesek irányában érzett elfogadtatási vágy is szerepet játszik.¹³ Ugyanakkor Bonifacio nézete szerint a kismértékű korrupció révén a rendőrben kialakulhat egy olyan téves meggyőződés, hogy a neki juttatott előnyökben az állampolgárok alázata jelenik meg, ez pedig egyben elvezethet ahhoz a képzethez, hogy a törvények felett áll. Hangsúlyozza azonban, hogy ez a folyamat fordítva is igaz. Azaz az olyan szervezeti kultúra, amely azt sugallja, hogy nem kell a jogszabályokat maradéktalanul betartani, elvezethet a rendőri korrupcióhoz.¹⁴ Ez a nézőpont felhívja a figyelmet arra, hogy a rendőri és más rendészeti szerveknél kialakított szervezeti kultúra komoly szerepet játszik abban, hogy a szervezet és az abba integrálódó személyek mennyire tudnak ellenállni a korrupció jelenségének.

A rendészeti korrupció témakörében „A rendőri korrupció megelőzése és visszaszorítása a magyar rendőrségnél” címmel kérdőíves felmérés, interjúkészítés, dokumentumelemzés, illetve sajtófigyelés módszerével végzett kutatást a Rendészeti Kutatók Egyesülete 1999-ben. A kutatások rávilágítottak arra, hogy a ren-

13 Sherman, Lawrence W.: *Becoming bent: Moral careers of corrupt policemen*. In Frederick Elliston & Michael Feldberg (eds.), *Moral Issues in Police Work*. Rowman & Allanheld. 1985, 253–265.

14 Bonifacio, Philip: *The Psychological Effects of Police Work: A Psychodynamic Approach*, Springer Science & Business Media, 1991, 39.

dészetnek vannak olyan általános vonásai, amelyek a korrupcióra különösen fogékonyra teszik a közbiztonság és a bűnüldözés szolgálatában álló szervezeteket. Ennek okai között megjelölték a bűnüldöző munka és a rendészeti intézkedések sajátosságait, a hatósági erőszak monopolizáltságát, a szakmai etika kialakításának és elfogadtatásának akadályait, a rendészeti ágazat anyagi nehézségeit, a rendvédelmi testületek zártságát, a testületen belüli szolidaritást és azokat a szolgálati helyzeteket, amelyekben érdekazonosság alakulhat ki az aktív és a passzív vesztegető között.¹⁵

Megállapítható, hogy a rendészeti korrupció nem egy esetleges jellegű, egyedi rendellenesség, amely ideiglenes, elnyomó intézkedésekkel könnyen leküzdhető. Az ezzel kapcsolatos „új realizmus” azt állítja, hogy a korrupció és a kötelességszegés állandó és ismétlődő veszélyként van jelen a rendészeti szervezetekben.¹⁶

4. A rendészeti korrupció hatása

A korrupció általános hatásain túlmenően a rendészeti korrupciónak más súlyos hatásai között említhető, hogy romlik hazánk nemzetközi megítélése, az állami szervekbe vetett bizalom csökken, a rendészeti szerveken belül egyébként szükségszerű fegyelem felbomlik, és biztonsági deficit keletkezik.

Amikor az állam által alkotott szabályokat épp az állam saját intézményei, hatóságai nem tartják be, annak súlyos társadalmi következményei vannak. Extrem esetben eljuthatunk egészen addig, hogy a lakosság kevésbé tartja kötelezőnek a szabályokat, az állami intézmények pedig elveszítik elfogadottságukat, ezáltal hatékonyságukat.¹⁷ A rendészet a jogállamiságról és a megfelelő eljárásról szól: a korrupció és a rendőri deviancia egyéb formái aláássák a rendészeti szervezetek és értelemszerűen az állam legitimitását. A „tisztá” rendőrség az egészséges társadalom döntő barométere.¹⁸

A rendészeti korrupció tehát amellet, hogy a javak – állami akaraton kívüli – újraelosztásához vezet, egyéb súlyos következményeket okoz. Amennyiben a rendészeti szervek állománya korrupciós cselekményeket követ el, azaz nem tartják és az állampolgárokkal, más szervezetekkel nem tartatják be a szabályokat,

15 Rendészeti Kutatók Egyesülete: *Küzdelem a rendőri korrupció ellen*. Budapest, Rendészeti Kutatók Egyesülete, 2000, 15.

16 Punch, Maurice: „Police Corruption and its Prevention”. *European Journal on Criminal Policy and Research* 8, 2000, 301–324.

17 Lissen, Ruth et al.: „Korruptionsrisiken in der niedersächsischen Polizei. Vom Wissen, Wollen und wissen wollen – eine repräsentative Dunkelfeldstudie – Zeitschrift für Polizeiwissenschaft und polizeiliche Praxis (4)”, *SIAK-Journal*, 2014, 51.

18 Punch: i. m., 301–324.

akkor nem töltik be rendeltetésüket. Ez – többek között – biztonsági deficitet keletkeztet mind egyéni, mind pedig társadalmi szinten. A biztonság az utóbbi időben egyre fontosabbá vált, amellyel együtt járt a rendészeti szervek tevékenységének felértékelődése. Meg kell jegyezni, hogy teljes jogú schengeni tagállamként a hazai rendészeti szervek feladatellátásának színvonala nemcsak Magyarország, hanem az egész Schengeni Térség biztonságát jelentősen befolyásolja.

Az állampolgárok a rendészeti korrupciós cselekmények következtében azt érzékelik, hogy a szabályokat kikerülő folyamatossan előnyhöz jutnak, és mindent pont az állam szolgálatában álló, a társadalmat védelmezni hivatott tagjainak közreműködésével teszik. A korrupciómegelőzés az állami szervezeteknél társadalompolitikai szempontból is fontos, különösen a rendőrség számára, mely látható és beavatkozó része az állami intézményrendszernek.¹⁹ Szélsőséges esetben a társadalom tagjai eljutnak addig, hogy a szabályokat egyre kevésbé tisztelik, és így nem is tartják be, hiszen a tapasztalataik azt mutatják, hogy a szabálytisztelek hátrányba kerülnek mind az élet anyagi, mind pedig más területén. Ezáltal pedig nő a rendészeti korrupció iránti „kereslet”, mely egyfajta öngerjesztő hatást vált ki.

5. A rendészeti korrupció kutatásának szükségessége

A korrupció és annak negatív hatásai között szoros összefüggés van. Azokban az államokban, ahol a jogállamiság szintje alacsonyabb, az állami szervezetek nem működnek hatékonyan, ott a korrupció szintje magasabb. Azt azonban nehéz megállapítani, hogy a nagyobb korrupció okozza a jogállamiság alacsonyabb megvalósulási szintjét, az állami szervezetek kevésbé hatékony működését, az alacsony iskolázottságot, vagy éppen a jogállamiság alacsony szintje, az állami szervezetek kevésbé hatékony működése, az alacsony iskolázottság vezet a korrupció növekedéséhez.²⁰

A rendészeti korrupciós bűncselekmények elkövetőinek felderítése és büntetőjogi felelősségre vonása érdekében alkalmazkodni kell annak specialitásaihoz, mivel így lehet a hatékony fellépés érdekében a megfelelő módszereket kiválasztani. A korrupciós cselekményeknél általában is fontos szempont annak vizsgálata, hogy mennyire váltak részévé az adott intézmény működésének. Ez alapján a szakemberek megkülönböztetik azokat a korrupciós ügyleteket, amelyek két szereplő között egymástól függetlenül jönnek létre, illetve azokat, amelyek rész-

¹⁹ Lissen: i. m., 44.

²⁰ Šumah, Štefan: „Corruption, Causes and Consequences”. *Trade and Global Market, Vito Bobek, IntechOpen* 2018. DOI: 10.5772/intechopen.72953.

ben egymásra épülve, többszereplős tranzakciókként működnek.²¹ Ennek vizsgálata a rendészeti korrupciós cselekményeknél is kiemelt fontosságú. Tekintettel azonban arra, hogy a felderítés, nyomozás az eseti ügyletek esetében is komoly nehézséget jelent, a szervezeten elkövetett deliktumok felderítése és bizonyítása még nagyobb kihívás elé állítja a hatóságokat. Egy kutatás eredményei azt bizonyították, hogy a büntető igazságszolgáltatás jelenleg csupán az úgynevezett „kiszűlt” korrupciós cselekmények kezelésére képes.²² Ez a megállapítás is azt támasztja alá, hogy a korrupció megelőzésének és felderítésének hatékonyságát növelni kell, melyhez elengedhetetlen kutatásokat folytatni a korrupció, így pedig a rendészeti korrupció témakörében is. A jelenség eredményes kezelése a meglévő jogi keretek között csak így válhat lehetségessé.

6. A rendészeti korrupció kutatásának hasznosulása

A rendészeti korrupció mérésére vonatkozóan országhatárokon „átnyúló” és ezen belül a magyar rendőrség korrupciós szintjét külön is mérő nemzetközi mérésrendszer nem ismert. A rendészeti korrupció mértékére vizsgálati és statisztikai módszerek, valamint a korrupció érzékelési index alkalmazása szolgált adatot. A statisztikai adatok elemzésekor figyelembe kell venni, hogy ugyan objektív mérőszámokról van szó, de a korrupciós bűncselekmények esetében a látencia magas. Emellett a legfőbb ügyész 2017. évi beszámolójában megállapítja, hogy a hivatali (ezen belül a rendészeti) korrupciós bűncselekmények növekedését előidézheti a felderítésére létrehozott szolgálatok tevékenysége (pl. a megbízhatósági vizsgálatok) is. Egy-egy kiterjedt, sokszereplős ügy felderítése és nyomozásának befejezése eredményeként a regisztrált korrupciós bűncselekmények száma akár többszörösére is növekedhet. Tovább torzítja a képet, hogy az ilyen felderítéseket követően – főként a preventív hatás miatt – a korrupciós cselekmények száma jellemzően csökken, azonban az ügyészi statisztikákban a korrupciós cselekmények csak jóval később jelennek meg. Egy – több mint 10 évvel ezelőtt készült – átfogó kutatás alapján a rendőri korrupció a vizsgált személyek tudatában nagyobb mértékben van jelen, mint amit a statisztikai adatok tükröznek. A módszer ugyan szubjektív adatokat használ fel, mégis alkalmas következtetések levonására. A magas látencia miatt a korrupciós állapotra vonatkozóan a korrupcióérzékelésre vonatkozó mérőszámok nagy jelentőséggel bírnak. A perceptiós

21 Inzelt Éva – Kerecsi Klára – Lévay Miklós: *Korrupciós bűncselekmények a büntető igazságszolgáltatás tükrében*, Budapest, ELTE Állam- és Jogtudományi Kar, 2014, 17.

22 Kerecsi Klára – Inzelt Éva – Lévay Miklós: *Korrupciós bűncselekmények a büntető igazságszolgáltatás tükrében – Milyen cselekményeket rejtenek a jogerősen elítéltek aktái?* In: *Kriminológiai Tanulmányok*, Vóko György (szerk.), Budapest, 2014, 32.

indexek esetében azonban figyelembe kell venni, hogy egy-egy közérdeklődésre számot tartó ügy jelentősen ronthatja a mutató értékét.²³ Összességében elmondható, hogy a kutatás eredményére a korrupció mérésére alkalmazott különböző módszerek együttes használatával gyűjthetünk információt. A megalapozott eredményekhez azonban a különböző módszerek előnyeit és hátrányait szem előtt kell tartani.

A rendészeti korrupció kutatása során elért eredmények segíthetnek abban, hogy feltérképezzük a kockázatokat, a korrupciós cselekmény elkövetését megelőzzük, a látenciát csökkentjük. A korrupciós magatartások elemzését követően választ kell kapni arra, hogy a rendészeti korrupció elleni küzdelemben jelenleg alkalmazott eszközök mennyire hatékonyak. Más fejlett jogállamokban már kidolgozott és alkalmazott eszközök, módszerek hatékonyságát, magyarországi bevezetésének lehetőségét is indokolt vizsgálni.

A korrupció kezelése azért sem egyszerű, mert egyes országokban (pl. Szingapúr, Észtország és Grúzia) rövid idő alatt sikereket értek el, míg mások (pl. Olaszország) hosszabb ideje eredménytelenül küzdenek. Azok az intézkedések, amelyek egy országban vagy egy régióban beváltak, nem feltétlenül lesznek sikeresek egy másikban. Általánosságban megállapítható, hogy egy adott országban a korrupció eredményesebb kezeléséhez olyan államok bevált gyakorlatait kell alkalmazni, amelyek hasonló jellemzőkkel (vallás, szokások, hagyományok, etika és erkölcs) és közös történelemmel rendelkeznek.²⁴

A korrupciós kutatások kevésbé fókuszáltak a kriminalisztikai szempontú megközelítésre, annak ellenére, hogy a rendészeti korrupció felderítéséhez, ezáltal pedig a speciális és generális prevencióhoz, a látenciában maradó esetek számának csökkentéséhez elengedhetetlen a kriminalisztikai eszközök felhasználása. Ez a tudományág – felhasználva a modern tudományos eredményeket – segíti a múltban történtek felderítését, az elkövetők azonosítását, az eredményes bizonyítást. A kriminalisztikai eszközök szerepüket azonban csak akkor tölthetik be, ha a felhasználók a lehetőségeket mérlegelve, alapos gondolkodást követően választják ki a leghatékonyabbakat, és az eredményeket körültekintően elemelve folytatják az eljárást. A korrupció felderítésének kriminalisztikai eszközeinek fejlesztése során figyelembe kell venni, hogy a kriminalisztika mint alkalmazott tudomány jelentősége abban áll, hogy gyakorlati hasznosulása szolgál-e társadalmilag fontos eredményekkel.²⁵ A deliktumok felderítéséhez, az elkövetők felelőségre vonásához, a bűnmegelőzéshez a kriminalisztikai eszközök folyamatos

23 Kardos: i. m., 13.

24 Šumah: i. m.

25 Hautzinger Zoltán: *A kriminalisztika és a rendészettudomány határterületei*. Budapest, NKE, 2015, 18.

fejlesztése mellett alapvető fontosságú marad a gondolkodás, a szabályszerűen összegyűjtött nyomok, információk, adatok szakszerű, logikus elemzése és mindezek szintézisében keresztül a múlt feltárása.

7. Összegzés

A korrupció kutatása nagyon fontos, de egyben nehéz feladat is.²⁶ A jelenség kutatására nagy hangsúlyt kell helyezni, mert – ahogy Kerecsi Klára megállapítja – ezeknél a bűncselekményeknél a látencia sokkal nagyobb, mint más deliktumoknál, emellett pedig összehasonlíthatatlanul nagyobb kárt okoz, mint az összes vagyon elleni bűncselekmény együttvéve.²⁷ A rendészeti korrupció más deliktumokhoz képest számos sajátossággal rendelkezik, és ezzel együtt olyan speciális következményei vannak, melyek jelentős károkat okoznak az élet szinte valamennyi területén. Ezeknek a negatív hatásoknak a mérséklése csak a rendészeti korrupció eredményes kezelésével történhet, melyhez a jelenség törvényszerűségeinek, ok-okozati kapcsolatainak, a különböző kezelési módszereinek elemzése nélkülözhetetlen.

Tekintettel arra, hogy a rendészeti korrupció kiváltó okai, hatásai sokrétűek, így a kutatásokat is szerteágazóan, több szakterület szempontjából, sajátos eszközökkel kell végrehajtani. Az elért eredmények ismeretében meg kell fogalmazni azokat az ajánlásokat, hatékony eszközöket, módszereket, melyek a rendészeti korrupció megelőzését, felderítését hatékonyabbá teszik, ami ösztársadalmi érdek.

Hivatkozásjegyzék

- Bodrogi Károly: *A közélet tisztasága elleni bűncselekmények*. Magyar Büntető jog, Szerk.: Király Tibor BM Könyvkiadó, Budapest, 1981, 323–330.
- Bonifacio, Philip: *The Psychological Effects of Police Work: A Psychodynamic Approach*, Springer Science & Business Media, 1991.
- Finszter Géza: *A rendészeti szervek működésének jogi alapjai*. Rendőrtiszti Főiskola, Budapest 2008, 167.

26 Gáspár Miklós – Molnár Katalin: *Korrupcióellenesség és integritás a rendészeti tisztképzésben*. In: Antikorrupció és integritás, Dargay Eszter, Juhász Lilla Mária (szerk.), Budapest, Nemzeti Közzolgálati Egyetem, 2015, 170.

27 Kerecsi Klára: *A kelet-európai országokban bocsánatos bűnnek tartják a korrupciót*, https://hvg.hu/360/202053_kerecsi_klara_biztonsagerzetrol_korrupciorol_szubjektiv_felelem (letöltés dátuma: 2021.02.25)

- Finszter Géza: *A korrupció nyomozása*. Belügyi Szemle, 2011, 59. sz. 75.
- Finszter Géza: *2011. évi kutatási jelentés*. Belügyi Tudományos Tanács, 2011, 28–29.
- Finszter Géza: *Vállalható és nem vállalható társadalmi kockázatok*. In: Gaál T. – Hautzinger Z. (szerk.) Pécs, Pécsi Határőr Tudományos Közlemények, XV. évf, 2014, 5. sz.
- Gáspár Miklós – Molnár Katalin: *Korrupcióellenesség és integritás a rendészeti tisztképzésben*. In: Antikorrupció és integritás. Szerk.: Dargay Eszter, Juhász Lilla Mária, Nemzeti Közszerzői Egység, 2015, 170.
- Gál István László: *A korrupciós bűncselekmények* In: Új Btk. kommentár: 5. kötet: Külföldi rész, szerk. Polt Péter, Nemzeti Közszerzői Egység és Tankönyvkiadó Zrt., Budapest, 2013.
- Hankiss Elemér: *Társadalmi csapdák – a korrupció*. Magvető Kiadó, Budapest, 1979.
- Hautzinger Zoltán: *A kriminalisztika és a rendészettudomány határterületei*. NKE 2015, 15. évf., 1. sz. 18.
- Inzelt Éva – Kerezsi Klára – Lévay Miklós: *Korrupciós bűncselekmények a büntető igazságszolgáltatás tükrében*, ELTE Állam-és Jogtudományi Kar, 2014. Forrás: <https://www.ajk.elte.hu/media/39/1e/d6420ce846do6b5a8541f7a319c16208f834ee-00073679fe8f2a0433ed7/Inzelt-%C3%89va-Kerezsi-Kl%C3%A1ra-L%C3%A9vay-Mikl%C3%B3s-Korrupci%C3%B3s-b%C5%B1ncselekm%C3%A9nyek-a-b%C3%BCntet%C5%91-igazs%C3%A1gszol%C3%A1tat%C3%A1s-t%C3%BCkr%C3%A9ben.pdf> (2018.11.11.)
- Kerezsi Klára: *A kelet-európai országokban bocsánatos bűnnek tartják a korrupciót*, https://hvg.hu/360/202053_kerezsi_klara_biztonsagerzetrol_korrupciorol_szubjektiv_felelem (letöltés dátuma: 2021.02.25)
- Kerezsi Klára – Inzelt Éva – Lévay Miklós: *Korrupciós bűncselekmények a büntető igazságszolgáltatás tükrében – Milyen cselekményeket rejtenek a jogerősen elítéltek aktái?* In: Kriminológiai Tanulmányok 51., szerk. Vókó György, Budapest, 2014.
- Kardos Sándor István: *A rendőri jogsértések között jelentkező korrupció megvalósulási körülményeinek, tendenciáinak vizsgálata a beosztotti állomány körében*. NKE Hadtudományi Doktori Iskola, Doktori értekezés, 2016. DOI azonosító: 10.17625/NKE.2017.07.
- Korinek László: *A bűnözés visszatükröződése. Látens bűnözés, bűnözésábrázolás, félelem a bűnözéstől* In: Kriminológia- Szakkriminológia, szerk. Gönczöl Katalin – Kerezsi Klára – Korinek László – Lévay Miklós, Complex Kiadó Jogi és Üzleti Tartalom-szolgáltató Kft., Budapest, 2006.
- Kránitz Mariann: *A korrupció*, Budapest, BM Könyvkiadó, 1986, 43–44.
- Lissen, Ruth et al.: „Korruptionsrisiken in der niedersächsischen Polizei. Vom Wissen, Wollen und wissen wollen – eine repräsentative Dunkelfeldstudie – Zeitschrift für Polizeiwissenschaft und polizeiliche Praxis (4)”, *SIAK-Journal*, 2014, 51.

- Lőrinczy György: *A korrupciós bűncselekmények bizonyításágáról*. Budapest, Belügyi Szemle, 2. évf., 1987, 93.
- Punch, Maurice: „Police Corruption and its Prevention”. *European Journal on Criminal Policy and Research* 8, 2000, 301-324.
- Rendészeti Kutatók Egyesülete: *Küzdelem a rendőri korrupció ellen*. Rendészeti Kutatók Egyesülete Magyarország, 2000.
- Sherman, Lawrence W.: *Becoming bent: Moral careers of corrupt policemen* In Frederick Elliston & Michael Feldberg (eds.), *Moral Issues in Police Work*. Rowman & Allanheld. 1985.
- Schubauer László: *A korrupciós bűncselekmények* In: *Büntetőjog Különös Rész I.* szerk: Blaskó Béla – Miklós Irén – Pallagi Anikó – Polt Péter – Schubauer László, Rejtjel Kiadó, Budapest, 2013.
- Šumah, Štefan: „Corruption, Causes and Consequences”. *Trade and Global Market, Vito Bobek, IntechOpen* 2018. DOI: 10.5772/intechopen.72953.

Zsigmond Csaba

A VADON ÉLŐ ÁLLAT- ÉS NÖVÉNYFAJOK NEMZETKÖZI ILLEGÁLIS KERESKEDELMÉNEK TENDENCIÁI GLOBÁLISAN ÉS AZ EU VONATKOZÁSÁBAN 1999-TŐL NAPJAINKIG

1. Bevezetés

Amióta ember él a Földön, az állat- és növényvilág biztosította létét. A kezdeti időszakban, az őskorban, az ember elsősorban létfenntartási célból vadászott vadon élő állatokra és gyűjtött növényeket. Később már az ókorban megjelentek különböző luxuscélok is, mint az állatok élve befogása (pl. az ókori Római Birodalom állatviadalmi céljából), státuszsimbólum (trófeák), gyógyászati célból különféle növények gyűjtése, állati bőrből és bundából készült ruházati termékek, hobbiállatok (hüllők, papagájok), és különféle ínycsésznek számító ételek.¹ Mindez oda vezetett, hogy a történelmi idők során egyes fajok kihaltak, vagy a kihalás szélére kerültek. Az állat- és növényfajok kihalása már az ókortól jellemző volt, amivel az elővilág biodiverzitása sérült. Mára ez fokozottan fenyegető jelenséggé vált. Az utóbbi háromszáz évben az emberi tevékenység következtében Földünkön több mint kétszáz emlősállat-, valamint növényi faj halt ki, az elmúlt negyven évben az emlősök, madarak, hüllők, kétéltűek és halak populációja 52, az édesvízi fajoké 76, a szárazföldi fajoké pedig 39 százalékkal, a biodiverzitás pedig a szárazföldön 40, a tengerekben 21 százalékkal csökkent.²

A nemzetközi illegális vadkereskedelem azon kívül, hogy súlyosan veszélyezteti a biodiverzitást³, súlyos és szervezett nemzetközi bűnözés is kapcsolódik hozzá,⁴ valamint óriási károkat okozhat a világgazdaságban, továbbá kapcsolód-

- 1 Van Uhm, Daan P.: *The illegal wildlife trade: Inside the world of poachers, smugglers and traders*. Vol. 15. Svájc, Springer, 2016.
- 2 Tilki Katalin: „Természetvédelem nemzetközi szinten és az Európai Unióban”. *Belügyi Szemle* 65 évf., 2017, 5 sz. 87–104.
- 3 Rosen, Gail Emilia – Katherine F. Smith: „Summarizing the Evidence on the International Trade in Illegal Wildlife”. *EcoHealth* 7, 2010, 1 sz. 24–32.
- 4 Interpol: „Wildlife Crime”, 2021, <https://www.interpol.int/Crimes/Environmental-crime/Wildlife-crime>. (letöltés dátuma: 2021.03.05)
United Nations, Office on Drugs and Crime (UNODC): „World Wildlife Report”, 2020, <https://www.unodc.org/unodc/en/data-and-analysis/wildlife.html>. (letöltés dátuma: 2021.03.05)

hatnak hozzá más súlyos bűncselekmények is: a vesztegetés⁵ és a pénzmosás⁶, melyek egyes államok stabilitását jelentősen aláássák.⁷ Ennélfogva e bűncselekmények elleni fellépés mind a nemzetközi, mind a nemzetállamok részéről kiemelt prioritást kell hogy élvezzen. A hatékony fellépés érdekében szükséges megismerni a jelenség egyes jellemzőit, tendenciáit. Ebben a cikkben a nemzetközi szervezetek által készített korábbi jelentések, kutatások alapján vizsgálom meg a határokon és kontinenseken átívelő nemzetközi illegális állat- és növénykereskedelem jellemzőit, változásait, először globális, majd regionális szinten az EU vonatkozásban.

2. Az illegális állat- és növénykereskedelem alakulása globális szinten lefoglalási adatok és kutatások alapján 1999-től napjainkig

Az ENSZ Bűnügyi és Kábítószerügyi Hivatalának legutóbbi, 2020-as jelentése szerint az illegális állat- és növénykereskedelemből éves szinten keletkező bevétel elérheti a 23 milliárd amerikai dollárt.⁸ A World Wildlife Foundation ezt az illegális tevékenységet a világ negyedik legjövödelmezőbb tevékenységének jelölte meg a drog-, ember- és fegyverkereskedelem után.⁹

Az UNODC a vadvilági bűnözés tárgyában eddig kétszer végzett globális szinten átfogó elemzést lefoglalási adatokról 2016-ban és 2020-ban.¹⁰ A 2016-ban készült jelentés 1999-2015 közötti lefoglalási adatokat vizsgált, az adatokat a CITES¹¹, és a Vám Világszervezet (WCO)¹² által működtetett adatbázisokból gyűj-

- 5 Uhm, Daan P. van – William D. Moreto. „Corruption within the Illegal Wildlife Trade: A Symbiotic and Antithetical Enterprise”. *The British Journal of Criminology*, 58, 2018, 4 sz. 7.
- Wyatt, Tanya: *Wildlife trafficking: A deconstruction of the crime, the victims, and the offenders*. London, Springer, 2013.
- Wyatt, Tanya – Anh Ngoc Cao: „Corruption and wildlife trafficking.” *U4 Issue*, 11. sz. 2015.
- 6 Viollaz, Julie – Jessica Graham – Leonid Lantsman: „Using script analysis to understand the financial crimes involved in wildlife trafficking.” *Crime, Law and Social Change* 69, 2018, 5. sz. 595–614.
- 7 Wyatt, Tanya: „The Security Implications of the Illegal Wildlife Trade”, *The Journal of Social Criminology*, 2013. Green Criminology Special Issue.
- 8 UNODC i. m.
- 9 Lehmacher, Wolfgang: „Wildlife Crime: A \$23 Billion Trade That’s Destroying Our Planet”. *World Economic Forum*, 2016. <https://www.weforum.org/agenda/2016/09/fighting-illegal-wildlife-and-forest-trade/>. (letöltés dátuma: 2021.03.05)
- 10 United Nations, Office on Drugs and Crime (UNODC): „World Wildlife Report”, 2016, https://www.unodc.org/images/data-and-analysis/Wildlife/World_Wildlife_Crime_Report_2016_final.pdf. (letöltés dátuma: 2021.03.05); UNODC, 2020. i. m.
- 11 Convention International Trading Endangered Species
- 12 World Customs Organizations

tötték össze, és egy egységes adatbázisba, a World Wise Database-ba vitték fel, mely akkor 120 ország több mint 164 000 adatát tartalmazta. Az elemzés megalapította az egyes állat- és növényfajok lefoglalási adatait, kontinensek szerinti lebontásban, illetve globális szinten az egyes állat- vagy növényosztályok lefoglalásainak megoszlását, illetve az illegális kereskedem főbb útvonalait. Ennek megfelelően feltárta, hogy a vizsgált időszakban több mint 7000 faj volt érintett, ezek megoszlása: a csempészett állatok nagyrészt az emlősök (30%) és a hüllők (28%) osztályából került ki.

A világon lefoglalt veszélyeztetett állat- és növényfajok megoszlása rendszertani besorolás alapján (osztályonként) 1999-2015¹³ között: az emlősök 30%, a hüllők 28%, a korallok 17%, madarak 9%, halak 6% és egyéb 10%.

A jelentés részletes kimutatást készített arról is, hogy a vizsgált időszakban veszélyeztetett fajokat egy-egy adott földrészen milyen arányban foglaltak le a hatóságok (2. ábra). Eszerint Európában, Észak-Amerikában, Közép és Dél Amerikában nagyrészt hüllőket, míg Ázsiában, Afrikában és Ausztráliában nagyrészt emlősöket foglaltak le.

Lefoglalt veszélyeztetett állatok megoszlása földrészenként és rendszertani besorolás alapján (osztályonként) 1999-2015:¹⁴

- Európa: Hüllők 39, Korallok 20, Emlősök 18, Madarak 7, Halak 6, Egyebek 10;
- Ázsia: Hüllők 22, Korallok 2, Emlősök 53, Madarak 18, Halak 2,5, Egyebek 2,5;
- Afrika: Hüllők 25, Korallok 1, Emlősök 33, Madarak 36, Halak 1, Egyebek 4;
- Észak Amerika: Hüllők 31, Korallok 18, Emlősök 27, Madarak 11, Halak 8, Egyebek 5;
- Közép és Dél Amerika: Hüllők 29, Korallok 0, Emlősök 22, Madarak 43, Halak 2, Egyebek 4;
- Ausztrália és Új-Zéland: Hüllők 13, Korallok 34, Emlősök 32, Madarak 4, Halak 8, Egyebek 9.

A vizsgált 1999-2015 közötti időszakon belül egy szűkebb (2005-től 2014-ig terjedő) időszakra vonatkozóan is készült részletes adatelemzés. Ebben az elemzésben feltárták, hogy a lefoglalt illegális termékek 35% a veszélyeztetett rózsafafélék családjából került ki, míg 18%-a elefántcsont, 9% hüllő, 6% agarfa, 5% tobzoska, 3%-a orrszarvú tüllök, 3% tengeri teknős, 2% papagájfélék, míg a maradék 19% egyéb kategóriából (tokhálafélék 2%, korallok 1% stb.) került ki. A jelentés kitér arra, hogy a fent felsorolt állati- és növényi termékek vagy élő egyedek illegális kereskedelmilyen célból valósul meg. Így például a rózsafafélékből drága bútorok készül-

13 UNODC, 2016, i. m.

14 UNODC, 2016, i. m.

nek, az elefántcsontból dekorációk és ékszerek, divatos ruházati cikkek hullók bőréből és nagymacska félek (tigris, párduc) bundájából, kozmetikai cikkek agarfából, élelmiszer vagy gyógyhatású készítmény tobzoskából, orrszarvú tülökből (porrá őrölve gyógyhatásúnak vélik a Távolszeleten), házi kedvencként értékesítik az élő egzotikus papagájokat, teknősöket és emberszabású majmokat, míg ingyencsökként kerül az asztalra a vadon élő tokhalból készült kaviár. Külön felhívja a jelentés a figyelmet a vizsgált időszakban bizonyos kirívó tendenciákra. Így például az orrszarvúfélek illegális orrvadászata 2005-ben 50 egyedet érintett, míg 2015-re folyamatos emelkedéssel elérte az 1400-at. Ugyanígy kirívó adat, hogy az elefántok orrvadászata is jelentősen emelkedett Afrika egyes országaiban 2010 és 2012 között. Míg 2010-ben 19256 egyedet, addig 2012-re már 35425 egyedet pusztítottak el az állatok agyaráinak megszerzése érdekében, vagyis csupán két éven belül majdnem megduplázódott az esetek száma.

Az UNODC 2020-as jelentése már 149 ország 180 000 adatát tartalmazta, és újabb tendenciákra hívta fel a figyelmet. A 2014-2018-as intervallumban az összes lefoglalás 40,7%-ban rózsafafélék szerepeltek (az arány majdnem 10%-kal emelkedett az előző időszakhoz képest), 33,1%-ban elefántcsont (szintén emelkedett), 5,5% orrszarvú tülök (szintén emelkedett), tobzoska 4%, papagájfélek 0,9% (csökkent), nagymacskafélék 0,6%, csökkent.

A világon lefoglalt veszélyeztetett állat- és növényfajok megoszlása rendszer-tani besorolás alapján (osztályonként): a rózsafafélék 48%, elefántcsont 39%, orrszarvútülök 6%, tobzoska 5%, papagájfélek 1% és nagymacskafélék 1%.¹⁵

Megállapítja továbbá, hogy az elefántcsontért az orrvadászoknak fizetett ár 2014-től 2018-ig jelentősen csökkent: Kenyában 2014-ben 148 amerikai dollár volt egy kg, 2018-ban már csak 54,5 amerikai dollár, Tanzániában 95 amerikai dollár, majd 2018-ra már csak 40 amerikai dollár. A jelentés szerint ennek pontos oka egyelőre nem ismert, további kutatásokat igényel, de elképzelhető, hogy a számtalan nemzetközi korlátozásnak köszönhetően esett vissza a kereslet. Jelentősen megnőtt viszont a lefoglalt élő tobzoskák száma, összességében is és az egyes lefoglalásra eső mennyiség tekintetében is: 2014-ben 77 lefoglalásra összesen 13 900 élő példány jutott, míg 2018-ban 71 lefoglalásra összesen 141 900 példány jutott.

¹⁵ UNODC, 2020, i. m.

3. Illegális állat- és növénykereskedelem alakulása az EU-ban

Az EU mint regionális térség vonatkozásában is születtek kvantitatív tanulmányok, jelentések a végrehajtott lefoglalások alapján. A források szerint az Európai Unió az illegális vadkereskedelem tekintetében egyaránt cél, forrás és tranzitország szerepét tölti be¹⁶ Kiemelkedő keresleti igény merül fel egyes országokban bizonyos fajokra, a feketepiacon magas árat kínálnak ezekért, a nagyobb kikötők és repülőterek pedig fontos szerepet töltenek be az illegális nemzetközi csempészetben. Az Európai Bizottság egyik korábbi jelentése szerint évente több mint 2500 lefoglalást hajtanak végre az EU területén a védett fajok és azokból készülő termékek tekintetében.¹⁷

Van Uhm¹⁸ az EU területén végrehajtott lefoglalások elemzését végezte korábban, melynek során az EU-TWIX adatbázist (European Union Trade in Wildlife Information eXchange database, a továbbiakban EU-TWIX) használta. A vizsgált időszak 2001-től 2010-ig terjedt, 22 204 lefoglalás adatait rendszerezte és elemezte. A rendszerezés alapján kimutatta, hogy egyes rendszertani osztályok között hogyan oszlanak meg a lefoglalások, illetve mely országok voltak leginkább a célországok, és melyek a források. Eszerint 33% (7303 lefoglalás) hulló, 20% (4385 lefoglalás) korall-, 17% (3,814 lefoglalás) emlős, 13% (2809 lefoglalás) puhatestű, 9% (1883) hal, és 7% (1490 lefoglalás) egyéb.

Egy későbbi időszakra vonatkozóan végzett kvantitatív elemzést a Traffic¹⁹, melynek során a 2018-as év adatait vette alapul az EU TWIX adatbázis alapján. Ennek során 6012 lefoglalási esetet rendszerezett. Kimutatta, mely országok voltak a leginkább jellemző cél-, tranzit- és forrásországok, illetve milyen állat- és növényfajok voltak jellemzőek leginkább export és import tekintetében. Megalapította, hogy az egyes veszélyeztetett állatok és növények tekintetében milyen trendek voltak megfigyelhetők az alábbi felosztásban: gyógyhatású készítmények, farönkök, élő növények, korallok, élő hullók és kétéltűek, hullók teste vagy szár-

16 European Parliament: *Directorate General for Internal Policies of the Union*. Luxemburg, EU: Publications Office, 2016, 30.

17 European Commission, „*Communication from the Commission to the Council and the European Parliament on the EU Approach against Wildlife Trafficking*”. European Commission, 2014. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:52014DC0064&from=EN>. (letöltés dátuma: 2021.03.05)

18 Uhm, Daan van. *Illegal wildlife trade to the EU and harms to the world*. In Toine Spapens – Rob White – Wim Huisman (szerk.): *Environmental crime in transnational context: Global issues in green enforcement and criminology*. London, Routledge, 2016, 43–66.

19 TRAFFIC: *An Overview of Seizures of CITES-Listed Wildlife in the European Union*. Cambridge, TRAFFIC, 2020. <https://www.traffic.org/site/assets/files/12745/eu-seizures-report-2020-final-web.pdf>. (letöltés dátuma: 2021.03.05)

mazékai, elefántcsont, élő emlősök, emlősök teste vagy származékok, élő madarak, madarak teste vagy származékok, kaviár, élő angolna, más élő halak, halak teste vagy származékok és rovarok.

Egy 2020-as kutatásomban²⁰ foglalkoztam az illegális állat- és növénykereskedelem alakulásával, a jellemző tendenciákkal a 2015-től 2020-ig terjedő időszakban az Európai Unió országai tekintetében. Ehhez a TRAFFIC²¹ által működtetett Wildlife Trade Portal²² adatait használtam fel. A portál adatbázisa a CITES egyezmény tagországai által szolgáltatott lefoglalási adatokból és a médiában megjelent hírekből tevődik össze. Meg kell jegyezni, hogy nem tekinthető teljeskörűnek, mivel az egyes országok adatszolgáltatási hajlandósága jelentősen változik. A vizsgált intervallumban az adatbázis szerint az EU területére illegális behozatal során összesen 364 lefoglalás történt. Az EU egyes tagállamai szerinti megoszlás az alábbiak szerint alakult az egyes országok vonatkozásában 2015 és 2020 közötti időszakban.

Az EU területén kívülről származó illegális áruk lefoglalási esetszámai: Ausztria 2, Belgium 3, Bulgária 1, Horvátország 0, Ciprus 0, Cseh Köztársaság 5, Dánia 2, Észtország 1, Finnország 0, Franciaország 15, Németország 21, Görögország 14, Magyarország 0, Írország 3, Olaszország 15, Lettország 1, Litvánia 0, Luxemburg 0, Málta 2, Hollandia 13, Lengyelország 173, Portugália 1, Románia 0, Szlovákia 0, Szlovénia 0, Spanyolország 16, Svédország 0.

Az egyes ország belföldi lefoglalási esetszámai: Ausztria 0, Belgium 1, Bulgária 0, Horvátország 0, Ciprus 0, Cseh Köztársaság 3, Dánia 0, Észtország 0, Finnország 0, Franciaország 24, Németország 3, Görögország 3, Magyarország 0, Írország 2, Olaszország 13, Lettország 0, Litvánia 0, Luxemburg 0, Málta 0, Hollandia 4, Lengyelország 6, Portugália 2, Románia 0, Szlovákia 0, Szlovénia 0, Spanyolország 17, Svédország 1.

A legtöbb lefoglalás Lengyelországban történt (179), az adatbázis szerint nagyrészt az Ukrán-Lengyel közötti határátkelőhelyeken. Az itt lefoglalt termékek majdnem 80%-a olyan gyógyhatású készítmény, ami valamely nemzetközi védelem alatt álló állat kivonatából készült. Így tengeri csikóhalból készült tabletta (lefoglalva 12 460 db tabletta), orvosi piócából készült balzsam (lefoglalva 274 tégely).

A wildlifetradeportal.com adatai szerint visszatérő jelleggel elsősorban az alábbi termékeket szállították az EU területére harmadik országokból: gyógyha-

20 Zsigmond Csaba: „Trends in Illegal Wildlife Trade across the EU between 2015 and 2020”, *DRC Sustainable Future: Journal of Environment, Agriculture, and Energy* 1, 2020, 2. sz. 161–70.

21 Nemzetközi társadalmi szervezet (NGO)

22 Adatok elérhetők: Wildlife Trade Portal <https://www.wildlifetradeportal.org/#/dashboard>

tású készítmények, korallok, elefántcsont, amerikai vörös hiúz bundák, egzotikus madarak, görög teknős.

Az EU területéről valamely harmadik országba irányuló illegális export termékek elsősorban a megmunkált elefántcsont és az európai angolna voltak.

Az EU területéről kiinduló vadon élő állatok és növények illegális exportja osztályonként 2015-2020 között Elefántcsont 29 db, Európai angolna 19 db, Madarak 7 db, Hüllők 6 db, Tüskésbőrűek 3 db, Emlősök 3 db, Halak 9 db és Növények 1 db lefoglalás.

Az illegális elefántcsont exportra jellemző volt, hogy már kifaragva, kisebb tételben és jellemzően csomagként feladva kerültek továbbításra elsősorban Kínába. Ezek az adatok felvetik az illegális internetes kereskedelem problémáját melyet már korábbi kutatások is vizsgáltak^{23 24}. A fentiek alapján az EU az illegális elefántcsont internetes nemzetközi kereskedelem forrásának tekinthető.

A vizsgált időszakban 27 esetben foglaltak le elefántcsontot, elsősorban abból készült tárgyakat, összesen 117 314 kg-ot, mely átlagosan 4,34 kg-ot jelentett. A legnagyobb szállítmány 47 kg, míg a legkisebb 0,151 kg volt. A szállítmányok majdnem minden esetben Kínába irányultak, és minden esetben postai csomagban adták fel őket.

Európai angolnát 16 esetben foglaltak le, összesen 1544,2 kg-ot, mely átlagban 96,51 kg, illetve 2 esetben összesen 700 000 db-ot, ami átlagban 350 000 db-ot jelent. Az illegális angolnaszállítmányok az EU területéről elsősorban Kínába irányultak, a csempészet nagyrészt személyi poggyászban történt.

4. Az illegális vadkereskedelem két jövedelmező ága: a nemzetközi illegális elefántcsont- és orrszarvútülök-kereskedelem jellemzői nagy vonalakban

Egy cikk szerint átlagban minden félórában lelőnek egy elefántot agyaráért, továbbá minden 8 órában egy orrszarvút tülkének megszerzéséért²⁵.

Kétségtelen, hogy az illegális vadkereskedelem legjobban jövedelmező üzletágai közé tartozik e két faj orrvadászata és a belőlük származó termékekkel való

23 Lavorgna, Anita: „Wildlife Trafficking in the Internet Age”. *Crime Science* 3, 2014, 1. sz.

24 Razaque, Abdul – Du Kejun – Zhu Xueqi – Li Wanyue – Qassim Bani Hani – Meer Jaro Khan: Survey: Wildlife trade and related criminal activities over the internet. In *2018 IEEE Long Island Systems, Applications and Technology Conference (LISAT)*. New York, Farmingdale, 2018.

25 Blarel, Benoit: „The Real Costs of Illegal Logging, Fishing and Wildlife Trade: \$1 Trillion–\$2 Trillion per Year”, *World Bank Blogs*, 2019. <https://blogs.worldbank.org/voices/real-costs-illegal-logging-fishing-and-wildlife-trade-1-trillion-2-trillion-year>. (letöltés dátuma: 2021.03.05.)

illegális kereskedelem. Az UNODC 2020-as jelentése szerint a 2016 és 2018 közötti időszakban illegális elefántcsont-kereskedelemből 400 millió amerikai dollár, míg orrszarvútülök-kereskedelemből 200 millió amerikai dollár haszna származott a bűnözőknek²⁶.

Mindkét áru csempésútvonala kontinenseken átívelő. A forrásként valamely afrikai ország (Dél-afrikai Köztársaság, Uganda, Tanzánia), célországként pedig rendszerint valamely ázsiai ország (Kína, Vietnám, Thaiföld) jön számításba.

A TRAFFIC 2014-ben részletes elemzést²⁷ készített az illegális elefántcsont-kereskedelemről, elkövetési módszerekről, szállítási útvonalakról. Az elemzés fő alapját a szervezet által működtetett nyilvántartás adta²⁸, mely 1989-től napjainkig gyűjt és tárol adatokat az illegális kereskedőktől lefoglalt elefántcsont mennyiségére, a lefoglalások helyszínére, az illegális kereskedők módszereire, illetve a lefolytatott büntetőeljárásokra vonatkozóan.

Az elemzés szerint az illegális szállítmányok Afrikából Ázsia felé irányulnak, sok esetben tranzit állomások beiktatásával. Három időperiódus különböztethető meg az illegális szállítási útvonalak tekintetében.²⁹

A 2000-2009 közötti időszakban a szállítmányok kiinduló országaként egyes nyugat-afrikai államokat jelöl meg (Kamerun, Lagosz, Kongó). Néhány szállítmány Európán keresztül halad, tranzitországgként elsősorban Belgiumot jelöli meg. A szállítmányok végső célja pedig jellemzően Japán és Kína.

A következő, 2009-2011-ig terjedő időszakban a kiinduló országként elsősorban már kelet-afrikai országok jellemzőek, melyek az Indiai-óceánon kikötővel rendelkeznek (Daar es Salaam, Zanzibár Tanzániában). Tranzitországgként egyes útvonalakon Malajzia és a Fülöp-szigetek a jellemző, illetve más útvonalakon az Egyesült Arab Emírátságok. Célországként már kevésbé Japán, inkább Kína, Kambodzsa és Thaiföld a jellemző. Az egyes szállítmányok mennyisége már jelentősebb, több tonnát elérő, így a szállítás már szinte teljes egészében hajókon történik.

A 2012-2013-as időszakban már egyértelműbben Tanzánia és Kenya a kiinduló ország. Újabb útvonalak és tranzitországgok jelennek meg: Törökország, Spanyolország, Indonézia, Sri Lanka. Célországként Japán kiesik, és az elsődleges célországgá Kína válik.

26 UNODC, 2020, i. m.

27 Milliken, Tom: *Illegal Trade in Ivory and Rhino Horn: An Assessment to Improve Law Enforcement under the Wildlife Traps Project*. Cambridge, USAID, 2014.

28 A nyilvántartás angol neve ETIS = Elephant Trade Information System

29 Milliken, i. m.

Az illegális orrszarvútülök-kereskedelemmel kapcsolatban is születtek tanulmányok. Az egyik tanulmány szerint³⁰ egyes dél-kelet-ázsiai országokban (Vietnam, Thaiföld) az orrszarvútülök iránt jelentős a kereslet, mégpedig egy több ezer éves hiedelemnek köszönhetően, mely szerint a porrá őrölt orrszarvútülök vízzel keverve fogyasztva gyógyító hatású. Ennek eredményeként az orrszarvú vadászata, a tülkével való kereskedelem jövedelmező tevékenységgé vált, ezért az elmúlt 50 évben az afrikai orrszarvúállomány több nagy krízisen esett keresztül.³¹ Emiatt míg az afrikai fekete orrszarvú becsült egyedszáma az 1960-as években elérte a 100000 egyedet, addig a korai 1990-es évekre a katasztrofális csökkenés következtében már csak 2410 egyed létezett. A 2008-as évtől további drasztikus méretet öltött az orrvadászat, mivel Vietnamban újjáéledt az illegális kereskedelem.³² Ebben az évben például Dél-Afrikában 83 egyedet ejtettek el az orrvadászok, míg az előző évben 13-at. A jelentés szerint 2005-2014 között a legtöbb lefoglalás (45%) Észak-Amerikában történt. Ázsiában 24%, Európában 14%, Latin-Amerikában 15%, míg Afrikában 1% volt a lefoglalások aránya.

5. Összefoglalás

Az illegális vadkereskedelem lefoglalási statisztikái mint elsődleges adatforrások alapul szolgálhatnak további stratégiai elemzésekhez vagy akár tudományos kutatásokhoz. Az elemzések alapján egyes országok rendészeti szervei (rendőrség, vámhatóság) és a nemzetközi rendészeti együttműködést megvalósító szervek (Interpol, EUROPOL) hosszabb és rövidebb távú stratégiákat készíthetnek, illetve belföldi, vagy több országhatárt átszelő rendészeti akciókat szervezhetnek. Ilyen volt az Interpol által 2017-ben szervezett „OPERATION THUNDERBIRD” néven végrehajtott nemzetközi razzia, mely 49 országot érintett, több ezer lakóingatlanban, járműben hajtottak végre kutatást, mintegy 900 gyanúsítottat vettek őrizetbe, és hatalmas mennyiségű veszélyezettett állat- vagy növényfajt, vagy abból készült terméket foglaltak le. Az akció alapja a korábbi lefoglalási adatok alapján készült alapos kockázatelemzés volt. Az adatok nem csupán a rendészeti szerveknek, hanem empirikus társadalomtudományi kutatásokhoz is alapul szolgálhatnak, hiszen az adatok összefüggései további kérdéseket vethetnek fel. Ebben a rövid elemzésben csupán felületesen, a téma iránt érdeklődőknek mutattam rá néhány olyan alapvető tendenciára, melyek az nemzetközi illegális állat- és növénykereskedelmet jellemzik: a termékek árának alakulása, a

30 Milliken, i. m.

31 Milliken, i. m.

32 Milliken, i. m.

tevékenység kontinenseken átívelő nemzetközi jellege, bizonyos csempészútvo-
nalakra, a jellemző forrás és célszágokra, bizonyos fogyasztói szokásokra, né-
hány csempészmodszere. Remélem e rövid írás felkeltette az olvasó figyelmét
a téma iránt, és kellően rámutatott a tevékenység a társadalomra nézve kiemelt
veszélyességére.

Hivatkozásjegyzék

- Blarel Benoit: „The Real Costs of Illegal Logging, Fishing and Wildlife Trade: \$1 Tril-
lion–\$2 Trillion per Year”, *World Bank Blogs*, 2019. [https://blogs.worldbank.org/
voices/real-costs-illegal-logging-fishing-and-wildlife-trade-1-trillion-2-trillion-
year](https://blogs.worldbank.org/voices/real-costs-illegal-logging-fishing-and-wildlife-trade-1-trillion-2-trillion-year). (letöltés dátuma: 2021.03.05.)
- Csaba Zsigmond: „Trends in Illegal Wildlife Trade across the EU between 2015 and
2020”, *DRC Sustainable Future: Journal of Environment, Agriculture, and Energy* 1,
2020, 2. sz. 161–70.
- European Commission, „*Communication from the Commission to the Council and the
European Parliament on the EU Approach against Wildlife Trafficking*”. European
Commission, 2014. [https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CE-
LEX:52014DC0064&from=EN](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CE-LEX:52014DC0064&from=EN). (letöltés dátuma: 2021.03.05.)
- European Parliament: *Directorate General for Internal Policies of the Union*. Luxemburg,
EU: Publications Office, 2016. 30.
- Interpol: „Wildlife Crime”, 2021, [https://www.interpol.int/Crimes/Environmental-cr-
ime/Wildlife-crime](https://www.interpol.int/Crimes/Environmental-crime/Wildlife-crime). (letöltés dátuma: 2021.03.05.)
- Lavorgna, Anita: „Wildlife Trafficking in the Internet Age”. *Crime Science* 3, 2014,
1. sz.
- Lehmacher, Wolfgang: „Wildlife Crime: A \$23 Billion Trade That’s Destroying Our
Planet”. World Economic Forum, 2016. [https://www.weforum.org/agenda/2016/09/
fighting-illegal-wildlife-and-forest-trade/](https://www.weforum.org/agenda/2016/09/fighting-illegal-wildlife-and-forest-trade/). (letöltés dátuma: 2021.03.05.)
- Milliken, Tom: *Illegal Trade in Ivory and Rhino Horn: An Assessment to Improve Law
Enforcement under the Wildlife Traps Project*. Cambridge, USAID, 2014.
- Razaque, Abdul – Du Kejun – Zhu Xueqi – Li Wanyue – Qassim Bani Hani – Meer Jaro
Khan: Survey: Wildlife trade and related criminal activities over the internet. In
2018 *IEEE Long Island Systems, Applications and Technology Conference (LISAT)*.
New York, Farmingdale, 2018.
- Rosen, Gail Emilia – Katherine F. Smith: „Summarizing the Evidence on the Interna-
tional Trade in Illegal Wildlife”. *EcoHealth* 7, 2010, 1 sz. 24–32.
- Tilki Katalin: „Természetvédelem nemzetközi szinten és az Európai Unióban”. *Belügyi
Szemle* 65 évf. 2017, 5 sz. 87–104.

- TRAFFIC: *An Overview of Seizures of CITES-Listed Wildlife in the European Union*. Cambridge, TRAFFIC, 2020. <https://www.traffic.org/site/assets/files/12745/eu-seizures-report-2020-final-web.pdf> (letöltés dátuma: 2021.03.05.)
- Uhm, Daan P. van – William D. Moreto. „Corruption within the Illegal Wildlife Trade: A Symbiotic and Antithetical Enterprise”. *The British Journal of Criminology*, 58, 2018, 4 sz. 7
- Uhm, Daan van. Illegal wildlife trade to the EU and harms to the world. In Toine Spapens – Rob White – Wim Huisman (szerk.): *Environmental crime in transnational context: Global issues in green enforcement and criminology*. London, Routledge, 2016, 43–66.
- United Nations, Office on Drugs and Crime (UNODC): „World Wildlife Report”, 2016, https://www.unodc.org/images/data-and-analysis/Wildlife/World_Wildlife_Crime_Report_2016_final.pdf. (letöltés dátuma: 2021.03.05.)
- United Nations, Office on Drugs and Crime (UNODC): „World Wildlife Report”, 2020, <https://www.unodc.org/unodc/en/data-and-analysis/wildlife.html>. (letöltés dátuma: 2021.03.05.)
- Van Uhm, Daan P.: *The illegal wildlife trade: Inside the world of poachers, smugglers and traders*. Vol. 15. Svájc, Springer, 2016.
- Viollaz, Julie – Jessica Graham – Leonid Lantsman: „Using script analysis to understand the financial crimes involved in wildlife trafficking.” *Crime, Law and Social Change* 69, 2018, 5. sz. 595-614.
- Wyatt, Tanya – Anh Ngoc Cao: „Corruption and wildlife trafficking.” *U4 Issue*, 11. sz. 2015.
- Wyatt, Tanya: „The Security Implications of the Illegal Wildlife Trade”, *The Journal of Social Criminology*, 2013. Green Criminology Special Issue.
- Wyatt, Tanya: *Wildlife trafficking: A deconstruction of the crime, the victims, and the offenders*. London, Springer, 2013.

Tartalomjegyzék

Cieleuszky Péter AZ ÖRÖK ÉRTÉKEK PANTHEONJA	7
Csizner Zoltán A BŰNSZERVEZET ÚJ MEGHATÁROZÁSÁNAK MARGÓJÁRA	19
Éberhardt Gábor A HUMÁN MIGRÁCIÓ ÉS A SPIRITUALITÁS KAPCSOLATA	30
Erdélyi Katalin A MAGYAR ÍRÁSAZONOSÍTÓ SAJÁTOSSÁGOK ORSZÁGOS ADATBÁZISA	38
Fejes Attila A KRIMINALISZTIKAI HANGTECHNIKAI SZAKÉRTŐI TEVÉKENYSÉG EGY DOKTORI KUTATÁS FÓKUSZÁBAN	49
Fekete Márta A KONSTRUKTIVISTA PEDAGÓGIAI PARADIGMA ÉS ANNAK ÉRTELMEZÉSI LEHETŐSÉGEI A BÜNTETÉS-VÉGREHAJTÁSBAN	60
Füstös, Mónika WHERE ARE THE LEGAL AND LEGITIMATE LIMITS TO SECURITIZE HUMANITARIANISM?	69
Harmati, Barbara THE APPLICATION OF THE HUNGARIAN CRIME HARM INDEX	78
Héder Klára EGYENLŐ IGAZSÁGOSSÁG VAGY EGYENLŐTLEN IGAZSÁGOSSÁG? AVAGY NÉHÁNY GONDOLAT A HALÁLBÜNTETÉS FÉNYÉBEN	86
Ivanics Zsófia HATÁRKIJELÖLÉS, LEGITIMÁCIÓ ÉS A DISZCIPLINÁRIS ÖNKORLÁTOZÁS MEGHALADÁSÁNAK LEHETŐSÉGEI A RENDÉSZETTUDOMÁNYBAN	96
Juhász Anikó A GÉPJÁRMŰVEZETÉS KRIMINOLÓGIAI HÁTTERÉNEK PSZICHOLÓGIAI ALAPJAI	105

Kovács Szitkay Eszter EGY LÉPÉSSSEL KÖZELEBB AZ IGAZSÁGSZOLGÁLTATÁSHOZ VALÓ TELJESEBB HOZZÁFÉRÉSHEZ	115
Lippai Zsolt Sándor A RENDÉSZETTUDOMÁNYI ALAPOKRA HELYEZETT TISZTHELYETTES-KÉPZÉS MÚLTJA ÉS JELENE	126
Nagy Tamás GYERMEKPORNOGRÁFIA A DIGITÁLIS TÉRBEN AZ ELEKTRONIKUS ADATOK SZEREPE A NYOMOZÁSBAN	135
Nándori Nikoletta Petra GONDOLATOK A TÁRSADALMI SZERZŐDÉSELMÉLETEKRŐL ÉS A RENDŐRI HIVATÁSRÓL	143
Németh Ágota A BŰNÜGYI ELEMZŐ-ÉRTÉKELŐ MUNKA NAPJAINKBAN	152
Pászti Péter Gergely EGY FELNŐTT FOGVATARTOTTAK KÖRÉBEN VÉGZETT REZILIENCIAKUTATÁST BEFOLYÁSOLÓ REZILIENCIAMODELLEK BEMUTATÁSA	161
Pék Richárd Tamás A TERRORIZMUS BÜNTETŐJOGI DEFINIÁLÁSÁNAK NÉHÁNY PROMBLÉMÁJA	171
Szabó János A BŰNÜGYI ELEMZÉS KERETEI	180
Veprík Zita A RENDÉSZETI KORRUPCIÓ KUTATÁSA	190
Zsigmond Csaba A VADON ÉLŐ ÁLLAT- ÉS NÖVÉNYFAJOK NEMZETKÖZI ILLEGÁLIS KERESKEDELMÉNEK TENDENCIÁI GLOBÁLISAN ÉS AZ EU VONATKOZÁSÁBAN 1999-TŐL NAPJAINKIG	201

L'Harmattan France
5-7 rue de l'Ecole Polytechnique
75005 Paris
Tel.: 33.1.40.46.79.20
Email: diffusion.harmattan@wanadoo.fr

L'Harmattan Italia SRL
Via Degli Artisti 15
10124 TORINO
Tel.: (39) 011 817 13 88 / (39) 348 39 89 198
Email: harmattan.italia@agora.it

Borítóterv: Gembela Zsolt
Korrektúra: Pallai Mara
Nyomdai előkészítés: Kállai Zsanett
Nyomdai munkák: Prime Rate Kft.
Felelős vezető: Tomcsányi Péter